

บทที่ 9

กระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จ

ในบทที่ 9 นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการศึกษาในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล่า ทั้งนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 5 ซึ่งต้องการศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพเพื่อขยายผลจากแนวระนาบ (ภายในชุมชนบ้านดง) ไปสู่แนวตั้ง (ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด) รวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขยายผลดังกล่าว โดยผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) กระบวนการขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล่า ทั้งการนำเสนอภาพรวม และแจกแจงให้เห็นรายละเอียดของการดำเนินงานในแต่ละอำเภอ 2) องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล่า และ 3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างชุมชนต้นแบบและชุมชนขยายผล และบทเรียนที่ได้รับจากการขยายผล โดยแต่ละส่วนมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

กระบวนการขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล่า

ภายใต้หัวข้อกระบวนการขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล่า ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหา 2 ส่วน ได้แก่ 1) กระบวนการขยายผลความสำเร็จของโครงการในภาพรวม และ 2) การดำเนินงานในแต่ละอำเภอ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กระบวนการขยายผลความสำเร็จของโครงการในภาพรวม

การขยายผลความสำเร็จของชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับอำเภอ จนกลายเป็นวาระระดับจังหวัด เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันของบุคลากรหลายฝ่ายในจังหวัดลำปาง ทั้งหน่วยงานพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ เครือข่ายประชาคมงดเหล่า ชมรมกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายหมออนามัย และชุมชน โดยมีแกนนำสำคัญเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนคือสถาบันเสนาะพญา ซึ่งนายชาญ อุทธิยะ เป็นผู้ประสานงาน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านทางสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล่า (สกล.) ในปี พ.ศ.2549 เพื่อดำเนินโครงการประชาคมงดเหล่าจังหวัดน่านอง 20 จังหวัด ซึ่งจังหวัดลำปางก็เป็นหนึ่งในยี่สิบ

จังหวัดดังกล่าว มีระยะเวลาการดำเนินงาน 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550-2552 โดยได้นำประเด็นการงดเหล้าในงานศพของชุมชนบ้านดงเป็นแม่แบบในการเรียนรู้เรื่องการกำหนดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการงดเหล้าของชุมชน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้งดเหล้าในงานศพให้แก่ตำบลนาร่องใน 13 อำเภอ มีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวสู่นโยบายระดับจังหวัด การดำเนินงานมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

นายชาญเปิดเผยว่าจุดเริ่มต้นของโครงการเกิดจากการที่นายชาญเองเป็นหนึ่งในคณะนักวิจัยของบ้านสามขาที่เริ่มต้นใช้การวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนในยุคเดียวกันกับที่ชุมชนบ้านดงเริ่มต้นโครงการงานศพงดเหล้า (พ.ศ.2545) ซึ่งการพบปะกันในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดความคุ้นเคยและได้รับรู้ข้อมูล พัฒนาการ รวมถึงกระบวนการทำงานของชุมชนบ้านดงมาโดยตลอด ต่อมาเมื่อตนเองได้เข้ามาทำหน้าที่ผู้ประสานงานของสถาบันเสนาะผะหลูญา จึงเกิดแนวคิดว่าโครงการงานศพงดเหล้า นั้นเป็นโครงการที่มีคุณภาพสูงต่อสังคมโดยรวม ควรได้นำมาขยายผลในเชิงพื้นที่ (ชาญ อุทธิยะ, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

“เมื่อคิดว่าจะขับเคลื่อนงานศพงดเหล้าไปสู่ระดับจังหวัด ก่อคิดว่าตัวเรามีทุนอยู่พอสมควรว่ากระบวนการทำงานเป็นอย่างไร ถ้าสายกระดับหือเป็นระดับจังหวัด ก่อจะเป็นประโยชน์กับจาวลำปางน้อย มันไม่ได้เริ่มจากศูนย์ที่เฮาบมีอันหยังเลย แล้วเห็นมิติของงานศพที่เปลี่ยนไปจากเดิมสัก สามสิบสี่สิบปีก่อน ต่อหลังคาเรือนเก็บตั้งค์สามบาทห้าบาทก็เพียงพอเสียศพ แต่บะเดียวเก็บเป็นร้อยก้อบ่พอ (เมื่อคิดว่าจะขับเคลื่อนงานศพงดเหล้าไปสู่ระดับจังหวัด ก็คิดว่าตัวเองมีทุนอยู่พอสมควรว่ากระบวนการทำงานเป็นอย่างไร ถ้าเรายกระดับให้เป็นระดับจังหวัด ก็จะเป็นประโยชน์กับชาวลำปางไม่น้อย มันไม่ได้เริ่มจากศูนย์ที่เราไม่มีอะไรเลย แล้วเห็นมิติของการจัดงานศพที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก สามสิบสี่สิบปีก่อนต่อหลังคาเรือนเก็บตั้งค์สามบาทห้าบาทก็เพียงพอเสียศพ แต่เดี๋ยวนีเก็บเป็นร้อยก้อไม่พอ)” (ชาญ, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

นายสามารถ ลอยฟ้า ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตาก เป็นข้าราชการฝ่ายปกครองระดับสูงที่มีบทบาทสำคัญอีกคนหนึ่งในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้า ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง จากพื้นฐานเดิมของนายสามารถที่เป็นพัฒนากรมาก่อน และเรียนรู้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้านมาโดยตลอด ทำให้เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้ทำงานเคลื่อนไหวเชิงสังคม นายชาญจึงได้ขอเข้าพบนายสามารถเพื่อนำเสนอที่มาและแนวทางการทำงานของสถาบันเสนาะผะหลูญาให้นายสามารถเพื่อผลักดันให้เกิดการขยายผลในระดับจังหวัด จาก การพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน และจากการเห็นความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมของชุมชนบ้านดงและ อ.สบปราบ แนวคิดที่จะนำมาขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดก็เริ่มเป็นรูปร่างขึ้น จากประสบการณ์การทำงานในภาครัฐที่ผ่านมาของนายสามารถทำให้เรียนรู้ว่า การสื่อสารโดยใช้รูปแบบสั่งการ (top-

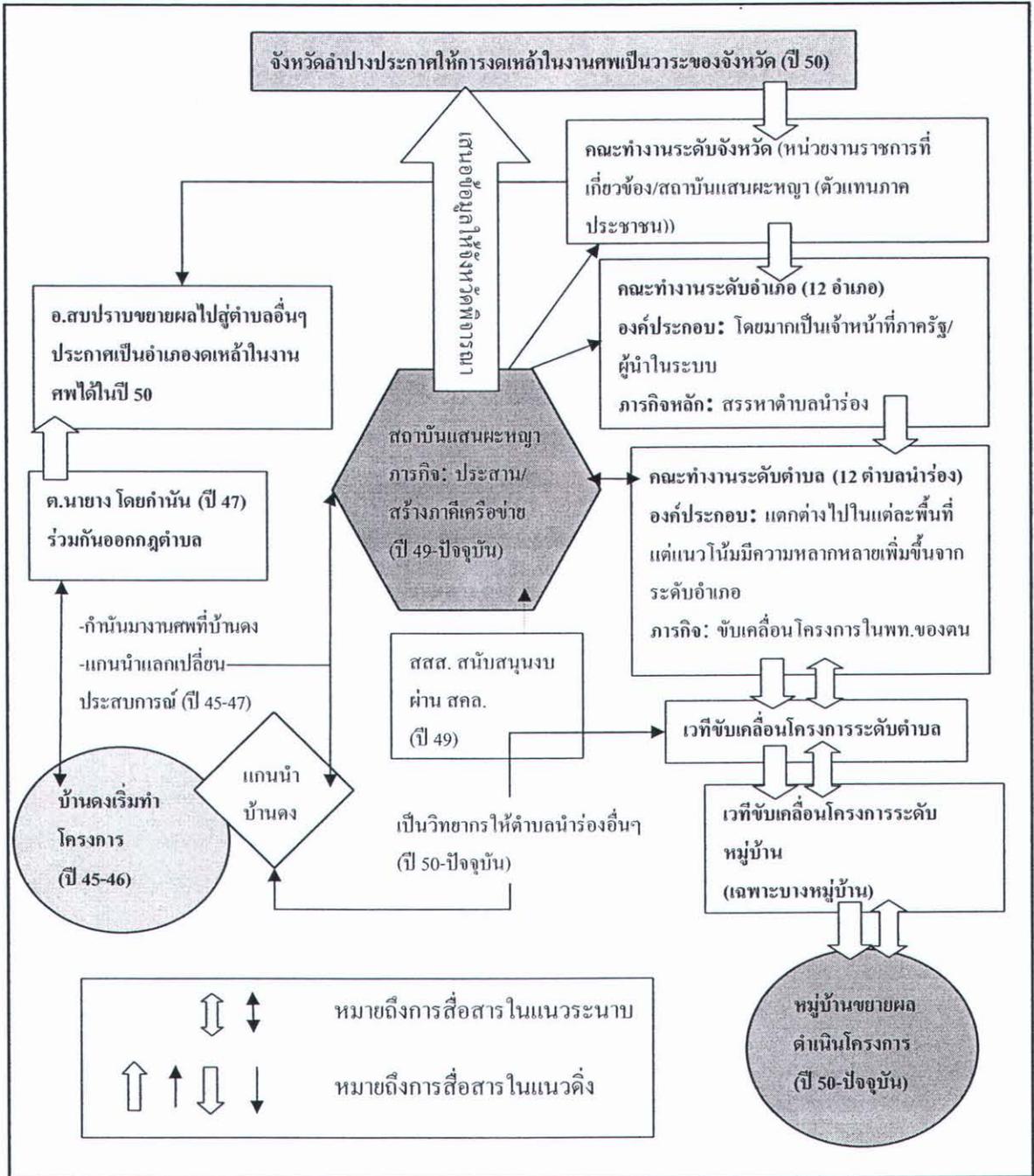
down communication) เพียงอย่างเดียวมันไม่สามารถสร้างความยั่งยืนได้ จึงได้มาร่วมคิดร่วมทำ ใช้ กลไกคู่ขนานระหว่างกลไกการทำงานของภาคประชาชนและภาครัฐ โดยได้นำแนวคิดโครงการ งานศพจดเหล่าแสนอนาจารีก ก่อนกลีบ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง (ในขณะนั้น) ซึ่งประจวบเหมาะ กับทางจังหวัดเองก็อยู่ในระหว่างการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อทำให้จังหวัดลำปางเป็น นครแห่งความสุข จังหวัดจึงประกาศให้ “การปลอดเหล่าและการพนันในงานศพ” เป็นวาระของ จังหวัดลำปาง มีการแต่งตั้งคณะทำงานซึ่งเป็นตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและภาค ประชาชนซึ่งมีสถาบันแสนพะหลญาเป็นแกนนำหลัก (การแต่งตั้งคณะทำงานมีความสำคัญ เนื่องจา กเป็นการสถาปนาให้ผู้ที่ทำงานมีความชอบธรรมในการเลื่อนงาน ได้รับความเกรงใจจากผู้นำชุมชน ในพื้นที่ ในกรณีทีคณะทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ก็สามารถแบ่งเวลาจากงานประจำมาขับเคลื่อน โครงการนี้ได้โดยไม่มีปัญหาเกี่ยวกับหัวหน้าหน่วยงานหรือต้นสังกัด) มีการมอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐ สองหน่วยงาน คือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานงานร่วมกับสถาบันแสนพะหลญา ในปี พ.ศ.2551 สำนักงานพัฒนาสังคมได้เขียนแผนเสนอขอของบประมาณเพื่อสนับสนุนโครงการงานศพจดเหล่า จำนวน 500,000 บาท ซึ่งได้รับงบประมาณมาดำเนินการในปี พ.ศ.2552 โดยนำมาใช้ในการสร้าง ความรู้ความเข้าใจในตัวโครงการและจัดงานมหรรมงจดเหล่าในงานศพจังหวัดลำปาง (รายละเอียด ของงานมหรรมซึ่งเป็นเรื่องกิจกรรมนั้น จะกล่าวถึงในหัวข้อองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารเพื่อ ขยายผล) ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยสถาบันแสนพะหลญาในการ ประสานงานไปยังองค์กรสงฆ์ทุกแห่งในจังหวัดเพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายในของส่วนองค์กรสงฆ์ เพื่อสนับสนุนโครงการ (ชาญ, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553, สามารถ ลอยฟ้า, สนทนากลุ่ม, 21 มีนาคม 2552, กรพินธ์ วงศ์เจริญ, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2553, สุเมธ วัจนะออม, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2553)

อย่างไรก็ดี นายสามารถมีความคิดว่ามาตรการภาครัฐนั้นเป็นเพียงมาตรการระยะสั้น แต่ กลไกภาคประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างความยั่งยืน ต้องเน้นการทำเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง การจดเหล่างานศพระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ภาครัฐและภาคประชาชน (สามารถ, สนทนากลุ่ม, 21 มีนาคม 2552) ในขณะเดียวกัน การสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาครัฐยังขาดความต่อเนื่อง เพราะ ต้องเสนอขอของบประมาณแบบปีต่อปี เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นว่า ทางออกหนึ่งที เป็นไปได้คือการที่สถาบันแสนพะหลญาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์เพื่อจะได้ สามารถใช้เงินกองทุนจากโครงการพัฒนาสังคมได้ (กรพินธ์, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2553) ล่าสุด ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 สถาบันแสนพะหลญาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นองค์กรสาธารณะ ประโยชน์เรียบร้อยแล้ว

สำหรับกระบวนการบริหารจัดการโครงการงานศพงคเหล่าของสถาบันเสนาพะหญา จาก การวิเคราะห์เอกสารการวางแผนงานและสรุปผลการประชุมในช่วง ปี พ.ศ.2551 ผู้วิจัยพบว่าภารกิจหลัก ของสถาบันเสนาพะหญาคือการสร้างภาคีเครือข่ายการเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าให้เกิดขึ้นใน พื้นที่ตำบลนาร่อง รวมถึงการหาแนวทางการขยายผลจากตำบลนาร่องไปสู่ตำบลอื่น ดังนั้น ในแผน กิจกรรมหลักที่ปรากฏจึงเป็นการทำเวทีชี้แจงโครงการเพื่อสร้างเครือข่ายระดับแกนนำ และการ ขยายงานไปสู่พื้นที่ต่างๆ มีการวางแผนงานการดำเนินโครงการ ประกอบด้วยเป้าหมายที่ต้องการใน แต่ละช่วงเวลา แผนกิจกรรมในระยะต่างๆ และแนวทางการประเมินผลงาน และเนื่องจากโครงการ นี้เป็นโครงการที่ได้รับเงินสนับสนุนจาก สสส. จึงมีการทำรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการตาม ช่วงเวลาที่เขียนไว้ในแผนงาน (6 เดือน) เพื่อรายงานต่อแหล่งทุนเป็นระยะๆ ในเอกสารที่รายงาน แหล่งทุนจะมีการเปรียบเทียบผลผลิต (output) ที่ต้องการและผลลัพธ์ (result) ที่เกิดขึ้นจริง

ข้อมูลเอกสารอีกส่วนหนึ่งคือข้อมูลเอกสารการประชุมระดับแกนนำที่สถาบันเสนาพะหญา จัดขึ้น ซึ่งจะมีข้อมูลจากการบอกเล่าของแกนนำเกี่ยวกับการจัดเวทีในระดับชุมชนหรือระดับตำบล ของตนเองนำเสนอต่อผู้เข้าร่วม แต่ข้อมูลเหล่านี้มีลักษณะแยกส่วน ตามระยะเวลาที่จัดการประชุม และยังไม่ได้รับการสังเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้และนำมาผนวกกับการสังเกตการณ์ในพื้นที่จริง การพูดคุยสอบถาม รวมถึง สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ก่อนจะนำมาสรุปเป็นรูปแบบการเคลื่อนงานในแต่ละอำเภอ ตามที่ปรากฏใน หัวข้อที่ 2 หน้า 391 และประมวลออกมาเป็นแผนภาพแสดงกระบวนการและกลไกการขับเคลื่อน โครงการงานศพงคเหล่าจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด จนส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนในตำบล นาร่องของแต่ละอำเภอ ดังภาพที่ 9.2 หน้า 391

ภาพที่ 9.2: กระบวนการและกลไกการขับเคลื่อน โครงการงานศพดงหลักจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด

2. การเคลื่อนงานในแต่ละอำเภอ

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการเคลื่อนงานในแต่ละอำเภอ รวมถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

2.1 อำเภอสบปราบ อำเภอสบปราบตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของจังหวัดลำปาง เป็นอำเภอที่ตั้งของชุมชนบ้านดงและเป็นอำเภอที่ประกาศว่าเป็นอำเภอจดหลักในงานศพเป็นอำเภอแรกของจังหวัดใน

ปี พ.ศ.2550 แบ่งการปกครองเป็น 4 ตำบล มีประชากร 28,424 คน จำนวนครัวเรือน 7,501 ครัวเรือน (ลำปางร้อยแปด, 2552 : ออนไลน์) อ.สบปราบอยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 54 กิโลเมตร

วิไลลักษณ์ อยู่สำราญ (2550: 8-15) ระบุว่า การขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพดเหล้าจากชุมชนบ้านดงไปสู่อำเภอสบปราบนั้น เกิดขึ้นจากการที่นายโรจน์ อุดกันทา กำนัน ต.นายาง อ.สบปราบ ได้เดินทางไปร่วมงานศพงานหนึ่งของชุมชนบ้านดงในปี พ.ศ.2547 เมื่อเห็น การปฏิบัติของชาวบ้านดงแล้วเกิดความสนใจ ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านใน ต.นายาง ก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจนำแนวคิดงานศพดเหล้ามา ขยายผล

“ผมไปเห็นงานศพที่บ้านดง เห็นว่าเป็นระเบียบเรียบร้อยดี ผิดกับที่อื่น อย่างที่อื่นมัก ไปเจอคนเมา งานศพเป็นงานขาวดำแท้ๆ เป็นงานโสก แต่กลับเพลิดเพลิดกัน ซึ่งไม่เหมาะสม” (โรจน์ อุดกันทา, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

นายโรจน์ได้นำสิ่งที่พบเห็นมาปรึกษารื้อกับพระครูโสภณจรรย์านวัตร เจ้าคณะอำเภอ สบปราบ เพื่อขอความร่วมมือจากฝ่ายสงฆ์ และต่อมาก็ได้คุยกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนก็ เห็นด้วย ดังนั้นประมาณ พ.ศ.2547 จึงเริ่มต้นทดลองทำที่หมู่บ้านนายาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านของตัวเอง โดยการพูดคุยทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนหลายครั้ง เนื่องจากคนบางส่วนที่เป็นเจ้าของ โรงเหล้าเสรีก็ได้แสดงความคิดเห็นต่อต้านในที่ประชุมหมู่บ้าน แต่นายโรจน์ใช้วิธีการขอร้องแบบ ละมุนละม่อม ก่อนที่จะทำประชาคมหมู่บ้าน และออกแนวปฏิบัติระดับหมู่บ้าน ซึ่งมีสาระสำคัญคือ งานใดที่มีการเลี้ยงเหล้าในงานศพ พระสงฆ์จะไม่รับนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้ง คนในชุมชนจะไม่ร่วมกิจกรรมต่างๆ ในงานศพ

“เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ผมว่า.. ผมกอบได้ห้ามท่านชาย ผมขอเฉพาะในงานขาวดำงาน เดียว งานอื่นกอบได้ว่ากัน ตอนหลังก็เริ่มมีเสียงว่าดีเหมือนกันละ..ทำแบบนี้ บ่ได้มีคนเมาเหล้า เดินตุบตุบไปวางผ้า (เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ผมว่า.. ผมก็ไม่ได้ห้ามท่านชาย ผมขอเฉพาะในงานศพ งานเดียว งานอื่นก็ไม่ได้ว่ากัน ตอนหลังก็เริ่มมีเสียงว่าดีเหมือนกันนะ..ทำแบบนี้ ไม่ได้มีคนเมา เหล้าเดินตุบตุบไปวางผ้าบังสุกุล)” (โรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

เมื่อเห็นความสำเร็จในเบื้องต้น นายโรจน์จึงได้เชิญคณะทำงาน ผู้ใหญ่บ้านของ หมู่บ้านอื่นๆ มัคคนายก รวมไปถึงนิมนต์พระสงฆ์ใน ต.นายาง มาพูดคุยปรึกษารื้อกันที่โรงเรียน ไตรมิตรสามัคคี ชุมชนบ้านดง พร้อมทั้งเชิญแกนนำโครงการของชุมชนบ้านดงให้มาเป็นวิทยากร

นำเสนอเรื่องราวและกระบวนการของชุมชนบ้านดงให้กับที่ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจ ผู้นำจากบางหมู่บ้านก็เห็นว่าทรงค้ำเกล้าในงานศพนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก และผู้นำจากหนึ่งหมู่บ้านไม่เห็นด้วย โดยระบุว่างานศพของหมู่บ้านคนนั้นจะต้องมีเกล้าเป็นองค์ประกอบในการทำขั้นตั้ง ซึ่งนายโรจน์ก็ชี้แจงว่าการมีเกล้าเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมนั้นถือเป็นข้อยกเว้น แต่สิ่งที่ตำบลร่ำกำลังจะริเริ่มคือการงดค้ำเกล้าในงานศพ โดยให้เหตุผลว่างานศพเป็นงานที่เจ้าภาพไม่ได้เตรียมการล่วงหน้า นอกจากนี้การงดค้ำเกล้าก็ก่อให้เกิดอุบัติเหตุเสียชีวิตและทรัพย์สิน ในช่วงท้ายของการประชุม นายโรจน์ได้เสนอให้แต่ละหมู่บ้านลองนำไปพูดคุยเสนอในหมู่บ้านของตนก่อน และบอกว่าหมู่บ้านใดที่สามารถทำได้ก็จะกลายเป็นแรงบันดาลใจให้หมู่บ้านอื่นทำตาม นอกจากนี้ นายโรจน์ยังกำหนดให้ทรงค้ำเกล้าในงานศพเป็นวาระสำหรับการพูดคุยของตำบลหลังการประชุมประจำเดือนของอำเภอเสร็จสิ้น ซึ่งทุกหมู่บ้านก็เห็นด้วย

การดำเนินการลำดับถัดไป ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านได้กลับไปจัดเวทีประชาคมในหมู่บ้านของตน ผลของการประชาคมหมู่บ้านปรากฏว่าแทบทุกหมู่บ้านเห็นด้วยกับแนวคิดงานศพงดเกล้า มีเพียงสองหมู่บ้านที่ไม่เห็นด้วย เหตุผลเป็นเพราะหมู่บ้านเหล่านั้นคนในหมู่บ้านมีฐานะค่อนข้างดี มีทัศนคติว่าการเลี้ยงเกล้าเป็นประเพณีที่สืบทอดมานาน และผู้นำอธิบายแนวคิดได้ไม่ชัดเจนพอ ซึ่งนายโรจน์ก็แก้ไขปัญหาโดยการเข้าร่วมประชุมกับหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อสร้างความเข้าใจ ประกอบกับเมื่อเวลาผ่านไป ในขณะที่หมู่บ้านอื่นๆ ไม่มีการเลี้ยงเกล้า ส่งผลให้หมู่บ้านที่ไม่เห็นด้วยก็ค่อยๆ งดการเลี้ยงเกล้าในงานศพไปเองในที่สุด

สำหรับแนวทางในการดำเนินการของแต่ละหมู่บ้าน ใช้หลักการสร้างความเข้าใจ ให้เหตุผล ผ่านการบูรณาการการใช้สื่อ ทั้งการพูดคุยในเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย นำแผ่นป้ายงดเกล้าในงานศพไปติดเมื่อมีงานศพ เพื่อให้ชุมชนรับทราบโดยทั่วกัน มีการขอความร่วมมือจากพระสงฆ์เพื่อเทศน์สั่งสอนและเตือนสติชาวบ้านในชุมชน และระบุว่าจะไม่รับนิมนต์สำหรับงานศพที่มีการเลี้ยงเกล้า นอกจากนี้ แกนนำที่ขับเคลื่อนโครงการก็ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง ใช้หลักของความยืดหยุ่น ไม่มีบังคับอย่างเข้มงวดจนสุดขีด ทั้งนี้ ในระยะแรกก็มีการฝ่าฝืน เช่น แอบค้ำเกล้าโดยนำเกล้าใส่ในเหยือกน้ำแข็ง ซึ่งแกนนำโครงการก็แก้ปัญหาโดยการเข้าไปตักเตือน และนายโรจน์ในฐานะกำนัน ก็ได้สอดส่องและตักเตือนในงานศพทุกงาน โดยขอร้องแขกทุกคนมิให้ขอเกล้าจากเจ้าภาพ ผนวกกับพระสงฆ์ก็ได้อำนาจการงดเกล้าในงานศพในการเทศน์ธรรมด้วยอย่างสม่ำเสมอ

“งานศพหมู่สิบ งานศพพ่อผู้อำนวยการ โรงเรียน จะเลี้ยงเหล้ากัน ผมก็บอกว่าบ่ทำยะ เพราะเรามีมติแล้ว เราแขวนป้ายแล้ว บอกเป็นไปเถอะ ว่าบ้านเรามีมติจะอื่ กว่าเฮาจะสำเร็จมาได้บ่ ใจธรรมดา คนหลายปากหลายเสียง คนตั้งขีบหมู่บ้านมาอู้มาตกลงกัน (งานศพหมู่สิบ งานศพพ่อผู้อำนวยการ โรงเรียน จะเลี้ยงเหล้ากัน ผมก็บอกว่าไม่ควรทำ เพราะเรามีมติแล้ว เราแขวนป้ายแล้ว

บอกเค้า (แขกที่มาร่วมงาน) ไปเถอะ ว่าบ้านเรามีมติแบบนี้ กว่าเราจะสำเร็จมาได้ไม่ใช่ธรรมดา คนหลายปากหลายเสียง คนทั้งสิบหมู่บ้านมาคุยมาตกลงกัน” (โรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

เมื่อทุกหมู่บ้านใน ต.นายาง ได้ดำเนินกิจกรรมงดเหล้าในงานศพมาเป็นระยะเวลาประมาณ ปีเศษ คณะทำงานระดับตำบลได้ร่วมกันออกกฎของตำบลเพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานและแนวทางปฏิบัติร่วมกันของคนทั้งตำบล ซึ่งกฎของตำบลก็มีที่มาจากระเบียบของทั้งสิบหมู่บ้านใน ต.นายาง นั่นเอง

รายละเอียดของกฎตำบลมีดังนี้

1. การงดเหล้าในงานศพเป็นแนวปฏิบัติของงานศพทุกงานใน ต.นายาง หมายความว่า เจ้าภาพจะต้องไม่เลี้ยงเหล้าผู้ที่มาร่วมงาน หากเจ้าภาพไม่ปฏิบัติตามมติดิกขาของประชาคมหมู่บ้าน และ ต.นายาง จะได้รับโทษ คือ ชาวบ้านในหมู่บ้านจะไม่ไปร่วมงานศพนั้นๆ โดยเด็ดขาด
2. ชาวบ้านที่มาร่วมงานต้องไม่รบกวนเจ้าภาพในการดื่มเหล้า หรือซื้อแล้วนำมาดื่มในงานศพ โดยเด็ดขาด แต่ถ้าซื้อแล้วต้องดื่มห่างจากบ้านที่จัดงาน 3 หลังนับจากบ้านที่จัดงานนั้นๆ ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาจะได้รับโทษ โดยการที่งานศพนั้นๆ จะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากชาวบ้าน
3. ชาวบ้านที่มาร่วมงานจะต้องเป็นการช่วยเหลือกันจริงๆ ต้องไม่นำอาหาร เครื่องดื่มที่เจ้าภาพจัดมาบริการผู้มาร่วมงานออกจากบริเวณงานศพ โดยเด็ดขาด ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาจะได้รับโทษ โดยถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกมาปนกิจ
4. งดเล่นการพนันทุกชนิดในงานศพ
5. การช่วยเหลืองานในหมู่บ้าน เช่น การพัฒนาต่างๆ เป็นต้น แต่ละครัวเรือนต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมไม่น้อยกว่า 1 คน หากครัวเรือนใดไม่ปฏิบัติตามจะต้องเสียค่าปรับ 100 บาทต่อวัน

เมื่อ ต.นายาง ประสบความสำเร็จในการงดเหล้าในงานศพได้ระยะหนึ่ง ต่อมา อำเภอก็ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น นายอำเภอคนแรกที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการงานศพงดเหล้าก็คือ นายสมนึก ปราโมกษ์ชน ซึ่งเกษียณอายุราชการไปตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2547 โดยในขณะที่ดำรงตำแหน่ง นายอำเภอสปรอบอยู่นั้น นายสมนึกได้ประชุมผู้นำชุมชนจากตำบลอื่นๆ มาปรึกษาหารือกัน โดยให้นายโรจน์นำเสนอผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นใน ต.นายาง จนเกิดความเห็นพ้องต้องกันว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ดี และมีกรวาง (ร่าง) แนวปฏิบัติระดับอำเภอขึ้นในยุคของนายอำเภอสมนึกนี่เอง (โรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2547 นายศรีโรจน์ นิมมานพัชรินทร์ ได้ย้ายมาเป็น นายอำเภอสปรอบต่อจากนายสมนึก เมื่อย้ายมาอยู่ในพื้นที่ก็ได้เข้าพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลด้านปัญหา สังคมของชุมชนและได้รับรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการงานศพงดเหล้าของ ต.นายาง และตระหนักถึงคุณค่าของโครงการและความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาอำเภอ จึงได้สานต่อโครงการดังกล่าวต่อจากนายสมนึก ในขณะเดียวกันก็ได้รับการประสานความร่วมมือจากสถาบันเสนาะผญา จึง

มีการเรียกประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการในพื้นที่เพื่อพูดคุยวางแนวทางในการดำเนินงาน ควบคู่กับการยกชุมชนบ้านดงขึ้นเป็นกรณีศึกษา

“เราเอาวิทยากรของบ้านดงมาถ่ายทอด แต่ในหมู่บ้านที่เราขยายผล ผมเองได้นำเสนอให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ว่านี่เป็นเรื่องที่ดี เพราะฉะนั้นทุกหมู่บ้านควรจะทำ แต่เราก็ไม่ได้บอกว่าคุณต้องทำ แต่เราในฐานะที่เป็นนายอำเภอพูดอย่างนั้น เราเชื่อว่าผู้นำชุมชนก็ต้องรับลูกแล้ว ส่วนจะทำได้สำเร็จมากน้อยเพียงใด เร็วช้าแค่ไหนเราไม่ว่า แต่เราต้องการขายความคิดนี้ให้กับชุมชน” (ศรีโรจน์ นิมมานพัชรินทร์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

ในภายหลัง เมื่อสร้างกระแสได้ระยะหนึ่งแล้ว ต่อมาพบว่าแต่ละตำบลได้วางแนวปฏิบัติของตำบลขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีแนวทางเหมือนกับ (ร่าง) แนวปฏิบัติของอำเภอที่มีมาก่อนหน้านี้ โดยแนวปฏิบัติของแต่ละตำบลมีสาระสำคัญที่คล้ายคลึงกัน ดังต่อไปนี้

1. ในงานศพจะไม่มีการเลี้ยงเหล้าและเครื่องดื่มอื่นๆ ที่มีแอลกอฮอล์ โดยเจ้าภาพจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในกรณีที่พบการเลี้ยงเหล้า
2. จดเล่นการพนันทุกชนิดในงานศพ มิฉะนั้นจะมีโทษตามกฎหมาย
3. ห้ามบุคคลที่มาสุราหรือดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ขับขีรถทุกชนิดโดยเด็ดขาด
4. ผู้ที่ขับขีรถจักรยานยนต์ รถยนต์ ต้องปฏิบัติตามกฎจราจรโดยเคร่งครัด เช่น เปิดไฟใส่หมวกกันน็อค คาดเข็มขัดนิรภัย ปฏิบัติตามคำแนะนำ ป้ายประกาศ หรือสัญญาณจราจร เป็นต้น
5. ให้ถือปฏิบัติตามกฎของตำบลแต่ละตำบลที่อาศัยอยู่ตามที่กำหนดเป็นกติกากไว้

นอกจากการดำเนินการดังที่ได้กล่าวไปแล้ว อ.สบปราบยังได้จัดให้มีการทำประชาคมอำเภอขึ้นในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2549 ณ ศาลาประชาคมอำเภอสบปราบ โดยมีเป้าหมายเพื่อหาแนวทางในการตรวจสอบถ่วงกรองพื้นที่ให้แน่ชัดก่อนการประกาศเป็นอำเภอคดเหล่าในงานศพ

ในการประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประจำเดือนมกราคม พ.ศ.2550 ทางอำเภอได้มอบหมายให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านในแต่ละพื้นที่ตรวจสอบพื้นที่และข้อมูลของทั้ง 46 หมู่บ้านว่ายังมีการเลี้ยงเหล้าในงานศพหรือไม่ หลังจากนั้นให้รายงานผลให้นายอำเภอทราบในการประชุมประจำเดือนทุกเดือน นอกจากนี้อำเภอสบปราบยังมีการออกคำสั่งที่ 66/2550 ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550 เรื่องแต่งตั้งคณะทำงานตรวจติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ “งดเหล้าในงานศพ” โดยคณะทำงานประกอบด้วย กำนัน รองนายก อบต.ที่นายก อบต.มอบหมาย ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีตำบล (กพสต.) และประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำตำบล คณะทำงานชุดนี้มีหน้าที่ติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการว่ายังมีการดื่มเหล้าในงานศพหรือไม่ โดยใช้วิธีไขว่กันประเมินผล

และตรวจสอบ ได้แก่ ตำบลนาขางกับตำบลแม่กัวะ และตำบลสบปราบกับตำบลสมัย โดยนายศรีโรจน์ ได้ให้ความสำคัญกับการติดตามประเมินผลเป็นอย่างดี

“ถ้ายังไม่ปลอดเหล้าจริงๆ ผมก็คงเซ็น (รับรองว่าเป็นหมู่บ้านปลอดเหล้า) ไม่ได้ เหมือนเราไปโกหกเขา ก็คุยกันในที่ทำงานของอำเภอว่าจะตรวจกันอย่างไร จึงตั้งทีม สลับกัน ตรวจสอบ แล้วเราก็ติดตามในที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ว่าในตำบลนี้มีงานศพกี่งาน ตำบลอื่นที่ไป ตรวจสอบพบอะไรบ้าง ใช้เวลาประมาณสามถึงสี่เดือนกว่าเราจะมอบป้ายหมู่บ้านรุ่นแรก เหมือน แอบไปดู ไปสังเกตการณ์ แต่ไม่ใช่ถึงขั้นเหมือนกับไปตรวจสถานบริการอย่างนั้นนะครับ” (ศรีโรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

“นายอำเภอเน้นเรื่องการเอ็กซเรย์ บอกว่าจะแจกป้ายเลย..ผมคงให้ไม่ได้ ให้ไปประเมิน ก่อนว่าตำบลไหนที่จริงจังบ้าง อย่างคร่าวแล้วหมู่บ้าน 12 เลียง เอรายชื่อ ไปยื่นให้นายอำเภอ นายอำเภอ ก็เรียกหมู่บ้าน 12 ไป บอกว่าหมู่บ้านอื่นทำได้แล้ว ถ้าหมู่บ้าน 12 ยังทำไม่ได้ผมก็ไม่เชิญผู้ว่ามาแจกป้าย (หมู่บ้านงดเหล้า) หือเนื้อถ้าปลอดเหล้าจริงๆ เขาจนมั่นใจถึงจะให้ป้าย” (โรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

ซึ่งการไขว่กันประเมินผลและตรวจสอบนั้น นอกเหนือจากผู้ไปประเมินจะต้องมีข้อมูล เกี่ยวกับงานศพดังกล่าวแล้ว ผู้ประเมินซึ่งเป็นคนของแต่ละหมู่บ้านจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียน กันไปด้วย ไม่ได้ใช้เฉพาะตัวผู้นำเป็นผู้ประเมินเพียงกลุ่มเดียว เนื่องจากผู้นำเป็นคนที่ยืนในชุมชน รู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี จึงมักมีการหลบเลี่ยงได้ง่าย

“การชുമุต้องรู้ข้อมูลโดยหนา ศพนางนี้เอาศพไว้ที่คั่น ตั้งแต่วันที่เท่านั้นถึงวันที่ เท่านั้น เสียเมื่ออายุเท่าใด เสร็จแล้วเป็นจะไปปิดผ่อในใบมรณะของทะเบียนว่าตรงก้อ ตัวไปชุมอยู่ บ้าน หรือไปชุมแต่ นายอำเภอรอบคอบขนาด ละเอียดขนาด (การชุมุต้องรู้ข้อมูลด้วยนะ ศพนาง คนนี้ตั้งศพไว้ที่คั่น ตั้งแต่วันที่เท่านั้นถึงวันที่เท่านั้น ตายเมื่ออายุเท่าใด เสร็จแล้วนายอำเภอจะไป ตรวจดูข้อมูลในใบมรณบัตรของทะเบียนว่าตรงมั๊ย ตัวเอง (คนประเมิน) ไปชุมอยู่ที่บ้าน หรือไป ตรวจสอบจริงๆ นายอำเภอรอบคอบมาก ละเอียดมาก)” (โรจน์, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552)

ต่อจากนั้น อำเภอได้จัดทำป้ายหมู่บ้านงดเหล้าในงานศพ และได้เริ่มมอบให้กับผู้นำ หมู่บ้าน/ตำบลที่สามารถดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2550 เป็นต้น มา เพื่อเป็นการกระตุ้นหมู่บ้านอื่นๆ ให้เกิดแรงผลักดันทำให้สำเร็จในหมู่บ้านของตน จนกระทั่ง สามารถมอบป้ายหมู่บ้านงดเหล้าในงานศพครบทั้ง 46 หมู่บ้านในเดือนกันยายน พ.ศ.2550 พร้อมทั้ง

ประกาศว่า อ.สบปราบเป็น “อำเภอจดเหล่าในงานศพ” แห่งแรกของ จ.ลำปาง (ประเด็นนี้สะท้อนว่า การขยายผลในพื้นที่อำเภอสบปราบนั้น เน้นกระบวนการทดลองทำงานได้ผลประจักษ์ แล้วจึงมีการ สื่อสารด้วยสัญญา (ป้าย) ในภายหลัง)

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในระดับอำเภอของอำเภอสบปราบนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (ศรีโรจน์, สทนากลุ่ม, 21 มีนาคม 2552, ชาญ อุทธิยะ และคณะ, 2551: 9-10)

1. การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ กล่าวคือ คนในชุมชนจำเป็นต้องได้สัมผัสประสบการณ์จริง จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เมื่อมีการนำข้อมูลที่เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างงานศพที่มีเหล่าและงานศพที่ไม่มีเหล่าก็ทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจและความตระหนัก
2. ความศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อมั่นในแกนนำของคนในชุมชนซึ่งเป็นจุดที่รวมคน รวมความคิด และรวมพลังการปฏิบัติ
3. คุณสมบัติเชิงบวกของผู้นำชุมชนซึ่งมีความมุ่งมั่น พุดจริงทำจริง และยังเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ
4. การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม (การแสดงความคิดเห็นในเวทีประชาคม การลงมือปฏิบัติ และการตรวจสอบประเมินผล)
5. การบูรณาการการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรศาสนา

2.2 อำเภอเมือง อำเภอเมืองลำปาง มีตำบลนิคมพัฒนาเป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล่า ต.นิคมพัฒนามีประชากร 5,139 คน จำนวนครัวเรือน 1,677 ครัวเรือน (ไทยด้าบลอคทคอม, 2552 : ออนไลน์) ถือเป็นชุมชนใหม่ที่อพยพมาจาก อ.แจ้ห่ม เพื่อตั้งรกรากในปี พ.ศ.2514 จึงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของคนมากพอสมควร มีหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน มีการผลิตเหล่าเสรีในชุมชน ทำให้พบว่าการดัดเหล่ากลายเป็นที่นิยม ไม่เว้นแม้แต่ในกลุ่มเยาวชน รวมทั้งคนทั่วไป ก่อนที่จะมีการจัดทำโครงการงานศพจดเหล่านั้น ในอดีต ผู้คนจะคุ้นเคยกับบรรยากาศของการสังสรรค์ที่ปรากฏทั้งในงานบุญและงานอวมงคล

บริบทของการจัดพิธีกรรมงานศพของ ต.นิคมพัฒนาก่อนทำโครงการนั้น พบว่าเหล่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทันทิที่รู้ว่าผู้เสียชีวิต จะมีการถามไถ่กันว่าได้มีการจัดเตรียมเหล่าไว้รับรองแขกหรือแล้วหรือยัง เจ้าภาพจะนำเหล่ามาเลี้ยงนับตั้งแต่วันแรกที่ต้องมีการจัดเตรียมทั้งสถานที่และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งชาว ต.นิคมพัฒนา ส่วนใหญ่นิยมตั้งศพไว้ที่บ้าน ไม่นำไปไว้ที่วัด ค่าใช้จ่ายสืบเนื่องจากเหล่ามีตั้งแต่หลักพันถึงหมื่นบาท นอกจากนี้ ยังนิยมให้มีการบรรเลงดนตรีของวงดนตรีพื้นเมืองประยุกต์ในคืนวันดา กล่าวคือมีทั้งการบรรเลงปี่พาทย์ก่อนหน้าที่พระสงฆ์จะสวดศพ ภายหลังที่พระสงฆ์เดินทางกลับ ก็จะเป็นการเล่นดนตรีแบบประยุกต์ มีทั้งนักร้องและแดนเซอร์ ทำให้บรรยากาศของงานศพคล้ายกับงานเฉลิมฉลอง ซึ่งค่าใช้จ่ายวงดนตรีในลักษณะนี้ มี

ค่าใช้จ่ายต่อครั้งประมาณ 4,000-10,000 บาท (สง่า วงศ์สา, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553) ภายใต้บริบทดังกล่าว ทำให้ในอดีตก่อนทำโครงการงานศพจดเหล่า ภาพของคนที่ยืมเหล่าในบริเวณงานศพจึงเป็นเรื่องปกติ บางครั้งผู้ที่ยืมมาพักนอนหลับอยู่ในบริเวณงานนั่นเอง สำหรับเหตุผลที่ต้องยืมเหล่าในงานศพ ก็เนื่องจากเห็นว่ามีการเลี้ยงแบบนี้นี้มาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ทำให้คนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นประเพณีปกติ อีกส่วนหนึ่งก็มีความเชื่อว่าการเลี้ยงเหล่าทำให้มีผู้มาร่วมงานและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพอย่างคับคั่งตลอดทั้งคืน ทำให้เจ้าภาพไม่ว่าแห้ว (อุไร วงศ์สา, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553) ที่ผ่านมานั้น ถึงแม้ว่าเจ้าภาพบางรายจะมีฐานะยากจนเพียงไรก็ยังมีการเลี้ยงเหล่าเสมอ โดยพ่อค้าจะเสนอให้นำเหล่ามาเลี้ยงในงานศพก่อน แล้วค่อยจ่ายเงินหลังจากงานเสร็จสิ้น ค่าใช้จ่ายสำคัญอีกส่วนหนึ่งในงานศพก็คือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปราสาทศพ ซึ่งมีราคาตั้งแต่ 5,000-10,000 บาท ซึ่งคนในชุมชนถือว่าเป็นสิ่งแสดงฐานะหน้าตาของผู้ตายและครอบครัวเจ้าภาพ

“ตั้งแต่สมัยผมยังไม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผมก็เห็นว่ากินกันอย่างนี้แหละ งานศพนี่เอาเหล่ามาตั้งโต๊ะเลยทุกวัน ศพยังอยู่ที่โรงพยาบาล ที่บ้านอันดับแรกจะสั่งเหล่ามาก่อน มาเลี้ยงคนทางโต๊ะทางเดินที่ เข้ามักบอกว่าคนมาเป็นเพื่อนศพ ก็ต้องจัดหาอะไรมาเลี้ยงเค้า” (อุดม ชัยเจริญ, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2553)

“บางศพก็เลี้ยงกันเต็มที่ เหมือนเป็นการประกาศศกดาว่าข้านี้รวย เรื่องปราสาทตอนนี้ก็ยังเป็นปัญหา บางศพก็เหมือนกับแข่งขันกันเรื่องสร้างปราสาท จะห้ามเขาก็ห้ามไม่ได้ เขาถือว่าตายก็ตายครั้งเดียว เขามีเงิน บางทีญาติพี่น้องเค้าช่วยกันออก” (สง่า, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553)

การเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล่าของ อ.เมือง เกิดขึ้นในราวปี พ.ศ.2549 โดยสถาบันสแตนฟอร์ดได้จัดเวทีประชาคมระดับอำเภอ โดยระดมผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. และพระสงฆ์มาเข้าร่วมการประชาคม ในเวทีมีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง และในเวทีดังกล่าวได้มีมติให้ ต.นิคมพัฒนาเป็นตำบลนำร่อง เนื่องจากตำบลนิคมพัฒนาได้มีความพยายามขับเคลื่อนแนวคิดเรื่องงานศพจดเหล่ามาก่อนแล้ว เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 โดยนายอุดม ชัยเจริญ กำนันตำบลนิคมพัฒนา (ในขณะนั้น) ได้เริ่มต้นจากการรณรงค์แก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ต่อมาได้ขอร้องให้ผู้นำชุมชนหลีกเลี่ยงการยืมเหล่าในงานศพเพื่อให้เป็นแบบอย่างกับคนในชุมชน และมีการพูดคุยกับผู้นำในชุมชนผ่านเวทีการประชุมต่างๆ ถึงสภาพปัญหาและข้อดีของการจดเหล่าในงานศพ เพื่อนำไปพูดคุยโน้มน้าวคนในชุมชนทดลองปฏิบัติ แต่ยังไม่เกิดผลที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากยังเป็นการนำเสนอแนวคิดแต่ไม่มีการสานต่อด้วยการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรม

ดังนั้น เมื่อสถาบันเสนาะพหุมาเชื่อมประสานกับ ต.นิคมพัฒนา จึงเป็นการขับเคลื่อนที่ไม่ได้เริ่มต้นจากศูนย์ แต่เป็นการสานต่อแนวคิดเดิมที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ มีการสนับสนุนด้านบุคลากรมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผนวกกับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดเวที ทำให้ ต.นิคมพัฒนา มีการขับเคลื่อนที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

คณะทำงานส่วนใหญ่ของ ต.นิคมพัฒนา ที่ขับเคลื่อนงานคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกอบต. คณะสงฆ์ในตำบล และหน่วยงานราชการ หลังจากนั้นคณะทำงานมีการจัดประชุมแกนนำของ 14 หมู่บ้านที่โรงเรียนกัณฑ์วิทยา เพื่อให้แกนนำลงพื้นที่สร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน ทำเวทีประชาคมระดับตำบล เพื่อสร้างมติร่วมของตำบลในภาพรวม ก่อนจะเปิดโอกาสให้แกนนำของแต่ละหมู่บ้านเริ่มดำเนินการทำเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้านต่อไป ซึ่งเวทีประชาคมระดับตำบลนั้น พบว่าคนส่วนใหญ่เห็นด้วยแต่ก็ยังมีผู้ไม่เห็นด้วยอยู่จำนวนหนึ่ง โดยผู้ที่ไม่เห็นด้วยแสดงความคิดเห็นในเวทีว่าการเลี้ยงเหล้าในงานศพนั้นเป็นประเพณีที่เคยทำกันมานาน แต่นายอุดมได้ใช้แนวคิดด้านประเพณีความเชื่ออีกด้านหนึ่งมาหักล้างในเวที โดยให้เหตุผลว่าหากในงานศพที่คนดื่มเหล้าแล้วมีการทะเลาะเบาะแว้งกันจนเป็นเหตุให้เลือดตกยางออก คนโบราณเชื่อว่าเป็นความอัปมงคลอย่างยิ่ง ซึ่งเจ้าภาพจะต้องเดือดร้อนทำพิธีปัดรังควาญต่างๆ ในภายหลัง รวมทั้งยกตัวอย่างจริงมาประกอบให้เห็น

“ประเพณีทางเหนือเค้าถือ งานศพไหนมีการยิง การฟัน การแทงกันเลือดตกยางออกในบ้านจะถือเป็นปัญหามาก หากเกิดเหตุอย่างนี้ในพื้นที่ของเรา จะซ้ำเติมใคร ก็ซ้ำเติมเจ้าของบ้าน ต้องเดือดร้อน ทำพิธีมาสูบมาถอน (ปัดรังควาญ) ทำสังฆกรรมต่างๆ ผมเอาหนังสือพิมพ์มาให้ชาวบ้านดูด้วยว่าที่เมืองปาน กินเหล้าแล้วแทงกันในงานศพ” (อุดม, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2553)

เมื่อแกนนำระดับหมู่บ้านไปดำเนินการ ผลจากการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านโดยภาพรวม พบว่าคนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ โดยเนื้อหาสาระที่แกนนำใช้นำเสนอในเวทีก็คือการชี้ให้เห็นว่างานศพเป็นงานที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบล่วงหน้า เจ้าภาพมีภาระเรื่องค่าใช้จ่าย อีกทั้งการดื่มเหล้าในงานศพยังก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอีกหลายอย่าง ทั้งนี้ นายอุดมระบุว่า การเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านนั้น ตนได้เข้าไปร่วมพูดคุยสร้างความเข้าใจกับคนในหมู่บ้านร่วมกับผู้ใหญ่บ้านด้วย

ผลการประเมินหลังทำเวทีประชาคมทั้งในระดับตำบลและระดับหมู่บ้านพบว่า มีหมู่บ้านที่มีการนำเสนอแนวคิดงดเหล้าในงานศพมาก่อนแล้วตกลงว่าจะขยายผลไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง 10 หมู่บ้าน ส่วนอีก 4 หมู่บ้านนั้นจะเริ่มแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นลักษณะของการเคลื่อนงานโดยพิจารณาตามความพร้อม บางหมู่บ้านที่เริ่มนำไปปฏิบัติโดยพยายามลดค่าใช้จ่ายเรื่องเหล้า ก็ยังพบว่าการเลี้ยงเหล้าปรากฏอยู่บ้าง (ชาญ และคณะ, 2551: 46) เมื่อเป็นมติว่าทุกหมู่บ้านจะเข้าร่วม

ก็มีการนำป้ายผ้าไปติดในงานศพที่เกิดขึ้น ในช่วงแรกของการรณรงค์ มีความพยายามสำรวจค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการจัดงานศพแต่ละครั้ง แล้วให้เจ้าภาพงานศพมาเล่าสู่กันฟังในการประชุมระดับตำบลว่าเสียค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ ไปเท่าใดในการจัดงานศพ ทั้งนี้ อาศัยความร่วมมือจากเจ้าภาพงานศพเป็นผู้ดำเนินการเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของโครงการในระยะเริ่มต้น มีปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาปรากฏอยู่บ้าง เช่น งานศพงานหนึ่งของ ม.5 เจ้าภาพงานศพเป็นผู้กว้างขวางในหมู่บ้าน มีญาติพี่น้องจากต่างถิ่นรับเป็นเจ้าภาพในงานศพและมีการดื่มเหล้ากันภายในงาน พร้อมทั้งไม่ยอมติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์งานศพจดเหล่า เมื่อพระสงฆ์เห็นดังนั้นจึงไม่ยอมไปสวด จึงต้องมีการขอร้องพระสงฆ์ โดยเจ้าภาพรับปากว่าจะติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งชี้แจงว่าเจ้าภาพมาจากต่างถิ่นจึงไม่ทราบว่าขณะนี้ชุมชนกำลังดำเนินโครงการงานศพจดเหล่า จึงมีการพูดคุยกันในชุมชนว่าขอให้กรณีดังกล่าวเป็นกรณีสุดท้ายต่อไปในงานศพจะต้องไม่มีเหล้าอีก

จากการศึกษาพื้นที่ ม. 3 บ้านนิคม ต.นิคมพัฒนา ซึ่งนับเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการจดเหล่าในงานศพค่อนข้างมาก นายสง่า วงศ์สา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านระบุว่า เมื่อตนได้เข้าร่วมการประชุมระดับตำบลในปี พ.ศ.2549 ในที่ประชุมมีมติร่วมกันที่จะนำแนวคิดเรื่องการจดเหล่าในงานศพมาขยายผลในระดับหมู่บ้านด้วยการทำเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อชี้แจงให้คนในหมู่บ้านทราบว่าตำบลนิคมพัฒนามีโครงการจดเหล่าในงานศพ โดยขอความร่วมมือให้เจ้าภาพจดเลี้ยงเหล่าในงานศพและมีให้ผู้ร่วมงานนำเหล่าเข้าไปดื่มในบริเวณงาน แล้วขอความคิดเห็นของคนเข้าร่วมประชุมว่าหมู่บ้านของเราคิดเห็นอย่างไร ซึ่งที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับมติดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในที่ประชุมไม่ได้มีการอภิปรายถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวมากนัก จากการสัมภาษณ์คนในชุมชน พบว่าส่วนมากรับรู้ผ่านการประชุมหมู่บ้าน แต่บางคนไม่ได้เข้าร่วมเวทีประชาคม โดยรับรู้เกี่ยวกับโครงการผ่านการพูดคุยบอกเล่าแบบปากต่อปาก หรือจากการประชาสัมพันธ์ในงานศพ แต่ก็ยอมรับในมติของที่ประชุม โดยเห็นว่าเป็นโครงการที่กำนันได้ริเริ่มและความที่คนในชุมชนยอมรับนับถือในตัวกำนันและผู้นำหมู่บ้านจึงไม่มีการโต้แย้งต่อมติดังกล่าวเท่าใดนัก การแสดงความคิดเห็นด้วยมักเป็นการพูดลับหลัง แต่ไม่มีการคัดค้านแบบจริงจังหรือความขัดแย้งที่รุนแรงในชุมชนปรากฏให้เห็น สิ่งที่พบคือการลักลอบฝ่าฝืนมติของชุมชนมากกว่า

“ผมบได้เข้าร่วมประชุม ตอนนั้น ถ้าถามในใจก็บ่หันโดย(ไม่เห็นด้วย) ก่อเห็นว่าเคยดื่มกินเวลาจัดงาน มันมีมานานแล้ว แต่พอรู้ว่ากำนันเป็นคนนำ (โครงการ) มาก็ยอมรับได้ ก็ต้องว่าตามๆ กัน” (อุคร ปีคผลก, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

“บางส่วนก่บ่หันโดย เขาบอกว่ามันบ่เกี่ยวกับ เป็นเรื่องของเจ้าภาพเป็นอยากจะเลี้ยง ถ้าเจ้าภาพเป็นจะเลี้ยงก่บ่ดีไปห้ามเป็น (บางส่วนก็ไม่เห็นด้วย เขาบอกว่ามันไม่เกี่ยวกับ เป็นเรื่องของเจ้าภาพที่เค้าอยากเลี้ยง ถ้าเค้าจะเลี้ยงก็ไม่เห็นจะต้องห้าม)” (อุไร, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553)

ในระยะแรกที่เริ่มดำเนินการ ผู้ใหญ่บ้าน ม.3 ได้สร้างทีมงาน ซึ่งประกอบด้วยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ให้ร่วมกันสอดส่องและว่ากล่าวตักเตือนกันในกรณีที่พบว่ามี การลักลอบตัดไม้ในสวนป่า พร้อมทั้งนำป้ายงานสวนป่าไปติดตั้งในบริเวณงาน กลยุทธ์ที่ผู้ใหญ่บ้านใช้ในระยะแรกก็คือการเข้าพูดคุยจ้อจ้อให้เจ้าภาพให้ความร่วมมือและสร้างความมั่นใจ โดยบอกเจ้าภาพว่าหากมีแขกรายใดมาต่อว่าก็ให้บอกว่าผู้ใหญ่บ้านห้ามมิให้เลี้ยงเหล้า พร้อมกันนี้ผู้ใหญ่บ้านได้เปลี่ยนระบบการหาฟืน ซึ่งแต่เดิม ผู้ชายในหมู่บ้านจะอาสาเข้าไปหาฟืนในป่า ซึ่งเจ้าภาพจะต้องซื้อเหล้าและเตรียมอาหาร รวมทั้งเครื่องดื่มบำรุงกำลังให้ผู้ที่ทำงาน ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อย นับจากเริ่มโครงการงานสวนป่าจึงเปลี่ยนเป็นระบบว่าจ้างให้คนเข้าไปหาฟืน เช่น ให้ค่าจ้างเที่ยวละ 300 บาท ซึ่งประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากกว่า แต่สิ่งที่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างจริงจังจนเกิดเป็นระบบปฏิบัติก็คือการทำบัญชีค่าใช้จ่ายในงานสวนป่าอย่างเป็นทางการเป็นระบบแล้วนำมาเผยแพร่ให้ชุมชนได้รับทราบ เนื่องจากยังไม่มีกระบวนการสร้างความเข้าใจถึงแนวปฏิบัติและบทบาทผู้เกี่ยวข้องให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ (สง่า, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553)

อย่างไรก็ดี ในระยะแรก ก็พบว่ายังคงมีการฝ่าฝืนแอบตัดไม้ในสวนป่า มีทั้งที่เจ้าภาพฝ่าฝืนนำเหล้ามาเลี้ยงแขกในงาน และผู้ที่มาร่วมงานแอบนำเหล้าเข้าไปดื่มในงานสวนป่าโดยนำไปใส่ภาชนะต่างๆ เช่น กระติกน้ำ หรือ แก้วทึบ ซึ่งภายหลังก็ลดน้อยลง เมื่อผ่านมาถึงปัจจุบัน การนำเหล้าตั้งโต๊ะดื่มกินอย่างที่เคยทำมานั้นไม่พบอีกต่อไป คนที่เคยดื่มจัดในงานสวนป่าก็ลดลง (ยังคงมีบางคนที่ยืมจากที่อื่นแล้วเข้ามาในพื้นที่พิธีกรรม) แต่ภายในโรงครัวบางงานยังมีการลักลอบดื่มบ้าง โดยผู้ดื่มซื้อมาเอง และอีกส่วนหนึ่งก็คือหลังจากพิธีกรรมเสร็จสิ้น จะมีการรื้อเต็นท์และเก็บล้างทำความสะอาดสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ หรือการ “ล้างผาม” ที่เจ้าภาพจะนำเหล้าและอาหารมาเลี้ยงรับรองกลุ่มผู้มาช่วยทำงาน ซึ่งยังปรากฏในพื้นที่ส่วนใหญ่ของ ค.นิคมพัฒนา

“แต่ก่อน เมื่อแลง (ตอนเย็น) เวลาเอาศพลงเป็นต้องมีเหล้ามียามาตั้งหื้อเขา แต่บะเดี่ยวบ่มีแล้ว มีแต่แม่ครัวจะแอบกินกันทางหลังครัว หมูที่เป็นมาเป็นแขกบ่กินแล้ว” (อุไร, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2553)

“ตอนล้างผามก่ยังมีก้านเลี้ยงกันพ่อง ก่อเป็นธรรมดา เป็นมาช่วยชะก้านชะงาน เป็นน้ำใจ แต่บ่ได้กินแต่กินว่า นิดๆ หน่อยๆ ที่กินตามโต๊ะนั้นบ่มีแล้ว ดิฉันจำคนัก ตะก่อนแก้วแตกเหยียบขึ้น เจ้าภาพเป็นต้องได้มาสายทีหลัง (ตอนเก็บงานก็ยังมีเลี้ยงกันบ้าง ก็เป็นธรรมดา เค้ามาช่วยทำงาน เป็นน้ำใจ แต่ไม่ได้กินกันเป็นจริงเป็นจัง นิดๆ หน่อยๆ ที่กินตามโต๊ะนั้น บ่มีแล้ว ดิฉันมากแต่ก่อนแก้วแตกเกลื่อนพื้น เจ้าภาพต้องจ่ายเงินชดใช้ทีหลัง)” (รบ ปัดหลก, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2552)

จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานศพของนายคำ พอใจ อายุ 76 ปี ชาวบ้าน ม.2 บ้านชัยมงคล ต.นิคมพัฒนา ในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2552 ซึ่งเป็นวันฌาปนกิจศพ พบว่างานศพดังกล่าวจัดงานขึ้นภายในบริเวณบ้าน มีญาติมิตรมาร่วมงานประมาณ 170 คน ซึ่งมีทั้งคนในหมู่บ้านและจากหมู่บ้านใกล้เคียง ลักษณะของการจัดงานเหมือนกับงานศพส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์ คือคนในชุมชนมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่รวมทั้งการประกอบอาหาร โดยที่นี้มีทั้งแม่บ้านและพ่อบ้านที่มาช่วยกันทำอาหารในบริเวณครัวด้านหลัง ในบริเวณงานด้านหน้าไม่พบว่ามีคนนำเหล้ามาตั้งบนโต๊ะแต่อย่างใด ส่วนในบริเวณส่วนทำครัวด้านหลังนั้น ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ช่วงเช้าไปจนถึงการเคลื่อนศพไปสู่ป่าช้า ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าครั้งหนึ่งมีคนนำขวดเบียร์เปล่าจำนวน 3 ขวดออกมาจากบริเวณครัว จึงสันนิษฐานว่าอาจมีการลักลอบดื่มบ้างเล็กน้อย

ภาพที่ 9.3: บรรยากาศบริเวณครัว ในพิธีกรรมงานศพ ต.นิคมพัฒนา อ.เมือง

ทั้งนี้ เจ้าภาพงานศพที่ระบุว่าใน ต.นิคมพัฒนานั้น ได้มีการงดเหล้าภายในงานศพมาระยะหนึ่งแล้ว ซึ่งสถานการณ์ดีขึ้นมาก อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเจ้าภาพจะมีการเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงานบ้างเล็กน้อย หลังจากที่เผาศพเสร็จแล้ว นั่นก็คือการเลี้ยงในช่วงเก็บงานหรือล้างฝามนั่นเอง เจ้าภาพเองตระหนักถึงประโยชน์ของการงดเหล้าในงานศพมาก เนื่องจากสามารถช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้เป็นอย่างดี ซึ่งกรณีนี้ เจ้าภาพมีค่าใช้จ่ายเฉพาะในส่วนของการปราสาทศพ โลงศพ และกระบอกไฟสูงถึง 10,000 บาท มีการฆ่าสุกรเพื่อประกอบอาหาร 2 ตัว ส่วนวัตถุดิบประเภทพืชผักส่วนมากได้มาจากสวนครัวของตนเอง หากไม่มีโครงการงดเหล้าในงานศพ คาดว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากและอาจมีภาระหนี้สินตามมา เนื่องจากคนในครอบครัวหลายคนทำงานอยู่ในหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ ซึ่งในอดีต หลีกเลี้ยงไม่ได้ที่จะต้องมีเหล้าเป็นองค์ประกอบในการรับรองแขก (พีระพงษ์ พอใจ, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

“ถ้าไม่มีโครงการ งานนี้ได้ซ่อมแน่นอน เพราะแขกที่มาเป็นแขกมาจากหน่วยงานต่างๆ ถ้าเป็นสมัยก่อน นักแ่ง งานศพบางศพได้ซ่อมเป็นแสน (ถ้าไม่มีโครงการงานศพดเหล้า งานนี้ได้ใช้หนี้แน่นอน เพราะแขกที่มาเป็นแขกมาจากหน่วยงานต่างๆ ถ้าเป็นสมัยก่อน นักแ่ง งานศพบางงานได้ใช้หนี้เป็นแสน)” (พีระพงษ์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

ภาพที่ 9.4: ลักษณะของปราสาทศพที่ซื้อจากร้านค้า

จากการสอบถามคนในหมู่ 1, หมู่ 2 และ หมู่ 3 ต.นิคมพัฒนา ที่มาร่วมในพิธีฌาปนกิจศพ คนที่ผู้วิจัยได้สนทนาหรือสัมภาษณ์ระบุตรงกันว่าได้รับทราบเกี่ยวกับการดำเนินโครงการงานศพดเหล้าจากการประชุมหมู่บ้านซึ่งผู้ใหญ่บ้านของตนได้นำเสนอต่อที่ประชุมและมีการลงมติในชุมชน ต่อมาคนในชุมชนก็จะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในวงต่างๆ และมีโอกาสได้ทดลองกระทำจริงเมื่อมีงานศพเกิดขึ้น ทั้ง 3 หมู่บ้านมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ถึงแม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง แต่ไม่มีการคัดค้านที่รุนแรง คนในชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงตามผู้นำ สิ่งที่ปรากฏในระยะแรกจนถึงปัจจุบันคือการลักลอบดื่มขี้ในบริเวณครัว ส่วนการเลี้ยงเหล้าในช่วงการล้างผามันเป็นสิ่งที่ยกเว้นใหญ่ใน ต.นิคมพัฒนา ถือว่าเป็นเรื่องปกติและถือว่าไม่ใช่การดื่มเหล้าในระหว่างพิธีกรรมงานศพ นอกจากนี้ ผู้ที่ผู้วิจัยได้สนทนาพูดคุยทุกคนต่างแสดงทัศนคติว่าโครงการงานศพดเหล้าเป็นโครงการที่ดี ประโยชน์สำคัญที่คนเหล่านี้ตระหนักก็คือการประหยัดค่าใช้จ่ายและลดภาระเจ้าภาพงานศพ

“คนที่เคยกินก็อยากเข้ามาช่วยงาน อยากกินก็ซื้อกินเอง ไปกินตางนอก กับข้าวนี้ ถ้าคนที่เป็นบมีแต่ๆ ก็ยะแก่งเพ็ด น้ำพริก ต้มผักกาด ช่วยกันประหยัด คนกินจะสู้ตัว บ่มาขอ มีความ

ละอายขึ้นน้อย แต่ก่อนงานไหนดงานนั้น เจ้าภาพได้ซ่อม (คนที่เคยกินเหล้าก็ยิ่งเข้ามาช่วยงาน อยากกินก็ซื้อกินเอง ไปกินข้างนอก กับข้าวนี้ ถ้าเป็นคนจนจริงๆ ก็ทำแกงเผ็ด น้ำพริก ต้มผักกาด ช่วยกันประหยัด คนกินเหล้าจะรู้ตัว ไม่มาขอ มีความละอายขึ้นน้อย แต่ก่อนงานไหนดงานนั้น เจ้าภาพได้ใช้หนี้)” (พรณี ปินยัง, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2552)

ปัจจุบัน ใน ต.นิคมพัฒนาได้มีการขยายแนวกิจการสงเคราะห์ไปสู่เรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น ทุกหมู่บ้านงการว่าจ้างวงดนตรีประยุกต์เพื่อลดค่าใช้จ่าย หมู่ 3 บ้านนิคม ชุมชนได้รณรงค์เรื่องเมนูอาหารในงานศพโดยลดชนิดอาหารและอาหารที่เน้นเนื้อสัตว์ลง หมู่ 9 บ้านร่มเย็น ชุมชนมีการทำปราสาทดาวเพื่อให้คนในชุมชนสามารถเช่าได้ แทนการซื้อปราสาทแบบสำเร็จรูป

สิ่งที่แกนนำของตำบลนิคมพัฒนาได้ทำการถอดบทเรียนออกมาก็คือ การดำเนินการเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมการดื่มเหล้าไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ต้องชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยคำสั่งการของใคร แต่เป็นมติของชุมชน เป็นกฎหมายสังคม ซึ่งพวกคอกเหล้าในงานศพบางคนก็มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น โดยเมื่อไม่ดื่มเหล้าแต่ก็ยังจะมาช่วยงานด้วยการช่วยเหลือ น้ำและอาหาร เป็นต้น (ชาญ และคณะ, 2551: 47) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตจากข้อมูลที่ได้ประมวลทั้งหมดว่า การขับเคลื่อนโครงการงานศพคอกเหล้าของ ต.นิคมพัฒนานั้น ก็ยังอาศัยการขับเคลื่อนโดยตัวผู้นำชุมชนอย่างถาวรและผู้นำใหญ่บ้านเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการใช้กลไกเชิงอำนาจ แต่เป็นอำนาจซึ่งเกิดจากทั้งพระเดชและพระคุณของผู้นำ ทำให้คนในชุมชนโดยส่วนใหญ่เห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตาม คำถามสำคัญที่มีผลต่อความยั่งยืนของโครงการก็คือ หากมีการเปลี่ยนตัวผู้นำชุมชนซึ่งมีความเป็นไปได้ 2 กรณี คือ 1) ผู้นำคนใหม่ยังไม่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านเท่าที่ควร หรือ 2) ผู้นำคนใหม่ไม่ให้ความสนับสนุนโครงการเท่าที่ควร หากเป็นเช่นนั้น ความยั่งยืนของโครงการงานศพคอกเหล้าจะยังคงอยู่หรือไม่ สิ่งนี้นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องขบคิดกันต่อไป

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร พบว่าเมื่อดำเนินโครงการมาถึงเดือนกันยายน พ.ศ.2551 การขับเคลื่อนโครงการของอำเภอเมืองก็ได้มีการขยายในเชิงพื้นที่ไปสู่ ต.บุญนาพัฒนา ต.ทุ่งผาย และ ต.บ้านเอี่ยม ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงของ ต.นิคมพัฒนาทั้งสิ้น (สถาบันเสนาหญา, 2551ก: 11) การขยายผลที่เกิดขึ้นนี้ เป็นเพราะคนในแต่ละตำบลตั้งแต่ระดับผู้นำชุมชน ไปจนถึงชาวบ้านทั่วไป ได้มีโอกาสไปมาหาสู่กัน รวมถึงการร่วมพิธีกรรมงานศพด้วย ผนวกกับการเกิดเป็นกระแสเรื่องงานศพคอกเหล้าในระดับจังหวัดทำให้เกิดความพยายามที่จะลดเหล้าในงานศพในพื้นที่เหล่านี้ด้วย เช่น กรณีของ ต.ทุ่งผาย นั้นมีการรณรงค์ไม่ให้มีการเล่นดนตรีในงานศพมาก่อนหน้านี้แล้ว ปัจจุบันชุมชนพยายามรณรงค์ให้ลดการดื่มเหล้าในวันดา ซึ่งพบว่ายังมีการเลี้ยงเหล้าในช่วงกลางวันอยู่ แต่ในเวลากลางคืนนั้นลดลงได้มากพอสมควร ส่วน ต.บุญนาพัฒนา แต่ละหมู่บ้านก็เริ่มมีการนำเรื่องงานศพคอกเหล้าเข้าไปพูดคุยกันในระดับชุมชนในลักษณะของการขอความร่วมมือจากคนในชุมชน

ล่าสุด เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2552 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปางและสถาบัน
 แสพชนาได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระดับอำเภอขึ้นที่หอประชุมศาลาประชาคม อ.เมือง
 เพื่อขยายเครือข่ายและสร้างแกนนำในการดำเนินโครงการงานศพดเหล่าให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่
 ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ พบว่ามีตัวแทนจากตำบลต่างๆ ในพื้นที่ อ.เมือง เข้าร่วมประชุมจำนวน
 7 ตำบล จากทั้งหมด 11 ตำบล กลุ่มคนที่เข้าร่วมประชุมจำนวนประมาณ 60 คนนั้น ส่วนใหญ่เป็น
 เพศหญิงและเป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีผู้นำชุมชนซึ่งได้แก่ กำนัน
 ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน หรือตัวแทนมาร่วมด้วยบางส่วน แต่เป็นส่วนน้อย และบางชุมชนก็มี
 ผู้สนใจมาร่วมเป็นจำนวน 6-8 คน ในขณะที่บางชุมชนมีตัวแทนมาร่วมประชุม 1-2 คน สมาชิก
 ส่วนมากที่มาจากต่างตำบลยังไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาของการประชุมในครั้งนี้ส่วน
 ใหญ่จึงเป็นการแนะนำสมาชิก รวมถึงบอกเล่าแลกเปลี่ยนถึงสถานการณ์ของชุมชนแต่ละแห่ง
 เกี่ยวกับการดืมเหล่าในงานศพ สภาพปัญหา รวมถึงสิ่งที่ชุมชนของตนได้เริ่มดำเนินการทำไปแล้ว
 ในช่วงท้ายของการประชุม ได้มีการรับสมัครแกนนำในการทำงานระดับอำเภอเพื่อทำหน้าที่ร่วมกับ
 ขับเคลื่อนโครงการ ประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายในพื้นที่อำเภอเมืองต่อไป ซึ่งก็ได้อาสาสมัคร
 ที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวจำนวน 11 คนจากเวทีในครั้งนี้

2.3 อำเภอวังเหนือ อำเภอวังเหนือตั้งอยู่ที่ทิศเหนือของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมือง
 ลำปางเป็นระยะทาง 107 กิโลเมตร มีตำบลร่องเคาะเป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงาน
 ศพดเหล่า ด.ร่องเคาะอยู่ห่างจากเมืองลำปาง 85 กิโลเมตร มีประชากร 10,367 คน จำนวน
 ครัวเรือน 2,713 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 17 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอตคอม, 2552 : ออนไลน์) จึงนับว่า
 เป็นตำบลขนาดใหญ่ อีกทั้งในพื้นที่มีประชากรจำนวนหนึ่งเป็นชาวไทยภูเขาด้วย นอกจากนี้ พบว่า
 ในบางหมู่บ้าน เช่น หมู่ 1 นั้นเป็นการมาอยู่ร่วมกันของคนจากหลากหลายพื้นที่ เช่น คนจากจังหวัด
 อื่นๆ ทางภาคเหนือ คนจากภาคอีสาน ซึ่งมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ ส่วนหมู่ 12 ก็ประกอบไปด้วยคน
 หลายเชื้อชาติ ทั้งชาวไทยและชาวไทยภูเขา เป็นต้น บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นงานศพด
 เหล่าอีกประการหนึ่งก็คือ ใน อ.วังเหนือ มีโรงเหล้าเสรีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นเรื่องท้าทายต่อ
 การขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าอยู่ไม่น้อย เฉพาะใน ด.ร่องเคาะเอง มีโรงเหล้าเสรีประมาณ
 6 โรง (มูล เจริญ, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2552)

การเคลื่อนงานของ อ.วังเหนือ เกิดจากการผลักดันของจังหวัดร่วมกับสถาบันแ
 สพชนา โดยจังหวัดได้เรียกประชุมอบรมผู้นำฝ่ายปกครองในปี พ.ศ.2550 ในส่วนของ อ.วังเหนือ
 ได้มีการอภิปรายถึงบริบทชุมชนที่มีโรงเหล้าเสรีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในด.วังทรายคำ ส่วน
 ด.ร่องเคาะก็มีอยู่เช่นกันแต่ก็ถือว่าไม่มากนัก ในขณะเดียวกัน ด.ร่องเคาะเป็นตำบลที่ใหญ่ที่สุดใน
 อำเภอ ผู้นำชุมชนจึงมีแนวคิดว่าหากเคลื่อนในตำบลขนาดใหญ่ได้สำเร็จ การจะขยายต่อไปพื้นที่
 ขนาดเล็กก็จะง่ายยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุผลในการเลือก ด.ร่องเคาะ เป็นตำบลนำร่อง ต่อมานายมูล

เชิงเร็ว ซึ่งเป็นสารวัตรกำนันได้เข้าร่วมการประชุมอบรมเกี่ยวกับโครงการงานศพดเหล่าที่จังหวัด จักรีนจึงได้นำข้อมูลกลับมาปรึกษากำนัน กำนันจึงได้เรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน 17 หมู่บ้านพร้อมทั้ง มัคทายก การประชุมครั้งแรกในกลุ่มผู้นำระดับตำบลได้เป็นมิตรร่วมกันว่าจะขับเคลื่อนโครงการ ดังกล่าวใน ต.ร่องเคาะ โดยแต่งตั้งกำนันให้เป็นประธาน และผู้นำช่วยกันกระจายข้อมูล และกำนัน จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เป็นป้ายผ้าขนาดใหญ่ติดตั้งในตำบลเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชน ได้รับทราบเกี่ยวกับโครงการในเบื้องต้น พร้อมกันนั้นได้มีมติให้ 3 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 8 บ้านดอนแก้ว หมู่ 11 บ้านแสนตอ และหมู่ 15 บ้านจำตอง ทดลองขับเคลื่อนโครงการก่อนเป็นพื้นที่ นำร่อง

การทำเวทีเพื่อขับเคลื่อนในหมู่บ้านนำร่องมีคนต่อต้านบ้างในตอนแรก โดยให้เหตุผล ว่าตนเองมีเงินจะเลี้ยง ไม่ได้เดือดร้อน และอีกประการหนึ่ง การเลี้ยงเหล้าก็ถือเป็นวิธีการแสดงความขอบคุณต่อผู้มาร่วมงาน แต่แก่นำชุมชนก็ใช้ประเด็นที่ว่างานศพเป็นงานที่เกิดขึ้นกะทันหัน เจ้าภาพไม่ได้เตรียมตัว และประเด็นความกตัญญูทวดที่ต่อผู้ล่วงลับมาหักล้าง ซึ่งลักษณะของการ ได้เลี้ยงหรือโต้แย้งในเวทีระดับชุมชนนั้นมีไม่มาก เมื่อฝ่ายต่อต้านได้ฟังเหตุผลที่ฝ่ายแกนนำเสนอก็ จะเงียบเสียงลง (มูล, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2552)

“เวลาคนเฒ่าตายจากไป แทนที่จะได้ทำบุญหื้อเป็นที่เลี้ยงดูเฮามา ป้อนข้าวป้อนน้ำ กลับมากินเหล้า เป็นตายไปเฮาควรได้ทำบุญหื้อเป็น แต่ถ้ากินเหล้า เวลานิมนต์พระสวดก็บ่สนใจฟัง จะได้บุญหื้อพ่อแม่เฒ่าได้จะไค (เวลาพ่อแม่ตายจากไป แทนที่จะได้ทำบุญให้ท่านที่เลี้ยงดูเฮามา ป้อนข้าวป้อนน้ำ กลับมากินเหล้า ท่านตายไปเราควรได้ทำบุญให้ท่าน แต่ถ้ากินเหล้า เวลานิมนต์ พระสวดก็บ่สนใจฟัง จะได้บุญให้พ่อแม่ได้อย่างไร)” (มูล, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2552)

การสื่อสารเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานศพดเหล่าอีกทางหนึ่งคือการประชุม ประจำเดือน ซึ่งชาวบ้านจะต้องมีตัวแทนของแต่ละครัวเรือนเข้าร่วมประชุมเพื่อรับทราบข้อมูล ต่างๆ ที่สำคัญ ผู้นำชุมชนก็ได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องงานศพดเหล่า โดยบางครั้งจะนิมนต์ พระสงฆ์มาพูดคุยให้ข้อคิดเรื่องโทษภัยของการดื่มเหล้า มีการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนบ้านดงให้ คนในชุมชนได้รับรู้ อีกทั้งใช้ข้อมูลจริงเรื่องการประสูติอุบัติเหตุของคนต่างหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจาก การดื่มเหล้าเมื่อไปร่วมงานศพ เป็นต้น อีกช่องทางหนึ่งในการสื่อสารคือการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียง ตามสายของหมู่บ้าน

หลังจากที่แกนนำชุมชนได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารได้ระยะหนึ่ง วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550 คณะทำงานของสถาบันแสนพระยาได้ลงพื้นที่ ต.ร่องเคาะเพื่อ พัฒนาโครงการ ผู้เข้าร่วมเวทีในวันดังกล่าวประกอบด้วยพระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 8 หมู่บ้าน สารวัตรกำนัน หัวหน้าสถานีอนามัย ประธานอสม. กลุ่มแม่บ้าน รองประธานสภา อบต. และ

สมาชิก อบต. จากการอภิปรายในเวที ทุกคนในเวทีเห็นด้วยกับการเข้าร่วมโครงการ เพราะมีหมู่บ้านนาร่อง 3 หมู่บ้านได้ดำเนินการไปก่อนแล้ว ในเวทีได้มีการขอความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ในการเชื่อมโยงและโน้มน้าวชาวบ้าน ก่อนจะได้เดินทางไปทำเวทีประชาคมให้ครอบคลุมทั้ง 17 หมู่บ้าน กิจกรรมหลักซึ่งเป็นจุดเด่นที่เกิดขึ้นใน ต.ร่องเคาะคือ สมาชิก อบต. และชมรมผู้สูงอายุจะเข้าร่วมงานศพทุกคน ซึ่งส่งผลให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงาน (ชาญ และคณะ, 2551: 29) การดำเนินงานในระยะแรกนี้ พบว่ามีการบันทึกข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพบ้าง แต่ไม่ได้ทำเป็นกิจวัตรอย่างชุมชนบ้านดง เป็นการบันทึกเพื่อนำมาชดเชยเป็นตัวอย่างให้ชุมชนได้ประจักษ์มากกว่า

หลังจากที่มีการขับเคลื่อนงานมาได้ประมาณ 2 ปี เมื่อมาถึงปัจจุบัน พบว่าถึงแม้ในตำบลร่องเคาะจะยังคงแนวทางการปฏิบัติเรื่องงานศพดเหล้าได้ในเกณฑ์ดี แต่ในทัศนะของเจ้าหน้าที่พัฒนากรจากภาครัฐเห็นว่ายังขาดการขยายผลไปยังพื้นที่ตำบลอื่นๆ และการขยายผลในมิติเชิงคุณภาพ เช่น การพยายามลดค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ ในพิธีกรรมงานศพก็ยังไม่ปรากฏ ซึ่งเหตุผลที่การขยายผลในพื้นที่ในมิติอื่นๆ ยังไม่ปรากฏเด่นชัดนั้น น่าจะเป็นเพราะแต่ละหมู่บ้านยังขาดการร่วมประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ (เทพ วงศ์สุภา, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2552) ด้วยเหตุนี้แนวทางในการขับเคลื่อนที่จะต้องดำเนินการในปัจจุบัน แกนนำระดับจังหวัดจึงมุ่งเน้นการทำเวทีในระดับตำบลเพื่อให้แกนนำระดับตำบลสามารถประสานงานและสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นได้

จากการสังเกตการณ์การทำเวทีปรึกษาหารือระดับแกนนำชุมชน ของ ต.ร่องเคาะ ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประมาณ 30 คนนั้น มีพระสงฆ์และสามเณรผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน สมาชิก อบต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน เจ้าหน้าที่พัฒนากรอำเภอ และประธานกลุ่มเยาวชนประจำตำบลพร้อมทั้งเยาวชนที่เป็นคณะกรรมการ ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การที่ชุมชนขาดการจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือเรื่องงานศพดเหล้าไปเป็นเวลานาน ก็อาจส่งผลต่อการให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าวของผู้นำชุมชนลดน้อยถอยลง นอกจากนี้ การจัดเวทีในช่วงเดือนพฤศจิกายนนั้นตรงกับช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตของคนในชุมชน จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากในการประสานงานเพื่อดึงคนเข้าร่วม แต่อีกแง่หนึ่ง ผู้ที่มาเข้าร่วมก็คือผู้ที่มีความสนใจที่จะผลักดันเรื่องดังกล่าวอย่างแท้จริง ดังที่ได้พูดคุยกับกลุ่มแกนนำในเวทีปรึกษาหารือครั้งนี้ ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และสารวัตรกำนัน ต่างยืนยันกับผู้วิจัยว่า ตนเป็นผู้ที่ไม่ดื่มเหล้า ดังนั้นจึงสามารถประกาศตัวผลักดันโครงการงานศพดเหล้าได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างให้กับคนในชุมชนได้

การจัดเวทีปรึกษาหารือระดับแกนนำของ ต.ร่องเคาะ ใช้สถานที่ที่เป็นลานซีเมนต์ใต้ต้นโพธิ์ในศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ซึ่งความเรียบง่ายและเป็นกันเองของสถานที่ ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีกล้าแสดงความคิดเห็น เมื่อวงสนทนามาถึงประเด็นการเคลื่อนแนวความคิดการขยายผลเรื่องงงดเหล้าในงานศพไปสู่การขยายผลไปสู่การลดรายจ่ายอื่นๆ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เข้าร่วมในเวทีต่างก็แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ รวมถึงตัวแทนกลุ่มเยาวชนด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจุดเด่นของการจัดเวทีใน

วันนี้คือการที่ดึงเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ซึ่งประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นจากในเวทีคือแนวความคิดเคลื่อนการงดเหล้าไปสู่พื้นที่กิจกรรมการแข่งขันกีฬาของเยาวชน ที่ผ่านมามีการดื่มเหล้ามากในหมู่กองเชียร์และก่อให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทตามมา

ภาพที่ 9.5: บรรยากาศเวทีปรึกษาหารือระดับแกนนำชุมชน ต.ร่องเคาะ

จากการวิเคราะห์เอกสารประกอบกับการสังเกตการณ์และการพูดคุยในเวที ผู้วิจัยพบว่าปัญหาการลักลอบดื่มเหล้ายังมีปรากฏให้เห็นบ้างในบางงาน โดยส่วนใหญ่จะเป็นการลักลอบดื่มทางด้านหลังบริเวณบ้าน บริเวณในครัวหรือพื้นที่ปรุงอาหาร และหลังจากการเผาผลาญในขณะที่มีการเก็บสถานที่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ล้างผาม” ก็ยังพบว่าบางคนลักลอบดื่มเหล้าอยู่ ผู้ที่ยังมีพฤติกรรมดื่มเหล้าก็คือนักดื่มขาประจำ กลุ่มแม่บ้านบางคนที่มาช่วยประกอบอาหาร ญาติพี่น้องที่มาจากต่างถิ่น อย่างไรก็ตาม ในระดับหมู่บ้าน แกนนำระดับหมู่บ้านบางคนก็ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

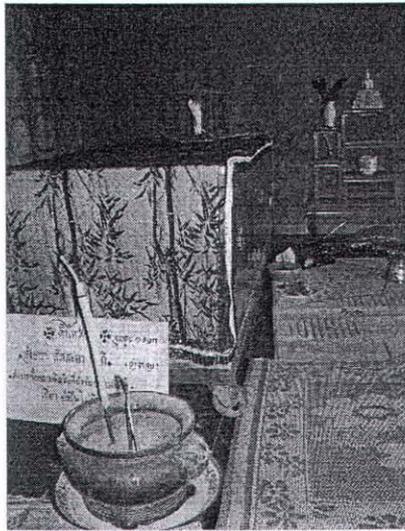
หมู่ 1 บ้านผ่าซอ ซึ่งมีคนจากหลายพื้นที่มาตั้งรกรากอยู่ร่วมกัน ได้แก่ คนเหนือ คนอีสาน ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า และคนภาคกลาง ผู้ใหญ่บ้านใช้มาตรการทางสังคม โดยมีการประชุมระดับกรรมการหมู่บ้าน ตกลงเป็นมติระดับผู้นำเรื่องการปรับเงินเจ้าภาพซึ่งพบว่าการดื่มเหล้าในงานศพ ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านก็มีความสนใจมาสอบถามข้อมูล เช่น ชาวเขาเผ่าเย้ามาพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านว่างานศพชาวเขาเผ่าเย้าจะต้องมีการทำขันตั้งซึ่งมีเหล้าเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรม หลังจากนั้น คณะผู้ประกอบพิธีจะดื่มเหล้าขันตั้งดังกล่าว ซึ่งผู้ใหญ่บ้านก็ได้ชี้แจงว่า หากเป็นการดื่มเหล้าในการประกอบพิธีกรรมเฉพาะในหมู่ผู้ประกอบพิธีและดื่มพอเป็นพิธี ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ นอกจากนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้ทำข้อตกลงกับลูกบ้านว่า ในหมู่ 1 ถ้าหากมีงานศพเกิดขึ้น

เจ้าภาพจะต้องมาทำความเข้าใจกับผู้ใหญ่บ้านเป็นลายลักษณ์อักษรว่ามอบหมายให้ใครรับผิดชอบเรื่องอะไรบ้าง เช่น นาย ก. รับผิดชอบเรื่องสถานที่ นาง ข. รับผิดชอบเรื่องอาหารและเครื่องดื่ม หลังจากนั้น เจ้าภาพจะไปแจ้งร้านค้าประจำหมู่บ้านว่าผู้ที่มีสิทธิ์ในการไปเบิกสิ่งของเครื่องใช้จากร้านค้าคือ นาง ข. เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาเรื่องชาวบ้านคนอื่นไปลงบัญชีร้านค้าในนามเจ้าภาพ เท่าที่ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน พบว่าวิธีนี้สามารถคลี่คลายปัญหาทั้งเรื่องเหล่านี้และค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้มาก เพราะปัญหาอย่างหนึ่งที่เคยประสบคือการที่ญาติมิตรหรือเพื่อนบ้านไปลงบัญชีไว้ในนามเจ้าภาพแล้วนำเหล้ามาเลี้ยงสังสรรค์โดยเลี้ยงไปดื่มในบ้านใกล้เคียง (คำอ้าย ยอดใจ, สันทนากรุ่ม เวทีชุมชน อ.วังเหนือ, 15 พฤศจิกายน 2552)

อีกกรณีหนึ่ง คือความพยายามแก้ไขปัญหาในระดับหมู่บ้าน ของหมู่ 11 บ้านแสนตอ ซึ่งมีกระบวนการตั้งคณะติดตามงานศพ ทำหน้าที่ตรวจตราว่างานศพใด มีการเลี้ยงเหล้าในงานศพบ้าง ซึ่งที่ดำเนินการมา 2 ปี พบว่า การเลี้ยงเหล้าหายไปจากพื้นที่หน้างาน โดยสิ้นเชิง แต่ส่วนที่เป็นปัญหาคือยังมีการลักลอบดื่มในกลุ่มผู้มาช่วยงานด้านหลังบ้าน ประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา ผู้ใหญ่บ้านได้สร้างแรงจูงใจให้กับลูกบ้านโดยการประกาศว่างานศพใดที่คณะติดตามงานศพพบว่าปลอดเหล้าโดยเด็ดขาด ผู้ใหญ่บ้านจะมอบเงินส่วนตัวให้งานละ 500 บาท แต่งานศพที่ผ่านมาประมาณ 5 งานก็ยังไม่ปลอดจากเหล้าโดยสิ้นเชิง ในเวทีปรึกษาหารือในครั้งนี้ จึงได้มีการปรึกษาตัวแทนกลุ่มแม่บ้านว่าจะสร้างแรงจูงใจอย่างไร เช่น การหารางวัลมามอบให้กับกลุ่มแม่บ้านที่สามารถทำให้งานศพปลอดเหล้าได้ กับอีกประการหนึ่ง คือการประชุมระดับตำบลในครั้งต่อไป จะต้องเชิญตัวแทนกลุ่มแม่บ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น (มานิตย์ ทามัน, สันทนากรุ่ม เวทีชุมชน อ.วังเหนือ, 15 พฤศจิกายน 2552)

นอกเหนือจากการเข้าร่วมเวทีปรึกษาหารือระดับแกนนำแล้ว ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปสังเกตการณ์พิธีกรรมงานศพของนายปู้ด ล้ามะนิค อายุ 62 ปี ชาวบ้านหมู่ 8 บ้านดอนแก้ว ซึ่งเสียชีวิตเนื่องจากปัญหาสุขภาพ พบว่าชาวบ้านยังคงตั้งศพบนบ้าน โดยใช้โลงเย็นซึ่งเป็นโลงศพของหมู่บ้าน ตามปกติจะเก็บไว้ที่วัดดอนแก้ว เมื่อครอบครัวใดมีผู้เสียชีวิตก็จะประสานงานเพื่อขนานำโลงศพมาใช้ ชาวบ้านจะตั้งศพไว้เป็นเวลา 3-6 วัน ตามแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ ก่อนจะนำศพไปที่ป่าช้าเพื่อทำการฌาปนกิจศพ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดทุกคืน ในคืนแรกๆ จะเป็นการสวดเทศน์ธรรม ซึ่งพระสงฆ์อาจเทศน์เป็นภาษาพื้นเมืองหรือภาษาบาลี แต่จะนิมนต์พระสงฆ์เพียง 1 รูป แต่ 2 คืนสุดท้ายก่อนวันฌาปนกิจศพจะเป็นการสวดพระอภิธรรม โดยนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป ค่าใช้จ่ายในงานศพส่วนใหญ่จะเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม ปรasaทศพ ชุดสังฆทาน และค่าของปัจจัย แต่การจัดงานศพแบบชาวบ้านโดยทั่วไปจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 2-3 หมื่นบาท ยกเว้นงานศพของเจ้าภาพที่มีหน้ามีตาในชุมชน อาจมีค่าใช้จ่ายสูงถึงหนึ่งแสนบาทได้ กรณีงานศพของนายปู้ดที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์นั้น พบว่ามีความเรียบง่าย ชาวบ้านใช้ผ้ามา่านชิงฉนังส่วนที่ตั้งโลงศพ มีกระถางธูปและคำสวดศพอยู่ตรงปลายเท้า บนฝาโลงมีการตั้งตุ้งเงินตุ้งทอง มีโตะหมู่บ้านตั้งอยู่ด้านข้างโลง ดังภาพ

ที่ 9.6 ดอกไม้ที่ใช้ประดับตกแต่งก็เป็นดอกไม้ที่หาได้ในบ้าน เช่น ดอกดาวเรือง หรือใบเตยที่นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้แบบง่ายๆ จากการสนทนา พบว่ากลุ่มแม่บ้านได้ประยุกต์ทำพวงหรีด โดยใช้ ถาดสังกะสีกับดอกไม้หรือเถาวัลย์ที่หาได้ในท้องถิ่น เมื่อพิธีกรรมสิ้นสุดแล้ว เจ้าภาพสามารถนำ ถาดสังกะสีไปถวายวัดได้ ซึ่งก็สามารถไปขอหยิบยืมมาใช้งานได้เมื่อมีงานพิธีต่างๆ ในภายหลัง (สมศรี ลำมะนิค, สนทนากลุ่ม, 15 พฤศจิกายน 2552) ข้อมูลข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การจัดพิธีกรรมงานศพตามแบบของชาวบ้านนั้น ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมไม่สูง หากชุมชนสามารถงดเหล้า และไม่เลี้ยงอาหารแบบฟุ่มเฟือยในงานศพก็จะลดค่าใช้จ่ายได้มาก และหากวนกลับไปประกอบโลงศพหรือปราสาทด้วยตนเองแบบในอดีต ก็จะยิ่งประหยัดค่าใช้จ่ายลงไปอีก

ภาพที่ 9.6: ลักษณะการตั้งศพแบบเรียบง่ายของชาวบ้านคอนแก้ว ต.ร่องเคาะ

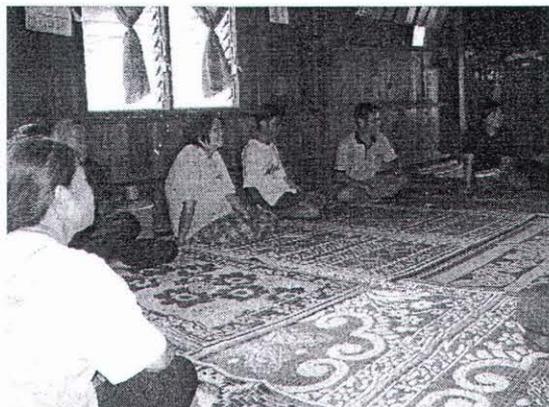
ด้านล่างของตัวบ้านที่จัดงานศพ เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง ชาวบ้านได้นำโต๊ะเก้าอี้ มาจัดเตรียมเพื่อรับรองแขกที่มาร่วมงาน ด้านข้างตัวบ้านมีการกางเต็นท์เพื่อรับรองแขก ก่อนเกิดโครงการงานศพงดเหล้า ในพื้นที่ด้านล่างกับบริเวณในห้องครัวที่มีการประกอบอาหารเป็นพื้นที่ๆ จะมีการดื่มเหล้าปรากฏอยู่ ซึ่งจากข้อมูลในเวทีปรึกษาหารือระดับแกนนำ ผู้เข้าร่วมเวทีระบุว่า ในอดีต ชาวบ้านจะดื่มเหล้าตั้งแต่วันที่ทราบข่าวว่ามีผู้เสียชีวิต เรื่อยไปจนถึงวันสุดท้ายที่เผา ในกรณีของ อ.วังเหนือ พบว่ากลุ่มแม่บ้านบางส่วนดื่มเหล้า โดยเฉพาะขณะที่มาช่วยประกอบอาหารให้กับบ้านที่มีงานศพ ในมุมมองกลับกัน กลุ่มแม่บ้านที่ไม่ดื่มเหล้า จะเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยแกนนำชุมชนตรวจตราสอดส่องผู้ที่ลักลอบดื่มเหล้าในงานศพได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 9.7: การตั้งโต๊ะรับรองแขกร่วมงานศพของชาวบ้านดอนแก้ว ต.ร้องเคาะ

ผู้วิจัยได้สนทนากับกลุ่มกับชาวบ้านดอนแก้ว ต.ร้องเคาะจำนวน 8 คนที่มาร่วมงานศพของนายปึก ถึงโครงการงานศพงดเหล้าที่ดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งได้ข้อมูลว่าชาวบ้านได้รับรู้เรื่องการดำเนินโครงการงานศพงดเหล้าจากการประชุมชี้แจงของผู้ใหญ่บ้านและสารวัตรกำนันซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ในที่ประชุมได้มีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ซักถาม อภิปรายต่อประเด็นดังกล่าว แต่พบว่าในที่ประชุมไม่มีการอภิปรายมากนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะคล้อยตามผู้นำ ไม่มีการคัดค้านรุนแรง เนื่องจากผู้นำได้ย้าว่าเป็นการงดเหล้าในงานศพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ไม่ได้ห้ามการเลี้ยงเหล้าในงานอื่นๆ และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดื่มเหล้า โดยเฉพาะปัญหาอุบัติเหตุและการทะเลาะวิวาทภายในชุมชนจึงทำให้การจับเคลื่อนในระดับหมู่บ้านลดความยุ่งยากลงได้บางส่วน

“ถ้าไม่มีเหล้าก็ไม่มีการทะเลาะวิวาท เสร็จงานแล้วก็อยู่บ้านใครบ้านมัน” (หล้า เจริญเร็ว, สนทนากลุ่ม, 15 พฤศจิกายน 2552)

ภาพที่ 9.8: บรรยายการสนทนากลุ่มระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านดอนแก้ว

ปัจจุบัน ชาวบ้านเองก็ตระหนักถึงประโยชน์ของโครงการงานศพจดเหล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ เมื่อจัดงานศพก็ไม่มีใครมาถามขอเหล่าจากเจ้าภาพ ทำให้เจ้าภาพไม่ต้องลำบากใจในการปฏิเสธ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่างานศพทุกงานปลอดเหล่าโดยสิ้นเชิง เพราะผู้ที่ดื่มเหล้าจะแอบนำเหล้ามาดื่มเองโดยมักมีข้ออ้างว่าช่วยเตรียมงานต่างๆ เหนื่อยแล้วก็ต้องมีการหย่อนใจกันบ้าง

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่าการดำเนินโครงการงานศพจดเหล่าของ อ.วังเหนือ ในระดับตำบลนาร่องนั้น ยังคงมีการดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน มีความพยายามที่จะขยายผลไปสู่ตำบลอื่นๆ แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นการนำเสนอและรับรู้แนวความคิด ยังไม่พบว่ามีผลการดำเนินงานจดเหล่าในงานศพอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเท่าที่ควร ในข้อมูลเอกสารสรุปกิจกรรมการขยายงานพื้นที่ในปี พ.ศ.2551 ระบุว่าตำบลวังแก้วได้เริ่มต้นด้วยการจัดประชุมรณรงค์จดเหล่าในงานศพและจดเหล่าเข้าพรรษา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าความเข้มข้นของการดำเนินการในระดับหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ใน ต.ร่องเคาะก็ไม่เท่าเทียมกัน โดยส่วนใหญ่หมู่บ้านที่ดำเนินการได้ผลค่อนข้างดีคือหมู่บ้านที่ผู้นำปกครองใช้มาตรการเชิงสังคมและการกำหนดกฎระเบียบ มีแนวคิดเรื่องการใช้แรงจูงใจเชิงบวกด้วยการให้รางวัลเข้าไปหนุนเสริม แต่ยังไม่ปรากฏผลที่เด่นชัด ปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าขาดหายไปคือการทำบันทึกข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพให้เป็นกิจวัตรและนำออกมาเผยแพร่ต่อชุมชน รวมถึงการประชุมเพื่อปรึกษาหารือในระดับตำบล โดยการเปิดช่องทางให้กลุ่มผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2.4 อำเภอเมืองปาน อำเภอเมืองปานตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 58 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนาร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล่าคือ ต.หัวเมือง ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองลำปาง 79 กิโลเมตร มีประชากร 4,189 คน จำนวนครัวเรือน 1,025 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอทคอม, 2552 : ออนไลน์) ต.หัวเมืองเป็นตำบลขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้และภูเขา ผู้คนประกอบอาชีพทำการเกษตร ค้าขาย และหาของป่า เส้นทางคมนาคมเป็นพื้นที่ตัดผ่านช่องเขาสูงชัน การเดินทางค่อนข้างลำบาก ทำให้ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นแหล่งลำเลียงฝิ่นที่สำคัญ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มีทั้งชาวไทยพื้นเมืองและชาวไทยภูเขา ได้แก่ เผ่าล้าหู่ มูเซอ และปกากะญอ

ภาพที่ 9.9: สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของ ต.หัวเมือง อ.เมืองปาน

บริบทการค้ำเหล้าในงานศพของชาวบ้าน อ.เมืองปาน นับจากอดีตมานั้น ชาวบ้านนิยมเลี้ยงเหล้าในงานศพมากกว่าสี่สิบปี เหล้าที่นำมาเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นเหล้าที่ค้ำเอง และโดยเหตุที่ชุมชนเป็นถิ่นทุรกันดาร เส้นทางปิด การจัดงานต่างๆ ต้องอาศัยการร่วมมือจากคนในชุมชน ในระยะแรกเจ้าภาพไม่ได้มีเจตนาที่จะเลี้ยงเหล้า แต่ด้วยสภาพความเป็นอยู่ที่ทุรกันดาร ไม่มีทั้งไฟฟ้าและโลงเย็น เจ้าภาพต้องอาศัยญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมาอยู่เป็นเพื่อนเผาศพ ผู้ที่ชอบค้ำเหล้าก็มักร้องขอเหล้าจากเจ้าภาพทำให้เริ่มมีการค้ำเหล้าในงานศพ แต่ค่าใช้จ่ายในงานศพก็ยังไม่สูงมากนัก เนื่องจากยังคงใช้สิ่งของที่มืออยู่ตามบ้านในการประกอบพิธีกรรม แต่ต่อมาภายหลังเมื่อมีการตัดถนนลาดยางและมีรถผ่านชุมชน (ซึ่งแต่เดิมผู้คนเคยอาศัยการเดินเท้า หรือใช้ล้อเกวียนเทียมวัวและม้าเป็นหลัก) ทำให้คนในชุมชนเดินทางมาในตัวอำเภอหรือตัวเมืองเพิ่มมากขึ้น เริ่มเปลี่ยนแบบการจัดพิธีกรรมงานศพแบบในเมืองซึ่งมีความซับซ้อนมากกว่า และยังมีการเสริมเพิ่มเติมพิธีกรรมด้วยจนยุคหนึ่ง งานศพบางงานมีลักษณะคล้ายงานสมโภช มีการแสดงดนตรี บางงานมีการแสดงบ๊องไฟจำนวนเท่าอายุคนตาย จำนวนผ้าบังสุกุลต้องมีเท่ากับตัวเลขอายุผู้ตาย ทำให้การจัดพิธีกรรมงานศพกลายเป็นภาระหนักของเจ้าภาพ แต่ก็กลายเป็นค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีฐานะดีและผู้มีอำนาจในชุมชน ทั้งนี้ การจัดงานศพหนึ่งงานในชุมชนจะมีค่าใช้จ่ายอย่างน้อยที่สุดไม่ต่ำกว่าห้าพันบาท ซึ่งสำหรับชาวบ้านที่มีฐานะยากจนแล้ว เงินจำนวนนี้ถือว่าเป็นเงินจำนวนมาก (เนตรกองสิน, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2553) ทั้งนี้ในพื้นที่ ต.หัวเมืองมีโรงเหล้าเสรีอยู่สองแห่ง (นิพนธ์เสียงดี, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2553)

บริบทการเคลื่อนงานของ ต.หัวเมืองนั้น นับจากปี พ.ศ.2538 คำบสนี้ได้มีแนวคิดเรื่องการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติด โดยกำนันนิพนธ์ เสียงดี ซึ่งได้รับการยอมรับสูงในชุมชนและเป็นลูกศิษย์ของนายเนตร กองสิน ครูอาวุโสของชุมชนได้ปรึกษากับครูเนตรเพื่อหาแนวทางป้องกันและปราบปรามปัญหาเสพติด โดยมีการประชาสัมพันธ์กับชาวบ้านขอความร่วมมือให้ช่วยกันแก้ปัญหายาเสพติด และประกาศว่าครอบครัวใดยังคงยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดจะใช้มาตรการ

ตัดน้ำตัดไฟ และไม่ให้เป็นสมาชิกสงเคราะห์ต่างๆ ซึ่งส่งผลให้ปัญหาหาหาเสด็จคลคลลงอย่างเห็นได้ชัด ผลจากการริเริ่มดังกล่าว ต่อมาจึงเกิดพัฒนาเป็นกลุ่มคณะทำงานชุมชนคนเมืองปานในราวปี พ.ศ.2547 ซึ่งของบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาทำโครงการแก้ไขปัญหาคัดค้านและสูบบุหรี่คนในสี่หมู่บ้านจาก ต.แจ้ซ้อน และ ต.เมืองปาน ซึ่งมีผู้ที่ดื่มสุราจัดอยู่ค่อนข้างมาก ในระยะนั้นคณะทำงานก็ได้เริ่มรณรงค์คัดค้านงานศพในกิจกรรมอบรมด้วย ซึ่งได้รับการตอบรับค่อนข้างดี แต่ยังไม่สามารถขยายผลให้เข้มแข็งได้เต็มร้อยเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน จนกระทั่งได้มาเชื่อมต่อกับการทำงานของสถาบันแสนพระยาซึ่งก็ได้รับทุนสนับสนุนจาก สสส. เช่นเดียวกัน เมื่อสถาบันแสนพระยาได้เชิญแกนนำไปเข้าร่วมประชุมชี้แจงโครงการ โดยครูเนตรได้ประสานกับกำนันนิพนธ์ รวมถึงแกนนำคนอื่นๆ ซึ่งมีทั้งข้าราชการครูและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แล้วมีมติร่วมกันให้ ต.หัวเมือง เป็นตำบลนำร่องเพื่อคัดค้านงานศพ เนื่องจากเป็นตำบลที่กำนันนิพนธ์รับผิดชอบ จึงเชิญผู้ใหญ่บ้านและแกนนำในชุมชนมาพูดคุยชี้แจงทำความเข้าใจกัน แล้วให้ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านจัดประชุมย่อยๆ ภายในหมู่บ้านของตนเองก่อนเพื่อหวั่นเสียงของคนในชุมชนว่าคิดเห็นอย่างไรต่อการงดเหล้าในงานศพ หลังจากนั้นกำนันนิพนธ์ได้ติดตามผลการหวั่นเสียงดังกล่าว ซึ่งก็พบว่าคนส่วนมากเห็นดีด้วย มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย (เนตร, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2553, นิพนธ์, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2553)

ต่อมา มีการดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. ผู้สูงอายุ และคณะสงฆ์ของตำบล โดยในขั้นต้นมีการจัดเวทีสร้างความเข้าใจให้กับคณะทำงานทั้ง 8 หมู่บ้านเพื่อให้ผู้นำสามารถถ่ายทอดแนวคิดของโครงการให้คนในหมู่บ้านได้รับรู้ได้อย่างถูกต้อง ต่อจากนั้นคณะทำงานจึงจัดเวทีสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้าน โดยยกเหตุผลหลักเรื่องลดภาระของเจ้าภาพงานศพ และหาแนวทางให้ชาวบ้านมีบทบาทในการดำเนินโครงการ จัดให้มีเวทีประชาคมในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านเพื่อสอบถามและขอประชมติของชุมชนในการดำเนินโครงการ มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการติดตั้งในทุกหมู่บ้าน (ชาญ และคณะ, 2551: 34) สิ่งที่แกนนำต้องรณรงค์ให้คนในชุมชนทำเพิ่มเติมก็คือการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพที่มีการเลี้ยงเหล้าและไม่มีการเลี้ยงเหล้ามาเปรียบเทียบกันให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งพบว่าเป็นเรื่องค่อนข้างยากสำหรับชาวบ้านในการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพอย่างละเอียดและเป็นระบบ ครอบครัวเจ้าภาพพยายามเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายตามที่ได้รับคำแนะนำ แต่ก็ทำได้บ้างไม่ได้บ้าง (นิพนธ์, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2553)

เมื่อเริ่มดำเนินโครงการ พบว่าในส่วนของคนไทยภูเขานั้น ปัญหาการดื่มเหล้าและความฟุ่มเฟือยในงานศพมีน้อย เนื่องจากส่วนใหญ่จะเก็บศพไว้ไม่เกิน 3 วันและไม่มีการทำปราสาทศพ การเลี้ยงเหล้าก็ไม่นิยมเลี้ยง ที่จะเลี้ยงก็คือเลี้ยงแขกที่เป็นชาวไทยพื้นราบมากกว่า อาจมีการเลี้ยงเหล้าบ้างเล็กๆ น้อยๆ หลังจัดงานศพเสร็จสิ้น แต่ส่วนที่เป็นปัญหาชัดเจนก็คือการจัดงานศพของคนไทยพื้นราบซึ่งมีค่านิยมการจัดงานศพดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น แต่เมื่อดำเนินโครงการ

ไปได้ระยะหนึ่ง พบว่าการคืบคลานในงานศพลดลงไปมาก จะยังพบการคืบคลานอยู่บ้างเล็กน้อย ในช่วงเผาศพ ในหมู่กลุ่มสัปเหร่อและผู้มาช่วยงาน ความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เกิดขึ้นก็คือการ ประชุมผู้สูงอายุในอดีตจะมีการเลี้ยงเหล้ากัน แต่หลังจากมีโครงการเกิดขึ้นถึงคืบคลานและหันมา ให้ความร่วมมือในการผลักดันโครงการงานศพทดเหล้าแทน ส่วนที่ยังคงเป็นปัญหาคือผู้ที่คืบคลาน มาจากที่อื่นแล้วเข้ามาช่วยงานในงานศพ และผู้ที่เข้ามาเล่นการพนันในงานศพ ซึ่งผู้เล่นจะนำเหล้ามา ให้กับเจ้าภาพ แล้วเจ้าภาพนำไปเลี้ยงแขกต่อ (ชาชู และคณะ, 2551: 34-35)

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนของตำบลหัวเมือง ได้แก่ ชาวชุมชนบ้านต้นจูน 3 คน และชาวชุมชนบ้านไร่ 3 คน พบว่าทั้งสองชุมชน ชาวบ้านรับรู้เรื่องโครงการงานศพทดเหล้าครั้งแรก จากการประชุมหมู่บ้าน โดยคนส่วนใหญ่ในชุมชนต่างเห็นด้วยกับผู้นำ ดังนั้นเมื่อมีการทำประชาคม เสียงส่วนใหญ่จึงลงมติเห็นด้วย ชาวบ้านระบุว่าที่เห็นด้วยกับการทำโครงการงานศพทดเหล้าเพราะ คิดว่าจะประหยัดค่าใช้จ่ายและเห็นว่าไม่เหมาะสมที่คนจะคืบคลานในงาน โศกเศร้า

“บางคน ถ้าวลานั่งกินเหล้าแล้ว ก่อบ่ช่วยงานช่วยกันเป็น เจ้าภาพเป็นเลี้ยงเพราะเก่ง ใจแขก..บ้านเฮานี้ บ่ว่ามีงานอะยังก่ต้องมีเหล้าเหย่น้อย (บางคน ถ้าวลานั่งกินเหล้าแล้ว ก็ไม่ ช่วยงานช่วยการคนอื่น เจ้าภาพเค้าเลี้ยงเพราะเกรงใจแขก บ้านเราเนี่ย ไม่ว่ามีงานอะไรก็ต้องมีเหล้า เหย่น้อย)” (สุพัตรา โนจากุล, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2553)

ภาพที่ 9.10: กลุ่มแม่บ้านชุมชนบ้านไร่กำลังให้ข้อมูลเรื่องงานศพทดเหล้ากับผู้วิจัย

ในระยะแรกของการดำเนินโครงการ ยังพบว่าผู้คัดลอกคืบคลานภายในบริเวณงานอยู่ บ้าง แต่ก่ถลนน้อยลงจนแทบไม่มีเหลือเนื่องจากการสอดส่องกันเองของชาวบ้านและผู้นำ ปัจจุบัน ผู้ที่เป็นนักคืบบางส่วนเมื่อมาร่วมพิธีกรรมงานศพของชุมชนจะคืบเหล้ามาจากภายนอกแล้วเข้ามาร่วมงาน ซึ่งคนในชุมชนก็ยอมรับได้ เพราะถือว่าไม่ได้มาคืบในบริเวณงานและไม่ได้ร้องขอเหล้าจากเจ้าภาพ

“แต่ก่อนเจ้าภาพบ่เลี้ยงบ่ได้ จะว่าเป็นจีจี้ขนาด แต่บ่เดี๋ยวบ่มีแล้ว ไฟไค่กินไปปลักกินตานอก ไปซื้อกิน ไปเซาะหมูกินเอาตานอก บ่ได้เข้ามากินตานในแล้ว (แต่ก่อนเจ้าภาพไม่เลี้ยงไม่ได้ จะว่าเจ้าภาพขี้เหนียวมาก แต่เดี๋ยวนีไม่มีแล้ว ใครอยากกินไปแอบกินข้างนอก ไปซื้อกิน ไปหาเพื่อนกินข้างนอก ไม่ได้เข้ามากินข้างใน (พื้นที่พิธีกรรม) แล้ว)” (ชุมพร สมพะมิตร, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2553)

ในกรณีของ ต.หัวเมือง ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินโครงการที่สำคัญเป็นอันดับแรกก็คือตัวของผู้นำชุมชน เนื่องจากบริบทของพื้นที่เป็นพื้นที่ห่างไกล ชาวบ้านในชุมชนยังคงเคารพและให้ความเชื่อถือในตัวผู้นำและพร้อมปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดโดยชุมชน ดังนั้น หากผู้นำดำเนินการอย่างเข้มแข็งต่อเนื่อง โดยประพฤติตนเป็นแบบอย่าง โอกาสในการประสบความสำเร็จจะมีสูงมาก สำหรับปัจจัยความสำเร็จในระยะยาวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องมีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์กับคนในชุมชนเป็นระยะๆ เพราะการที่คนในชุมชนตระหนักรู้จากข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายที่เป็นรูปธรรมจะทำให้ระมัดระวังค่าใช้จ่ายในงานศพโดยไม่ต้องมีใครมาบอก แต่ปัจจัยความสำเร็จอย่างยั่งยืนที่แท้จริงก็คือ การทำให้ผู้คนเกิดจิตสำนึกร่วมกันว่าการดื่มเหล้าในงานศพนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับบริบท ไม่ว่าจะโดยหลักศาสนาหรือหลักสังคม

ปัจจุบันพบว่าแบบแผนการจัดการงานศพโดยไม่เลี้ยงเหล้าที่ปรากฏใน ต.หัวเมือง ยังได้รับการตอบรับจากชาวชุมชนอื่นๆ ใน อ.เมืองปาน เป็นส่วนใหญ่ เช่นผู้นำตำบลทุ่งกว่าก็ได้เชิญคณะทำงานไปเป็นที่เลี้ยงในการทำเวทีประชาคมที่ตำบลของตน และดำเนินรอยตามแนวปฏิบัติของ ต.หัวเมือง ในส่วนของ ต.หัวเมืองเอง รูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นด้วย เช่น การริเริ่มทำปราสาทศพโดยมีองค์ประกอบเป็น โต๊ะหรือเก้าอี้ ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมสิ่งของเหล่านี้จะกลายเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน โดยเจ้าภาพจะสั่งซื้อปราสาทเฉพาะยอดปราสาท ไม่ซื้อทั้งหลัง และแก่นนำธูปธูปให้เปลี่ยนค่านิยมเรื่องการเชิญแขกจำนวนมากมาถวายของปัจจัยและเครื่องไทยทาน โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น บทบาทดังกล่าวถูกหลานควรเป็นผู้กระทำให้กับผู้ตายมากกว่า แต่การรณรงค์เรื่องของปัจจัยและเครื่องไทยทานยังได้ผลเฉพาะกับเจ้าภาพบางราย ไม่ใช่ส่วนมาก เพราะเป็นสิ่งที่ขัดกับค่านิยมที่ชาวบ้านคุ้นชิน (เนตร, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2553)

อย่างไรก็ดี ยังคงมีการดื่มเหล้าในงานศพปรากฏอยู่บ้างใน ต.แจ้ซ้อน และ ต.เมืองปาน ในส่วนพื้นที่ๆ เป็นชุมชนเมือง เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ในสองตำบลดังกล่าวยังไม่ได้มีการทำประชาคมเรื่องงดเหล้าในงานศพ อีกทั้งสองชุมชนนี้ถือว่ามีความเป็นชุมชนเมืองสูงกว่าชุมชนอื่นๆ (ต.หัวเมืองเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ ต.แจ้ซ้อน เป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด มีรีสอร์ทอยู่จำนวนหนึ่ง) ซึ่งพบว่าในงานศพหลายงานของผู้มีตำแหน่งหรือมีฐานะในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงข้าราชการบางคนด้วย คนกลุ่มนี้นิยมเลี้ยงเหล้ามีขี้ห่อในงานศพ ซึ่งชาวบ้านคนอื่นๆ ก็มา

ร่วมงานและได้พบเห็นการกระทำดังกล่าว ทำให้การขับเคลื่อนในสองพื้นที่เป็นไปค่อนข้างล่าช้า (เนตร, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2553)

2.5 อำเภองาว อำเภองาวตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 83 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพพดเหล่าคือ ต.หลวงใต้ ซึ่งห่างจากเมืองลำปาง 85 กิโลเมตร มีประชากร 6,168 คน จำนวนครัวเรือน 1,554 ครัวเรือน (ไทยตำบลคอตคอม, 2552 : ออนไลน์) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ค้าขายและรับจ้าง สถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชนคือปัญหาเรื่องการเป็นเส้นทางการขนส่งยาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของยาเสพติดในชุมชนด้วย

บริบทของการดื่มเหล้าในงานศพ ก่อนที่จะมีการขับเคลื่อนโครงการงานศพพดเหล่า นั้น พบว่าจะมีการดื่มเหล้าในงานศพตั้งแต่วันแรกที่ตั้งศพไปจนถึงวันเผาศพ นับตั้งแต่การออกไปหาพื้นที่ ไปจนถึงการนำเหล้ามาตั้งโต๊ะเพื่อเลี้ยงแขกหรือทั้ง 3 มีอาหาร รวมไปถึงเวลากลางคืน ยิ่งดึก คนที่เฝ้าศพก็ยิ่งดื่มเหล้ากันมาก ซึ่งมีทั้งการดื่มเหล้าเสรีและเหล้าโรง ประมาณการกันว่าในอดีตนั้น ค่าใช้จ่ายที่สืบเนื่องจากการดื่มเหล้า (เหล้า อาหาร น้ำแข็ง) มีตั้งแต่หลักพันถึงหมื่นบาท (อำนาจ ปิตุภาค, จันทร์เพ็ญ น้ำจำ, จำเนียร ขว้างสืบ, บุญรัตน์ จันตะ, บุญธรรม หาญกล้า, และธำรงค์ บุตรโส, สันทนากลุ่ม, 6 ธันวาคม 2552)

การเคลื่อนงานของ ต.หลวงใต้ มีความโดดเด่นแตกต่างจากพื้นที่นำร่องอื่นๆ ที่ส่วนใหญ่ มักจะเคลื่อน โดยการให้ผู้นำการปกครองหรือผู้นำท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.) มาเป็นแกนนำหลักในการเคลื่อนงาน แต่กรณีของ ต.หลวงใต้นั้นเป็นการเคลื่อนงานโดยหาคนที่อาสาเข้ามาทำงาน ซึ่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นคณะกรรมการ โดยตำแหน่งอยู่แล้ว แต่เปิดพื้นที่ให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมงานได้อย่างเต็มที่

นายอุดม กุลดี อายุ 65 ปี อดีตศึกษานิเทศก์จังหวัดลำปาง ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ และเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการงานศพพดเหล่าในพื้นที่ อ.งาว จ.ลำปาง ระบุว่า จุดเริ่มต้นความสนใจในโครงการงานศพพดเหล่า เกิดขึ้นจากการที่สถาบันเสนาหญาได้เดินสายไปเปิดเวทีพูดคุยกับตัวแทนชุมชนของอำเภองาวในช่วงปี พ.ศ.2549 พร้อมทั้งฉายวิสัยทัศน์ของชุมชนบ้านดงที่จัดทำโดย สกว. และพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ร่วมวงในคราวนั้นซึ่งประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน และข้าราชการบำนาญ โดยส่วนตัวนายอุดมมีความตั้งใจที่จะอุทิศช่วงเวลาหลังเกษียณอายุราชการเพื่อทำงานรับใช้สังคมอยู่แล้ว จึงเสนอตัวเข้าร่วมโครงการในฐานะแกนนำของอำเภองาวด้วยความเต็มใจ (อุดม กุลดี, สัมภาษณ์, 18 กันยายน พ.ศ. 2552)

การขับเคลื่อนโครงการงานศพพดเหล่าของ อ.งาว มีทั้งคณะกรรมการของ ต.หลวงใต้ ซึ่งมีกำนันเป็นประธาน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านเป็นกรรมการ และมีคณะทำงานอีกชุดหนึ่งซึ่งมาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้านสมัครเข้ามาด้วยความสมัครใจ ตอนแรกมีสมาชิกคณะทำงาน 9 คน ต่อมา

ผู้สมัครเพิ่มอีก 2 คน ปัจจุบันจึงมีคณะทำงานทั้งสิ้น 11 คน มีนายคุณิต คำวิชัยเป็นประธาน และนาย พิษณุ จินใจเย็น หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านน้ำจ้ำเป็นผู้ประสานงานหลัก นายอุดมก็เป็นหนึ่งใน คณะทำงานชุดนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ข้าราชการบำนาญ และอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน เมื่อมีคณะทำงานหรือแกนนำแล้วก็ได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อ หาแนวทางในการเคลื่อนไหวเบื้องต้น พร้อมทั้งวางแผนการทำเวทีประชาคมตามที่สถาบันแสนพะยอมฯ ได้แนะนำเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนรู้ว่ามิโครงการจดเหล่าเกิดขึ้น สร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยคณะทำงานทั้ง 11 คนจะออกไปตระเวนในแต่ละหมู่บ้านของตำบลจำนวน 8 หมู่บ้าน นำวิธีดี ไปฉายให้ชาวบ้านชม ในช่วงต้นก็มีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเพราะไม่เชื่อว่าจะทำได้จริง แต่ การออกพื้นที่ในลักษณะดังกล่าวก็เป็นโอกาสให้กรรมการสามารถชักจูงคนในหมู่บ้านที่สนใจให้ เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครแนะนำโครงการ (อุดม, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2552, ชาย และคณะ, 2551: 12-13) อีกส่วนหนึ่ง แกนนำโครงการเห็นตรงกันว่าควรจัดการประชุมทุกเดือน เมื่อแกนนำคนใด ได้ไปเรียนรู้จากเวทีกลางที่สถาบันแสนพะยอมฯ จัดขึ้นก็จะได้นำมาขยายผลต่อในการประชุม ประจำเดือนต่อไป

วิธีการเคลื่อนไหวงานภายหลังจากได้จัดทำเวทีประชาคมไปแล้วก็คือการใช้แบบตอบรับ เพื่อให้ครอบครัวที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการได้ตอบรับเป็นสมาชิก ส่วนนี้นับเป็นเอกลักษณ์ของ อ.จาว นั่นก็คือใช้ความประนีประนอมและความสมัครใจ ครอบครัวที่สมัครเข้าร่วมจะจ่ายเงินค่า สมัคร 20 บาท และได้สติ๊กเกอร์มีภาพขวดเหล่าที่ถูกลากบาท ด้านบนมีข้อความ “ครอบครัวสดใสร่วมใจจดเหล่า บ้านเราน่าอยู่” เพื่อให้สมาชิกนำสติ๊กเกอร์ดังกล่าวไปแปะไว้ที่บ้าน เป็นเสมือนยันต์ ป้องกันตัว เมื่อมีแขกมาในงานศพแล้วขอเหล่า เจ้าภาพก็สามารถปฏิเสธได้ เนื่องจากหากพบว่า ครอบครัวที่สมัครเป็นสมาชิกได้เลี้ยงเหล่าในงานศพก็จะถูกเชิญออกจากการเป็นสมาชิก ถ้าภายหลัง การตรวจสอบข้อมูลแล้วพบว่ามีกรณีเลี้ยงเหล่าเกิดขึ้นจริง แต่เมื่อใดก็ตามที่มีความพร้อม ก็สามารถสมัครเข้าร่วมโครงการได้อีกทุกเมื่อ นอกจากนี้แกนนำยังได้ทำป้ายขนาดใหญ่นำไปติดไว้ที่ปากทาง เข้าหมู่บ้าน มีข้อความ “หมู่บ้านนี้เข้าร่วมโครงการจัดการความรู้เพื่อสร้างเสริมสุขภาพและแก้ไข ปัญหาความยากจน โดยการจดเหล่าในงานศพ” พร้อมข้อมูลระบุว่าหมู่บ้านแต่ละแห่งมีครัวเรือนที่ เข้าร่วมโครงการงานศพจดเหล่ากี่ครัวเรือน ไม่เข้าร่วมกี่ครัวเรือน เมื่อมีงานศพเกิดขึ้น ทั้ง คณะกรรมการประจำตำบล แกนนำโครงการ และผู้สูงอายุจะนำพวงหรีด “งานศพจดเหล่า” ไปวาง ในงานด้วย ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจและรู้สึกเป็นเกียรติให้กับเจ้าภาพ

จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่าการทำเวทีประชาคมในระดับอำเภอของ อ.จาว ในวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2551 ณ วัดปงคณัน มีแกนนำจากภาคีทุกฝ่ายเข้าร่วมไม่ว่าจะเป็นนายอำเภอ เจ้าหน้าสถานีอนามัย และยังได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ในส่วนจังหวัด เช่น เจ้าหน้าที่ สาธารณสุขจังหวัดลำปางซึ่งไปเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง พรบ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่ง

พบว่าชาวบ้านให้ความสนใจตั้งคำถามในประเด็นที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น ในงานแต่งงาน หากนำเหล้ามาตั้งโต๊ะจะถือเป็นการผิดกฎหมายหรือไม่ เป็นต้น

ประเด็นสำคัญในการทำเวทีประชาคมระดับอำเภอหลังจากเคลื่อนงานไปได้ระยะหนึ่งคือการติดตามความก้าวหน้าในแต่ละพื้นที่ ซึ่งพบว่าแต่ละหมู่บ้านมีระดับความก้าวหน้าที่แตกต่างกัน แต่จากการวิเคราะห์พบว่าหมู่บ้านที่มีความก้าวหน้าอยู่ในเกณฑ์ดีจะมีกระบวนการที่เป็นระบบ เช่น กรณีของหมู่บ้านใน ต.บ้านร้อง หลังจากทำเวทีประชาคมในชุมชนแล้ว ได้มีการจัดทำใบตอบรับให้ครัวเรือนในชุมชนแสดงความจำนงเข้าร่วมโครงการ โดยการตัดสินใจจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในครอบครัวเสียก่อน ซึ่งแกนนำก็ได้พยายามทำงานในเชิงรุก ด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ นอกจากนี้แกนนำจะได้นำพวงหรีดไปมอบให้กับงานศพเพื่อสนับสนุนงานศพที่ไม่มีเหล้าด้วย

ปัญหาที่พบในระยะแรกของการดำเนินงานของ อ.งาว ก็คือการลักลอบดื่มเหล้า เช่น การดื่มเหล้าในโรงครัวที่ทำกับข้าว โดยผู้มาช่วยงานซื้อมาดื่มเอง หรือการเลี้ยงเหล้าให้กับผู้ที่ใช้แรงงานมาก เช่น ผู้ที่มาช่วยกางเต็นท์และสัปรหรื่อ การดื่มเหล้าที่ป่าช้าหลังการฃาปนกิจเสร็จสิ้น ในกรณีของบ้านวังควายมีการรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการแต่ยังขาดการสร้างความเข้าใจร่วมกันภายในครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ภรรยาสมัครเข้าร่วมโครงการ แต่สามีไม่ได้รับรู้ด้วย เพราะภรรยาไม่ได้ปรึกษา สามีจึงยังดื่มเหล้าในงานศพ เป็นต้น

หลังจากที่การขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าของ อ.งาว ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงมีการสำรวจข้อมูลจำนวนสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยเจ้าหน้าที่ อสม. จะทำหน้าที่สำรวจและสอบถามสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการ อีกทั้งยังต้องอาศัยการทำงานอย่างเกะติคของผู้นำชุมชน มีการประชุมปรึกษาพูดคุยหารือกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีข้อมูลของสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามความก้าวหน้าโครงการงานศพงดเหล้า อ.งาว ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหวด พบว่ามีแกนนำชุมชนเข้าร่วมจำนวน 80 คน ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. สมาชิก อบต. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) และกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นประชาชนทั่วไป โดยมีนายอำเภอเอางาวมาเป็นประธานในการประชุม (การที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับสูงในชุมชนให้ความสำคัญต่อโครงการ มีผลต่อการรวมตัวของคนในชุมชนและการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ด้วย)

ภาพที่ 9.11: บรรยากาศการนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการ เวที อบต.บ้านหวด

สาระสำคัญในเวทีวันนั้นคือการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินโครงการงานศพดเหล่าระดับตำบล ซึ่งพบว่าตัวแทนของแต่ละตำบลได้นำเสนอข้อมูลความก้าวหน้าของโครงการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยมีการระบุถึงจำนวนครัวเรือนทั้งหมดของตำบล และจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการงานศพดเหล่าด้วยความสมัครใจ และสรุปได้ว่าจากตำบลทั้งหมด 10 ตำบล ทุกตำบลมีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจจำนวนมาก ตำบลที่มีจำนวนครัวเรือนเข้าร่วมสูงสุดคือตำบลบ้านแหงและตำบลแม่ตึบ (100 เปอร์เซ็นต์) ตำบลหลวงใต้ (98 เปอร์เซ็นต์) รองลงมามีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมอยู่ระหว่าง 80-90 เปอร์เซ็นต์ ส่วนตำบลที่มีจำนวนครัวเรือนเข้าร่วมน้อยที่สุดคือตำบลนาแก (74 เปอร์เซ็นต์) (ข้อมูล ณ วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2552) ข้อมูลทั้งหมดนี้ คณะเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านน้ำจำได้จัดเก็บรวบรวมไว้ในคอมพิวเตอร์อย่างเป็นระบบ

นอกเหนือจากการประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอในระดับแกนนำ การให้ความสำคัญต่อโครงการของเจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับสูงในชุมชน การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบแล้ว ผู้วิจัยสังเกตว่าบรรยากาศการพูดคุยในเวทีของ อ.จาว มีบรรยากาศความเป็นกันเองค่อนข้างสูง สมาชิกผู้เข้าร่วมต่างรู้จักคุ้นเคยกันดีพอสมควร และมีความกระตือรือร้นที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีอย่างเต็มที่ เช่น สมาชิกมีการซักถามนายก อบต.บ้านหวด ถึงการขยายผลจากการงดเหล้าในงานศพไปสู่การงดเหล้าในพื้นที่กิจกรรมกีฬาของชุมชนที่ อบต.บ้านหวด ได้เริ่มดำเนินการไปแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ แกนนำระดับชุมชนสามารถเลื่อนงานในระดับเวทีได้โดยไม่ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่จากสถาบันแผนพะญาเป็นหลัก (ประเด็นนี้สะท้อนชัดเจนว่าหากแกนนำระดับชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพให้มีทักษะเป็นผู้ส่งสารในเวทีการสื่อสารขนาดใหญ่ก็จะทำให้ชุมชนสามารถเลื่อนงานได้เองอย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะดังกล่าวเป็นทักษะแบบใหม่ความรู้แบบใหม่ที่ควรสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบให้แกนนำทุกชุมชน) ซึ่งกระบวนการในเวทีวันนั้น แกนนำระดับชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการในเวทีคือนายพิชญ

แกนนำโครงการของ อ.จาว ได้สรุปบทเรียนจากการดำเนินงานออกมาเป็นปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนโครงการ 9 ข้อ ประกอบด้วย (อุดม, สัมภาษณ์, 18 กันยายน พ.ศ. 2552)

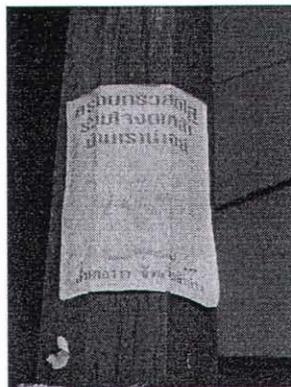
1. **มีใจศรัทธา** หมายความว่าคณะทำงานต้องสร้างความเชื่อมั่นในส่วนลึกให้เกิดขึ้นก่อนว่าการงดเหล้าในงานศพเป็นสิ่งที่ทำได้จริง โดยเริ่มต้นกระบวนการอย่างค่อยเป็นค่อยไป

2. **สมัครใจ** เนื่องจากคณะทำงานเห็นว่าการขับเคลื่อนงานโดยคณะกรรมการประจำตำบลจำนวน 11 คนนั้นยังไม่เพียงพอ คณะทำงานจึงขอให้มีอาสาสมัครจากแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นกรรมการและเครือข่ายของโครงการงดเหล้าในงานศพ

นอกจากนี้การเข้าร่วมโครงการของครัวเรือนต่างๆ อ.จาว ก็เน้นหลักความสมัครใจของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ เนื่องจากการทำเวทีประชาคมบางครั้งมีผู้เข้าร่วมเวทีจำนวนน้อย จึงยังไม่สามารถสรุปเป็นประมุขของชุมชนนั้นๆ ได้ (ชาญ และคณะ, 2551: 15)

3. **ทำจริง** เน้นการรักษาสาส์นจะ พูดจริงทำจริง ดึงกรรมการระดับหมู่บ้านและระดับตำบลให้มาประชุมร่วมกัน เพื่อสร้างกฎระเบียบ

4. **อิงหลัก** มีการจัดทำระเบียบของตำบล กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการลงโทษสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติ โดยการเริ่มต้นได้ใช้แบบสอบถาม ให้อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) นำไปสอบถามแต่ละครอบครัวในหมู่บ้าน เมื่อแจกแบบสอบถามแล้วก็ได้พูดคุยทำความเข้าใจรวมถึงช่วยแนะนำผู้ที่ไม่รู้หนังสือในการตอบแบบสอบถาม ด้วยวิธีการดังกล่าวจึงได้แบบสอบถามกลับคืนมาครบถ้วน และเสียงตอบรับจากชุมชนประมาณร้อยละ 80 โดยยังคงยึดหลักความสมัครใจ กล่าวคือ ถ้าครอบครัวใดประสงค์เข้าร่วมโครงการ ก็จะเข้าสู่ระเบียบปฏิบัติต่างๆ หากครอบครัวใดไม่เข้าร่วมก็ถือว่าอยู่นอกเหนือระเบียบที่กำหนดไว้ โดยมีการจัดทำสติ๊กเกอร์เพื่อติดไว้ที่หน้าบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งต่อมากลายเป็นสัญญาณที่รับรู้กันภายในตำบลว่าบ้านใดที่ติดสติ๊กเกอร์แสดงว่าการจัดงานศพของบ้านนั้นจะไม่มีเหล้าโดยเด็ดขาด รวมทั้งห้ามแขกซื้อเหล้าจากภายนอกมาดื่มกินในงานศพอีกด้วย

ภาพที่ 9.12: สติ๊กเกอร์โครงการงานศพงดเหล้าที่ติดบริเวณเสาบ้าน

5. *ปักป้าย* ที่ด้านหน้าของแต่ละหมู่บ้าน จะมีการปักป้ายประกาศว่าหมู่บ้านนี้เข้าร่วมโครงการงานศพจดเหล่า โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีการใช้วิทยุชุมชนและเสียงตามสายเป็นสื่อในการสื่อสารภายในชุมชน โดยนายอุดมเองก็เคยไปพูดในวิทยุชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่างานศพนั้นเป็นงานที่เจ้าภาพไม่มีความพร้อม เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน จึงไม่ควรสร้างภาระให้กับเจ้าภาพ

6. *ใช้มือ* ในที่นี้ นายอุดมอธิบายว่าใช้หลักของความสุภาพอ่อนน้อมในการเข้าถึงจิตใจของผู้ที่ต่อต้าน กล่าวคือ จะไม่มองว่าผู้ที่ต่อต้านเป็นศัตรูแต่จะมีทัศนคติว่าผู้ที่ต่อต้านคือผู้ที่ยังไม่มี ความเข้าใจ และคนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน

7. *ถือศีล* แกนนำโครงการจะต้องยึดหลักพรหมวิหารสี่ ซึ่งประกอบไปด้วย เมตตา เป็นหลักธรรมที่ต้องมีเป็นพื้นฐานในเวลาปกติทั่วไป กรุณา เป็นหลักธรรมที่ใช้กับคนซึ่งมีความทุกข์ เช่น ผู้ที่ดื่มเหล้า หรือผู้ที่ต่อต้านโครงการ แสดงให้เห็นว่าคนเหล่านั้นเป็นผู้ที่ยังมีความทุกข์อันเนื่องมาจากความไม่รู้ มุทิตา คือการแสดงความยินดีต่อเพื่อนบ้านและคนร่วมชุมชนในทางสร้างสรรค์ อุเบกขา คือการวางเฉย ในที่นี้หมายถึงว่ามีการระมัดระวัง คอยดูด้วยความห่วงใยและพร้อมจะให้ความช่วยเหลือ หากใครทำผิดพลาดก็จะไม่ทับบม ไม่ซ้ำเติม

8. *มีข้อมูล* กล่าวคือมีการเก็บข้อมูลอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นปัจจัยชี้วัดความสำเร็จ ในที่นี้ ต้องเก็บข้อมูลจากทุกๆ งานศพที่จัดขึ้น รวบรวมข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่าย และเงินที่เหลือหลังจากจัดงานเสร็จสิ้นแล้ว

9. *กำหนดการประชุมทุกเดือน* ทั้งนี้จะมีการเชิญกรรมการหมู่บ้าน กรรมการตำบลร่วมกับคณะทำงาน โดยใช้สถานีอนามัยบ้านน้ำจ้ำเป็นศูนย์กลางเพื่อติดตามผล รับรู้ปัญหา และหาแนวทางร่วมกันแก้ไขปัญหาที่แต่ละหมู่บ้านประสบ ยกตัวอย่างเช่น การเก็บงานหลังพิธีกรรมงานศพเสร็จสิ้น หรือการ “ล้างผาม” ในภาษาถิ่น จะเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนจำนวนหนึ่งจะเรียกร้องให้มีการเลี้ยงเหล้า เมื่อได้นำปัญหาเข้าสู่ที่ประชุม จึงสรุปว่าแนวทางของตำบลจะใช้วิธีการเก็บข้าวของ รื้อเต็นท์ต่างๆ ให้เสร็จสิ้นก่อน แล้วค่อยเคลื่อนศพเพื่อไปเผาที่ป่าช้า

วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.2552 ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าสังเกตการณ์พิธีกรรมงานศพของนายบุญธรรม สืบจิตต์ อายุ 85 ปี ชาวบ้านหมู่ 8 บ้านใหม่เจริญสุขซึ่งเสียชีวิตด้วยโรคชรา ในวันดังกล่าวเป็นวันฌาปนกิจศพ โดยมีการเคลื่อนศพลงจากบ้านมายังปราสาทศพที่อยู่ภายในบริเวณบ้าน การจัดพิธีกรรมงานศพของชุมชนบ้านใหม่เจริญสุขมีความเรียบง่ายและเน้นความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนคล้ายคลึงกับชุมชนบ้านดง หลังจากอาบน้ำศพด้วยน้ำขมิ้นส้มป่อยแล้ว ลูกหลานจะนำศพใส่โลงเย็น ข้างโลงศพมีการตั้งตุ่มเหล็กตุ้งทอง ชาวบ้านทั้งหญิงและชายเมื่อทราบข่าวจะมาช่วยงานตั้งแต่เช้า และสิ่งที่มีความแตกต่างจากชุมชนบ้านดงก็คือ ที่นี้ ทั้งกลุ่มพ่อบ้านและแม่บ้านต่างมีส่วนร่วมกันในการประกอบอาหารเพื่อรับรองแขกที่จะมาร่วมงานในช่วงสาย อาหารที่ทำเลี้ยงคนในงาน

ยังคงมีแกงฮังเลเป็นอาหารหลัก เนื่องจากวันดังกล่าวเป็นวันเผาศพซึ่งถือว่าเป็นวันที่สำคัญที่สุดใน การประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้พบว่าที่นี่ยังคงซื้อปราสาทศพและโลงศพสำเร็จรูปจากร้านค้ามา ใช้ในพิธีกรรมงานศพ แต่สิ่งของประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เช่น กรวยดอกไม้ บายศรีบูชาพระ และถัง สังฆทานนั้น ยังคงจัดเตรียมเอง มิได้ซื้อสำเร็จรูปจากร้านค้า ในพื้นที่ด้านหลังบริเวณบ้านเป็นพื้นที่ สำหรับการปรุงอาหาร ซึ่งมีคนรวมกันอยู่ในบริเวณนั้นเป็นจำนวนมาก โดยทำหน้าที่ตั้งแต่แบกฟืน และถ่านน้ำเข้ามาเพื่อปรุงอาหาร คนแกงฮังเล ล้างทำความสะอาดถ้วยชาม รวมไปถึงการตระเตรียม สิ่งของสำหรับปรุงอาหาร

ภาพที่ 9.13: พ่อบ้านคนหนึ่งกำลังเตรียมผักเพื่อปรุงอาหารในงานศพที่บ้านใหม่เจริญ-
สุข อ.จาว

ในพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยได้พบกับชายคนหนึ่งซึ่งมีอาการที่ส่อว่าดื่มสุรา ชายคนนี้อยู่ยืน กับผู้วิจัยว่าตนเองไม่ใช่คนในชุมชน แต่มาจากต่างพื้นที่ ทั้งยังแสดงความคิดเห็นว่ามติดของชุมชนที่ มิให้เจ้าภาพเลี้ยงเหล้าในงานศพนับเป็นสิ่งที่ดี แต่ก็ทำให้งานศพเจ็บเหงาไป ไม่คึกคัก อย่งไรก็ ตาม ตนซื้อเหล้าดื่มเองและดื่มมาจากภายนอกแล้วจึงเข้ามาในบริเวณงาน ทั้งนี้ ชายคนดังกล่าวไม่ ยินดีที่จะระบุชื่อให้ผู้วิจัยทราบ และจากการสังเกตปฏิกิริยาของผู้ที่อยู่ในบริเวณนั้น ส่วนใหญ่แสดง ท่าที่ไม่ค่อยพอใจต่อพฤติกรรมของชายคนดังกล่าว สังเกตได้จากการซุบซิบนินทา และอีกส่วน หนึ่งได้พยายามชี้แจงกับผู้วิจัยว่าชายดังกล่าวมาจากต่างหมู่บ้าน อีกทั้งจัดอยู่ในประเภท “นักดื่ม” ที่ มักแวะเวียนไปตามบ้านต่างๆ ที่จัดงานอยู่เป็นประจำ

จากการสัมภาษณ์คนจากชุมชนต่างๆ ใน ต.หลวงใต้ ซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้รับสารของตำบล นำร่อง ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากกลุ่มผู้รับสารซึ่งมีทั้งผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน และเยาวชน พบว่า คน ในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุและคนวัยทำงานได้รับรู้โครงการงานศพงดเหล้าผ่านการพูดคุยประชาสัมพันธ์ และการจัดประชุม การทำเวทีย่อยๆ และการทำเวทีประชาคมโดยกลุ่มแกนนำ อีกส่วนหนึ่งรับรู้

ผ่านการนำไปบอกเล่าเผยแพร่ของกลุ่ม อสม. ซึ่งนายพิษณุเป็นผู้ดูแล เจ้าหน้าที่ อสม. จะนำไปสมัครเข้าร่วมโครงการไปเดินตามบ้านให้คนในชุมชนที่สนใจสมัครเข้าร่วมโครงการ ส่วนกลุ่มเด็กและเยาวชนนั้นรับทราบข้อมูลการทำโครงการจากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของชุมชนและการฟังพ่อแม่พูดคุยกันเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว และต่างก็เห็นว่าโครงการดังกล่าวมีประโยชน์จริง โดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก

“โครงการนี้ดี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ได้ประโยชน์แท้ๆ เลยหนาเจ้า แต่ก่อนเวลากินก็กินไปเรื่อยๆ กินแล้วก็คิดถึงพัน จะขอเรื่อยๆ อย่างงานนี้ก็พยายามประหยัดอาหาร สำหรับกอบได้เอาสำหรับใหญ่ เขาซื้อมาจัดเองตักถึงหนึ่งห้าสิบบาท (โครงการนี้ดี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ได้ประโยชน์แท้ๆ เลยคะ แต่ก่อนเวลากิน (เหล่า) ก็กินไปเรื่อยๆ กินแล้วก็คิดถึงพัน จะขอเรื่อยๆ อย่างงานนี้ก็พยายามประหยัดอาหาร สังเกตกันไม่ได้เอาชุดใหญ่ เราซื้อของมาจัดเองตักถึงละห้าสิบบาท)” (นิสาชล นันทิพย์, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2552)

“ผมเองก็เคยกิน แต่ก็เห็นด้วยกับโครงการนี้ เพราะถ้าเจ้าภาพเป็นมีก้อแล้วไป แต่ถ้าเจ้าภาพเป็นบ่มีมันก้อเป็นปัญหานัก โครงการนี้ช่วยชาวบ้านได้นัก ประหยัดไปได้เยอะ (ผมเองก็เคยกิน แต่ก็เห็นด้วยกับโครงการนี้ เพราะถ้าเจ้าภาพมีเงินก็แล้วไป แต่ถ้าเจ้าภาพไม่มีเงินก็เป็นปัญหามาก โครงการนี้ช่วยชาวบ้านได้มาก ประหยัดไปได้เยอะ)” (ศักดิ์ชัย ใจแก้ว, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2552)

“การลดเหล่าในงานศพช่วยประหยัดได้เยอะ ปกติรายจ่ายในงานศพที่ผ่านๆ มา เฉพาะค่าเหล่าก็เป็นเรือนหมื่น ความเห็นผู้สูงอายุเห็นตรงกันว่าช่วยลดภาระ ลดรายจ่ายในครอบครัว เป็นโครงการที่ดี” (อินคา อยู่วงศ์, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 9.14: คนในชุมชนกำลังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการงานศพลดเหล่า

จากข้อมูลทั้งหมด สรุปโดยภาพรวมได้ว่า การขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าของ อ.งาว นั้นได้รับความสำเร็จสูง สามารถขยายผลจากตำบลนาร่องออกไปยังตำบลอื่นๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้กลไกการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย รวมถึงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อีกทั้งยังใช้กลยุทธ์ของการสร้างความสมัครใจในการเข้าร่วม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความยั่งยืนของโครงการในอนาคต

2.6 อำเภอแจ้ห่ม อำเภอแจ้ห่มตั้งอยู่ที่ทิศเหนือของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปาง เป็นระยะทาง 52 กิโลเมตร มีตำบลแจ้ห่มเป็นตำบลนาร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่า ต.แจ้ห่ม อยู่ห่างจากเมืองลำปาง 52 กิโลเมตร มีประชากร 4,605 คน จำนวนครัวเรือน 1,382 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอทคอม, 2552 : ออนไลน์) พื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ภายในหุบเขา มีแม่น้ำวังและแม่น้ำมอญไหลผ่าน คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำไร่ข้าวโพด และการประมง ปัจจุบันพบว่าเริ่มมีบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่เข้ามาประกอบธุรกิจในพื้นที่ เช่น ธุรกิจเพาะเมล็ดพันธุ์ผักของบริษัทเจียใต้ และการเลี้ยงปลาในกระชัง

ภาพที่ 9.15: วิธีชีวิตของผู้คนในตลาดสดยามเช้า อ.แจ้ห่ม

ตำบลแจ้ห่มแบ่งเขตความรับผิดชอบออกเป็น 2 เขตคือ เขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลแจ้ห่ม และเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ห่ม ซึ่งเป็นเขตที่ดำเนินโครงการ ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3 บ้านเชียงหมั่น หมู่ 4 บ้านม่วงงาม หมู่ 5 บ้านฮ่องลี่ หมู่ 6 บ้านม่วง หมู่ 7 บ้านสบฟ้า หมู่ 10 บ้านวังสัก หมู่ 11 บ้านม่วงพัฒนา

บริบทของการดัดแปลงในงานศพของ ต. แจ้ห่มนั้นคล้ายคลึงกับอำเภออื่นๆ นั่นก็คือเมื่อสอบถามคนในชุมชนมักบอกตรงกันว่าในอดีตรุ่นปู่ย่าตาทวดนั้นไม่เคยเลี้ยงเหล่า แต่ต่อมาเมื่อเกิดรูปแบบการจัดงานต่างๆ อย่างมีพิธีรีตองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานบุญขึ้นบ้านใหม่

งานกีฬา งานบวช หรือแม้แต่งานศพ ก็เริ่มมีการนำเหล่าเข้ามาสู่พื้นที่พิธีกรรมต่างๆ โดยมากมักอ้างเหตุผลเรื่องการต้อนรับขับสู้ แต่ลึกๆ แล้วเป็นเหตุผลเรื่องการรักษาหน้าตาของเจ้าภาพหรือผู้จัดงานเป็นหลัก ซึ่งค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเหล่าในงานศพของ ต.แจ้ห่ม อย่างน้อยที่สุดจะไม่ต่ำกว่าเจ็ดแปดพันบาท อาจสูงถึงห้าหมื่นบาทในงานที่เลี้ยงเหล้ามาก เมื่อรวมกับค่าใช้จ่ายอื่นๆ ศพที่มีการเก็บศพไว้หลายวัน อาจจะมีค่าใช้จ่ายในงานศพสูงถึงเกือบสองแสนบาท บางครั้งปัญหาหนี้สินซึ่งเกิดจากการจัดงานศพนั้นส่งผลให้ญาติพี่น้องผิใจกันหรือถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกันเองก็มี (บุญทอง ประพฤติ, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

การเคลื่อนไหวงานของ ต.แจ้ห่ม ดำเนินการขึ้นใน พ.ศ.2550 หลังจากนายสวาท นามสุข นายท อบต.แจ้ห่ม ได้เข้าร่วมประชุมกับทางจังหวัดและสถาบันเสนาหะญา หลังจากที่ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับโครงการงานศพงดเหล้าจากเวทีดังกล่าว นายสวาทได้นำข้อมูลดังกล่าวมาพูดคุยกับคณะกรรมการบริหาร อบต. ซึ่งคณะกรรมการต่างเห็นดีด้วย จึงนำเสนอต่อสภา อบต.แจ้ห่ม โครงการงานศพงดเหล้าจึงกลายเป็นวาระหนึ่งในโครงการ อบต. เข้มแข็ง (แสดงให้เห็นวิธีการบริหารจัดการแบบบูรณาการ โดยการหลอมรวมโครงการงานศพงดเหล้าให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในหน้าที่) มีเป้าหมายเพื่อนำไปขยายผลใน 7 หมู่บ้านที่ อบต. คูแกล โดยยึดแนวทางการดำเนินงานแบบอำเภอว่าที่เน้นความสมัครใจของผู้เข้าร่วมเป็นหลัก แล้วนำโครงการ ไปประชาสัมพันธ์ให้ทุกหมู่บ้านได้รับทราบผ่านเวที อบต.สัญจร เสียงตอบรับจากชาวชุมชนโดยมากเห็นดีด้วย แต่ก็มีเสียงต่อว่าอยู่บ้างบางส่วน หลังจากนั้นจึงเรียกประชุมแกนนำของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน แล้วจึงแต่งตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแจ้ห่ม รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลแจ้ห่ม สมาชิกกองค้การบริหารส่วนตำบลแจ้ห่ม ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. และพระสงฆ์ การคัดเลือกทีมงานเน้นหลักการสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน เพื่อแกนนำแต่ละฝ่ายสามารถนำไปพูดจาชี้แจงกับชาวบ้านให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง แกนหลักในการดำเนินงานอยู่ที่คณะกรรมการของ อบต. ก็ได้เริ่มค้นเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายจากงานศพบางงานก่อนเพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นก่อนทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน ซึ่งก็พบว่างานศพที่เข้าไปเก็บข้อมูลมีค่าใช้จ่ายตั้งแต่หลักหมื่นถึงหลักแสนบาท แล้วนำข้อมูลดังกล่าวสื่อสารให้คนในแต่ละหมู่บ้านได้รับรู้ในเวที อบต.สัญจร (บุญทอง, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

หลังจากที่ได้นำเสนอข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพที่ได้เก็บรวบรวมสู่ชุมชนได้ประมาณหนึ่งถึงสองเดือน คณะทำงานก็ได้เริ่มการจัดเวทีชี้แจงในระดับตำบล โดยจัดในสถานที่ราชการ แต่พบว่าภายหลังการจัดเวทีเกิดแรงกระเพื่อมน้อยอีกทั้งคนในชุมชนที่ได้เข้าร่วมมีเพียงส่วนน้อย สิ่งที่ป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุดคือการลงมติร่วมกันของคณะสงฆ์ทั้งตำบลว่าจะไม่รับนิมนต์ในงานศพที่มีการเลี้ยงเหล้า คณะทำงานจึงหันมาจัดเวทีชี้แจงระดับหมู่บ้านเป็นหลักเพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนและสร้างความเข้าใจร่วมกัน แล้วนำไปสู่การทำประชาคมระดับหมู่บ้าน โดยพบว่าการจัดเวทีระดับหมู่บ้านนั้นได้ผลดี เพราะคนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ทั้งฝ่ายที่

เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้าน โดยนำเสนอและหักล้างกันด้วยเหตุและผลของแต่ละฝ่าย และโดยส่วนมากจะสรุปตรงกันว่าโครงการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดี แต่ควรเริ่มต้นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเปิดให้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกในชุมชน

“คนตีบตัน โดยก่อว่ามันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วันควันเสียมันต้องเลี้ยงเหล้าญาติจากต่างบ้านต่างจอง ถ้าบ่เลี้ยงเป็นก้อเหมือนบ่ได้ดื้อนฮับเป็น ถ้าจะได้อ่าพั่งฮักคิบกันเดื่อเนื้อ ขอหื้อก้อยเป็นก้อยไป คนที่หัน โดยเป็นว่าเจ้าภาพบางรายเป็นจัน ตอนเจ็บตอนป่วยดูแลกันบ่ได้ไปหาเงินหาทอง บ่ได้ยะก้าน ไปโรงพยาบาลบ่เสียเงินก้อจริง แต่ก้อเสียค่ารถ (คนที่ไม่เห็นด้วยก็ว่าปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วันควันเขามันต้องเลี้ยงเหล้าญาติจากต่างบ้านต่างถิ่น ถ้าไม่เลี้ยงเกล้าก็เหมือนไม่ได้ดื้อนรับเกล้า ถ้าอย่างไรรออย่าพั่งฮักคิบกันเลย ขอให้ค้อยเป็นค้อยไป ส่วนคนที่เห็นด้วยก็ว่าเจ้าภาพบางรายเค้ายากจน ตอนเจ็บป่วยดูแลกันไม่ได้ไปหาเงินหาทอง ไม่ได้ทำงาน ไปโรงพยาบาลไม่เสียเงินก็จริง แต่ก็เสียค่ารถ)” (บุญทอง, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

เมื่อทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านแล้ว คณะทำงานก็ทำปายประชาสัมพันธ์โครงการในทุกหมู่บ้านเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญและป้องปรามการเลี้ยงเหล้าในงานศพ นอกจากนี้ ยังวางแผนให้มีการสรุปและประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ มีการแบ่งหน้าที่การทำงาน โดย กลุ่มแม่บ้านและ อสม. ดูแลเรื่องการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพ โดยมีเป้าหมายจะนำเสนอข้อมูลเรื่องค่าใช้จ่ายในงานศพให้ชาวบ้านได้รับทราบ ผู้สูงอายุช่วยสร้างความเข้าใจเรื่องพิธีกรรม ผู้นำชุมชนสร้างความเข้าใจในตัวโครงการกับลูกบ้าน ส่วนพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในเรื่องการสร้างศรัทธาและหนุนเสริมเรื่องพิธีกรรมทางสงฆ์ รวมทั้งจะไม่รับนิมนต์ในงานศพที่มีเหล้า(ชาญ และคณะ, 2551: 32-33) ซึ่งกลยุทธ์พระสงฆ์ไม่รับนิมนต์นี้ส่งผลให้โครงการงานศพงดเหล้าเกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเกิดกรณีขึ้นที่บ้านม่วง ในพิธีกรรมงานศพงานหนึ่งซึ่งพระสงฆ์มาพบด้วยความบังเอิญว่ามีกรดื่มเหล้าภายในบริเวณงาน พระสงฆ์จึงเดินทางกลับเจ้าภาพต้องอ้อนวอนขอร้องพระสงฆ์และรับปากว่าจะควบคุมไม่ให้มีการดื่มเหล้าในงานศพอีก พระสงฆ์จึงประกอบพิธีกรรมให้และยังได้เทศน์ถึงโทษภัยของเหล้าภายในงานศพดังกล่าวอีกด้วย (บุญทอง, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

ผลการดำเนินงานในระยะหนึ่งปีแรก (พ.ศ.2550) พบว่าหลังจากทำประชาคมครบทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ ผู้ที่ไม่เห็นด้วยเป็นรายบุคคลก็ใช้การพูดคุยด้วยเหตุผล ซึ่งว่าเป็นการทำความคิดวายในหลวง และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มาประกอบ บางหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านเองก็ชอบดื่มเหล้า แกนนำจึงใช้วิธีโน้มน้าวเป็นการส่วนตัวโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีมาแต่เดิม โดยโน้มน้าวว่าหากหมู่บ้านดังกล่าวสามารถทำได้ภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้าน ก็จะเป็นปัจจัยเสริมในการพิจารณาโครงการต่างๆ ให้กับหมู่บ้านด้วย ต่อจากนั้น เน้นการสื่อสาร

ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการจัดเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพ 3 งานภายในตำบล แล้วนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลของตำบลอื่นที่ไม่มีการจัดทำโครงการเช่น งานศพของนายบุญปั้น สุมา มีเงินคงเหลือ 49,300 บาท ในขณะที่งานศพหนึ่งของตำบลอื่นมีเงินคงเหลือ 3,000 บาท โดยมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเหล้า 45,000 บาท (ชาญ และคณะ, 2551: 33)

การดำเนินงานของ ด.แจ้ห่ม ในระยะแรกมีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ ในงานศพ เช่น การยกเลิกการเลี้ยงแบบฟุ่มเฟือยในวันดา จัดชุดสังฆทานเพียง 2 ชุด ลดจำนวนผ้าบังสุกุลให้เหมาะสมกับจำนวนคนวางผ้า ส่วนการขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ ได้แก่ แนวคิดของ อบต.ที่จะทำแผน 3-5 ปี เพื่อส่งเสริมการงดดื่มเหล้าในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นต้น คณะทำงานของ อบต.แจ้ห่ม ยังเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับโครงการงานศพงดเหล้าผ่านเวทีอื่นๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวยอย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อเดินทางไปแจกเบี้ยเลี้ยงผู้สูงอายุ นายก อบต. ก็จะประชาสัมพันธ์โครงการและโน้มน้าวให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือรวมถึงประชาสัมพันธ์ไปยังคนอื่นๆ ในชุมชนด้วย (บุญทอง, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

สำหรับการขับเคลื่อนโครงการในระดับหมู่บ้านนั้น ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลที่หมู่ 5 บ้านฮ่องลี่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ จำนวน 360 ครัวเรือน นายสาธิตห์ เตรียมแรง ผู้นำชุมชนได้รับรู้โครงการงานศพงดเหล้าจากการเข้ามาทำเวทีสัญจรและเวทีประชาคมของ อบต. ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งกำนัน ต่อมาเมื่อได้รับตำแหน่งในราวต้นปี พ.ศ.2552 ก็มีโอกาเข้าร่วมการประชุมซึ่งสถาบันเสนาะพญาจัดขึ้นที่ตัวจังหวัดลำปาง เห็นประโยชน์ของโครงการจึงอาสาให้หมู่บ้านของตนเป็นหมู่บ้านนำร่อง และยังสามารถขอความร่วมมือให้แกนนำระดับอำเภอจัดเวทีในหมู่บ้านของตน ซึ่งการประชุมระดับหมู่บ้านดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมประมาณ 200 คน ทั้งคนในชุมชนและผู้นำจากต่างหมู่บ้านที่เข้าสังเกตการณ์ ผลจากการจัดเวที ทำให้ชุมชนได้ยกประเด็นเรื่องงานศพงดเหล้าขึ้นมาพิจารณากันอย่างจริงจัง ซึ่งมีผู้แสดงความเห็นค้านบ้าง แต่มีจำนวนน้อยมากเพียง 2-3 คน ในกรณีของบ้านฮ่องลี่จึงมีมติให้เอาเสียงข้างมากเป็นหลัก ลงมติทั้งหมู่บ้านว่าจะดำเนินการงดเหล้าในงานศพทุกงานของชุมชน ทั้งนี้ไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์อะไร แต่เป็นการสื่อสารในลักษณะของการขอความร่วมมือ และได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งการดำเนินงานเป็นไปค่อนข้างราบรื่น สิ่งที่ชุมชนบ้านฮ่องลี่ยังไม่ได้ดำเนินการคือการเก็บข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายในงานศพอย่างเป็นระบบ แต่ผู้นำชุมชนใช้วิธีสอบถามเจ้าภาพถึงภาพรวมว่าเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้วมีเงินเหลือหรือเกิดหนี้สินอันเนื่องมาจากการจัดงานหรือไม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือจากเดิมที่ในงานศพแต่ละงานจะหมดเหล้าเสร็จประมาณ 10-20 แกลลอน โดยจะนำเหล้ามาตั้งบน โต๊ะอย่างเปิดเผย แต่ปัจจุบันนี้จะลดน้อยลงมาก เหลือเพียง 2-3 ขวด เนื่องจากยังต้องมีการเลี้ยงเหล้ากลุ่มสัปเหร่อและผู้มาช่วยเก็บงานช่วงล้างผาม (สาธิตห์ เตรียมแรง, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

กลยุทธ์การสื่อสารอื่นๆ ที่ผู้นำชุมชนใช้เพื่อขยายผลการดำเนินงานก็คือการประกาศเสียงตามสาย เช่น การประกาศมติของหมู่บ้าน การเผยแพร่ข้อมูลที่ได้จากสถาบันเสนาะพญา และอีกส่วนหนึ่งก็คือการพบปะพูดคุยกับเจ้าภาพงานศพ โดยทุกครั้งที่ทำราบข่าวมีผู้เสียชีวิต นายสาย์ฉน์จะต้องเดินทางไปที่บ้านงานศพด้วยตนเองและพูดคุยกับเจ้าภาพขอความร่วมมือไม่ให้เลี้ยงเหล้าพร้อมกันนี้ ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านดูแลนำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ ไปติดตั้งภายในบริเวณบ้านงานศพทุกงาน (สาย์ฉน์, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

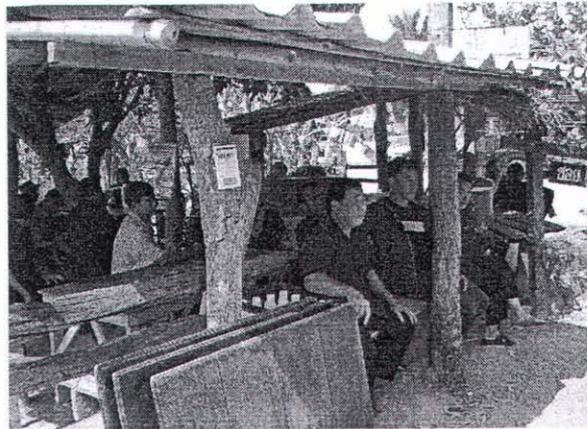
นายสาย์ฉน์ยังได้แสดงความคิดเห็นว่าสถาบันเสนาะพญาควรเปิดโอกาสให้ผู้นำระดับหมู่บ้านและคนในชุมชนหมู่บ้านที่เป็นแกนนำชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมในระดับจังหวัดบ่อยครั้งยิ่งขึ้น รวมทั้งควรเชิญตัวแทนชมรมต่างๆ ภายในท้องถิ่น เช่น ชมรมฌาปนกิจสงเคราะห์ต่างๆ เข้าร่วมการประชุมในระดับจังหวัด เพราะสมาชิกของบางชมรมก็ยังไม่เข้าใจแนวคิดและที่มาของโครงการงานศพงดเหล้าอย่างถ่องแท้ อีกทั้งในบางชมรมยังคงมีค่านิยมการพบปะสังสรรค์และเลี้ยงเหล้าด้วย ทั้งนี้ นายสาย์ฉน์ระบุว่ากรณีที่ตนได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมในระดับจังหวัด ได้มีโอกาสรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแกนนำจากต่างพื้นที่ ทำให้เกิดความเข้าใจถึงวิธีการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งยังทำให้มีกำลังใจในการเดินทางโครงการต่อไปด้วย

จากการสังเกตการณ์ในพิธีกรรมงานศพของนายทำ รูปงาม อายุ 62 ปี ชาวชุมชนหมู่บ้านฮ่องลี่ ซึ่งเสียชีวิตด้วยโรคเรื้อรัง ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553 ซึ่งเป็นวันฌาปนกิจศพ นั้นสิ่งที่สังเกตเห็นเป็นอย่างแรกในบริเวณบ้านงานศพก็คือป้ายประชาสัมพันธ์รณรงค์งดเหล้าในงานศพ ที่กลุ่มผู้สูงอายุนำมาติดตั้งไว้บริเวณด้านหน้า ป้ายดังกล่าวเป็นป้ายที่ตัวแทนชุมชนได้รับมอบจากจังหวัดในงานที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ ดังภาพที่ 9.16

ภาพที่ 9.16: การติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์งดเหล้าในงานศพของบ้านฮ่องลี่

บริเวณด้านหน้างานจะมีการตั้งเต็นท์ดำเนินการของกลุ่มชาวบ้านที่มีหน้าที่ดูแล
 ลงบัญชีการทำบุญของเพื่อนบ้านและแขกที่มาร่วมงาน ส่วนด้านหลังบ้านนั้นก็มีการตั้งเต็นท์เพื่อ
 ประกอบอาหาร ซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมของกลุ่มแม่บ้าน ส่วนกลุ่มพ่อบ้านนั้นรวมตัวกันอยู่บริเวณ
 เต็นท์ด้านหน้าของตัวบ้านและในเต็นท์ดำเนินการ ซึ่งพบว่าในพิธีกรรมงานศพดังกล่าว รายการ
 อาหารที่เจ้าภาพจัดเลี้ยงในวันดังกล่าวนั้นยังคงมีแกงฮังเลเป็นอาหารจานหลัก ส่วนอาหารอื่นๆ เป็น
 อาหารพื้นบ้านซึ่งมีน้ำพริกผัดหนึ่งเป็นองค์ประกอบ ส่วนเครื่องดื่มนั้นมีการนำน้ำเปล่าและน้ำอัดลม
 มารับรองแขก ซึ่งการจัดงานศพของบ้านฮ่องลี่ยังคงเป็นลักษณะของการลงแรงช่วยเหลือกันโดย
 เพื่อนบ้านและคนในชุมชน และมีลักษณะของการแบ่งงานกันทำเหมือนที่ปรากฏในชุมชนบ้านดง
 ได้แก่ การมอบหมายงานเรื่องอาหารให้กับกลุ่มแม่บ้าน ส่วนกลุ่มพ่อบ้านดูแลเรื่องสถานที่และ
 เครื่องเสียง และยังพบรูปแบบการจัดการด้านสถานที่ๆ คล้ายคลึงกับงานศพในเขตชนบทอื่นๆ ใน
 จังหวัดลำปางที่ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์ กล่าวคือการจัดพื้นที่บริเวณด้านหน้างานไว้สำหรับแขก
 จากต่างบ้านต่างถิ่น ส่วนคนในชุมชนเองนั้นจะกระจายตัวอยู่บริเวณในครัวด้านหลัง หรือพื้นที่
 รอบๆ บ้านงานศพ จากการสังเกตการณ์โดยรอบบริเวณงาน ผู้วิจัยไม่พบการดื่มเหล้าในพื้นที่
 พิธีกรรมงานศพดังกล่าวแต่อย่างใด

ภาพที่ 9.17: กลุ่มพ่อบ้านซึ่งเป็นคนในพื้นที่จะกระจายตัวนั่งอยู่รอบๆ บ้านงานศพ

อย่างไรก็ดี รูปแบบการจัดงานศพในชุมชนบ้านฮ่องลี่ ยังคงมีการซื้อหาทั้งโลงศพและ
 ปราสาทศพจากร้านค้าในตัวอำเภอ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายอยู่ระหว่างห้าพันถึงกว่าหมื่นบาท ตามแต่
 รูปแบบที่เจ้าภาพเป็นผู้เลือก เพราะคนในชุมชนยังคงมีความเชื่อว่า หากไม่เงินกำลังความสามารถ
 แล้ว ลูกหลานควรจัดหาปราสาทศพให้กับผู้เสียชีวิตเพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย ทั้งนี้ ใน
 ปัจจุบัน บ้านฮ่องลี่เองยังไม่มีแนวคิดเรื่องการทำโลงศพและปราสาทศพเองภายในชุมชน

ภาพที่ 9.18: ปราสาทศพและโลงศพแบบสำเร็จรูปที่ชาวบ้านฮ่องลี่ซื้อมาใช้ในงานศพ

คนในชุมชนบ้านฮ่องลี่ให้ข้อมูลว่า ได้รับข้อมูลเรื่องโครงการงานศพงดเหล้าจากการจัดเวทีประชุมภายในหมู่บ้านของตน แต่ก่อนหน้านั้นไม่เคยได้รับรู้เรื่องราวมาก่อน ซึ่งในที่ประชุมคนส่วนใหญ่คัดค้านเหตุผลสำคัญที่ว่าปัจจุบันการทำมาหากินยากลำบากยิ่งขึ้น การทำโครงการดังกล่าวจะช่วยลดภาระของเจ้าภาพงานศพได้ (บุญธรรม ตาไว, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553) หรือแม้แต่ผู้ที่เคยดื่มเหล้าในงานศพ ปัจจุบันก็ยังยอมรับว่าการงดเหล้าในงานศพก่อให้เกิดผลดีกับเจ้าภาพ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ทำให้รูปแบบหรือบรรยากาศของความร่วมมือร่วมใจสูญหายไปอย่างที่เคยกังวลกัน

“ตะก่อนผมก่อดืม แต่ปะเดี๋ยวหันโดยครับ ตะก่อนเสี้ยงค่าเหล้าหลายปีน ปะเดี้ยวเงินเหลือเยอะ คู่เจ้าเป็นก่อช่วยอุ้โดย เดี้ยวนี้บ่มีแล้วครับ ปะเดี้ยวนี้ ถึงบ่มีเหล้าแต่งงานก่อยังเหมือนเดิม แ่่งดเหล้าปะตาย (แต่ก่อนผมก่อดืม แต่เดี้ยวนี้เห็นด้วยครับ แต่ก่อนเสี้ยงค่าเหล้าหลายพัน เดี้ยวนี้เงินเหลือเยอะ พระสงฆ์ท่านก่ช่วยพูดด้วย เดี้ยวนี้บ่มีแล้วครับ ปัจจุบันนี้ถึงบ่มีเหล้าแต่งงานก่ยังเหมือนเดิม แ่่งดเหล้าเฉยๆ)” (เสมียน จิตรกล้า, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

ในส่วนของเจ้าภาพงานศพ ได้แสดงความคิดเห็นว่าโครงการงานศพงดเหล้าช่วยลดภาระของผู้ที่เป็นเจ้าภาพได้มาก และยังไม่ต้องประสบปัญหาลำบากใจหรือกังวลว่าจะทำให้แขกผู้มาร่วมงานไม่พึงพอใจ และอีกประเด็นก็คือ เมื่อไม่มีการเสี้ยงเหล้าแขกหรือภายในงาน ก็ทำให้บรรดาลูกหลานที่เป็นเด็กวัยรุ่นก็ไม่กล้าดื่มเหล้ากันในงานศพด้วย อย่างไรก็ตาม เจ้าภาพเองยังคงมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเหล้าอยู่บ้างเล็กๆ น้อยๆ กล่าวคือการเสี้ยงเหล้ากลุ่มผู้ชายที่รับอาสาไปหาพื้นเพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาหารและการเผาศพ

“ก่อนมีเลี้ยงเหล้าเขาน้อย ตอนไปเอาหัว บ่มีใผมาจ่มมาว่า บ่เค็ดรื้อน เขาได้กินอาหารที่เขาเลี้ยงเขาก่อปอใจ แม่ก่อบบายใจ บ่มีเหล้าจะอืดดีชูด ลูกๆ หลานๆ ก่อบมีใผมาถนกินเหล้ากินยา คนก่อบยังมาช่วยกันเหมือนเดิม (ก็มีเลี้ยงเหล้าเขาน้อย ตอนไปเอาพิน ไม่มีใครมาบ่นมาว่า บ่เค็ดรื้อน เขาได้กินอาหารที่เราเลี้ยงเขาก่อปอใจ แม่ก่อบบายใจ ไม่มีเหล้าแบบนี้ดีที่ชูด ลูกๆ หลานๆ ก็ไม่มีใครมาถนกินเหล้า คนก่อบยังมาช่วยกันเหมือนเดิม)” (บัวลอย รูปงาม, สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2553)

ข้อมูลล่าสุดพบว่า ชุมชนอื่นๆ นอกเหนือไปจาก ต.แจ้ห่ม ได้นำแนวคิดเรื่องงานศพดเหล้าไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของตน โดย ต.บ้านสา เป็นตำบลที่ประสบความสำเร็จสูงในการรณรงค์งดเหล้าในงานศพจนได้รับการประกาศให้เป็นตำบลงดเหล้าในงานศพ และแกนนำโครงการกำลังเริ่มขยายผลไปยัง ต.วิเศษนคร โดยการประสานไปยังพื้นที่อื่นๆ แกนนำจะประสานงานไปยังผู้นำชุมชนเป็นหลัก สำหรับชุมชนอื่นๆ ที่ยังดำเนินการได้ไม่เต็มขั้นนั้น ส่วนใหญ่ติดขัดที่ผู้นำชุมชนเองยังไม่กล้าผลักดัน โครงการงานศพดเหล้ามากนัก เนื่องจากเกรงว่าจะเสียคะแนนเสียงจากมวลชน แต่ในกรณีของ ต.แจ้ห่ม ซึ่งเป็นตำบลนำร่องและขับเคลื่อนโดย อบต.นั้นพบว่าคณะทำงานมีวิสัยทัศน์ว่าการขับเคลื่อนโครงการที่มีประโยชน์จริงจะส่งผลดีทำให้ได้รับคะแนนเสียงจากชุมชนในระยะยาว

2.7 อำเภอแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้าคือ ต.สบป่าด ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองลำปาง 45 กิโลเมตร มีประชากร 5,932 คน จำนวนครัวเรือน 1,122 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอตคอม, 2552 : ออนไลน์) คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและรับจ้างทั่วไป การดื่มเหล้าในงานศพเป็นสิ่งที่คนในชุมชนคุ้นเคยมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ปัจจุบันในงานศพมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเหล้าสูงตั้งแต่หลักพันถึงหลักหมื่นบาท (ฉัชชา วิจรรยา, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2552) นอกจากนี้ยังเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เจ้าภาพจะต้องเลี้ยงอาหารแขกหรือและผู้ที่มาร่วมงานอย่างเต็มที่ บางงานอาจเรียกได้ว่าเป็นการเลี้ยงคนทั้งหมู่บ้าน เพราะผู้ที่มาช่วยงานยังอาจมีการหิ้วอาหารที่ปรุงในงานศพกลับไปรับประทานที่บ้านด้วย (ชาติ ปันแสง, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2552) จากการพูดคุยกับแกนนำโครงการระดับจังหวัดคนหนึ่ง (ขอสงวนนาม) เห็นว่าการเคลื่อนงานใน อ.แม่เมาะ ทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ มีกลุ่มอิทธิพลหลายกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีโรงไฟฟ้าแม่เมาะอยู่ในพื้นที่ คนในชุมชนที่ทำงานอยู่ในโรงไฟฟ้ามีจำนวนมาก คนกลุ่มนี้เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีและนิยมเลี้ยงเหล้าในงานศพ แต่มุมมองจากพระสงฆ์ได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุการดื่มเหล้าของคนในชุมชนจากอีกมิติหนึ่งซึ่งเป็นภาพมุมกลับ

“สังคมที่นี้เองเป็นสังคมใกล้อุตสาหกรรม กระแสบริโภคนิยมเข้ามาเยอะ ที่นี้ ญาติโยมทำงานไฟฟ้าเยอะแต่ไม่ได้เป็นนายช่างอะไร เป็นเพียงลูกจ้างรายวันที่หากินไปวันๆ ตัวเองก็กดดันชีวิตลำบากอยู่แล้ว แต่ไปเจอโลกที่มันหรูหรา มันก็เกิดความทุกข์เพราะอยากเอาอย่าง แต่ทำแบบเค้าไม่ได้ ก็เลยหันเข้าหาเหล่า” (พระมหาสาธิต ธีระปญฺโญ, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

ส่วนคนในพื้นที่เองนั้น ถึงแม้ว่าบริบทของ อ.แม่เมาะ จะมีปัจจัยหลายอย่างที่เป็อุปสรรคมากกว่าหนุนเสริม แต่ก็เห็นว่าการเคลื่อนไหวเรื่องงานศพดเหล่านั้มีความเป็นไปได้สูง หากเริ่มต้นจากภายในชุมชนเอง โดยผู้นำฝ่ายปกครองให้ความสำคัญและมีการใช้มาตรการที่จริงจัง (วิเชษฐ์ หมั่นยศ, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

การค้นหาพื้นที่นาร่องของอำเภอ เกิดจากการประสานงานระหว่างแกนนำโครงการระดับจังหวัดกับหน่วยงานในพื้นที่ คือศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานแม่เมาะ ซึ่งเป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ได้รับเงินทุนสนับสนุนโดยตรงจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์โครงการและกิจกรรมสำหรับชุมชนแม่เมาะ โดยเฉพาะ หลังจากการวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน พบว่าชุมชนมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมาก ดังนั้น พื้นที่ๆ เหมาะสมในการเป็นตำบลนาร่องคือ ต.สบป่าด ซึ่งมีความเข้มแข็งมากกว่าพื้นที่อื่นๆ มีธนาคารรักแม่เมาะ มีกลุ่มผู้สูงอายุและพระสงฆ์ที่มีความเข้มแข็งและสนใจงานด้านการพัฒนาชุมชน

การเคลื่อนไหวโครงการใน ต.สบป่าด ระยะเวลาแรกนั้น จากการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่าแท้ที่จริงแล้วในบางหมู่บ้าน อย่างหมู่ 1 บ้านสบป่าด (จำนวนครัวเรือน 523 ครัวเรือน) และหมู่ 2 บ้านสบเตี๊น (จำนวนครัวเรือน 151 ครัวเรือน) ได้มีโครงการงานศพดเหล้ามาก่อนแล้ว โดยหมู่ 1 เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานแม่เมาะ แต่ยังเป็นกรเริ่มในจุดเล็กๆ เท่านั้น และเนื่องจากยังขาดการสร้างกลไกและคณะทำงานที่เด่นชัด ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ต่อมา ในช่วงปลายปี พ.ศ.2548 มีการจัดเวทีประชาคมของบ้านสบป่าดนั้น พบว่าไม่มีการอภิปรายมากเท่าที่ควร ทั้งนี้เมื่อกระแสส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าเห็นด้วย คนทั้งหมดในเวทีก็เห็นคล้อยตาม แต่ผลที่ตามมาคือยังคงมีการลักลอบดื่มเหล้าและไม่ยึดถือมติของเวทีอย่างจริงจัง

“ส่วนใหญ่ในเวทีเวลาเป็นอุ้ะหยัง แล้วถามว่าเห็นดีโดยก่อ พอเห็นคนยกสองสามคน ก็จะไปกั้นยกตามกันไปทั้งหมด บ่ได้คิดพิจารณาตามไปด้วย เป็นว่าจะใดกะยกไปจะอัน (ส่วนใหญ่ในเวทีเวลาเค้าพูดอะไรแล้วถามว่าเห็นดีด้วยมั๊ย พอเห็นคนยกมือสองสามคน ก็จะไปกั้นยกตามกันไปทั้งหมด ไม่ได้คิดพิจารณาตามไปด้วย เค้าอย่างยังงี้ ก็ยกมือไปอย่างนั้น)” (ฉัชชา, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2552)

ส่วนหมู่ 2 บ้านสบเตี๊ยนนั้น จุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อน โครงการงานศพงดเหล้าเกิดขึ้น ภายหลังจากที่พระอธิการสมบุญ ญาณทีโป ย้ายเข้ามาจำวัดและเป็นเจ้าอาวาสวัดสบเตี๊ยนในปี พ.ศ.2546 ได้พลิกฟื้นวัดที่อยู่ในสภาพรกร้างไว้ระเบียบให้มีลักษณะเป็นพุทธสถานที่เหมาะสมแก่การ ปฏิบัติกิจทางพุทธศาสนา ต่อมาได้ขยายแนวคิดเรื่องการสร้างมาตรการให้วัดเป็นพื้นที่ปลอด อายุมุข โดยประกาศมิให้มีการทำบุญที่ฟ่วงมาพร้อมกับเหล้าหรือสิ่งเสพติดในเขตสงฆ์

“เวลาแห่ผ้าป่า เด็กจะเห็นสภาพผู้ใหญ่กินเหล้าแล้วแห่ผ้าป่า ใครไม่กินก็ชักชวนให้กิน ขวดเหล้า กระป๋องเบียร์เคลื่อนรอบอุโบสถ.. อตมาก็ประกาศไปเลยว่า ถ้ามีงานบุญ ไม่ว่าจะผ้าป่า งานศพภายในวัด ขอร้อง ขอขบิณฑบาตไม่ให้มีการจัดเลี้ยง ไม่ให้มีเหล้าในวัด” (พระอธิการสมบุญ ญาณทีโป, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

พระอธิการสมบุญมีคณะทำงานเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ ซึ่งมีประสบการณ์ในการ ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนจากวัดไร่เปิง จ.เชียงใหม่ แต่เป็นลูกหลานของชาวมุสลิมในพื้นที่ จึงได้เริ่ม ขับเคลื่อน โครงการเพื่อแก้ปัญหาด้านสิ่งเสพติดโดยจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ผู้ช่วยคน สำคัญของพระอธิการสมบุญคือพระมหาสาธิต ธีระปัญโญ ซึ่งมีมารดาเป็นคนในพื้นที่ และได้ย้าย จากวัดไร่เปิงมาจำวัดอยู่ที่นี้ในปี พ.ศ.2550 หลังจากได้มีโอกาสมาร่วมทำกิจกรรมกับพระอธิการ สมบุญได้ระยะหนึ่ง พระมหาสาธิตได้นำประสบการณ์การอบรมเยาวชนที่เรียนรู้จากวัดไร่เปิงมา อบรมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ใกล้วัดเพื่อรณรงค์เรื่องปัญหาเสพติดก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อเห็น ผลดีเกิดขึ้นในพื้นที่ ทางวัดก็เริ่มขยายมาสู่การรณรงค์ปัญหาเรื่องเหล้าและบุหรี่ โดยเน้นการให้ ความรู้เรื่องพิษภัย เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างวัดกับสถานีนามัยตำบล โดยเจ้าหน้าที่ สถานีนามัยซึ่งมีจิตอาสาได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงาน ต่อมาทางวัดมีนโยบายที่จะรับกิจนิมนต์ใน งานพิธีกรรมที่มีเหล้า ซึ่งสำหรับสังคมชนบทนั้นงานพิธีกรรมที่พระสงฆ์มีบทบาทสูงและมีเหล้า เป็นองค์ประกอบอยู่ด้วยก็คือพิธีกรรมงานศพนั่นเอง จึงเป็นที่มาของโครงการงานศพงดเหล้าระดับ หมู่บ้านที่พระสงฆ์เป็นแกนนำ และถึงแม้ว่าจะเป็นพระสงฆ์ แต่การเป็นแกนนำขับเคลื่อน โครงการ งานศพงดเหล้าก็หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับการปะทะกับแรงเสียดทานมากบ้างน้อยบ้าง

“หมู่บ้านเราไม่มีปัญหา เพราะญาติโยมเขาเกรงใจ แต่บ้านฝั่งโน้นมีปัญหาบ้าง พอเรา ไป เราเทศน์ถึงพิษภัยของเหล้า เขาก็มองว่าเป็นการไปด่าว่า เสียดสีเสียดแทง เขาก็เลยไม่นิมนต์ และมีการปรามาสว่าจะไม่นิมนต์พระวัดนี้เลย แต่เราก็มองว่าเป็นการดีแล้ว ถ้าเราไป เราก็เหมือนไป ส่งเสริมศาสนพิธีที่ไม่ถูกต้อง” (พระมหาสาธิต, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมการดื่มเหล้าในงานศพนั้น เริ่มแรก พระสงฆ์ใช้วิธีการเทศน์แบบบรรยายในงานศพเพื่อนำเสนอโทษภัยของสิ่งเสพติดแทนการเทศน์ธรรมแบบเดิมที่ชาวบ้านคุ้นเคย

“การบรรยายนั้น เราสามารถบูรณาการเรื่องทุกอย่างได้ โดยเฉพาะเรื่องเหล้า ศาสนพิธีศราบไคที่ยังมีเหล้าอยู่ ก็มีแต่ความวุ่นวาย ไม่ส่งเสริมอะไรเลย ญาติโยมก็บ่นว่าทำบุญทำไมไม่ได้บุญ ก็ทำไมไม่อุกบุญ ทำไมไม่อุกต้อง” (พระมหาสาธิต, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

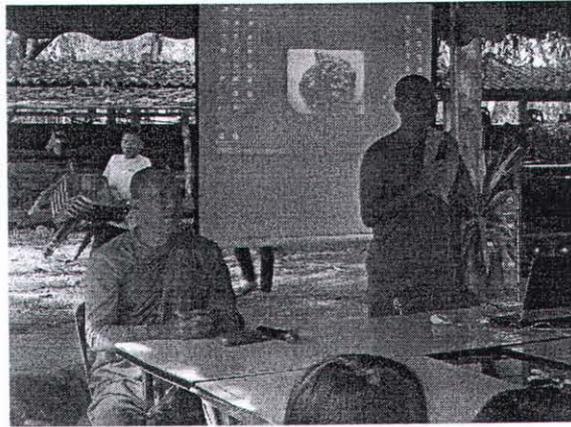
ในขณะที่ทางวัดกำลังดำเนินการขับเคลื่อนเรื่องงานศพงดเหล้าอยู่นั้น ก็มาประจวบเหมาะกับการที่สถาบันเสนาะพญาได้เริ่มผลักดัน โครงการงานศพงดเหล้าในระดับจังหวัด ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานแม่เมาะเองก็มีแนวคิดในการขับเคลื่อนประเด็นงดเหล้าอยู่แล้ว ในปี พ.ศ. 2551 สถาบันเสนาะพญาและศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานแม่เมาะได้จัดเวทีเพื่อนำเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยได้เปิดสื่อวีซีดีของชุมชนบ้านดงที่จัดทำโดย สกว. ให้สมาชิกกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ ต.สบป่าด และผู้เข้าร่วมประชุมอื่นๆ ได้ชมซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างดี พระอธิการสมบุญก็ได้เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้เข้าร่วมในเวทีดังกล่าวด้วย

ต่อมา มีความพยายามขยายผลโดยการสร้างเครือข่ายกลุ่มแกนนำ โดยประสานกับหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุข สถานีอนามัยตำบลสบป่าด ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน รวมถึงสถาบันเสนาะพญา เพื่อนำเสนอแนวความคิดในเวทีผู้นำชุมชน รวมทั้งสร้างคณะกรรมการเพื่อเคลื่อนไหวงาน นำเรื่องเข้าหารือกับนายอำเภอแม่เมาะ และกำหนดแนวทางในการทำงาน ประกอบด้วย การรณรงค์ให้คนในชุมชนลดค่าใช้จ่ายในงานศพ ด้วยการงดเลี้ยงเหล้า โดยเริ่มจากการลดไปสู่การงดเด็ดขาด ทั้งนี้ มีการเลือกปฏิบัติการในหมู่บ้านที่มีความพร้อมสูงสุดก่อนแล้วค่อยขยายผลไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ เน้นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรับรู้ด้วยการทำประชาคมและทำป้ายประชาสัมพันธ์ ควบคู่กับการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 9.19: ป้ายประชาสัมพันธ์โครงการงานศพงดเหล้าของ ต.สบป่าด

ผลการดำเนินงานในระยะแรกที่บ้านสบป่าด บ้านสบเต็น และบ้านปางต้นปิ่น ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสเป็นแกนนำ พบว่าแกนนำที่เป็นพระสงฆ์จะเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่มเล็ก ซึ่งมีทั้งการพูดคุยสร้างความเข้าใจร่วมกันในงานประเพณีและงานบุญต่างๆ อีกทั้งพระสงฆ์ยังมีการเดินเยี่ยมตามบ้านเพื่อติดตามไต่ถามและสังเกตการณ์สถานการณ์ ความรุนแรงของการดื่มเหล้าในชุมชนไปในตัว ทั้งจากการเดินบิณฑบาตรยามเช้าและการเดินเยี่ยม ช่างเย็บที่คนเลิกงานแล้ว ทั้งหมดนี้ทำควบคู่ไปกับการสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนากลุ่มเยาวชนใน ชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางใจและมีทักษะการเป็นผู้นำที่เสียสละเพื่อเป็นกำลังสำคัญในอนาคต

ภาพที่ 9.20: พระอธิการสมบุญและพระมหาสาธิต ขณะเป็นพระวิทยากรในการอบรมผู้นำเยาวชน

ส่วนแกนนำโครงการที่เป็นฆราวาสจะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้เกี่ยวกับตัวโครงการ ทั้งจากการประชุมในเวทีของหมู่บ้านและการเข้าพูดคุยกับเจ้าภาพในงานศพ ในกรณีที่มิงานศพเกิดขึ้น เมื่อพูดคุยสร้างความเข้าใจแล้ว หากเจ้าภาพยินดี แกนนำก็จะนำป้ายที่ ระบุว่างานศพดังกล่าวเจ้าภาพได้เข้าร่วมโครงการงานศพงดเหล้าไปติดไว้ที่บริเวณงาน ซึ่งปรากฏว่ามีการตอบรับจากเจ้าภาพงานศพเป็นอย่างดี รวมทั้งการพูดคุยกันแบบปากต่อปากในหมู่บ้าน หลังจากการจัดงานศพว่าแต่ละงานเจ้าภาพมีเงินเหลือหรือไม่ เท่าใด ปัจจุบันนี้ หากมีงานศพเกิดขึ้น หลายงานก็พบว่าป้ายที่จัดเตรียมไว้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเจ้าภาพงานศพซึ่งต้องการให้ ติดตั้งป้ายในงานศพที่ตนจัด

“เป็นจะเข้ามาหาเฮลย..บอกว่าเอาป้ายไปติดให้หน่อย ป้ายอยากลดค่าใช้จ่ายจริงๆ ป้าย ได้มีเงินขนาดนั้น ป้ายเห็นผลของก้านติดป้ายธรรมรงค์ หลายๆ คนที่เป็นท่ามา ลดค่าใช้จ่ายได้นักเลย ป้ายจะไล่บอกทีละคนก็บ่ไหว (เค้า (เจ้าภาพ) จะเข้ามาหาเฮลย..บอกว่าเอาป้ายไปติดให้หน่อย ป้ายอยากลดค่าใช้จ่ายจริงๆ ป้ายไม่ได้มีเงินขนาดนั้น ป้ายเห็นผลของการติดป้ายธรรมรงค์ หลายๆ คนที่เค้า

“ทำมาลดค่าใช้จ่ายได้มากเลย ป้าจะไล่ว่าบอกทีละคนก็ไม่ไหว)” (ฉัชชา, สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2552)

“งานศพบ้านปงดันปิ่นที่ผ่านมา เจ้าภาพเค้าบอกแล้วคนอื่นว่า พี่เลยบอกทำให้เอาป้ายมาติดแล้วไม่ต้องกลัว ไม่ต้องซื้อเหล้าเข้าบ้านเลย ถึงโรงเหล้าเสร็จจะอยู่หน้าบ้านก็เออะ พอผ่านไปถามอีกทีก็บอกเลยว่าดีนะ ไม่ต้องเอาเงิน ธกส.มาจ่ายค่าศพค่าเหล้า มีเงินเหลือแบ่งให้ลูกสองคนๆ ละห้าหมื่นบาท” (สุพรรณ สุริยา, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

สำหรับหมู่ 3 บ้านสวนป่าแม่จาง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน 107 ครัวเรือนนั้น เน้นการใช้มาตรการเชิงบังคับในการขับเคลื่อนโครงการงานศพลดเหล้า กล่าวคือชุมชนโดยการนำของผู้ใหญ่บ้านได้เรียกประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อห้ามดื่มร่วมของกลุ่มผู้นำแล้วนำประเด็นดังกล่าวเข้าสู่การทำประชาคมหมู่บ้าน ผลการจากประชาคม หมู่ 3 ได้มีมติว่าในงานศพทุกงานห้ามมิให้ดื่มเหล้าในบริเวณงานศพ และจะมีการปรับสินไหมผู้ที่ดื่มเหล้าในงานศพ พร้อมทั้งนำป้ายงานศพลดเหล้าไปติดในบริเวณงาน เมื่อเริ่มดำเนินการ ในงานศพ 2 งานแรกนั้น มีการเก็บข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงเพื่อเผยแพร่ให้คนในชุมชนรับรู้ผ่านการประชุมหมู่บ้านซึ่งจัดขึ้นเดือนละครั้ง ทำให้คนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงประโยชน์ของการงดเหล้าในงานศพ ในงานศพอื่นๆ เมื่อพบว่ามีการฝ่าฝืนครั้งแรกกลุ่มผู้นำจะตักเตือนก่อน ต่อมา เมื่อพบว่าคนๆ เดิมยังคงฝ่าฝืนก็ได้ดำเนินการปรับสินไหมเป็นเงิน 300 บาท นับจากที่เริ่มทำโครงการมาในปี พ.ศ.2551 จนถึงปัจจุบัน มีผู้ถูกปรับสินไหมเพียง 1 คน (วิเชษฐ์, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

นอกเหนือจากการงดเหล้าในงานศพแล้ว แกนนำโครงการยังได้มีการขยายผลกิจกรรมไปสู่กิจกรรมอื่น ได้แก่ การของบประมาณ 50,000 บาทจากโรงพยาบาลแม่เมาะ เพื่อทำโครงการงดเหล้าเข้าพรรษาถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีกิจกรรมสังคมนาบัต (คนในชุมชนให้กำลังใจ ชักจูงให้เข้าร่วมกิจกรรม ลูกหลานให้กำลังใจและขอรื่อง) เก้าขบัต (การอบสมุนไพรร) และธรรมะบัต (การปฏิบัติธรรม) ให้กับผู้ที่ติดเหล้า ปรากฏว่าได้ผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม สามารถทำให้คนที่ติดเหล้าอย่างหนักจนชุมชนรังเกียจสามารถเลิกเหล้าได้สำเร็จในระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้กลไกการทำงานร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน และเยาวชน ความสำเร็จของโครงการนี้ยังส่งผลดีต่อโครงการงานศพลดเหล้าอีกด้วย โดยชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รับสารเริ่มตระหนักถึงผลดีที่เกิดขึ้นจากการงดเหล้าจากการเห็นตัวอย่างเป็นรูปธรรม

“พี่เริ่มกินมาตั้งแต่อายุสิบเจ็ด ที่ถึงที่สุดนี้กินวันละสองขวด ไม่มีเพื่อนกินก็แอบกินอยู่บนบ้าน ถ้าไม่ได้กินมือสั่นตัวสั่น ทำงานไม่ได้ ในงานศพก็จะสะพายเหล้าเข้าไปกิน ตอนแรกพอรู้

ว่าเค้าจะให้จดเกล้าในงานศพพื้ก็ดำกว่าเค้าเสียๆหายๆ แต่เดี๋ยวนี้รู้แล้ว” (พิมพ์จันทร์ ขับร้อง, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

“ที่เค้าเลิกได้พื้ก็คิดว่าเค้าไม่ตายแล้ว เค้ามาเลิกได้ที่วัดสบเต็น โดยท่านเจ้าอาวาสกับ พระอาจารย์สาธิต เค้าไม่ได้มียาอะไรให้กินนะ แต่เค้าสั่งสอนอบรม ให้กำลังใจ คอยติดตาม ให้นั่งสมาธิ แล้วก็อบสมุนไพรด้วย” (สุพรรณ, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

ในปัจจุบัน แกนนำโครงการประเมินว่าสถานภาพของโครงการงานศพจดเกล้าใน หมู่บ้านนาร่องเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์ที่ดี อย่างไรก็ตามก็ยังคงต้องมีการประเมินสถานการณ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อหาแนวทางจัดการกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ

“จะให้มันหมดไปเลยหรืออยู่อย่างนี้คงไม่ได้ เพราะเหล้ามันเคลื่อนไหลตลอด ทรายใบ ที่มุษย์ยังมีกิเลส ของอย่างนี้ไม่มีวันหมดไป เราก็ต้องเฝ้าดูและหาวิธีการไปเรื่อยๆ ถ้ามันขึ้นมา ก็ต้องคอยกดมันลง และต้องหากลไกเพื่อจับเคลื่อนแทนเราเมื่อเราไม่อยู่แล้ว” (พระมหาสาธิต, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2552)

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในระดับหมู่มานี้ พระมหาสาธิตได้ถอดบทเรียนและตกผลึก ออกมาเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนของบ้านสบเต็นเอง ซึ่งประกอบด้วย 1) การระมัดระวังข้างใน (ชุมชนตระหนักและมีความต้องการจะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง) 2) ขอน้ำใจจากข้างนอก (มีการประสานและสร้างเครือข่ายเพื่อรับการหนุนเสริมจากภายนอกในมิติต่างๆ) 3) หาทางออกด้วยการศึกษา (การหาแนวทางขับเคลื่อนงาน โดยอาศัยการศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์ของพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะพื้นที่ต้นแบบ) และ 4) พัฒนาด้วยข้อมูล (มีการศึกษาข้อมูลอย่างจริงจัง ทั้งตัวเลขผู้ดื่มเหล้า คนฆ่าตัวตาย คนมีปัญหาสุขภาพจิต เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา) (พระมหาสาธิต, สานทนากลุ่ม เวทีชุมชน อ.แม่เมะ, 3 ธันวาคม 2552)

สำหรับการขยายผลจากตำบลนาร่องไปสู่พื้นที่อื่นๆ ของ อ.แม่เมะนั้น พบว่าในวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ.2552 ได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวร่วมขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าขึ้นที่ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสาน ซึ่งนายอำเภอเดินทางมาเป็นประธานในการประชุม ในเวทิดังกล่าว ตัวแทนจาก 4 ตำบลที่มาเข้าร่วมประกอบด้วย ผู้นำชุมชนหรือตัวแทน เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สถาบันเสนาะพะญา และพระสงฆ์นำโดยเจ้าคณะอำเภอ

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประชุมก็คือ ตัวแทนระดับตำบลที่สนใจโครงการดังกล่าว ได้มีโอกาสมาพบปะพูดคุย ทำความรู้จัก และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ตัวแทนชุมชนซึ่งได้ดำเนินการขับเคลื่อนในพื้นที่ของตนไปแล้วได้นำความรู้

และประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนให้ที่ประชุมทราบ ในวันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ม.3 บ้านสวนป่าแม่จางก็ได้ นำประสบการณ์และแนวทางของหมู่บ้านตนไปร่วมแลกเปลี่ยนด้วย ส่วนพื้นที่อื่นๆ ที่ประสบปัญหาได้นำปัญหาบอกล่าให้ที่ประชุมทราบ ผลลัพธ์ที่สำคัญก็คือการร่วมกันวางแนวทางการขับเคลื่อนงานในอนาคต และได้ข้อสรุปว่าการขับเคลื่อนในระดับอำเภอจะขับเคลื่อนผ่านโครงการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมราษฎร อ.แม่เมาะ โดยจะนำประเด็นงานศพงดเหล้าเข้าไปเป็นประเด็นในเวทีแลกเปลี่ยนระดับตำบล ตำบลละ 1 ครั้ง และในอนาคตอันใกล้จะมีการแต่งตั้งคณะทำงานอย่างเป็นทางการโดยนายอำเภอ คณะทำงานชุดดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในเข้าไปตรวจสอบงานศพที่จัดขึ้น ในส่วนคณะสงฆ์นั้น พระมหาสาธิตจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อเสริมบทบาทคณะสงฆ์ในการสนับสนุนโครงการงานศพงดเหล้า ทั้งหมดนี้คือภาพรวมของสถานการณ์ปัจจุบันและทิศทางการขยายผลในระดับอำเภอของ อ.แม่เมาะ

2.8 อำเภอห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตรตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 16 กิโลเมตร การคมนาคมยังตัวจังหวัดมีความสะดวกสบาย ตำบลที่เป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าคือ ต.แม่สัน ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองลำปาง 21 กิโลเมตร มีประชากร 4,817 คน จำนวนครัวเรือน 1,271 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอทคอม, 2552 : ออนไลน์) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง และค้าขาย ในส่วนของ ต.แม่สัน นั้น นับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีพื้นเมืองและการแสดงพื้นบ้านที่โดดเด่น มีภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพรพื้นบ้านซึ่งส่งไปขายทั้งในและต่างประเทศ

ภาพที่ 9.21: ชาวชนของบ้านส้มป่อยใช้เวลายามค่ำฝึกตีกลองปี่งา

สำหรับบริบทการดื่มเหล้าใน ต.แม่สัน นั้น นับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2520 เป็นต้นมา พบปัญหาการดื่มเหล้าในชุมชนเริ่มมีความเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการอนุญาต

ให้เหล่าเสรีเป็นสิ่งถูกกฎหมายทำให้เหล่ากลายเป็นสิ่งที่ซื้อหาได้ง่าย ช้ำยังมีราคาถูก จนถึงปัจจุบันที่การดื่มเหล้ากระจายไปในคนทุกกลุ่ม ทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน และเยาวชน ส่วนบริบทของการดื่มเหล้าในงานศพ พบว่า ในอดีต จะมีเพียงสัปเหร่อเท่านั้นที่ดื่มเหล้าเพื่อลดความกังวลเกี่ยวกับสภาพศพหรือกลิ่นของศพ แต่คนทั่วไปไม่กล้าดื่มเหล้าในงานศพเพราะเกรงว่าจะเป็นการทำผิดจารีตประเพณี แต่ปัจจุบันพบว่างานศพใน ด.แม่สตัน กลับให้ความสำคัญกับการดื่มกิน บางงานมีการแสดงดนตรีสมัยใหม่ร่วมด้วย และพบว่างานศพที่พบปัญหาการเลี้ยงเหล้าในงานศพนั้นมักเป็นงานศพของข้าราชการ พ่อค้า นักการเมืองท้องถิ่น หรือผู้มีฐานะในชุมชน (ชาญ และคณะ, 2551: 36-37, เกรียงศักดิ์ สันเทพ, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2553) เหตุที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า อ.ห้างฉัตร เป็นชุมชนที่มีความเจริญและความสะดวกด้านการคมนาคมสูง พื้นที่บางส่วนกลายเป็นชุมชนเมืองอย่างชัดเจน อีกทั้งยังอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองลำปาง

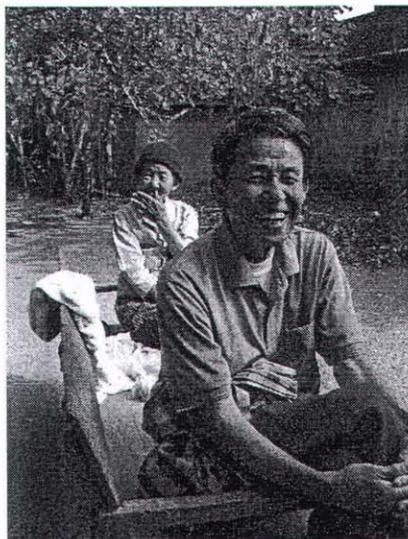
การเคลื่อนไหวของ ด.แม่สตัน อาจนับได้ว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากการรวมตัวกันของคนกลุ่มเล็กๆ จำนวนหนึ่งทำโครงการเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปี พ.ศ.2544 เพื่อฟื้นฟูบทเพลงพื้นบ้าน เมื่อโครงการเสร็จสิ้น จึงก่อตั้งกลุ่มวัฒนธรรมดอกส้มป่อย 2001 ซึ่งมีกิจกรรมต่อเนื่องตามมาก็คือกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ และในขณะเดียวกันก็ได้สร้างเครือข่ายกับสถาบันเสนาหะพญาซึ่งทำงานพัฒนาในพื้นที่ ต่อมาเมื่อเห็นปัญหาเรื่องเหล้าเสรีที่แพร่กระจายไปทั่วพื้นที่ก็ทำให้กลุ่มดังกล่าวเห็นว่าควรจะต้องแก้ไขปัญหาเรื่องการดื่มเหล้า เพราะปัญหาเรื่องเหล้าเป็นปฐมบทของปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ไม่รู้จบ ทางกลุ่มจึงเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติเรื่องการตั้งศพที่บ้านมาเป็นการตั้งศพที่วัดแทน โดยเริ่มนำศพมาตั้งที่วัดในวันดา (การเปลี่ยนสถานที่ตั้งศพจากบ้านมาเป็นที่วัดจะเป็นวิธีสกัดกั้นไม่ให้คนดื่มเหล้าในงานศพได้เป็นอย่างดี) ทั้งนี้ เป็นการริเริ่มในงานศพซึ่งสมาชิกกลุ่มเป็นเจ้าของและเป็นเรื่องของความสมัครใจ ความสนใจดังกล่าวมาประจวบเหมาะกับการโครงการงานศพงดเหล้าของสถาบันเสนาหะพญา จึงเกิดการประสานงานกัน ทางแกนนำกลุ่มวัฒนธรรมดอกส้มป่อยก็ได้เข้าร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางการดำเนินงานในเขตอำเภอห้างฉัตรตั้งแต่ต้น ต่อมาจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ผู้ประสานงานและแกนนำในระดับอำเภอ (เกรียงศักดิ์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2553, เปี้ยก แก้วคำแดง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2553)

จุดเริ่มต้นการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าในพื้นที่ เริ่มต้นจากการที่แกนนำระดับจังหวัดและระดับอำเภอพูดคุยปรึกษาหารือและคัดเลือกคณะทำงานโดยการทำเวทีระดับแกนนำ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ขับเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้าน มีผู้นำเป็นกำนัน โครงสร้างของคณะทำงานประกอบไปด้วย กำนันตำบลแม่สตัน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล เลขานุการ นายก อบต. สมาชิก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน 9 หมู่บ้าน ประธานสภาประชาคม ด.แม่สตัน ประธาน อสม. ตำบลแม่สตัน ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลแม่สตัน และประธานกลุ่มวัฒนธรรมดอกส้มป่อย ปัญหาที่ประสบในระยะแรกพบว่าคณะทำงานยังขาดการประสานงานและบูรณาการการทำงานร่วมกัน มีลักษณะต่าง

คนต่างทำ ทำให้ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมทั้งไม่ทำให้เกิดการรวมพลังของ คณะทำงาน ส่งผลให้เกิดการต่อต้านและไม่ยอมรับในบางพื้นที่ (ชาญ และคณะ, 2551: 37-39) ซึ่ง ต่อมาคณะทำงานได้แก้ไขปัญหาโดยการจัดประชุมให้คณะทำงาน ได้มีโอกาสพบปะและแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นตลอดจนวางแผนการทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น

ในระยะแรก คณะทำงานวางแผนการดำเนินงาน โดยจัดให้มีเวทีเปิดตัวโครงการใน พื้นที่ ต.แม่สตัน โดยเชิญนายอำเภอมาเป็นประธาน ต่อมาจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวางแผนการ ดำเนินงานระดับตำบล จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน จัดให้มีการเฝ้าระวัง สถานการณ์การเลี้ยงเหล้าในงานศพ โดยกรรมการประจำหมู่บ้านและกรรมการกลางระดับตำบล และได้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นคือการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสื่อถึงพิษภัยของเหล้า เช่น การแสดง ดนตรีพื้นบ้านในงานศพ รวมถึงการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านเสียงตามสาย ภาพรวมการ ดำเนินงานในระยะแรกพบว่า มีเพียง หมู่ 5 บ้านโป่งขวากที่สามารถดำเนินโครงการงานศพงดเหล้า ได้เด็ดขาด (ชาญ และคณะ, 2551: 38, เกรียงศักดิ์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2553)

จากการเข้าสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลในพื้นที่หมู่ 5 บ้านโป่งขวาก ซึ่งมีจำนวน ครัวเรือน 213 ครัวเรือน จัดเป็นหมู่บ้านขนาดค่อนข้างใหญ่ ผู้วิจัยได้มีโอกาสสังเกตการณ์การ ประชุมหมู่บ้าน รวมถึงสัมภาษณ์และสนทนากับผู้ใหญ่บ้านพร้อมทั้งคนในชุมชน ในเบื้องต้นพบว่า บ้านโป่งขวากเป็นชุมชนที่มีลักษณะของกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากรากเหง้าเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ (indigenous community) โดยสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าลัวะ มาจากแคว้นสิบสองปันนา เคลื่อนย้าย มาทางประเทศพม่า ต่อมาอพยพมาอยู่ห้วยน้ำอุ่น อ.เสริมงาม จ.ลำปาง แล้วอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่สบ แม่สตัน ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนในปัจจุบัน

ภาพที่ 9.22: ผู้สูงอายุของชุมชนบ้านโป่งขวาก ซึ่งโดยมากสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าลัวะ

การเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าของบ้านโป่งขวากนั้น นายบุญทวี กาวิชัย ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านเปิดเผยว่าในราวปี พ.ศ.2548 ตนเองได้เข้าร่วมเวทีพูดคุยเรื่องงานศพดเหล่าซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียนแม่สันวิทยา โดยได้มีโอกาสพบกับนายอินแก้วและกำนันโรจน์จาก อ.สบปราบ ทำให้เกิดความสนใจและเริ่มเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของแกนนำในการขับเคลื่อนในพื้นที่ ต.แม่สัน นำประเด็นมาพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องโทษภัยของเหล่า รวมถึงชักชวนให้ชาวบ้านทดลองดเหล่าในงานศพ ซึ่งก็ได้ทดลองในงานศพแรก แต่เสียงตอบรับจากชุมชนยังไม่ชัดเจนนัก รวมถึงคัดค้านก็มีไม่น้อย แต่นายบุญทวีก็ยังคงใช้วิธีพูดจาถ้อยทอดแนวคิดทั้งในงานบุญต่างๆ ที่ตนเข้าร่วม ดึงหัวหน้าหมวดบ้านทั้งสิบสามหมวดบ้านเข้ามาเป็นแกนนำเพื่อพูดคุยทำความเข้าใจกับคนในหมวดบ้าน และหยังเสียงชาวชุมชนในที่ประชุมหมู่บ้านอีกหลายครั้ง โดยมีลักษณะของการ โน้มน้าวและรับฟังไปในเวลาเดียวกัน จนในที่สุดก็มีการประสานงานให้แกนนำระดับอำเภอและจังหวัดเข้ามาจัดเวทีในหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะทำเวทีประชาคมในเวลาต่อมา คนในเวทีประชาคมส่วนมากซึ่งเป็นผู้หญิงก็เริ่มเห็นตรงกันว่าชุมชนจะทดลองปฏิบัติดเหล่าในงานศพ การดำเนินการทั้งหมดนี้ใช้เวลาร่วมสองปี ซึ่งในช่วงต้นก็มีผู้คัดค้านดเหล่าในงานศพ แต่ชุมชนใช้วิธีนำเรื่องของผู้ที่ฝ่าฝืนมาประกาศกลางที่ประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ทำให้ผู้ที่ฝ่าฝืนเกิดความอาย หรือใช้วิธีไม่ร่วม โต๊ะกับผู้ดืมเหล่า แต่ไม่ได้มีการตั้งกฎเกณฑ์ปรับสินไหมผู้ที่ฝ่าฝืน

“ในวันประชุม ผมจะบอกเลยว่าเป็นหยังบ่ฟังกัน จาวบ้านได้ยินมด เป็นก้อโห้โใส่ มั่น ก้ออายท้อเป็น ผมจะถามเลย งานศพบ้านนั้น วันนั้น ยะหยังไปกินเหล่าในงานเป็น บางคนบอก “มี สตางค์ซื้อ” ผมบอกบ่ได้ มีสตางค์ก้อซื้อไปกินตางนอก บ่ดีเข้ามากินในอัน จาวบ้านก้อหันโดยผม ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ไผะผมก้อเปิดเผย มั่นก้ออายไปเอง ก้ออายหายไปๆ บางคนทีกินแล้วชอบ ระราน ผมจะบอกจาวบ้านว่าถ้ามันกินมาสูกบ่ต้องนั่ง โดยมันเนื้อ มันนั่งคนเดียวมันก้ออาย มันก้อ ลูกหนีละ (ในวันประชุม ผมจะบอกเลยว่าเป็นอะไร ทำไมไม่ฟังกัน ชาวบ้านได้ยินหมด แ่ก้โห้โใส่ มั่น (คนดืมเหล่า) ก้อจะอายเค้า ผมจะถามเลย งานศพบ้านนั้น วันนั้น ทำไมไปกินเหล่าในงานเค้า บางคนบอกว่ามีสตางค์ซื้อ ผมบอกไม่ได้ มีสตางค์ก็ซื้อไปกินข้างนอก อย่าเข้ามากินในนั้น ชาวบ้านก็ เห็นด้วยกับผม ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ใครทำผมก็เปิดเผย มั่นก้ออายไปเอง ค่อยๆ หายไป บางคนทีกิน แล้วชอบระราน ผมจะบอกจาวบ้านว่าถ้ามันกิน (เหล่า) ก้ออย่าไปนั่งกับมันนะ มันนั่งคนเดียวก้ออาย เค้า ก้อจะลูกออกไป)” (บุญทวี กาวิชัย, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2553)

ด้วยเหตุที่ผู้นำชุมชนดำเนินการอย่างเข้มแข็ง เจ้าภาพก็จะใช้ผู้นำเป็นข้ออ้างกับผู้ที่มาขอเหล่าดืม ในขณะที่เดียวกัน ในงานศพทุกงานผู้นำชุมชนจะร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าภาพในการเปิดซองทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างละเอียดและเป็นระบบ โดยผู้นำจดข้อมูลทั้งหมด

ลงในสมุด ซึ่งต้องดำเนินการสรุปให้เสร็จสิ้นภายในวันงาน ข้อมูลตัวเลขนี้จะถูกถ่ายถอดแบบปากต่อปาก รวมถึงการเผยแพร่ให้ชุมชนรับรู้อีกครั้งในที่ประชุมหมู่บ้าน

“ในวันประชุมเขาต้องเอามาอู้กันว่างานนี้เป็นเหลือตะอี ชาวบ้านเป็นตั้งถามแล้วว่า งานนี้เป็นเหลือตะอี เขาก้ออธิบายได้ว่าเป็นเหลือตะอี เป็นใจจ่ายไปตะอื่น (ในวันประชุมเราต้องเอามาพูดกันว่างานนี้เจ้าภาพเหลือ (เงิน) เท่านั้น ชาวบ้านเค้าจะถามเลยว่างานนี้เจ้าภาพเหลือเงินเท่าไร เราอ้ออธิบายได้ว่าเจ้าภาพเหลือเท่านี้ เค้าใจจ่ายไปเท่านั้น)” (บุญทวี, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2553)

ชุมชนบ้านโป่งขากดำเนินการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายในงานศพและแจ้งให้ชุมชนได้รับทราบเป็นเวลาประมาณกว่าหนึ่งปี หลังจากนั้น เมื่อการดำเนินการจดเกล้าในงานศพของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ชุมชนก็ไม่ได้บันทึกข้อมูลรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบอีกต่อไป แต่เป็นลักษณะของการสรุปภาพรวมโดยการสอบถามจากเจ้าภาพเมื่อเสร็จสิ้นการจัดงานศพว่ามีเงินเหลือมากน้อยเท่าใด เป็นการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อปรับกระบวนการทำงานให้ง่ายขึ้น

ปัจจุบัน โครงการจัดงานศพของบ้านโป่งขากไม่มีการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์โครงการงานศพจดเกล้าแต่อย่างใด แต่ชุมชนยังคงยึดวิธีการจดเกล้าในงานศพเป็นแนวปฏิบัติอย่างจริงจัง และมีความพยายามที่จะลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในงานศพในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะในรายที่เจ้าภาพมีฐานะยากจน ผู้นำชุมชนจะชี้แนะว่าไม่จำเป็นต้องซื้อปราสาทราคาแพง หรือบางกรณีเจ้าภาพก็ขอรับบริจาคโลงศพจากวัดหรือผู้มีฐานะในชุมชน

จากการสอบถามชาวบ้านในชุมชนบ้านโป่งขากจำนวน 8 คน ต่างระบุตรงว่ารับรู้เรื่องโครงการงานศพจดเกล้าจากการจัดเวที การประชุมหมู่บ้าน และการพูดคุยบอกเล่ากันภายในหมวดบ้าน ส่วนการทำประชาคมของหมู่บ้านนั้นมีการถกเถียงอภิปรายในประเด็นดังกล่าวอย่างกว้างขวาง แต่ไม่ได้มีการขัดแย้งที่รุนแรง เนื่องจากในหมู่บ้านนี้คนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก และเมื่อเริ่มดำเนินการไปเรื่อยๆ ก็เริ่มความคุ้นชินและเกิดการซึมซาบไปที่ละน้อย

“คนเขาก้อเถียงว่าที่เขาไปงานเป็นยังมี แล้วมาตัดกะงานเขามันบ่น่าเกลียดกะ แม่แต่งงานศพแรกๆ ตอนอยู่ในงานก้อยังมีเถียงกันพอง แต่บ้านเขาในคัวินนี้มีปัญหา เพราะในคัวินโดยมากเป็นแม่หญิง เป็นบ่มักเกล้า ตอนหลังๆ ก็เริ่มมีแต่เสียงฮับว่าดี บ่มีการทะเลาะวิวาทกันในงาน (คนเขาก็เถียงว่าที่เราไปบ้านเค้ายังมี (เกล้า) แล้วมาตัดที่งานเรามันไม่น่าเกลียดหรือ แม่แต่งงานศพแรกๆ ตอนอยู่ในงานก็ยังมีเถียงกันบ้าง แต่บ้านเราในครัวินนี้ไม่มีปัญหา เพราะในครัวินโดยมากเป็นผู้หญิง

เค้าไม่ชอบเหล้า ตอนหลังๆ ก็เริ่มมีแต่เสียงตอบรับว่าดี (ไม่มีการทะเลาะวิวาทกันในงานศพ)”
(ประนอม นามะเสน, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2553)

“ช่วงสามสี่งานแรกๆ เขาจะไปซื้อกินจากที่อื่นมา ช่วงแรกๆ เป็นก้านขอความช่วยเหลือ
หลังๆ มันก็อับสู้งกันไปโดยปริยาย (ช่วงสามสี่งานแรกๆ เขาจะไปซื้อเหล้าดื่มจากมาจากที่อื่น
ช่วงแรกๆ เป็นการขอความร่วมมือ หลังๆ มันก็รับรู้กันไปโดยปริยาย)” (ตฤณพฤกษ์ นามะเสน,
สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2553)

สำหรับการขับเคลื่อนในบ้านส้มป่อยที่มีครัวเรือนทั้งสิ้น 146 ครัวเรือน และเป็นชุมชน
ของแกนนำระดับอำเภอ นั้น พบว่ายังไม่สามารถขับเคลื่อนได้เต็มร้อย เนื่องจากบริบทของชุมชนมี
การดื่มเหล้าในงานศพมานานแล้ว เริ่มจากในยุคแรกๆ ชุมชนเคยทำโรงศพและปราสาทศพเอง จะ
นิยมเลี้ยงเหล้าให้กับผู้ที่มาช่วยทำงาน ต่อมาจึงมีกระแสความนิยมใช้วงปีพาทย์ประยุกต์มาเล่นใน
งานศพก็ทำให้บรรยากาศงานศพเป็นงานสังสรรค์โดยปริยาย การขับเคลื่อนโครงการในบ้านส้มป่อย
เป็นไปอย่างยากลำบาก หลังจากที่มีการเปิดเวทีระดับตำบลได้ร่วมหนึ่งปี บิดาของนายเปี้ยก แก้วคำแดง
ซึ่งเป็นแกนนำโครงการได้เสียชีวิตลง นายเปี้ยกจึงได้ประกาศให้งานศพของบิดาเป็นงานศพงด
เหล้าโดยสมบูรณ์แบบ มีการแขวนป้ายประชาสัมพันธ์โครงการงานศพงดเหล้าบริเวณหน้างาน และ
มีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพอย่างเป็นระบบด้วย ส่วนการประกอบอาหารเน้นอาหารพื้นบ้าน
เป็นหลัก โดยไม่มีการดื่มหม้อมันว้าวเป็นต้น แต่ใช้การตั้งชื่อเป็นกิโลกรัม นับเป็นงานศพงานแรก
ภายในชุมชนที่ปลอดเหล้าอย่างสิ้นเชิง ซึ่งภายหลังพิธีกรรมงานศพมีเงินเหลือจากการจัดงานศพ
และเงินสงเคราะห์ต่างๆกว่า 90,000 บาท ซึ่งบุตรหลานได้มอบให้มารดาไว้ใช้จ่าย งานศพที่สอง
และสามถัดจากนั้นที่ดำเนินการงดเหล้าในงานศพก็ยังคงเป็นงานศพที่สมาชิกในกลุ่มวัฒนธรรม
ดอกส้มป่อยเป็นเจ้าภาพ งานศพรายที่สามเป็นงานศพนักการเมืองท้องถิ่นที่มีผู้มาร่วมงานจำนวน
มากแต่ไม่มีการเลี้ยงเหล้า (เปี้ยก, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2553, สุบิน แก้วคำแดง, สัมภาษณ์, 11
มีนาคม 2553)

ปัจจุบัน เนื่องจากการงดเหล้าในงานศพได้กลายเป็นวาระของจังหวัด ทำให้การจัดงาน
ศพในชุมชนเอง (รวมถึงภาพรวมของการจัดงานศพในระดับอำเภอ) ก็มีความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น
ในแง่ของการรักษาภาพลักษณ์ของชุมชน จึงพบว่าในพื้นที่พิธีกรรมงานศพอาจไม่มีการเลี้ยงเหล้า
แต่ถัดจากบ้านงานไปสองถึงสามหลัง จะมีคนจำนวนหนึ่งนั่งดื่มกินกันอยู่ ลักษณะเช่นนี้ เกิดขึ้น
มากในกรณีที่ผู้ตายบางรายอาจมีบุตรหลายคนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ อาจมีเจ้าภาพคนใดคนหนึ่งมีแขก
มาจากต่างบ้านต่างถิ่นจำนวนมาก เจ้าภาพคนนั้นจึงต้องจ่ายเงินส่วนตัวเพื่อรับรองแขกของตน โดยไม่
เกี่ยวข้องกับเงินกองกลางที่ใช้จัดงานศพ (เปี้ยก, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2553)

สาเหตุสำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้าในบ้านสัมป่อยยังไม่สามารถกลายเป็นวิถีปฏิบัติของทั้งชุมชนได้ เป็นเพราะภายในชุมชนเองยังมีกระแสความคิดแบ่งออกเป็นฝักฝ่าย ผู้นำชุมชนบางรายและชาวบ้านส่วนหนึ่งมีทัศนคติว่าการดื่มกินเป็นวิถีปกติ แนวคิดของโครงการงานศพดเหล้าจึงค่อนข้างขัดแย้งกับวิถีปฏิบัติของคนกลุ่มดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนไหวโครงการจึงเน้นไปที่ความสมัครใจของแต่ละคนเป็นสำคัญ ปัจจุบันกลุ่มวัฒนธรรมดอกสัมป่อยได้พยายามขยายพื้นที่ดเหล้าออกไปในโดยการนำเสนอแนวคิด “ขึ้นบ้านใหม่ ไม่ต้องอาศัยเหล้าเบียร์” และ “งดเหล้างานบุญ” แต่ยังคงเป็นไปโดยความสมัครใจระดับปัจเจก ซึ่งโดยส่วนมากเป็นสมาชิกพันธุ์แท้ในกลุ่มวัฒนธรรมดอกสัมป่อย ซึ่งมีอยู่ในราว 30 คน แต่ก็ส่งผลให้คนในชุมชนได้เห็นความแตกต่างระหว่างการจัดงานบุญที่มีเหล้าและไม่มีเหล้า (เกรียงศักดิ์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2553)

ด้วยเหตุนี้ ภาพรวมของการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้าใน อ.ห้างฉัตร จึงพบว่ามี การขับเคลื่อนในจุดย่อยๆ กระจายอยู่เป็นหย่อมๆ ตามความสมัครใจของแต่ละชุมชน มีบางหมู่บ้านเริ่มดำเนินการขับเคลื่อนภายในหมู่บ้านของตน เนื่องจากเห็นแบบอย่างจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง แต่ยังไม่เห็นรูปธรรมในภาพกว้าง อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะจากแกนนำระดับอำเภอว่า นอกเหนือจากการประกาศให้การงดเหล้าในงานศพเป็นวาระของจังหวัดไปแล้วนั้น ควรมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยแกนนำระดับท้องถิ่นไม่ควรละเลยที่จะชี้แจงทำความเข้าใจ และสร้างองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ (เปี้ยก, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2553)

2.9 อำเภอเกาะคา อำเภอเกาะคาตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร มีตำบลใหม่พัฒนาเป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้า ต.ใหม่พัฒนา อยู่ห่างจากเมืองลำปาง 27 กิโลเมตร มีประชากร 5,421 คน จำนวนครัวเรือน 1,572 ครัวเรือน (ไทยดอทคอม, 2552 : ออนไลน์) มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน และพบว่าพฤติกรรมงดดื่มเหล้ากระจายอยู่ในประชากรทุกกลุ่ม โดยนิยมนำเหล้ามาเลี้ยงกันในงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคลอย่างงานศพ

บริบทของการดื่มเหล้าในพิธีกรรมงานศพของ ต.ใหม่พัฒนานั้น พบว่าในอดีตเจ้าภาพจะมีการเลี้ยงเหล้าให้กับผู้ที่มาร่วมงานตั้งแต่วันแรกที่มีการตั้งศพ แต่การเลี้ยงในวันแรกๆ นั้นจะเป็นการเลี้ยงเล็กๆ น้อยๆ ให้กับผู้มาร่วมงาน ทั้งผู้ที่ช่วยจัดเตรียมสถานที่และผู้ที่จะออกไปหาพินในป่าชุมชน แต่การดื่มกินที่เป็นไปอย่างเอิกเกริกก็คือการดื่มเหล้าในช่วงวันดา ซึ่งจะมีการนำเหล้ามาตั้งโต๊ะทุกโต๊ะ ที่บ้านงานศพ เจ้าภาพจะมีห้องสำหรับจัดเก็บเหล้าเสรีซึ่งซื้อมาเป็นเกลลอน ก่อนจะนำมาถ่ายใส่ขวดเหล้าหรือขวดเบียร์ซึ่งล้างไว้ แล้วนำไปเสิร์ฟตามโต๊ะ ค่าใช้จ่ายในการซื้อเหล้านั้นเป็นเงินหลักพันถึงหมื่นบาทขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ แม้แต่ในรายที่เจ้าภาพมีฐานะค่อนข้างยากจนก็จะต้องเสียค่าเหล้าไม่ต่ำกว่า 1,000 บาท นอกจากนี้ บางงาน เจ้าภาพยังมีการจ้างวงปี่พาทย์ประยุกต์ซึ่งมีทั้งนักร้องและแดนเซอร์มาแสดงในงานด้วย ทำให้บรรยากาศของงานศพดูเหมือนงาน

รื่นเรียงเฉลิมฉลองมากกว่างานไว้อาลัยให้ผู้เสียชีวิต บางงาน ผู้ที่ดื่มเหล้าจนขาดสติก็แสดงกิริยาจาจกที่ไม่เหมาะสม (เจริญ สิริทิวัง, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

“งานศพบางงาน ผู้เจ้าจะเข้ามาทักเข้าไปได้ คนเมาเหล้าไปกีดเป็น คนเมาบางคนหันไปป๊ะผู้เจ้า เคยเป็นเพื่อนละอ่อน เคยเล่นกันมา ก่อเข้าไปโอบหลังโอบไหล่เป็น (งานศพบางงาน พระสงฆ์จะเข้ามาทักเข้าไม่ได้ คนเมาเหล้าไปขวางทางท่าน คนเมาบางคนหันไปเจอพระสงฆ์ เคยเป็นเพื่อนสมัยเด็ก เคยเล่นกันมา ก็เข้าไปโอบหลังโอบไหล่พระ)” (เจริญ, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

การเคลื่อนงานของ ต.ใหม่พัฒนา เริ่มต้นขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2550 เมื่อสถาบันเสนาะผญา ร่วมกับนายพล สิทธิ กำนัน ต.ใหม่พัฒนา ได้จัดประชุมแกนนำของแต่ละหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและกำหนดแผนการเคลื่อนงานร่วมกัน รวมทั้งมีการแต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมาประกอบด้วยกำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะสงฆ์ในพื้นที่ นายก อบต. เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย เกษตรตำบล หัวหน้าสถานศึกษาและครูในพื้นที่ และพัฒนากร อ.เกาะคา รวมถึงได้กำหนดวันในการทำประชาคมระดับหมู่บ้าน

นายเจริญ สิริทิวัง สมาชิก อบต.ใหม่พัฒนา และเป็นผู้ประสานงานระดับอำเภอคนปัจจุบันของโครงการงานศพดเหล้าเปิดเผยว่าเมื่อได้รับทราบข้อมูลจากการเข้าร่วมการประชุมที่สถาบันเสนาะผญาจัดขึ้น เมื่อได้รับทราบแนวทางการดำเนินงานและตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจึงเข้าร่วมโครงการดังกล่าว และถึงแม้ว่าตามปกตินายเจริญก็ดื่มเหล้าบ้างในงานสังสรรค์ต่างๆ แต่ก็คิดว่าโครงการดังกล่าวไม่ได้เป็นอุปสรรคหรือมีความขัดแย้งกับตนเอง เนื่องจากการงดเหล้านี้โดยเฉพาะในกรณีพิธีกรรมงานศพเท่านั้น (เจริญ, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

ต่อมา ต.ใหม่พัฒนา ได้ทยอยจัดเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้านขึ้นระหว่างวันที่ 13-20 มีนาคม พ.ศ.2550 เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้าน ซึ่งทุกหมู่บ้านต่างมีมติเห็นด้วยที่จะร่วมโครงการ แล้วจัดการประชุมคณะกรรมการระดับตำบลขึ้นในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2550 เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมทั้งเพื่อการรับรู้ข้อมูลที่ตรงกัน ที่ประชุมเห็นว่าให้ดำเนินโครงการวัดปลอดเหล้าและงานศพงดเหล้าควบคู่กันไป จะต้องมีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพของแต่ละหมู่บ้านมานำเสนอเพื่อเปรียบเทียบ มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์และธงรงค์ในแต่ละหมู่บ้าน รวมทั้งจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานหลังจากจัดงานศพทุกครั้งเพื่อหาข้อบกพร่อง

ผลที่เกิดขึ้นในระยะแรก นอกเหนือจากจะมีความพยายามงดเหล้าในงานศพแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อในบางด้าน เช่น เมื่อทำโครงการนี้ ผู้นำชุมชนก็ทำตัวเป็นแบบอย่างโดยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการประชุม แต่เดิมเมื่อประชุมเสร็จจะมีการดื่มเหล้ากัน แต่หลังจากทำโครงการนี้พฤติกรรมดังกล่าวก็งดไป แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อดำเนินงานมาได้ระยะหนึ่งก็มีชาวบ้านบางหมู่บ้านออกมาต่อต้านโครงการ สาเหตุเกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและไม่ยอมรับในตัวผู้

ประสานงานระดับอำเภอคนเก่า จึงมีการแก้ไขปัญหาโดยคณะกรรมการระดับจังหวัดได้ให้คำปรึกษา และลงพื้นที่ไปสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกับชาวบ้าน และปรับคณะกรรมการโดย ดิษฐาเจริญ สิทธิวัง ซึ่งเป็นนักการเมืองท้องถิ่นและสนใจเข้าร่วมกิจกรรมการขับเคลื่อนโครงการ มาโดยตลอด มาเป็นผู้ประสานงานระดับอำเภออีกคนหนึ่ง หลังการลงพื้นที่เพื่อปรับความเข้าใจกับ ชาวบ้าน ผนวกกับการกำหนดให้งานศพงดเหล้าเป็นวาระของจังหวัด ก็ทำให้กระแสการต่อต้านลด น้อยลง แต่สิ่งหนึ่งที่แกนนำระดับจังหวัดสังเกตได้จากการเดินทางเข้าไปทำเวทีในพื้นที่ก็คือคนที่ เข้าร่วมในเวทีส่วนหนึ่งยังขาดความเชื่อมั่นว่าชุมชนจะสามารถงดเหล้าในงานศพได้อย่างจริงจัง เนื่องจากพื้นที่อำเภอเกาะคาเป็นพื้นที่ๆ เชื่อกันว่ามีสถานการณ์การดื่มเหล้ารุนแรงกว่าพื้นที่อื่นๆ (ชาญ, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนงานใน ค.ใหม่พัฒนา ผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้ผลจากการจัดเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้านจะได้ข้อสรุปออกมาว่าทุกหมู่บ้านเห็นด้วยที่จะเข้า ร่วมโครงการ แต่ในความเป็นจริง ในหลายหมู่บ้านมีกระแสต่อต้านค่อนข้างสูง ด้วยเหตุผลหลาย ประการ ได้แก่ บางชุมชนมีผู้ชอบดื่มเหล้าจำนวนมาก แม้กระทั่งคนในส่วนปกครองเอง บางชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นเจ้าของโรงเหล้าเสรี การผลักดันโครงการจึงเท่ากับว่าขัดแย้งกับประโยชน์ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระแสของโครงการงานศพงดเหล้าในขณะนั้นกำลังมาแรง เพราะจังหวัดก็ ให้การสนับสนุน ทำให้ภาพที่ปรากฏอย่างเป็นทางการคือการให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

อย่างไรก็ดี เมื่อโครงการดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน กระแสความตื่นตัวเรื่องงานศพงด เหล้าของตำบลนำร่องกลับลดน้อยลง ล่าสุด พบว่าจาก 9 หมู่บ้านนั้น มี 2 หมู่บ้านที่ประสบ ความสำเร็จในการดำเนินโครงการจนได้รับป้ายประกาศหมู่บ้านปลอดเหล้าในงานศพที่จังหวัดมอบ ให้ คือ หมู่ 7 บ้านนาโป่งหาญ และหมู่ 9 บ้านทุ่งขามได้ ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ นั้นส่วนใหญ่ทำได้เป็น บางส่วน กล่าวคืองานศพบางงานเจ้าภาพก็ไม่เลี้ยงเหล้า บางงานยังคงมีการเลี้ยงเหล้า แต่ไม่ได้ดื่ม กินภายในบริเวณพื้นที่ประกอบพิธีกรรม แต่ย้ายสถานที่ไปดื่มกินในบริเวณบ้านใกล้เรือนเคียงแทน และที่น่าเป็นห่วงก็คือ ในงานศพหลายงาน พบว่าเหล้าได้เคลื่อนย้ายกลับมาบนโต๊ะอาหารในพื้นที่ พิธีกรรมอีกครั้ง แต่เป็นไปในลักษณะอำพรางรูปลักษณะภายนอก โดยเจ้าภาพบางรายลงทุนไปซื้อ ขวดพลาสติกสีขาวขุ่นจากโรงงานบรรจุน้ำดื่มมาใส่เหล้าเสรี แล้วนำขวดพลาสติกดังกล่าวไปตั้ง เคียงคู่กับขวดน้ำเปล่า อีกกรณีหนึ่งที่พบคือเจ้าภาพจะนำขวดเหล้าใส่ถุงข่ม แล้วจะนำไปตั้งไว้บน โต๊ะที่มีแขกชอบดื่มเหล้า มีบางหมู่บ้านที่การดำเนินการได้รับการต่อต้านแบบแอบแฝง กล่าวคือไม่ มีการประท้วงคัดค้านโดยตรงในที่ประชุม แต่กลับมีการขโมยป้ายผ้างานศพงดเหล้าที่ติดในบริเวณ งานศพไปทิ้ง แกนนำระดับชุมชนคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มโครงการก็ได้รับผลกระทบ จากเสียงเสียดสีต่อว่าและรถไถนาถูกขโมยไป ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นก็ทำให้คณะกรรมการในหลายหมู่บ้าน เริ่มเกิดความเบื่อหน่ายและท้อถอย (เจริญ, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

จากการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามในสองหมู่บ้านของ ต.ใหม่พัฒนา ซึ่งชุมชนพยายามขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าและเห็นผลที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย หมู่ 7 บ้านนาโปงหาญ และหมู่ 9 บ้านทุ่งขามใต้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้คนในชุมชนทั้งสองหมู่บ้านเกี่ยวกับการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งมีข้อมูลที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ในกรณีของหมู่ 7 บ้านนาโปงหาญซึ่งหมู่บ้านมีขนาดเล็ก จำนวน 69 ครัวเรือน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างทางการเกษตร การเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าในชุมชนเกิดจากการที่นายมนู จอมแปง ผู้ใหญ่บ้านเข้าร่วมเวทีชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องงานศพงดเหล้าที่สถาบันแสนพระยาได้เข้ามาในพื้นที่ ต.ใหม่พัฒนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 แต่เนื่องจากบ้านนาโปงหาญเป็นหมู่บ้านที่เล็กมาก บางครั้งเวลาผ่านไปเป็นปีก็ไม่เคยมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าผู้นำจะได้รับรู้เรื่องการงดเหล้าในงานศพมาแล้ว และได้ประชาสัมพันธ์ข้อความร่วมมือจากคนในชุมชนโดยให้เหตุผลว่าเป็นนโยบายระดับจังหวัด แต่ก็ยังไม่มีโอกาสนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน จนกระทั่งในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ.2550 มีงานศพแรกเกิดขึ้น ซึ่งผู้นำได้เข้าไปขอร้องเจ้าภาพไม่ให้เลี้ยงเหล้าในงานศพ แต่ยังไม่พบว่ามีคนนำเหล้าไปดื่มนอกพื้นที่พิธีกรรม เนื่องจากเจ้าภาพเกรงว่าจะถูกตักเตือนหากไม่เลี้ยงเหล้าโดยสิ้นเชิง และในงานดังกล่าวก็ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ ต่อมา ต้นปีและปลายปี พ.ศ.2551 มีงานศพอีก 2 งานซึ่งเป็นเครือญาติกับผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสองงานนี้ผู้ใหญ่บ้านประกาศชัดเจนว่าไม่มีการเลี้ยงเหล้า และยังไม่ไปประชาสัมพันธ์โครงการงานศพงดเหล้าไปแคว้นไว้บริเวณหน้างาน และเนื่องจากเป็นงานศพของเครือญาติซึ่งเป็นคนกันเอง ผู้นำชุมชนจึงได้ขอร้องให้มีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายภายในงานศพและพบว่าทั้งสองงานมีเงินเหลือหลายหมื่นบาท ซึ่งผู้นำชุมชนก็ไม่ได้มีการประกาศแจ้งข้อมูลอย่างเป็นทางการ แต่ชาวบ้านรับรู้ข้อมูลจากการบอกเล่าแบบปากต่อปาก ทำให้ผู้นำเองมั่นใจว่าคนในชุมชนจะให้ความร่วมมือในการงดเหล้าภายในงานศพเป็นอย่างดี นอกจากนี้ กระแสการพูดกันปากต่อปากจากการได้มาเห็นภาพงานศพในหมู่บ้านซึ่งงดเหล้า ก็น่าจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอีกด้วย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันหมู่บ้านใกล้เคียงกันจะยังคงเลี้ยงเหล้าในงานศพอยู่ เพราะในกรณีของบ้านนาโปงหาญ คนในชุมชนเองก็ได้เรียนรู้ประสบการณ์การงดเหล้าในงานศพมาก่อนจากการไปร่วมพิธีกรรมงานศพที่บ้านโปงขวาก อ.ห้างฉัตร ซึ่งมีพื้นที่เชื่อมต่อกัน (มนู จอมแปง, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

“ผมต้องบอกให้ต่างบ้านหนา ว่าคุณมีงานศพผมได้เปรียบหนา คุณมาบ้านผมได้กินเหล้า แต่ผมไปบ้านคุณผมได้กินเหล้า ก่อนแล้วแต่โต๊ะ ถ้าว่าบ่อยากได้เปรียบเสียเปรียบก่อยะหื้อเหมือนอย่างเดียวกัน คือบ่ต้องเลี้ยงเหล้า อย่างคนบ้านผมไปงานศพบ้านโปงขวากก่อยะเอาเมาฮื้อว่าบ้านเป็นก่อบใจมีเหล้าในงานศพหนา มันก็ช่วยผมได้ขนาด (ผมจะบอกกับคนบ้านอื่นนะ ว่าคุณมีงานศพผมได้เปรียบ คุณมาบ้านผมไม่ได้กินเหล้า แต่ผมไปบ้านคุณผมได้กินเหล้า ก็แล้วแต่โต๊ะ ถ้าหาก

ว่าไม่อยากได้เปรียบเสียเปรียบก็ทำให้เหมือนกัน คือไม่ต้องเลี้ยงเหล้า อย่างคนบ้านผมไปงานศพ บ้านโป่งขากก็จะเอามาพูดที่บ้านเค้าก็ไม่มีเหล้าในงานศพนะ มันก็ช่วยผมได้มาก)” (มนู, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

คนในชุมชนบ้านนาโป่งหาญจำนวน 5 คนซึ่งให้ข้อมูลกับผู้วิจัยเกี่ยวกับโครงการงานศพงดเหล้า ทั้งหมดระบุตรงกันว่ารับรู้เรื่องโครงการงานศพงดเหล้าในที่ประชุมหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านแจ้งให้ทราบและรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านในที่ประชุม และได้ไปร่วมงานศพของบ้านโป่งขากซึ่งอยู่ติดกัน ชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุระบุกับผู้วิจัยว่าในอดีตตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ของตนนั้นไม่ได้มีการเลี้ยงเหล้าในงานศพ การเลี้ยงเหล้าเพิ่งปรากฏในระยะหลัง โดยเป็นการเลียนแบบกัน

“ตะกอนแต่มีนบมี มาหมั้นสมัยหนึ่งก่อเริ่มมีเหล้า มีน้ำอัดลม มีน้ำส้ม น้ำหวาน มาสู่แขก เป็น หยั่งว่าที่เป็นมีเกียรติน้อย เป็นก็เลี้ยงเหล้า น้ำส้ม น้ำหวานหยั่ง เป็นก็เขียนกันไป คนตุ๊กก็ต้อง จำเป็นว่าศพนั้นยังมี ศพนี้ยังมี เฮาก่อต้องมี เรื่องกินเหล้านี้ เริ่มจากกินเหล้าตอนไปเอาหลัวเล็กๆ น้อยๆ บ่เหมือนสมัยบ่าเต๋ยวตีกันแต่กินว่า (แต่ก่อนแท้ๆ มันไม่มี มาอีกสมัยหนึ่งก็เริ่มมีเหล้า มี น้ำอัดลม มีน้ำส้ม น้ำหวานมาเลี้ยงแขก เจ้าภาพที่เค้ามียศรติหน้อยเค้าก็เลี้ยงเหล้า น้ำส้ม น้ำหวาน เค้าก็เลียนแบบกันไป คนจนก็ต้องจำเป็นว่าศพนั้นยังมี ศพนี้ยังมี เราก็ก่อต้องมี เรื่องกินเหล้านี้ เริ่มจากกินเหล้าตอนไปเอาฟืนเล็กๆ น้อยๆ ไม่เหมือนสมัยนี้ที่กินจริงกินจัง)” (จันต๊ะ กั้นระยะ, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

และจากที่ผ่านมา จากการเข้าร่วมพิธีกรรมงานศพสองงานที่ไม่มีเหล้า คนในชุมชนก็เห็นข้อดีของการงดเหล้าหลายประการ ได้แก่ สภาพงานศพที่เรียบร้อย ไม่มีคนมามาอะอะไว้วาย และเจ้าภาพสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายไปได้จำนวนหนึ่ง ในแง่ของความยั่งยืนในการดำเนินการ ชาวบ้านบางคนระบุว่าต้องขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ หากผู้นำยังคงดองยาและคอยสอดส่องดูแลโครงการอย่างที่เป็นอยู่ การงดเหล้าในงานศพในพื้นที่บ้านนาโป่งหาญก็น่าจะมีความยั่งยืน

ภาพที่ 9.23: สภาพชุมชนและวิถีชาวบ้านที่บ้านนาโป่งหาญ

กรณีของหมู่ 9 บ้านทุ่งขามใต้ เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง จำนวนครัวเรือน 168 ครัวเรือน สภาพของชุมชนมีความเจริญและมีความหนาแน่นของบ้านเรือนมากกว่าบ้านนาโป่งหาญ ก่อนหน้าที่ผู้นำชุมชนจะตั้งโครงการงานศพงดเหล้าเข้ามาสู่ชุมชนนั้น การจัดพิธีกรรมงานศพเป็นงานที่ต้องใช้เงินมาก ทั้งค่าเหล้าและกับแกล้มที่เลี้ยงคู่แขกในงาน ผู้นำชุมชนเองเริ่มมีความสนใจประเด็นงานศพงดเหล้าเมื่อได้ยินข่าวของ อ.สพปราบ ที่รณรงค์ทำเรื่องดังกล่าวในราวปี พ.ศ.2547 ก็ได้้นำแนวคิดดังกล่าวมาเผยแพร่ในชุมชน จากบริบทส่วนตัวของครอบครัวผู้นำชุมชนซึ่งเป็นนักธุรกิจท้องถิ่น มีฐานะดี และญาติผู้ใหญ่ที่เคยดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนมาก่อน และการใช้กลยุทธ์ขยายแนวคิดจากกลุ่มย่อยไปสู่กลุ่มใหญ่ ทำให้แนวคิดที่นำเสนอได้รับการยอมรับจากคนส่วนมากในชุมชน โดยการเริ่มต้นครั้งแรกผู้นำชุมชนใช้วิธีเชิญแกนนำหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดบ้าน แล้วเปิดประเด็นเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพภายในชุมชนค่อนข้างสูง รวมไปถึงข้อดีข้อเสียของการเลี้ยงเหล้าในงานศพ จนแกนนำชุมชนมีแนวคิดเป็นหนึ่งเดียวกัน จึงจัดประชุมเฉพาะกลุ่มแม่บ้านอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงจัดประชุมทั้งหมู่บ้านเพื่อขอมติร่วมโดยแจกแจงเหตุผลต่างๆ (เปรมศักดิ์ ตันอ้าย, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

“การดึงมวลชนไม่ใช่ของง่าย บางคนบอกว่าถ้างดเหล้าจะไม่มีใครร่วมงานศพ ผมบอกว่าเป็นไปไม่ได้ เมื่อสามสี่สิบปีก่อนเดินทางลำบาก คนจะมางานศพต้องมากินมานอน แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ใช่ บ้านผมอยู่ในเมืองแล้ว เมื่อก่อนขับล้อขับเกวียน แล้วเดี๋ยวนี้คนแต่ละคนขับรถมา กินเหล้าก็เกิดอุบัติเหตุ ครอบครัวเสียหาย บางคนคุยแล้วยังไม่เข้าใจ ก็ให้ผู้ช่วยช่วยคุย หัวหน้าหมวดช่วยกันคุย ช่วยกันทำความเข้าใจ” (เปรมศักดิ์, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

นับจากเริ่มต้นโครงการงานศพงดเหล้าอย่างจริงจังมาจนปัจจุบัน นับเป็นระยะเวลาประมาณกว่า 4 ปี เมื่อมีงานศพเกิดขึ้นผู้นำชุมชนจะมอบหมายให้ผู้ช่วยนำป้ายประชาสัมพันธุ์โครงการงานศพงดเหล้าไปติดตั้งบริเวณหน้างาน แรกๆ ก็มีการลักลอบเลี้ยงเหล้ากันอยู่บ้าง ผู้นำจะใช้วิธีนำเรื่องราวของการฝ่าฝืนมาพูดในที่ประชุมทำให้ผู้ที่ลักลอบกระทำเกิดความเกรงใจ และยังมีชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) คอยเดินสอดส่องภายในบริเวณงาน แต่ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลตัวเลขรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ นอกจากเป็นการตั้งข้อสังเกตกันเองของชาวบ้านว่างานศพในระยะหลังนี้ไม่พบว่าเจ้าภาพต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในงานศพ ปัจจุบันยังไม่พบปัญหาการฝ่าฝืนหรือความขัดแย้งภายในชุมชนอันเนื่องมาจากการทำโครงการ เนื่องจากลักษณะของการดำเนินการภายในชุมชนยังมีการประนีประนอมค่อนข้างมาก โดยยังคงมีการเลี้ยงเหล้าให้กับผู้มาช่วยงานในช่วงล้างผาม ภายในโรงครัว และที่ป่าช้าบ้างเล็กๆ น้อยๆ ในกรณีที่มีการร้องขอ

“อย่างบ้านเราตอนนี้ไม่ใช่ว่ามันไม่มีเลยนะ มันก็มี (เหล่า) บางส่วน หลังจากเผาศพไปแล้ว ล้างพวมันก็มี ป่าซำมันก็มี แต่ไอ้ที่จะมาตั้งโต๊ะระเนระนาดอย่างแต่ก่อนมันไม่ใช่แล้ว อย่างในครัว แม้ครัวเค้าก็มีบ้างนิดๆ หน่อยๆ พอเสาะ ไม่ใช่ไม่มีเลย อันนี้ผมบอกตามตรง” (เปรมศักดิ์, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

คนในชุมชนบ้านทุ่งขามใต้ที่ผู้วิจัยได้สนทนาคด้วยจำนวน 5 คน ระบุตรงกันว่าส่วนใหญ่รับรู้เรื่องโครงการงานศพจดเหล่าจากการประชุมหมู่บ้านโดยผู้ใหญ่บ้านได้ให้คนในชุมชนร่วมกันลงมติว่าจะรับโครงการหรือไม่ ซึ่งปัจจุบันนี้ ผู้ใหญ่บ้านจะพูดคุยเรื่องการจดเหล่าในงานศพในที่ประชุมหมู่บ้านเป็นครั้งคราว คนหนุ่มมากในชุมชนมีความพึงพอใจต่อโครงการเนื่องจากเห็นความแตกต่างระหว่างพิธีกรรมงานศพก่อนหน้าและในยุคปัจจุบันได้อย่างชัดเจน ทั้งเรื่องความเรียบร้อยภายในงานและความประหยัด

“เป็นอันประชุมแล้วห้อยมือกันว่าบ้านเราจะบ่ขายเหล่าให้ในงานศพ บ่เลี้ยงเหล่าในงานศพ เพราะมันจ้วยตัดรายจ่ายไป บ่ไปได้ไปประชุม แต่แฟนบ่ไปแล้วบ่กลับมาเล่าให้ฟัง แต่ก่อนคนดีเขามักเหล่าเขาก่อจ่ม วายะยังบ่บ่ห้อยมือเหล่า คนอื่นก่อบอกเขารณรงค์กัน ถ้าอยากกินเหล่าก่ไปเซาะกินตางนอกปิ่นเต๊ะ แต่คนแบบนี้ก่บ่ใจมีนิก มีส่วนน้อยที่เขาคิดกัน บ่ก็คนละ (เค้าเรียกประชุมแล้วให้ห้อยมือกันว่าบ้านเราจะบ่ขายเหล่าให้ในงานศพ บ่เลี้ยงเหล่าในงานศพ เพราะมันช่วยประหยัดรายจ่าย ที่บ่ไปได้ไปประชุม แต่แฟนบ่ไปแล้วกลับมาเล่าให้ฟัง แต่ก่อนคนที่เขาชอบดื่มเหล่าเขาก็กิน ว่าทำไมบ่ให้ดื่มเหล่า คนอื่นก่บ่บอกว่าเขารณรงค์กัน ถ้าอยากกินก็ไปหากินเอาข้างนอกโน้นเถอะ แต่คนแบบนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะมีมาก มีส่วนน้อยที่เขาติด (เหล่า) กัน บ่ก็คนหรือก)” (สุลา สีแจ่ม, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

“ในงานศพเขากิน เขาไปกินตางนอกปิ่น เจ้าภาพบ่ได้เลี้ยง เขาซื้อกินเอง เข้ามาในงานก่อนนั่งอุ้กัน หมูกินเหล้านี้จะเสียงดังน้อย แต่เป็นก่อดีดีป้ายประกาศห้ามบ่ให้อามากิน คนกินเข้ามาคนอื่นก่จะว่าห้อยมือว่ายังกินอยู่กะ เป็นบ่กินกันแล้วหนา กินเหล่าบ่ใจดี กินแล้วก่อดีหัวกัน ว่าห้อยมือ ตักกันก่มี (ในงานศพเขาไม่กิน เขาไปกินข้างนอกโน้น เจ้าภาพบ่ได้เลี้ยง เขาซื้อกินเอง เข้ามาในงานที่นั่งคุยกัน พวกกินเหล้านี้จะเสียงดังน้อย แต่เค้าก็ติดป้ายประกาศห้ามบ่ให้อามากิน คนกินเข้ามาคนอื่นก่จะว่าให้ว่ายังกินอยู่หรือ เค้าไม่กินกันแล้วนะ กินเหล่าไม่ดี กินแล้วก่อดีใจกัน ว่าให้กัน ตักกันมี)” (ชิน ดิรัก, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

“ผมว่างานศพมันไม่ควรมีการกินเหล่า คล้ายๆ เป็นงานฉลอง เพราะมันเป็นงานโสกเศร้า เดี่ยวนี้ดีขึ้นแล้วครับ ถ้ามีการกินเหล่าจะมีพวกขี้เหล้ามากวนงานปอย เดี่ยวนี้งานก็

เรียบร้อยดี ในกลุ่มวัยรุ่นเองเราไม่ค่อยได้คุยเรื่องพวกนี้ เพราะในงานศพเราไปช่วยกันกางโต๊ะกางเต็นท์แล้วก็กลับ” (กิตติพล จอมแปง, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2553)

แกนนำโครงการทั้งระดับจังหวัดและอำเภอระบุตรงกันว่า การเคลื่อนไหวงานของ อ.เกาะคา นั้นจะต้องอาศัยความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนเป็นหลัก พื้นที่ๆ ยังคงมีการปฏิบัติดั่งเดิมในงานศพอย่างเข้มข้นมักจะเป็นพื้นที่ๆ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งและมีแนวร่วม คนในชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้พูดคุยสนทนากับแกนนำทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และชุมชน สรุปได้ว่าสาเหตุที่การขับเคลื่อนโครงการใน ต.ใหม่พัฒนา เป็นไปโดยยากนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีลักษณะต่อไปนี้อย่างน้อยข้อขึ้นไป ได้แก่ 1. ชุมชนเป็นการรวมตัวของคนหลายกลุ่ม มีทั้งคนเก่าแก่ในพื้นที่และคนที่โยกย้ายมาจากต่างถิ่น มีทั้งคนที่ประกอบอาชีพในชุมชนคือการทำเกษตรและปศุสัตว์ และคนที่ทำงานในเมือง ทำงานในโรงงาน 2. ชุมชนมีปัญหาความขัดแย้งภายในอันเนื่องจากสาเหตุต่างๆ ส่งผลให้คนในพื้นที่แบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย 3. ชุมชนมีการจับเคี่ยวด้านการเมืองท้องถิ่นสูง มีการแข่งขันชิงอำนาจระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่แสดงออกโดยเปิดเผยว่าเป็นขั้วตรงข้าม และที่ไม่เปิดเผย

ความคืบหน้าล่าสุดของการขับเคลื่อนโครงการงานศพดั่งเดิมในพื้นที่ อ.เกาะคา นั้น ถึงแม้ว่าการเคลื่อนไหวในพื้นที่ตำบลนาร่องเป็นไปโดยยากลำบาก แต่กลับพบว่าเกิดกระแสความตื่นตัวในตำบลอื่นๆ ได้แก่ ต.นาแสง และ ต.วังพร้าว ซึ่งแกนนำระดับจังหวัดเห็นแววของผู้นำชุมชนที่ให้ความสนใจจากการแสดงความคิดเห็นในเวทีพูดคุยระดับอำเภอ จึงได้ต่อสายและเข้าพื้นที่แต่ละตำบลเป็นการเฉพาะ และ ต.ไหล่หิน เฉพาะกรณีของ ต.ไหล่หินนั้นเป็นการขับเคลื่อนจากการทำโครงการวิจัยของชุมชนโดยเฉพาะ แต่เป็นการวิจัยเพื่อลดเหลือในงานศพ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการจากภายนอก และต่อมาก็ได้เข้าร่วมเวทีของสถาบันเสนาะผลด้วย เพื่อหาทางทำให้ชุมชนของตนสามารถดั่งเดิมในงานศพได้อย่างยั่งยืน (ชาญ, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

2.10 อำเภอแม่ทะ อำเภอแม่ทะตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 27 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนาร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดั่งเดิมคือ ต.หัวเสือ ซึ่งห่างจากเมืองลำปาง 42 กิโลเมตร มีประชากร 5,915 คน จำนวนครัวเรือน 2,072 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 12 หมู่บ้าน (ไทยดอทคอม, 2552 : ออนไลน์) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ หาของป่า และงานหัตถกรรม

สถานการณ์การดั่งเดิมของคนใน อ.แม่ทะ นั้น นางคำผาน วงศ์สวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้ประสานงานโครงการงานศพดั่งเดิมของ อ.แม่ทะ แสดงทัศนะว่าการดั่งเดิมในอดีตของชุมชนยังไม่รุนแรงเหมือนปัจจุบัน แต่นับจากประมาณ ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา การดั่งเดิมเริ่มกลายเป็นสิ่งที่

แพร่หลายในชุมชนและขยายวงกว้างไปสู่คนทุกเพศทุกวัย โดยนางคำผานเห็นว่าเป็นผลมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการ ประการแรก เกิดจากการที่คนในชุมชนเปลี่ยนวิถีอาชีพจากการทำการเกษตรไปสู่การรับจ้างนอกพื้นที่ เช่น เป็นคนงานก่อสร้างหรือคนงานรับจ้างเก็บแก๊สในตัวเมือง ทำให้ได้เงินค่าจ้างสม่ำเสมอ และเมื่อรวมกลุ่มกันไปทำงานจำนวนมาก ก็สามารถเรียกรายเงินคนละเล็กละน้อยเพื่อหาซื้อเหล้ามาดื่มกันได้ โดยไม่ได้รู้สึกว่าเป็นการฟุ่มเฟือยแต่อย่างใด เมื่อมาผนวกกับการที่คนในชุมชนเริ่มเห็นโฆษณาเหล้าจากสื่อโทรทัศน์และสื่ออื่นๆ ซึ่งถึงแม้ว่ายุคแรกภาพโฆษณาจะเป็นเพียงภาพขาวดำ แต่นางคำผานก็ยังจำได้ดีว่าภาพการโฆษณาเหล้าที่ปรากฏ เป็นการรินเหล้าใส่แก้วสุราที่สวยงาม ได้ยินเสียงน้ำและน้ำแข็ง สร้างภาพให้การดื่มเหล้าเป็นภาพของความสุขและความรื่นรมย์ที่น่าสัมผัส ทำให้การดื่มเหล้ากลายเป็นค่านิยมใหม่ที่แพร่หลายอย่างรวดเร็ว (คำผาน วงศ์สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2552)

ก่อนหน้านี้ ต.หัวเสือ มีการเคลื่อนไหวงานเรื่องการงดเหล้าในงานศพมาก่อนแล้ว โดยมีหมู่ 2 บ้านหัวเสือ และหมู่ 6 บ้านสามขาเป็นหมู่บ้านนำร่อง ต่อมา เมื่อประเด็นงานศพงดเหล้าเริ่มได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น แกนนำของ อ.แม่ทะ ซึ่งเกิดขึ้นจากการร่วมงานเพื่อชุมชนมาก่อนหน้านั้น คือกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำจาง ซึ่งทำงานด้านการอนุรักษ์ป่า ก็ได้มีการพูดคุยปรึกษาและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนในพื้นที่อื่นๆ ที่ทำงานเพื่อชุมชนในจังหวัดลำปาง รวมถึงนายอินแก้วก็ได้นำเรื่องราวของโครงการงานศพงดเหล้าใน อ.สบปราบ มาบอกเล่าในเวทีดังกล่าวด้วย ทำให้แกนนำของ อ.แม่ทะ สนใจที่จะศึกษาแนวทางของ อ.สบปราบ แล้วนำมาขับเคลื่อนประเด็นงานศพงดเหล้าของ อ.แม่ทะ อย่างเป็นทางการอีกครั้ง สำหรับเหตุผลในการเลือก ต.หัวเสือ เป็นตำบลนำร่องก็เนื่องจากเป็นตำบลที่มีความเข้มแข็งและมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาก่อนแล้ว

(คำผาน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2552)

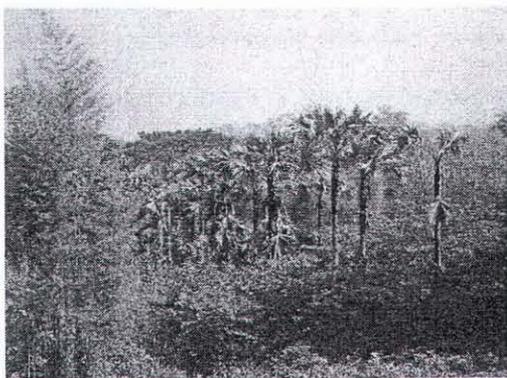
การเคลื่อนไหวของ ต.หัวเสือ เริ่มต้นจากการประชุมชี้แจงผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน และหามติร่วมของตำบล สร้างข้อตกลงระหว่างเจ้าคณะตำบลกับผู้นำชุมชนว่าในงานศพใดที่มีการเลี้ยงเหล้า พระสงฆ์จะไม่รับนิมนต์ ต่อจากนั้นจึงทำประชาคมหมู่บ้านโดยฉายวีซีดีชุมชนบ้านดงให้ชาวบ้านได้รับรู้ มีการทดลองเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพมาวิเคราะห์ร่วมกันในเวที จากนั้นจึงมีการตั้งคณะทำงานของตำบลขึ้นมา ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้าน (ชาญ และคณะ, 2551: 40-41)

จากการทำประชาคมในระยะแรก ประสบปัญหาชาวบ้านยังขาดความเข้าใจในตัวโครงการดังเช่น ในเวทีระดับหมู่บ้านใน ต.หัวเสือ เวทีหนึ่ง มีกลุ่มคนที่ดื่มเหล้าได้แสดงความคิดเห็นแย้งโดยระบุว่าคนที่ดื่มเหล้าก็คือคนที่ช่วยชักรากศพไปป่าช้า หากไม่มีพวกตนก็ไม่มีใครทำ และการดื่มเหล้าก็เป็นกลายเป็นประเพณีไปแล้ว ซึ่งแกนนำก็แก้ปัญหาโดยการชี้แจงว่าสิ่งที่นำมาบอกเล่านั้นเป็นสิ่งที่ดีที่ได้พบเห็นจึงนำมาเสนอ แต่การที่จะปฏิบัติหรือไม่นั้นเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านจะต้องตกลงกันเอง เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าถ้ายังดื่มเหล้าอยู่เจ้าภาพก็อยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ (คำผาน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน

2552) จุดที่เริ่มต้นงคเหล้าได้อย่างเด็ดขาดคือหมู่บ้านหัวเสือ และ หมู่ 6 บ้านสามขา ซึ่งเป็นบ้านนำร่อง เพราะสองหมู่บ้านนี้ใช้วิธีการตั้งกฎกติกาขึ้นมาเพื่อใช้บังคับ (ชาญและคณะ, 2551: 40-41)

ต่อมาในต้นปี พ.ศ.2551 แกนนำโครงการได้มีการจัดเวทีสร้างความเข้าใจของแกนนำในระดับอำเภอเพื่อขยายผลจากตำบลนำร่อง โดยใช้กลไกของหน่วยงานปกครองคืออำเภอในการเชิญคนเข้าร่วม ซึ่งได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน และ พระสงฆ์ เวทีแรกตั้งกลุ่มเป้าหมายไว้ 100 คน แต่มีผู้เข้าร่วมจริงเพียง 40-50 คน โดยนายชาญได้นำเสนอข้อมูลในแง่ของหลักการและเหตุผลของโครงการ และนายอินแก้วได้ร่วมเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ของชุมชนบ้านดง และในเวทีแรกนี้ กลุ่มคนที่เข้าร่วมก็ยังไม่ได้แสดงแนวคิดสนับสนุนอย่างหนักแน่นเท่าใดนัก แกนนำโครงการจึงได้นำข้อมูลที่สรุปจากการดำเนินการในตำบลนำร่องไปเสนอต่อนายอำเภอ พร้อมกันนี้ได้เริ่มจัดเวทีระดับตำบลไปพร้อมๆ กัน แต่ได้รวมตำบลที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก ต.คอนไฟ ต.วังเงิน ต.หัวเสือ จัดเวที 1 ครั้ง กลุ่มที่ 2 ต.บ้านกิว ต.สันดอนแก้ว ต.บ้านบอม จัดเวที 1 ครั้ง ส่วนกลุ่มที่ 3 อีก 4 ตำบล เป็นตำบลที่มีพื้นที่อยู่ในศูนย์กลางของอำเภอ จึงจัดเวทีตำบลละ 1 ครั้ง จนครบทั้ง 10 ตำบล ประเด็นสำคัญที่สรุปในเวทีระดับตำบลก็คือแต่ละตำบลจะต้องนำประเด็นงานศพงคเหล้าไปจัดเวทีในระดับหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เพื่อสร้างข้อตกลงในชุมชนของตนต่อไป เมื่อทำเวทีระดับตำบลครบแล้ว แกนนำโครงการก็นำข้อมูลจากทุกเวทีกลับมาทบทวนอีกครั้ง เพื่อดูสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากกรณีของม.6 บ้านสามขา ต.หัวเสือ ซึ่งมีจำนวนครัวเรือน 167 ครัวเรือน โดยลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อสังเกตสภาพชุมชนและพูดคุยสนทนากับคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการงานศพงคเหล้า พบว่าบริบทของชุมชนบ้านสามขามีกระบวนการทำงานโดยรวมแรงรวมใจกันของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนเผชิญหน้าไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือปัญหาหนี้สินที่เป็นพื้นฐานสำคัญของชุมชน

ภาพที่ 9.24: สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของบ้านสามขา

ส่วนปัญหาการค้ำเหล้าในงานศพนั้นมีมาช้านานไม่ต่ำกว่าห้าสิบปี ซึ่งเมื่อนายจันงค์ จันท์จอม ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในปี พ.ศ.2535 ก็สังเกตเห็นว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นปัญหาจึงหาแนวร่วมมาเรื่อยๆ ต่อมาในราวปี พ.ศ.2536 จึงได้เรียกคณะกรรมการหมู่บ้านมาพูดคุยเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ก่อนจะนำเข้าสู่เวทีใหญ่ซึ่งเชิญคนทั้งหมู่บ้านมาร่วมกันระดมความคิด ซึ่งกว่าจะได้ข้อตกลงร่วมกันเป็นเอกฉันท์ก็ต้องจัดเวทีประชาคมถึง 4 ครั้ง โดยสามครั้งแรกนั้นเสียงส่วนมากยังไม่เห็นด้วยที่จะงดเหล้าในงานศพ ซึ่งแกนนำชุมชนก็ไม่ได้ละความพยายาม แต่ได้หาแนวร่วมอยู่เรื่อยๆ จนกระทั่งในการจัดเวทีประชาคมครั้งที่สี่ จึงได้รับเสียงส่วนมากจากเวที ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแม่บ้านที่มาร่วมประชุมเพื่อโหวตให้การงดเหล้าโดยเฉพาะ และได้มีการบันทึกมติดังกล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (จันงค์ จันท์จอม, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553)

“พอโหวตชนะปั๊บ ผู้ชายก็เหล้าลุกขึ้นมายกมือเลย บอกว่าถ้าไม่ให้กินเหล้าในงานศพ แล้วใครจะมาอยู่เป็นเพื่อนศพตอนกลางคืน ผมว่าเรื่องเผ่าศพเป็นเรื่องธรรมดา ญาติเค้าก็มี คุณไม่ต้องเผ่าก็ได้ ถ้าศพไหนหาย ผมจะรับผิดชอบเอง ผมก็พูดดัดบทไปอย่างนั้น” (จันงค์, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553)

ในระยะแรกแนวปฏิบัติของชุมชนบ้านสามขายังเป็นเพียงการลดเหล้าในงานศพ โดยร่างแนวปฏิบัติของชุมชนว่าถ้าหากเจ้าภาพเลี้ยงเหล้าในวันเสียศพหรือวันเผาศพ จะถูกหักค่าสมาชิก ฌาปนกิจสงเคราะห์ 500 บาท ซึ่งก็ยังคงมีการค้ำเหล้าในวันอื่นๆ อยู่ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2545-2546 ชุมชนทำวิจัยเรื่องปัญหาหนี้สิน (ซึ่งเป็นระยะเวลาเดียวกันกับชุมชนบ้านดงท่าโคตรงานศพงดเหล้า) แกนนำชุมชนที่ทำบัญชีค่าใช้จ่ายของแต่ละครัวเรือนก็ได้นำข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายต่างๆ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับเหล้ามานำเสนอให้คนในชุมชนได้รับรู้ร่วมอภิปรายอยู่เป็นระยะๆ สอดแทรกในวาระโอกาสต่างๆ ในชุมชน ทั้งการประชุมและงานบุญต่างๆ ที่มีคนเข้าร่วมจำนวนมาก จนกระทั่งในราวปลายปี พ.ศ.2546 ชุมชนทำเวทีประชาคมเรื่องงานศพงดเหล้าขึ้นอีกครั้ง โดยในคราวนี้ข้อเสนอก็คืองดเหล้าในงานศพอย่างเด็ดขาด (ในกรณีของบ้านสามขา ห้ามไปถึงการค้ำเหล้าในพื้นที่บ้านของเพื่อนบ้านรอบข้างงานศพด้วย) ซึ่งก็ปรากฏว่าการทำเวทีในครั้งนี้ คนในชุมชนยกมือให้งดเหล้าอย่างเป็นเอกฉันท์ และได้ปรับคิดว่าหากมีการฝ่าฝืน เจ้าภาพงานศพจะถูกหักค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ 1,000 บาท ส่วนวิธีการดำเนินการก็คือ ทุกครั้งที่มีการงานศพ ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศย้ำทางเสียงตามสายถึงมติของชุมชนเรื่องงานศพงดเหล้า

ในระยะแรกที่งดเหล้าโดยสิ้นเชิงก็ยังมีปัญหาการลักลอบเลี้ยงเหล้า แกนนำชุมชนจึงใช้วิธีการหักค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ไว้ก่อน หากงานศพผ่านพ้นไปอย่างไร้รอยก็ให้นำเงินจำนวนนี้คืนให้เจ้าภาพ ซึ่งการกระทำดังกล่าวในตอนต้นก็มีผู้ไม่พอใจบ้าง แต่ผู้นำก็ใช้วิธีอธิบายและชี้แจงถึงเหตุผลและความจำเป็น

“ก็บอกว่าเราอยู่ร่วมกันเราจะช่วยเหลือกันได้ยังไง คนตกทุกข์ที่เค้าสูญเสียทุกอย่างเราจะช่วยเค้าได้ยังไง ในชุมชนคนยิ่งจนยิ่งเป็นหนี้เยอะ แต่เราทำมาถึงจุดนี้ คนที่เงินจะเหลือเยอะเพราะค่าใช้จ่ายต่างๆ เราไปช่วยกัน ไม่ต้องไปขายนาขายไร่” (จำนงค์, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553)

ปัจจุบัน ผู้นำชุมชนยังให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อต่อยอดเรื่องราวการงดเหล้าในงานศพอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเห็นว่ากระแสโฆษณาเรื่องคิมแอลกอฮอล์จากภายนอกก็มีอยู่ชุกชุม จึงต้องต่อยอดให้ชุมชนตระหนักและยึดข้อตกลงของชุมชนอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนระบุว่าในช่วงล้างผามันนั้นอาจมีการเลี้ยงเหล้าผู้มาช่วยงานบ้างเล็กน้อย โดยส่วนมากคือผู้ที่อยู่ช่วยงานที่ป่าช้าจนเสร็จสิ้น (จำนงค์, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553)

“ผมก่อนเป็นคนกิน ความรู้สึกใหม่ๆ บางทีมันก้อเหมือนกับว่าถูกบังคับเหมือนกัน แต่ผมดื่มเพื่อเข้าสังคม บ่ได้กินจัด ในแง่ดีของเหล้าก้อมีอยู่ ถ้าบ่มีเหล้าใครจะมาช่วยงาน แต่ที่นั่นเน้นเฉพาะงานศพซึ่งเป็นงานสูญเสีย คนยก้านะงาน ถ้าอยากกินเป็นก้อไปกินตางนอก แล้วเข้ามาช่วยงาน (ผมก็เป็นคนกินเหล้า ความรู้สึกใหม่ๆ บางทีมันก้อเหมือนกับว่าถูกบังคับเหมือนกัน แต่ผมดื่มเพื่อเข้าสังคม ไม่ได้ดื่มจัด ในแง่ดีของเหล้าก้อมีอยู่ ถ้าบ่มีเหล้าใครจะมาช่วยงาน แต่ที่นั่นเน้นเฉพาะงานศพซึ่งเป็นงานสูญเสีย คนทำการทำงาน ถ้าอยากกินเค้าก็ไปกินข้างนอก แล้วเข้ามาช่วยงาน)” (อัมรินทร์ ขจรคำ, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2553)

กรณีของหมู่ 10 บ้านเหมียง ซึ่งอยู่ในเขต ต.นาคร้ว และเป็นชุมชนที่นางคำผานอาศัยอยู่ พบว่ากรณีชุมชนบ้านเหมียงใช้เวทีการประชุมหมู่บ้านเป็นหลักในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการงานศพงดเหล้า โดยไม่มีการลงมติดในระดับหมู่บ้าน แต่เป็นการขอร้องไม่ให้แขกที่มาร่วมงานศพขอเหล้าจากเจ้าภาพ ทั้งนี้ แกนนำโครงการระดับหมู่บ้านให้เหตุผลว่าเป็นการช่วยเหลือเจ้าภาพที่ได้รับความลำบากอยู่แล้วจากภาวะความสูญเสียและไม่ได้มีการเตรียมตัวเพื่อจัดงานล่วงหน้า แตกต่างไปจากการจัดงานบุญหรืองานมงคลอื่นๆ

“ก็บอกว่า..เฮมาช่วยกัน คนๆ นี้ไม่ได้เป็นเจ้าภาพไปตลอด.. วันหนึ่งเฮาก็จะได้เป็นเจ้าภาพ วันนี้เป็นวันของเป็น วันหนึ่งก็จะเป็นวันของเฮา” (คำผาน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2552)

การนำเสนอสารดังกล่าวถือเป็นการต่อสู้กับวาทกรรมเดิมๆ ของคนในชุมชนนี้ที่มีต่อการเลี้ยงเหล้าในงานศพ ซึ่งมักมองกันว่าการเลี้ยงเหล้าในงานศพถือเป็นการแสดงน้ำใจขอบคุณ

แขกที่มาอยู่เป็นเพื่อนในงาน งานใดที่มีคนมาร่วมงานน้อยมักจะถูกติฉินนินทาว่าเป็นเพราะเจ้าภาพตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เลี้ยงเหล้าในงานศพ ซึ่งการนำเสนอสารดังกล่าวของแกนนำโครงการก็ได้รับการตอบรับจากคนส่วนมากในชุมชน ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมา การจัดงานศพส่วนใหญ่ที่ผ่านมานั้น เจ้าภาพมักต้องกู้หนี้ยืมสินมาจัดงานทั้งสิ้น

“เขาก็อ่าดีละ โห..คนที่จัดงานศพไปแล้วตั้งจะตายละ...ต้องกู้ยืมเงิน อย่างบ้านนี้ มีเงินกลุ่มแม่บ้านอยู่ก่อนหนึ่ง ถ้ามีงานศพป๊อบ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจะต้องมายืมเงินสองหมื่น เบิกมาหื้อเลย เอามาหื้อยืมใช้ในงานศพ พองานศพเสร็จ เป็นก็จะต้องเอาเงินที่ได้จากเงินฌาปนกิจที่ได้กันออกมาใช้หื้อกลุ่มแม่บ้านเสียก่อน (เขาก็อ่าดีสิ โห..คนที่จัดงานศพไปแล้วก็เกือบตาย..ต้องกู้ยืมเงิน อย่างบ้านนี้ มีเงินกลุ่มแม่บ้านอยู่ก่อนหนึ่งถ้ามีงานศพป๊อบ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจะต้องมายืมเงินสองหมื่น เบิกมาให้เลย เอามาหื้อยืมใช้ในงานศพ พองานศพเสร็จ เจ้าภาพก็จะต้องเอาเงินที่ได้จากเงินฌาปนกิจที่ได้กันออกมาใช้หื้อกลุ่มแม่บ้านเสียก่อน)” (คำผาน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2552)

อย่างไรก็ดี ความแตกต่างระหว่างชุมชนบ้านเหมียงกับชุมชนบ้านดงก็คือ กรณีของชุมชนบ้านเหมียงนั้น เมื่อไม่มีงานศพเกิดขึ้นก็จะมีกรหีบขบกระเด็นเรื่องคเหล้าในงานศพขึ้นมาพูดคุยกันมากนัก ผิดกับชุมชนบ้านดงที่มีการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวตามวาระโอกาสต่างๆ บ่อยครั้งในช่วงเวลาที่การคเหล้าในงานศพเพิ่งเริ่มต้นขึ้น ส่วนชุมชนบ้านเหมียงนั้น เมื่อมีงานศพเกิดขึ้น ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายและกล่าวย้ำเรื่องการขอความร่วมมือจากแขกมิให้ขอเหล้าจากเจ้าภาพเพื่อเตือนใจคนในชุมชน

ภาพรวมในระดับอำเภอ นั้น เมื่อต้นปี พ.ศ.2552 ที่ผ่านมา แกนนำโครงการออกไปติดตามการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้าน และพบว่าประมาณร้อยละ 70 ของหมู่บ้านทั้งหมดได้ทำการประชามไปแล้ว แต่อีกร้อยละ 30 ยังไม่ได้ดำเนินการ จึงได้จัดการประชุมระดับอำเภอขึ้นอีกครั้งเพื่อติดตามการทำงานของแต่ละตำบล รวมถึงรับฟังความคิดเห็นต่างๆ ของภาคีผู้เข้าร่วมถึงสถานการณ์จริงและสภาพปัญหา ซึ่งข้อมูลที่น่าสนใจจากในการประชุมพบว่าก่อนหน้านี้ที่จะดำเนินโครงการงานศพงดเหล้า งานศพแต่ละงานจะมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าเหล้าตั้งแต่ 3,000-7,000 บาท แต่เมื่อได้ดำเนินโครงการมาจนถึงปัจจุบัน พบว่างานศพแต่ละงานมีค่าเหล้าลดลงมาเป็นลำดับ อยู่ระหว่างหลักร้อยถึงหลักหนึ่งถึงสองพันบาท โดยข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลจากผู้ประกอบการ โรงเหล้าเสรีที่เข้าร่วมในเวทีประชุม ส่วนปัญหาที่ยังประสบอยู่ในปัจจุบันก็คือการลักลอบดื่มเหล้าของผู้มาร่วมงาน โดยซื้อเหล้ามาเองแล้วแอบกินในบริเวณใกล้ๆ กับที่จัดงานศพ อีกกรณีหนึ่งที่ยังคงเป็นปัญหามากสำหรับ อ.แม่ทะ ก็คือการที่เจ้าภาพยังคงเลี้ยงเหล้าในวงญาติพี่น้องที่มาช่วยงาน แต่จะเลี้ยงภายหลังจากพิธีกรรมงานศพเสร็จสิ้นไปแล้วหรือเลี้ยงช่วงล้างผาม (คำผาน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2552) ส่วนการใช้สื่อเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับโครงการงานศพงดเหล้า ในกรณีของ อ.แม่ทะ

ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้สื่อบุคคล สื่อการประชุมและการจัดเวทีชุมชน ป้ายประกาศ ส่วนป้ายตั้งหน้าศพยังพบในบางพื้นที่แต่ไม่ครอบคลุมทั้งหมด

หลังจากศึกษาข้อมูลของ อ.แม่ทะ ผู้วิจัยพบว่า มี 3 ตำบลที่ได้ประกาศเป็นมติดระดับตำบลเรื่องการงดเหล้าในงานศพแล้ว ได้แก่ ต.น้ำโจ้ ต.บ้านกิ้ว และ ต.หัวเสือ ซึ่งมีสาระหลักห้ามการเลี้ยงเหล้าในงานศพ และจะมีการประชุมเพื่อตรวจสอบกัน 2 เดือนครั้ง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะได้ประกาศเป็นมติไปแล้วก็พบว่าในแต่ละตำบลยังคงมีบางหมู่บ้านที่เป็นปัญหาในการดำเนินการ และโดยภาพรวมบางตำบลก็เคลื่อนงานได้ช้า ซึ่งเป็นตำบลที่มีปัญหาทั้งเรื่องเหล้าและการพนันในงานศพ

2.11 อำเภอเสริมงาม อำเภอเสริมงามตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 39 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าคือ ต.เสริมซ้าย ซึ่งห่างจากเมืองลำปาง 44 กิโลเมตร มีประชากร 8,460 คน จำนวนครัวเรือน 2,240 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 10 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอทคอม, 2552 : ออนไลน์) ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีโรงเหล้าเสรีในพื้นที่ประมาณ 10 โรง (ชาญและคณะ, 2551: 21-22) บริบทการดื่มเหล้าในงานศพของคนในชุมชนนั้น พบว่าการดื่มเหล้าในงานศพของ ต.เสริมซ้าย ก็มีมาเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 40 ปี แต่ลักษณะการดื่มกินไม่ได้เป็นไปอย่างเอิกเกริกโดยการนำเหล้าขึ้นมาตั้งตามโต๊ะเพื่อเลี้ยงแขก แต่จะพบการดื่มกินในกลุ่มญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้ชิดที่มายุ่งเป็นเพื่อนศพหรือมาช่วยงานเป็นหลัก เช่น การตั้งเต็นท์ตั้งโต๊ะ การทำอาหาร เป็นต้น

ภาพที่ 9.25: สภาพชุมชนของหมู่บ้าน ต.เสริมซ้าย อ.เสริมงาม

ต.เสริมซ้าย เริ่มดำเนินโครงการงานศพงดเหล้าตั้งแต่วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2550 โดยผู้นำชุมชนได้รับการชักชวนจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลให้เข้าร่วมประชุมกับสถาบันสารสนเทศและจังหวัด เพื่อรับรู้และทำความเข้าใจนโยบายและที่มาของโครงการงดเหล้าในงานศพ

(ก่อนหน้านี้นี้ ในราวปี พ.ศ.2546 ผู้นำชุมชนเองมีความต้องการจะผลักดันประเด็นงานศพงคเหล้าอยู่ แล้วแต่ยังขาดแนวทางและการหนุนเสริมจากเครือข่ายภายนอก จึงทำให้ยังไม่เกิดผลที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากเมื่อเริ่มทำก็ได้รับการต่อต้านค่อนข้างมาก จึงได้งดเหล่าเฉพาะในงานศพของคนยากจนเท่านั้น) ต่อมาจึงได้มีการตั้งคณะทำงานจำนวน 21 คน ซึ่งเป็นคณะทำงานระดับตำบล ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน พระสงฆ์ กรรมการวัด กลุ่มแม่บ้าน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ต่อมาคณะทำงานได้ร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินโครงการแล้วเสนอขอของบประมาณสนับสนุนจากสถาบันเสนาะพญา แล้วนำมาประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านพร้อมทั้งทำการหยั่งเสียงในเบื้องต้นเพื่อดูท่าทีและการตอบรับของคนส่วนใหญ่ แล้วใช้วิธีให้ชาวบ้านที่สนใจกรอกใบสมัครเข้าร่วมโครงการ โดยคณะทำงานจะทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมข้อมูลว่าแต่ละหมู่บ้านมีผลตอบรับสมัครเข้าร่วมโครงการหลังการประชาคมมากน้อยอย่างไร หลังการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านแล้ว ก็ยังจัดเวทีระดับตำบลเพื่อให้มีการพุดจาแลกเปลี่ยนข้อมูลว่าหลังการประชาคมหมู่บ้านแล้วแต่ละหมู่บ้านได้ผลอย่างไร มีการต่อต้านมากน้อยเพียงใด รวมถึงแนวทางที่จะก้าวต่อไปในอนาคตด้วย สิ่งที่น่าจะเป็นจุดแข็งที่เป็นต้นทุนของ ต.เสริมชัย ก็คือการที่สถานการณ์การดื่มเหล้าในงานศพของ ต.เสริมชัยไม่รุนแรงมาตั้งแต่ต้น รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากพระสงฆ์เนื่องจากทางวัดเองก็มีการดำเนินโครงการวัดปลอดเหล้าอยู่แล้ว ปัญหาที่พบในช่วงแรกก็คือกลุ่มที่นิยมดื่มเหล้าส่วนหนึ่งนั้นเป็นกลุ่มกรรมการเงินสงเคราะห์ศพ แต่ปัญหาดังกล่าวลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ในระยะหลัง เมื่อมีการดำเนินโครงการงานศพงคเหล้าอย่างจริงจังและกระจายออกไปในทุกหมู่บ้าน เพราะเมื่อคนส่วนมากไม่ดื่ม ก็ทำให้คนส่วนน้อยเกิดความละอายใจไปในที่สุด (ชาญและคณะ, 2551: 21-22, สุรินทร์ ปงกาวงค์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553, จันทฉวี ปวงคำ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

การเคลื่อนงานในส่วนของหมู่ 5 บ้านท่าโป่ง หมู่บ้านขนาด 187 หลังคาเรือน ซึ่งเป็นหมู่บ้านของแกนนำนั้น กำนันสุรินทร์ใช้วิธีการเคลื่อนงานด้วยการสร้างคณะทำงาน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานแม่บ้าน ประธาน อสม. หัวหน้าหมวดบ้าน และมัคทายก คณะทำงานช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูลรายรับรายจ่ายในงานศพที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นก่อนแล้วจึงจัดการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งก็ทำให้พบว่าการจัดงานศพในหมู่บ้านนั้นมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเหล้าประมาณ 10,000-20,000 บาท ในขณะที่เดียวกันก็ได้เก็บข้อมูลจากงานศพอีกงานหนึ่งซึ่งเจ้าภาพเลี้ยงเหล้าเพียงเล็กน้อย ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพต่ำกว่างานแรกมาก จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาแจ้งให้คนในชุมชนได้รับทราบก่อนแล้วจึงนำประเด็นข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นจากการดื่มเหล้าในงานศพเสนอต่อที่ประชุม หลังจากนั้นให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นดังกล่าวเพื่อหยั่งเสียงคนในชุมชน ก่อนที่จะแจกใบสมัครเข้าร่วมโครงการในภายหลัง ซึ่งคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านต่างก็สมัครเข้าร่วมโครงการมีเพียงส่วนน้อยที่ไม่สมัคร (ประมาณสิบกว่าครัวเรือน) แต่ภายหลังก็พบว่าคนที่ไม่สมัครนั้นต่าง

ทยอยมาสมัครจนครบทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากเห็นตัวอย่างจากงานศพของผู้เข้าร่วม โครงการว่าสามารถ ประหยัดค่าใช้จ่ายได้จำนวนมาก

“หมก่อกว่า..บางคนเป็นก่อนคนจน กำนจะตายเป็นก่อบได้เตรียมเงินเตรียมทองไว้ พอ เป็นตายยังไปสั่งเหล้ากินในงานเป็น เงินปมี จะเอาเงินไหนมาช่อม เพราะกินเหล้าหนัก อาหารก่อนัก ฟ่องก่อบมีดีก่อบชายดี มีวังก่อบชายงัว เสามาหารือกันบ้อ มาช่วยกันแก้ไข ลดรายจ่าย งานศพแต่ละงาน หื้อช่วยกันจัดค่าใช้จ่าย รายจ่ายตะได รายรับตะได (หมก่อกว่า..บางคนเค้าเป็นคนจน การจะตายเค้าก็ไม่ได้ เตรียมเงินเตรียมทองไว้ พอเค้าตายยังไปสั่งเหล้ากินในงานเค้า เงินไม่มี จะเอาเงินที่ไหนมาจ่าย เพราะ กินเหล้ามาก อาหารก็มาก บางคนมีที่ก็ขายที่ มีวังก็ขายงัว เสามาหารือกันมัย มาช่วยกันแก้ไข ลด รายจ่าย งานศพแต่ละงานให้ช่วยกันจัดค่าใช้จ่าย รายจ่ายเท่าใด รายรับเท่าใด)” (สุรินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

ในระยะแรกที่เริ่มดำเนินโครงการใหม่ๆ ก็ประสบปัญหาบ้าง เช่น การลักลอบสั่งเหล้า จากร้านค้ามาดื่มกิน (นอกบริเวณพิธีกรรม) โดยแอบอ้างชื่อของเจ้าภาพงานศพ ในภายหลัง เมื่อร้านค้า มาเรียกเก็บเงินจากเจ้าภาพจึงเกิดปัญหา ซึ่งชุมชนก็ได้แก้ไขปัญหโดยผู้นำชุมชนประกาศชัดเจน ภายในที่ประชุมหมู่บ้านว่า ในกรณีที่มีบุคคลอื่นไปสั่งเหล้าโดยแอบอ้างชื่อเจ้าภาพงานศพนั้น ให้ร้านค้า ไปเก็บเงินจากผู้สั่งเอง ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้สั่ง ไม่ใช่ความรับผิดชอบของเจ้าภาพงานศพ

สิ่งที่ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันก็คือการนำป้ายผ้าประชาสัมพันธไปติดไว้บริเวณหน้า บ้านเจ้าภาพงานศพ และโฆษกผู้ดำเนินรายการจะทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์โครงการรวมทั้งขอภัย ที่เจ้าภาพจะไม่เลี้ยงเหล้าต่อแขกที่มาจากต่างบ้านต่างถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนยอมรับว่า หลังจากพิธีกรรมงานศพเสร็จสิ้นแล้ว ในงานศพบางงาน เจ้าภาพยังมีการเลี้ยงเหล้าและอาหาร ให้กับผู้ที่มาช่วยเก็บกวาดทำความสะอาดบ้างเล็กน้อย แต่จำกัดอยู่ในวงเล็กๆ และไม่ได้ดื่มกินใน ปริมาณมาก (สุรินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553, จันทมณี, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

“ตอนแรกเขาแจ้งในที่ประชุมก่อน หัน โดยก่อบ ตอนนั้นคนรวยที่เคยไปกินของเป็นตาง นอก ก่อบโคเอาโดย เขาก่อเลยใจไบสมัคร หื้อเป็นไปตามความสมัครใจ (ตอนแรกเราแจ้งในที่ ประชุมก่อน เห็นด้วยมัย ตอนนั้นคนรวยที่เคยไปกิน (เหล้า) ของคนอื่นข้างนอกก็ไม่อยากร่วม โครงการด้วย เราก้เลยใจไบสมัคร ให้เป็นไปตามความสมัครใจ)” (จันทมณี, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

ในระยะหลัง ชุมชนบ้านท่าโป่งได้มีการออกกฎกติกาว่าด้วยการงดเหล้าในงานศพ เพิ่มเติม ได้แก่ การปรับเงินเจ้าภาพในกรณีที่พบว่ามี การเลี้ยงเหล้าแขกในช่วงประกอบพิธีกรรมเป็น

เงิน 3,000 บาท และปรับเงินแขกผู้มาร่วมงานที่เรียกร้องให้เจ้าภาพเลี้ยงเหล้าเป็นเงิน 500 บาท ซึ่งการปรับเงินเจ้าภาพนั้นไม่ได้เก็บจากเจ้าภาพโดยตรง แต่จะเป็นการหักเงินค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ที่เจ้าภาพแต่ละรายเป็นสมาชิก อย่างไรก็ตาม เท่าที่ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่เกิดกรณีการปรับเงินขึ้นแต่อย่างใด

นอกเหนือจากการตั้งกฎกติกาที่ชัดเจนแล้ว นับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา เกนนำโครงการนำโดยกลุ่มแม่บ้านยังได้ส่งเสริมแนวคิดเรื่องการจัดการอาหารในงานศพให้เป็นอาหารจานเดียว ทั้งนี้เพื่อความประหยัดและความสะดวกในการบริหารจัดการ (ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมให้คนในชุมชนเลี้ยงอาหารจานเดียวในงานศพเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยปรับเปลี่ยนค่านิยมเรื่องการแสดงฐานะหน้าตาผ่านการจัดงานพิธีกรรมของคนในชุมชน เนื่องจากแต่เดิม ที่บ้านท่าโป่งนี้ เฉพาะผู้ที่ฐานะยากจนเท่านั้น จึงจะเลี้ยงอาหารจานเดียว ส่วนคนทั่วไปนิยมเลี้ยงอาหารเป็นสำรับ การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติดังกล่าวจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ลดการตอกย้ำเรื่องฐานะ รายได้ ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง)

“หลังจากจดเหล้าเงินเหลือแล้ว ห่วงก่อนต้องดื่มจัด แก๊งฮังเล ผกก้อมาปรึกษาหารือว่าเฮาเอาอย่างนี้บ้อ หื้อเป็นอาหารจานเดียว ถ้ากินบ้ออ้มเต็มได้ ข้าวมันไก่ก้อได้ ยะอย่างเดียว เพราะถ้ายะนั๊กมันก้อเหลือ บ่ใจจำเป็น ยะจะอี เงินเหลือแหม่นัก เป็นหมิ่น ตัวผมเองตั้งสั่งเมียผมไว้เลย ถ้าผมตายก้อหื้อยะอาหารจานเดียวเลี้ยงในงานศพ (หลังจากจดเหล้าเงินเหลือแล้ว แต่ก่อนต้องดื่มจัดแก๊งฮังเล ผกก้อมาปรึกษาหารือว่าเราเอาอย่างนี้บ้อ ให้เป็นอาหารจานเดียว ถ้ากินบ้ออ้มเต็มได้ ข้าวมันไก่ก้อได้ ทำอย่างเดียว เพราะถ้าทำมากมันก็เหลือ ไม่ใช่จำเป็น ทำอย่างนี้ เงินเหลืออีกมาก เป็นหมิ่นตัวผมเองก็ตั้งเมียผมไว้เลย ถ้าผมตายก้อให้ทำอาหารจานเดียวเลี้ยงในงานศพ)” (สุรินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

ในระยะแรกที่ปรับเปลี่ยนรายการอาหารในงานศพให้เป็นรายการอาหารจานเดียวนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือเกนนำส่วนที่เป็นแม่บ้านในชุมชน เนื่องจากต้องทำหน้าที่ชี้แจง ทำความเข้าใจกับเจ้าภาพ ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการและการประมาณการเครื่องปรุงให้เหมาะสม รวมถึงคอยสอบถามความคิดเห็นจากแขกที่มาร่วมงาน (โดยเฉพาะแขกจากต่างบ้าน) ว่ามีความคิดเห็นอย่างไร ต้องการให้ปรับปรุงตรงจุดใดบ้าง เป็นต้น ในระยะแรก ก็มีเสียงค่อนแคะจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยบ้าง เนื่องจากที่ชุมชนบ้านท่าโป่งจะมีการเก็บค่าสมาชิกสงเคราะห์เวลามีงานศพครัวเรือนละ 100 บาท เกนนำกลุ่มแม่บ้านจึงต้องทำหน้าที่ชี้แจงต่อชุมชนเพื่อให้เจ้าภาพเกิดความสบายใจ

“บางคนก้อว่า..เนี่ยยะ..อาหารจานร้อย เฮาก้ออยู่เหตุผลหื้อเป็นฟังเลยในตีประชุม บ่ใจว่าอาหารจานร้อย ศพหนึ่งเวลาตายเอาไว้ก้อวัน วันหนึ่งกินก้อคาบก้อมื้อ แล้วก้อมีเลี้ยงกาเพโอวัลดินแหม่น

เลาะ ตัวไปจ่ายวันเสี้ยวเดียว ลองก็คุดตักมือตะไค้ พออู้ก็อ่เงียบมด.. (บางคนก็ว่า..เนี้ย..อาหารจานละร้อย เราก็พูดเหตุผลให้เค้าฟังเลยในที่ประชุม ไม่ใช่ว่าอาหารจานละร้อย สพหนึ่งเวลาตายเอาไว้ก็วัน วันหนึ่งกินก็ครั้งก็มือ แล้วก็มีเลี้ยงกาแฟโวัลตินอีกละ ตัวเองไปจ่ายวันเผาสร้อยเดียว ลองก็คุดตักมือละก็บาท พอพูดอย่างนี้ก็เงียบกันหมด..)” (จันทมณี, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

ภาพที่ 9.26: ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนเมนูอาหารในงานศพ

จากการพูดคุยสัมภาษณ์คนในชุมชนบ้านท่าโป่งจำนวน 5 คน คนในชุมชนระบุตรงกันว่ารับรู้เกี่ยวกับโครงการงานศพงดเหล้าจากการจัดประชุมหมู่บ้าน และเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจเนื่องจากเล็งเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งต่อครอบครัวของตนและต่อชุมชน ข้อมูลพื้นฐานที่คนในชุมชนรับรู้ได้ก็คือก่อนดำเนินโครงการงานศพงดเหล้า การจัดงานศพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเมื่อหักถบรายรับกับรายจ่ายแล้วส่วนมากตัวเลขจะติดลบ แต่หลังจากดำเนินโครงการเป็นต้นมาหลังการจัดงานศพเสร็จสิ้นเจ้าภาพส่วนใหญ่ไม่มีภาระหนี้สินที่ต้องชดใช้เนื่องจากการจัดงาน (วรรณ ปงกวางค์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553, นวล ใจค้ำน้อย, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553, ดี เทพอุด, มาลี ชัยชนะ, และสุคำ ปงกวางค์, สันทนาการ, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

“ต่อนงานศพป้อปีหนา ต่อนนั้นยังบ่ได้งดเหล้าเตื้อ เลี้ยงค่าเหล้าเป็นหลายหมื่น เหล้าเถื่อนเป็นซิบขาวเกลลออน ต่อนหลังบ่มีแล้ว จะมีก้อตอนเสียดแล้ว มากินเป็นเพื่อนสพนิดๆ น้อยๆ บ่ใจเสียดนัก (ต่อนงานศพพ้อปีนะ ต่อนนั้นยังบ่ได้งดเหล้า เลี้ยงค่าเหล้าเป็นหลายหมื่น เหล้าเถื่อนเป็นสียยี่สิบเกลลออน ต่อนหลังบ่มีแล้ว จะมีก้อตอนเผาสร้อยแล้ว มากินเป็นเพื่อนสพนิดๆ น้อยๆ ไม่ได้เปลืองมาก)” (นวล, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553)

ผลความคืบหน้าในการดำเนินการของ ด.เสริมชัย ในปัจจุบัน พบว่าแต่ละหมู่บ้านมีการกำหนดกฎระเบียบของหมู่บ้านขึ้นมา โดยมีการระดมถึงการปรับเงินเจ้าภาพหากพบว่ามีกรณีเลี้ยงเหล้าภายในงานศพเป็นเงิน 3,000 บาท และมีการปรึกษาหารือกับพระสงฆ์ในพื้นที่เพื่อลดปัจจัยที่ถวายพระสงฆ์ จากเดิมรูปละ 200 บาท ให้เหลือรูปละ 100 บาท เหมือนกันทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการทดลองเก็บค่าใช้จ่ายในงานศพและนำข้อมูลที่ได้ไปเสนอในระดับที่ประชุมหมู่บ้าน รวมทั้งเริ่มมีแนวคิดการขยายผลโครงการงานศพงดเหล้าไปสู่มิติอื่น เช่น เรื่องปราสาท อาหาร และมีการจัดทำป้ายงานศพงดเหล้าให้แต่ละหมู่บ้าน เพื่อนำไปติดไว้ในงานศพ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน (กสน.) ก็ได้เสนอแนวความคิดเรื่องการเปลี่ยนพงหรือเป็นพงหรือเพื่อการศึกษา ซึ่งเป็นชุดหนังสือ หลังจากจัดงานเสร็จ สามารถนำไปบริจาคให้เด็กนักเรียนได้ อีกกรณีหนึ่งคือการจ้างคนตรีแห่ในงานศพ ซึ่งว่าจ้างกันเป็นเงิน 2,000-3,000 บาท ก็มีการเปลี่ยนแปลงมาว่าจ้างขบวนแห่คนตรีพื้นเมืองของนักเรียนในพื้นที่ ซึ่งมีค่าใช้จ่าย 500 บาท และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินโครงการ แคนนำโครงการแสดงทัศนะว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสื่อสารต่อย้ำเกี่ยวกับค่านิยมที่ถูกต้องและวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมในงานศพให้คนในชุมชนได้รับรู้รับทราบเป็นระยะๆ ไม่ว่าจะเป็นการประชุมที่เป็นทางการและการพบปะตามงานประเพณีต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึงผู้นำเองต้องทำตัวเป็นแบบอย่างให้คนอื่น ๆ เกิดความมั่นใจอีกด้วย (ชาญและคณะ, 2551: 21-22, สุรินทร์, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2553,)

2.12 อำเภอเถิน อำเภอเถินตั้งอยู่ที่ศีกาใต้ของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 96 กิโลเมตร เป็นอำเภอขนาดใหญ่อีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดลำปางและตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมหลักที่เชื่อมต่อจังหวัดลำปางและจังหวัดตาก ตำบลที่เป็นตำบลนำร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าคือ ด.เถินบุรี ซึ่งมีประชากร 7,164 คน จำนวนครัวเรือน 1,576 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน (ไทยตำบลดอทคอม, 2552 : ออนไลน์) นับได้ว่าเป็นตำบลที่มีขนาดใหญ่ และเป็นพื้นที่สุดท้ายของจังหวัดที่แกนนำระดับจังหวัดเข้าไปเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้า

บริบทการดื่มเหล้าในงานศพในพื้นที่อำเภอเถินนั้น คนในชุมชนในวัยกลางคน (อายุ 50-55 ปี) ระบุดตรงกันว่าพบเห็นการดื่มเหล้าในงานศพมาตั้งแต่ตนยังเป็นเด็ก มีทั้งการเลี้ยงเหล้าเสรีและเหล้าเบียร์ทั่วไป โดยความสับสนเปลืองในการเลี้ยงเหล้าจะขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินและสังคมของเจ้าภาพงานศพ เจ้าภาพรายใดเป็นผู้มีหน้ามีตาในชุมชน งานศพนั้นมักจะมีเลี้ยงเหล้ามากเป็นพิเศษ พิธีกรรมงานศพบางงานอาจเสียค่าใช้จ่ายในงานศพถึงหลักแสนบาท ส่วนเจ้าภาพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนักก็อาจจะลดปริมาณการเลี้ยงเหล้าลงตามสภาพ โดยคนมองว่าการเลี้ยงเหล้าเป็นประเพณีที่ทำมาเป็นปกติ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นภาพธรรมชาติที่จะเห็นว่ามี การตั้งขวดเหล้าบนโต๊ะในพิธีกรรมงานศพ (เกษม วงศ์จักรคำ, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553, อภรณ์ รุ่งรัตนปริดา, สันทนาการกลุ่ม, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าการล้มเหลวในงานศพของ อ.เถิน นั้นน่าจะจะมีมาไม่ต่ำกว่าห้าสิบปีมาแล้ว สำหรับบริบทของบ้านวังหินซึ่งเป็นหมู่บ้านนำร่องนั้น คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีอาชีพหลักคือการทำนาและการค้าแรงงานในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไต้หวัน ชุมชนยังมีลักษณะของความเป็นเครือญาติสูงเนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก (143 ครัวเรือน) คนในชุมชนโดยมากมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดีเนื่องจากมีรายได้จากการที่สมาชิกในครอบครัวไปทำงานในต่างแดน ลักษณะการเคลื่อนไหวงานของ อ.เถิน ในส่วนของ ต.เถินบุรี พบว่าก่อนหน้านี้ได้มีความพยายามผลักดันให้มีลดการล้มเหลวในงานศพโดยกลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาก่อนแล้ว แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องและไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากเท่าที่ควร ต่อมา ในกลางปี พ.ศ. 2551 สถาบันแสนพระยาได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งเป็นผู้ประสานงาน และผู้นำท้องถิ่นจัดประชุมชี้แจงผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำส่วนปกครอง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ประธานกลุ่มแม่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นจาก อบต. และผู้นำทางศาสนา แล้วจึงสนับสนุนให้มีการประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับรู้ข้อมูล ซึ่งผู้นำบางส่วนก็ไม่ได้ให้ความสนใจจึงไม่ได้มาร่วมประชุมด้วยตนเอง ประเมินได้ว่ามีผู้นำชุมชนเข้าร่วมประมาณร้อยละเจ็ดสิบ ข้อมูลที่ได้จากแกนนำระดับอำเภอ (ไม่ระบุชื่อ) สันนิษฐานว่า ผู้นำท้องถิ่นที่ไม่ให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการนั้น เป็นเพราะเหตุผลหลักสองประการ คือ 1. ตัวผู้นำเองเป็นผู้ที่ล้มเหลว หรือ 2. ตัวผู้นำเองมีกิจการหรือร้านค้าซึ่งเกี่ยวข้องกับเหล่าเบียร์

ต่อมาจึงมีการคัดเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านที่สมัครใจดำเนินการอย่างจริงจัง ซึ่งกรณีของบ้านวังหินซึ่งเป็นหมู่บ้านนำร่องนั้น นางสาวพิกุล กันทะ ผู้ใหญ่บ้านวังหินเองเมื่อเข้าประชุมระดับอำเภอและได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนี้ ก็เกิดความสนใจจึงเข้าร่วมการประชุมในระดับจังหวัดในครั้งต่อๆ มา เพราะต้องการนำโครงการดังกล่าวมาปฏิบัติให้เกิดผลในพื้นที่ดูแลของตน เมื่อมีความเข้าใจโครงการพอสมควรแล้ว จึงสร้างทีมงานของชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยคณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ครูอาวูโส และจัดประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงที่มาของโครงการ และยกเหตุผลเรื่องการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย การเกิดอุบัติเหตุ และการทะเลาะเบาะแว้งในงานศพ พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีต่อโครงการ ผลจากการหยังเสียงคนในชุมชนส่วนมากต่างก็เห็นด้วยที่จะลดเหล่านางานศพ มีผู้คัดค้านเป็นเพียงส่วนน้อย แต่ในที่สุดก็นำไปสู่ข้อสรุปว่าจะดำเนินการงดเหล่านางานศพ ทั้งนี้ แนวปฏิบัติของบ้านวังหินคือการขอความร่วมมือไม่ให้มีการล้มเหล่านางานศพในพื้นที่พิธีกรรมงานศพ โดยเริ่มต้นจากความสมัครใจของเจ้าภาพ ในขณะที่แกนนำของหมู่บ้านก็ตอกย้ำสื่อสารถึงข้อดีและความจำเป็นของการงดเหล่านางานศพ โดยนำป้ายประชาสัมพันธ์งานศพงดเหล่านางานศพที่ได้รับจากสถาบันแสนพระยาไปติดในงานศพแต่ละงานด้วย ในระยะแรก งานศพบางงานพบว่ามีการตั้งวงเหล่านางานศพในบริเวณบ้านเพื่อนบ้านของบ้านเจ้าภาพงานศพ ซึ่งแกนนำก็ไม่ใช้วิธีหักหาญ แต่ใช้วิธีพูดคุยแบบละมุนละม่อม ตอกย้ำบ่อยครั้งแบบกลยุทธ์น้ำหยดลงหิน รวมทั้ง

การที่ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างให้เห็นในงานศพญาติพี่น้อง (พิบูล กัณฑ์, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553, เกษม, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“การประชุมชี้แจงเรื่องงดเหล้าในบ้านเรานั้น ตอนแรกก็มีการโต้แย้งกันบ้างเล็กน้อยๆ แต่ไม่รุนแรงอะไร ประมาณว่าคนทั้งหมดในบ้านนี้ อาจจะมีสักห้าเปอร์เซ็นต์ที่คัดค้าน แต่เสียงส่วนใหญ่แล้วต้องการงด” (เกษม, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“คนในบ้านนี้ค่อนข้างอู้ง่าย เขาก่อห็นว่าเขาทำงานนี้โดยไม่ได้หวังอะไรมากมาย อยากให้ชุมชนเขาฟังกันได้ ก่อเลยมุ่งจะโครงการนี้ (คนในหมู่บ้านนี้ค่อนข้างพูดง่าย เขาก็เห็นว่าเราทำงานนี้โดยไม่ได้หวังอะไร อยากให้ชุมชนเราฟังกันได้ ก็เลยมุ่งทำโครงการนี้)” (พิบูล, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

สำหรับแนวปฏิบัติในการทำงานนั้น แกนนำของบ้านวังหินใช้วิธีที่ประยุกต์มาจากทั้งบ้านดงและชุมชนอื่นๆ มีทั้งการเก็บข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายในงานศพแล้วนำข้อมูลมาเปรียบเทียบให้คนในชุมชนได้รับรู้ผ่านการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเป็นหลัก มีโฆษกทำหน้าที่ประกาศในขณะจัดพิธีกรรมว่างานศพนี้เจ้าภาพงดเหล้าเนื่องจากเข้าโครงการงานศพงดเหล้า โดยขอภัยต่อแขกหรือญาติพี่น้องจากต่างบ้านด้วย พระสงฆ์ที่มาเทศน์ในงานศพก็ตอกย้ำในเวลาสวดอภิธรรม รวมถึงการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้เลี้ยงอาหารจานเดียวในงานศพ ในงานศพของบิดาผู้ใหญ่บ้านเองก็งดเหล้าอย่างเคร่งครัด ปัจจุบันนี้ เมื่อจัดพิธีกรรมงานศพที่บ้านเสร็จสิ้นและเคลื่อนศพไปยังป่าช้าแล้ว คนที่อยู่บ้านจะทำการรื้อเต็นท์และเก็บกวาดสถานที่ให้เสร็จเรียบร้อยในคราวเดียว แต่แกนนำโครงการก็ยอมรับว่าในงานศพบางงาน เมื่อกลับจากป่าช้าแล้ว ญาติพี่น้องใกล้ชิดอาจกลับมารับประทานอาหารที่บ้านและดื่มเหล้าบ้างเล็กน้อยๆ (พิบูล, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553, เกษม, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“งานศพบ้านเขา ชาวบ้านจะพร้อมใจกันเอาป้ายมาติดหน้างาน งานศพพอเจ้านองก่อบเอาปราสาท โลงทองก่อบไปเอามาจากวัด ซื่อดอกไม้แห้งมาจัด เสร็จแล้วเขาก็ไปไว้วัด งานของคนอื่นเป็นก่อบเอาไปไว้ต่อได้แหม่ม จัดแบบนี้เหลือเงินแหม่มหมื่นกว่าบาท เขาก็เอาไปทำบุญที่อื่นได้ เอาไปทำบุญกับวัด กับ โสงเฮียน (งานศพบ้านเรา ชาวบ้านจะพร้อมใจกันเอาป้ายมาติดหน้างาน งานศพพอดิฉันเองก็ไม่เอาปราสาท โลงทองก็ไปเอามาจากวัด ซื่อดอกไม้แห้งมาจัด เสร็จแล้วเราก็เอาไปไว้ที่วัด งานของคนอื่นเขาก็เอาไปไว้ต่อได้อีก จัดแบบนี้เหลือเงินอีกหมื่นกว่าบาท เขาก็เอาไปทำบุญที่อื่นได้ เอาไปทำบุญกับวัด กับ โรงเรียน)” (พิบูล, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

ภาพที่ 9.27: ผู้ใหญ่พิศกุลและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกำลังให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ

จากการสอบถามคนในชุมชนจำนวน 7 คน ต่างระบุว่า สำหรับการรับรู้โครงการงานศพคดเหล่า เริ่มต้นจากการเรียกประชุม โดยผู้ใหญ่บ้านที่เรียกลูกบ้านทั้งหมดมาประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องโครงการงานศพคดเหล่า รวมถึงผลดีที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ โดยผู้ใหญ่บ้านเน้นย้ำผลประโยชน์ 2 ด้านเป็นหลัก ได้แก่ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (เจ้าภาพประหยัดค่าใช้จ่าย) และผลประโยชน์ทางสังคม (ไม่มีการทะเลาะวิวาทกันในงานศพ) และเนื่องจากตัวแทนครอบครัวที่ไปร่วมประชุมโดยส่วนมากเป็นกลุ่มแม่บ้าน เสียงส่วนใหญ่จึงสนับสนุนการงดเหล้าในงานศพ ทั้งนี้ ผู้ที่มีความสบายใจก็คือเจ้าภาพงานศพ เพราะไม่ต้องกังวลว่าหากไม่เลี้ยงเหล้าแล้วจะทำให้คนนำไปติฉินนินทาได้ ซึ่งคนในชุมชนระบุว่า แม้เวลาจะผ่านมากกว่าสองปีแล้ว แต่ผู้ใหญ่บ้านก็ยังคงตอกย้ำเรื่องการงดเหล้าในงานศพรวมถึงปัญหาเรื่องยาเสพติดอื่นๆ ผ่านการประชุมหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ (อาภรณ์, สนทนากลุ่ม, 25 กุมภาพันธ์ 2553, แจ่มจันทร์ สงวนสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์, 2553, บุญเกลื่อน นันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553, พิศมัย นันดาวงศ์, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553, อาง โทธิวงษ์, อุไร พรหมอ่อน และ จันทรา ใจท่ามา, สนทนากลุ่ม, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“บได้เลี้ยงเหล้าก่อนประยัดไปได้ซัก เวลาคนเค้ามาถาม ไหน..เอาเหล้ามาเลี้ยงน้อยละ ..เสาก้อมีข้ออ้างแล้ว ผู้ใหญ่เป็นห้าม.. บางคนก้อมาพูดอุ้เล่นอุ้หัว เออ..เอาเหล้ามากินกันเว้ย.. เสาก้อบอก..บได้เนื้อ..เป็นห้ามแล้ว (ไม่ได้เลี้ยงเหล้าก็ประยัดไปได้มาก เวลาคนเค้ามาถาม ไหน..เอาเหล้ามาเลี้ยงน้อยสิ เรายังมีข้ออ้างแล้ว ผู้ใหญ่บ้านเค้าห้าม บางคนก็มาพูดเล่น เออ..เอาเหล้ามากินกันเว้ย เรายังบอก..ไม่ได้นะ..เค้าห้ามแล้ว)” (แจ่มจันทร์, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“ก้อบได้ก้ออันหยั่ง เป็นห้องคเฮากองค บ้านเฮาห้องคในงานศพ งานอื่นๆ เป็นก้อบได้ห้าม ในงานศพไคไคกั้นก้อไปซื้อกั้นเองตางนอก เรื่องเลี้ยงเหล้านี้บมีแล้ว (ก็ไม่ได้คิดอะไร เขาให้

จนเราก็คง บ้านเราในห้างในงานศพ งานอื่นๆ ก็ไม่ได้ห้าม ในงานศพใครอยากกินก็ไปซื้อกินเองข้างนอก เรื่องเลี้ยงเหล้านี้ไม่มีแล้ว)” (อาจ, สนทนากลุ่ม, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

“คนที่ซื้อมาเขาก็กินตางนอก บ่เอาเข้ามาในนี้ ก่ออุ้งกันตรงๆ ว่าเสารณรงค์เพื่อลดค่าใช้จ่ายเจ้าภาพ แต่ก่อนในบ้านศพจะตั้งโต๊ะกินกันเลย แต่บ่เดี๋ยวนี้บ่หันแล้ว แต่ป่าจ้านี้มีห้อง ที่เผาศพตอนเผา ญาติพี่น้องที่อยู่ป่าจ้ออาจมีห้อง ขวดสองขวด บ่าเดี๋ยวกั้ประยัดได้นัก ดึงเหล้าดึงปราสาท ก่อหลายหมื่น บะเดี๋ยบ้านเฮาก่อหื้อใช้โลงทองเอา (คนที่ซื้อมาเขาก็กินข้างนอก ไม่เอาเข้ามาในนี้ ก็พูดกันตรงๆ ว่าเรารณรงค์เพื่อลดค่าใช้จ่ายเจ้าภาพ แต่ก่อนในบ้านศพจะตั้งโต๊ะกินกันเลย แต่เดี๋ยวนี้นี้ไม่เห็นแล้ว แต่ป่าจ้านี้มีบ้าง ที่เผาศพตอนเผา ญาติพี่น้องที่อยู่ป่าจ้ออาจมีบ้าง ขวดสองขวด เดี๋ยวนี้อีกก็ประยัดได้มาก ทั้งเหล้าทั้งปราสาทก็หลายหมื่น เดี๋ยวนี้นบ้านเรากั้ให้ใช้โลงทองเอา)” (บุญเกลื่อน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

ผู้วิจัยวิเคราะห์หว่าในกรณีของบ้านวังหินนั้น การขับเคลื่อนโครงการทำได้ง่าย เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีความเป็นเครือญาติสูง ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่แล้วในระดับหนึ่ง ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้หญิงมีวิธีการดำเนินงานแบบละมุนละม่อมและยังประพฤติตัวเป็นแบบอย่าง (สาธิตให้เห็นจากการจัดงานศพของบิดา) และคนในชุมชนมีความเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชนสูง อย่างไรก็ดี จากการเก็บข้อมูลพบว่าความยั่งยืนของโครงการในปัจจุบันยังขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลักซึ่งยังคงตอกย้ำและเสริมแรงการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติในงานศพ แต่กิจกรรมสำคัญซึ่งเคยดำเนินการในระยะแรก แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำอีกต่อไปก็คือการเก็บข้อมูลตัวเลขรายรับรายจ่ายในพิธีกรรมงานศพอย่างเป็นระบบ การเก็บข้อมูลดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการงดเหล้า และหากในอนาคตมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน การงดเหล้าในงานศพจะยังคงดำเนินต่อไปได้หรือไม่ สิ่งนี้กลายเป็นคำถามสำคัญที่ชาวบ้านวังหินจะต้องขบคิดต่อไปในอนาคต

ล่าสุด ผู้นำชุมชนยังได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ภายในชุมชน เช่น สถานีอนามัย วัด และโรงเรียน เพื่อขยายผลแนวคิดงดเหล้าไปสู่กิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมงานบุญเข้าพรรษา และ น.ส.พิศกุลเองก็ได้เป็นหนึ่งในแกนนำระดับอำเภอ ทำหน้าที่ในการวางแผนการขยายผลโครงการงานศพงดเหล้าไปสู่พื้นที่ตำบลอื่นๆ ใน อ.เถิน ด้วย

สรุปโดยภาพรวม การขยายผลโครงการงานศพงดเหล้าในระดับอำเภอของอำเภอเถินนั้น ในส่วนของตำบลเถินบุรีซึ่งเป็นตำบลนำร่อง ภายหลังได้มีการลงมติให้ออกเป็นกฎของตำบลว่า หากพิธีกรรมงานศพใด เจ้าภาพมีการฝ่าฝืนเลี้ยงเหล้าในงานศพ จะมีการปรับเงินเจ้าภาพจำนวน 3,000 บาท โดยให้บริจาคเงินจำนวนดังกล่าวให้หมู่บ้านที่ตนสังกัดเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน (เนื่องจากในระยะเริ่มต้น โดยส่วนมากเป็นการขอความร่วมมือและให้เป็นความสมัครใจของเจ้าภาพงานศพ ซึ่ง

ก็พบพฤติกรรมในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ไม่คืบหน้าในพื้นที่พิธีกรรม แต่นำเหล่าไปคืบในพื้นที่ใกล้เคียง) แต่จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่พบว่ามิเจ้าภาพรายใดต้องจ่ายค่าปรับดังกล่าว หากกล่าวโดยภาพรวมของทั้งตำบลถือว่าประสบความสำเร็จร้อยละ 90 หมู่บ้านที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรคือบ้านสองแคว ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ เนื่องจากคนในชุมชนยังมีความเห็นต่อโครงการแบ่งแยกออกเป็นฝักฝ่าย บางส่วนในชุมชนยังคงเลี้ยงแขกในช่วงล้างผามอยู่ (จงกล นันตวงศ์, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

แก่นนำโครงการยังคงดำเนินการ โครงการงานศพงดเหล่าในลักษณะของการนำเสนอแนวความคิดไปยังตำบลอื่นๆ โดยส่วนมากของอำเภอแล้ว ยังคงหลงเหลือเพียงสามตำบลที่ยังไม่ได้เริ่มการจัดประชุมประชาสัมพันธ้อย่างเต็มรูปแบบ ได้แก่ ต.แม่มอก ต.ล้อมแรด และ ต.แม่ปะ ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ ในทัศนะของผู้นำชุมชนและผู้ประสานงาน น.ส.พิกุลเห็นว่าในกรณีบริบทของ อ.เถิน นั้น ผู้นำชุมชนถือเป็นตัวแปรสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของโครงการงานศพงดเหล่า (พิกุล, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2553)

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการขยายผลในแต่ละตำบลนั้น ผู้ประสานงานระดับอำเภอระบุว่าขนาดของตำบลและสภาพความเป็นเมืองของพื้นที่นั้นๆ มีผลสูงมาก กล่าวคือในตำบลขนาดใหญ่ซึ่งมีความเป็นชุมชนเมืองสูงจะขยายผลได้ยากกว่าตำบลขนาดเล็กซึ่งเป็นชุมชนชนบทรอบนอก (จงกล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553) สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าแก่นนำโครงการงานศพงดเหล่าของ อ.เถิน ควรจะได้ดำเนินการต่อไปก็คือการประเมินผลความสำเร็จของโครงการในตำบลนาร่องและตำบลอื่นๆ ที่นำไปขยายผลให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

2.13 อำเภอแม่พริก อำเภอแม่พริกตั้งอยู่ทิศใต้ของจังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองลำปางเป็นระยะทาง 125 กิโลเมตร ตำบลที่เป็นตำบลนาร่องในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล่าคือ ต.แม่ปุ ซึ่งห่างจากเมืองลำปาง 105 กิโลเมตร มีประชากร 3,778 คน จำนวนครัวเรือน 1,248 ครัวเรือน มีหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน (ไทยตำบลคอตคอม, 2552 : ออนไลน์) คนในตำบลส่วนมากประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การทำนาทำไร่ ปศุสัตว์ และการรับจ้างด้านการเกษตรอยู่ในชุมชน

สถานการณ์การเลี้ยงเหล้าในงานศพของ ต.แม่ปุ ตั้งแต่ในอดีตยุคที่ไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึงหมู่บ้าน ทุกครั้งที่จัดพิธีกรรมงานศพจะมีการเลี้ยงเหล้าให้กับผู้ที่มาเฝ้าศพในเวลากลางคืน โดยมากเป็นเหล้าเสรี แต่ก็ไม่ได้คืบในปริมาณมากเมื่อเทียบกับบริบทของพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัด ส่วนใหญ่จะมีการเลี้ยงเหล้าในวันสุดท้ายซึ่งก็คือวันฌาปนกิจศพ ซึ่งในยุคหลังๆ นับจากในราวปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา คนในชุมชนเริ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นก็เริ่มนิยมเลี้ยงเหล้ามีขี้หรือเบียร์เพิ่มมากขึ้น โดยการจัดพิธีกรรมงานศพส่วนมากจะเก็บศพไว้ประมาณ 2-3 วันแล้วทำพิธีฌาปนกิจศพ ค่าใช้จ่าย

ในงานศพ โดยเฉลี่ยตกประมาณสามถึงสี่หมื่นบาท สำหรับเจ้าภาพงานศพที่มีฐานะยากจนก็นิยมที่จะเลี้ยงอาหารจานเดียวมานานแล้ว (เฉลิม ไชยสาร, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

ภาพที่ 9.28: ผู้สูงอายุบ้านแม่ปุกำลังห่อยาสูบเพื่อเป็นรายได้เสริมภายในครัวเรือน

ลักษณะการเคลื่อนงานของ อ.แม่พริก ในส่วนของ ค.แม่ปุ เริ่มต้นจากก่อนหน้านี้ นายจกกล นันตวงศ์ หัวหน้าสถานีอนามัยแม่ปุ (ในขณะนั้น) ได้เข้าร่วมประชุมและรับทราบที่มาของโครงการจากสถาบันเสนาหะพญาจึงเกิดความสนใจต้องการนำโครงการดังกล่าวมาผลักดันให้เกิดขึ้นจริงในพื้นที่รับผิดชอบ ต่อมาในปี พ.ศ.2549 สถาบันเสนาหะพญาจึงได้ประสานงานกับทั้งหน่วยงานและตัวบุคคล ได้แก่ เทศบาลแม่ปุ ปลัดอาวุโสอำเภอแม่พริก กำนัน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับอำเภอ ซึ่งนายเฉลิม ไชยสาร กำนัน ค.แม่ปุ นั้น ก็มีความพยายามที่จะผลักดันให้มีการจดเหล่าในงานศพมาก่อนหน้านี้แล้ว เมื่อได้เข้าร่วมประชุมกับสถาบันเสนาหะพญา ในเบื้องต้นที่ประชุมจึงมีมติร่วมกันให้บ้านแม่ปุเป็นหมู่บ้านนำร่อง กำนันจึงประสานงานไปยังนายอำเภอ และมีความเห็นร่วมกันว่าควรจะขับเคลื่อนทั้งตำบล เนื่องจากในเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาของการเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ครบหกสิบพรรษา ต่อมา จึงมีการพูดคุยทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับที่มาและความสำคัญของการจดเหล่าในงานศพ รวมทั้งสอบถามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนว่าเห็นด้วยหรือไม่ ปรากฏว่าผู้นำชุมชนทั้ง 6 หมู่บ้านเห็นด้วย จึงมีการพูดคุยกันว่าผู้ใหญ่บ้านต้องทำตัวเป็นแบบอย่างแก่ลูกบ้าน โดยจดเหล่าในงานศพทุกงาน พระสงฆ์ทุกวัด ปลัดอำเภอ ตำรวจ นายกเทศมนตรีได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันและได้ข้อสรุปว่าบ้านแม่ปุจะเป็นหมู่บ้านนำร่อง ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ ให้ผู้นำค่อยๆ ไปสร้างความเข้าใจกับลูกบ้านถึงความพร้อมของแต่ละชุมชน หากชุมชนใดมีข้อสงสัยหรือข้อข้องใจ กำนันจะเดินทางไปชี้แจงด้วยอีกทางหนึ่ง ในขั้นต่อมา พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์โครงการงานศพจด

เหล่านี้ให้หมู่บ้านต่างๆ ได้รับทราบผ่านกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ และยังอาศัยเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นเครือข่ายในการประชาสัมพันธ์อีกทางหนึ่งด้วย (เฉลิม,
สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553, จงกล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553, สถาบันแสนพระเหว, 2551
ข: 5)

ต่อมา มีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับตำบล 1 ชุด คณะกรรมการชุดดังกล่าวมี
บทบาทสำคัญในการจัดเวทีประชาคมของโครงการงานศพคเหล่า ใช้กลยุทธ์การเคลื่อนงานใน
หมู่บ้านขนาดเล็กก่อนเพื่อเป็นการนำร่อง โดยการจัดเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้าน โดยใช้ชีวิตของ
บ้านคงเป็นสื่อในการนำเสนอ และเน้นที่การเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละชุมชนให้มีส่วนร่วม
ในการแสดงความคิดเห็น ส่วนหมู่บ้านขนาดใหญ่อย่างบ้านต้นธงซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองสูง
นั้น มีการเคลื่อนงานเป็นหมู่บ้านสุดท้าย แล้วนำข้อสรุปต่างๆ ที่ได้จากเวทีประชาคมมาร่างเป็นกฎ
กติกาเพื่อประกาศเป็นวาระของตำบลว่าด้วยการคเหล่าในงานศพ มีการนำแกนนำจากหมู่บ้านนำร่อง
ไปศึกษาดูงานในพื้นที่ๆ ประสบความสำเร็จในการดำเนินโครงการ นอกจากนี้ยังเน้นการ
ประชาสัมพันธ์ด้วยการพูดคุยบอกต่อและการประกาศเสียงตามสายในชุมชนด้วย

ในส่วนของปลัดอาวุโสอำเภอแม่พริกนั้น จะรับหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ระดับอำเภอ
ได้รับรู้ โดยนำแผ่นวีซีดีไปแจกให้กับผู้ใหญ่บ้านและกำนันตำบลอื่นๆ ในอำเภอ รวมทั้ง
ประสานงานขอความร่วมมือไปยังเจ้าคณะอำเภอแม่พริกด้วย ซึ่งเจ้าคณะอำเภอก็เห็นความสำคัญ
จึงได้ผนวกเข้ากับโครงการวัดปลอดคเหล่า และขยายผลไปสู่ตำบลอื่นๆ ผ่านการเผยแพร่ของเจ้าคณะ
อำเภออีกทางหนึ่ง

เฉพาะการเคลื่อนงานในส่วนของหมู่ 2 บ้านแม่ปู้ ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก (133
ครัวเรือน) โดยพื้นฐานของชุมชนมีคนที่ยึดคเหล่าอยู่เป็นจำนวนน้อย รวมถึงไม่มีวัฒนธรรมการคเหล่า
เหล่านี้ในกลุ่มแม่บ้านซึ่งถือเป็นปัจจัยสนับสนุนโครงการ แกนนำได้จัดประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อ
หยังเสียงคนในชุมชน ซึ่งได้เสียงเป็นเอกฉันท์ที่จะงดคเหล่าในงานศพ รวมทั้งมีการวางกฎกติกาของ
หมู่บ้านว่างานใดที่เจ้าภาพเลี้ยงคเหล่าในงานศพ จะถูกปรับเป็นเงินสองพันบาท โดยเงินที่ถูกปรับจะ
ถวายวัด หากเจ้าภาพไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ให้ชดใช้โดยการไ้แรงงานที่วัดแทน โดยคิดเป็นอัตรา
ค่าแรงวันละ 200 บาท นับตั้งแต่ตั้งกฎขึ้นมาจนถึงปัจจุบันมีผู้ฝ่าฝืนแล้วต้องไปไ้แรงงานที่วัดเพียง
หนึ่งรายเท่านั้น ซึ่งวิธีการดำเนินการ กำนันใช้วิธีการประกาศผ่านเสียงตามสายให้ชุมชนรับรู้โดย
ทั่วกันว่ามิผู้ฝ่าฝืนและตกลงชดใช้ด้วยการไปเป็นแรงงานที่วัดเป็นเวลา 10 วัน (นับเป็นมาตรการ
ลงโทษเชิงสังคม) ในช่วงประกอบพิธีกรรม กลุ่มแกนนำจะมีการสอดส่องโดยรอบบริเวณพิธีกรรม
ประธานกลุ่มแม่บ้านจะรับหน้าที่จดรายละเอียดค่าใช้จ่ายต่างๆ ในพิธีกรรม และมีโฆษกทำหน้าที่
ประกาศให้แขกที่มาร่วมงานรู้ว่าชุมชนได้เข้าร่วมโครงการงานศพคเหล่า ด้วยวิธีการดำเนินการ
ข้างต้น ทำให้พบว่าในระยะแรกของการดำเนินการ หลังจัดพิธีกรรมงานศพแต่ละงาน กลุ่มแกนนำ
จะนำข้อมูลรายรับรายจ่ายไปแจ้งในที่ประชุมหมู่บ้าน ซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้รู้ว่าหลังจัดงาน

เสร็จ เจ้าภาพจะมีเงินเหลือประมาณ 3,000-4,000 บาท และจนถึงปัจจุบันนี้ บ้านแม่ปู่ก็ยังคงมีการประชาสัมพันธ์รณรงค์เรื่องงานศพงดเหล้าผ่านเสียงตามสายอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากแกนนำมีทัศนคติว่าถึงแม้ในปัจจุบันจะประสบความสำเร็จด้วยดี ก็จะต้องมีการสื่อสารกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการยกเหตุผลด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นประเด็นที่คนรับรู้และสัมผัสได้ (เฉลิม, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

“เราไปแถลงนโยบายหือเป็นฟัง ว่าความเป็นไปเป็นมาเป็นจะได่ ตำบลนี้ตั้งสามัคคีกันดี แต่ละหมู่บ้านจะเอาแก่นนำมาตั้งมด เสียงน้อยๆ มันก้อมีพ่อง.. เอ้อ..ตะก่อนเลิกจากป่าจ๋ามามันต้องมีพ่อง เขาก้อเอาซีดีจากบ้านดงมาฉายหือเป็นพ่องทุกเวที เขาก้ออู้ไป กิ่นเหล้าแล้วมันสิ้นเปลือง อุบัติเหตุแหม่มละ..บ้านเฮาหือลงประชามติ (เราไปแถลงนโยบายให้เค้าฟัง ว่าความเป็นไปเป็นมาเป็นอย่างไร ตำบลนี้สามัคคีกันดี แต่ละหมู่บ้านเค้าจะเอาแก่นนำมาทั้งหมด เสียงส่วนน้อยมันก็มีบ้าง..เอ้อ..แต่ก่อนเลิกจากป่าจ๋ามามันต้องมีบ้าง เราก้อเอาซีดีจากบ้านดงมาฉายให้เค้าดูทุกเวที เราก้อพูดไป กิ่นเหล้าแล้วมันสิ้นเปลือง อุบัติเหตุอีกละ..บ้านเราให้ลงประชามติ)” (เฉลิม, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

จากการพูดคุยสัมภาษณ์คนในบ้านแม่ปู่ จำนวน 7 คน พบว่า คนส่วนใหญ่รับรู้เรื่องของโครงการงานศพงดเหล้าจากการที่กำนันเชิญชาวบ้านเข้าประชุม แล้วชี้แจงและบอกเล่าถึงความสำคัญและประโยชน์ของโครงการ รวมทั้งให้คนในชุมชนลงมติว่าต้องการเข้าร่วมโครงการหรือไม่ ซึ่งเสียงส่วนใหญ่ของคนในชุมชนต่างเห็นด้วยที่จะงดเหล้าในงานศพ ส่วนเสียงส่วนน้อยที่คัดค้านนั้นก็ไม่ได้มีการคัดค้านอย่างจริงจัง โดยให้เหตุผลในที่ประชุมว่าเกรงใจญาติพี่น้องที่มาจากต่างบ้านแต่ก็ยอมรับเสียงส่วนใหญ่ด้วยดี นอกจากนี้ คนในชุมชนยังระบุด้วยว่า นอกเหนือจากการพูดในที่ประชุมแล้ว กำนันยังพูดตักเตือนประณามในวาระโอกาสต่างๆ เช่น ในงานบุญ รวมทั้งยังเชิญชวนให้ชาวบ้านประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ เช่น อาหาร ซึ่งเมื่อมาถึงปัจจุบัน คนในชุมชนก็ยังเพิ่มความเชื่อมั่นในตัวโครงการด้วยเหตุผลเรื่องการประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นสิ่งที่สัมผัสได้จริง คนในชุมชนยังยืนยันตรงกันด้วยว่า ในกรณีที่มีเจ้าภาพฝ่าฝืนเหล้าในงานศพจะถูกปรับเป็นเงินสองพันบาท ซึ่งมีตัวอย่างมาแล้วหนึ่งราย เนื่องจากเจ้าภาพนำเหล้ามาเลี้ยงแขกจากต่างชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นพิธีศพ

“ตอนประชุม คนก้อมานัก มากู้บ้านอันแหละ หลังคาละหนึ่งคน คนก้อสนับสนุนกันบ่หือมี แต่ก่อนนี้กลับจากป่าจ๋ามายังตั้งโต๊ะกินกันแหม่ม บะเดี๋ยวนี ถ้าบ้านไหนกลับมาเลี้ยงกันแหม่มเป็นจับเลย ปรับเลย (ตอนประชุม คนก้อมากันมาก มาทุกบ้านนั้นแหละ หลังคาละหนึ่งคน คนก็

สนับสนุนกันไม่ให้มี แต่ก่อนกลับจากป่าช้ามายังตั้งโต๊ะกินกันอีก แต่เดี๋ยวนี้ ถ้าบ้านไหนกลับมาเลี้ยงกันอีก เจ้าจับเลย ปรับเลย)” (นงเยาว์ จาวงศ์, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

“แต่ก่อนจัดงานศพงานปอยต้องไปกุ้ไปยืมตี้อันมาหนา บะเดี๋ยวก่อนเห็นแล้วว่ามันดีขึ้น (แต่ก่อนจัดงานศพต้องไปกุ้ยืมที่อื่นมานะ เดี๋ยวนี้ก็เห็นแล้วว่ามันดีขึ้น)” (อร จาวงศ์, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

“ไอ้พวกตี้งมก่อก่ม มันจ่มแล้วก่อก่ไปชื้อกินตางนอกเองกะหมู สามคนสี่คนฮ่นละ ปะเดี๋ยวนี้อ้อเสียดเสร็จแล้วก่อก่แยกย้าย บ้าน ไผบ้านมัน (ไอ้พวกที่บ่นก็บ่น มันบ่นแล้วก็ไปชื้อกินเองข้างนอกกับพรรคพวกสามสี่คนนั่นแหละ เดี๋ยวนี้อ้อเสียดเสร็จแล้วก็แยกย้าย บ้านใครบ้านมัน)” (เหลียง คำพิลาแปง, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ในส่วนของ ต.แม่ปู้ นั้น จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่าการเคลื่อนงานโครงการงานศพงดเหล้าเป็นไปได้อย่างทั่วถึงเพราะเป็นตำบลขนาดเล็ก คนส่วนมากในตำบลต่างรับรู้ว่ามีตำบลของตนเข้าร่วมโครงการ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์เฉพาะหน้าที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่าการเคลื่อนงานในระยะแรกของ ต.แม่ปู้ ยังเป็นการใช้กลไกเชิงอำนาจและมาตรการทางสังคม แต่ยังไม่พบว่ามีการใช้กลไกด้านข้อมูลสร้างความเข้าใจที่ชัดเจน (ชาญ และคณะ, 2551: 17) จากข้อสังเกตดังกล่าวและจากการเข้าศึกษาในพื้นที่จริง ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าการดำเนินโครงการงานศพงดเหล้าของ ต.แม่ปู้ นั้น มีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือการมีมิตรร่วมกันเป็นเอกฉันท์และความสามัคคีของผู้นำในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นาย อบต. พระสงฆ์ ส่งผลให้การขยายผลทำได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากการประสานงานที่ดีของผู้ใช้กลไกเชิงอำนาจ ส่วนการใช้กลไกด้านข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า ก่อนเริ่มทำเวทีประชาคม แกนนำระดับอำเภอได้พยายามเก็บรวบรวมค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมงานศพซึ่งก็พบว่าค่าใช้จ่ายประมาณ 80,000-120,000 บาท และเมื่อเริ่มดำเนินโครงการ กลุ่มแกนนำได้มีการขอความร่วมมือไปยังผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านให้มีการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายในพิธีกรรมงานศพอย่างเป็นระบบ ซึ่งพบว่าในกรณีหมู่บ้านนำร่องคือบ้านแม่ปู้ นั้น ในระยะแรกมีการเก็บข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายในงานศพ ซึ่งจะเหลือค่าใช้จ่ายประมาณ 30,000-40,000 บาท (จงกล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2553) แต่ในช่วงหลังๆ ก็ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายอย่างเป็นระบบอีกต่อไป จึงอาจสรุปได้ว่า สิ่งที่ขาดหายไปก็คือการติดตามประเมินผลว่าแต่ละแห่งมีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายหรือไม่ โดยใช้วิธีการใด มีความสม่ำเสมอเพียงใด และได้นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในทางใดบ้าง

ส่วนการเคลื่อนงานโดยภาพรวมของ อ.แม่พริก ในปัจจุบัน แกนนำโครงการให้ข้อมูลว่า ผลจากความสำเร็จของ ต.แม่ปู้ ทำให้คณะทำงานของ ต.แม่ปู้ ได้เข้าประชุมกับนายอำเภอพร้อม

ทั้งรายงานสิ่งที่ได้ดำเนินการ ไปรวมถึงผลลัพธ์ที่ได้ให้นายอำเภอได้รับทราบ ต่อมา นายอำเภอก็ได้กล่าวสนับสนุนโครงการดังกล่าวในที่ประชุมร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้านของอำเภอ แต่สิ่งที่ยังไม่ได้ดำเนินการก็คือการประสานงานร่วมกันระหว่างสถาบันเสนาะพหุกับกำนันผู้ใหญ่บ้านของตำบลอื่นๆ เพื่อประชุมชี้แจงและสร้างความเข้าใจในตัวโครงการร่วมกัน (ข้อมูล ณ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2553)

องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จ

องค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพพดเหล่านี้ ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็นองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสาร 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ผู้ส่งสาร 2) สาร 3) ช่องทาง 4) ผู้รับสาร สำหรับผลของการสื่อสารนั้นจะแยกการนำเสนอไว้ต่างหากในหัวข้อการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างชุมชนต้นแบบและชุมชนขยายผล และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขยายผล ซึ่งเป็นหัวข้อหลักในลำดับถัดไป สำหรับองค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จนั้นมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ผู้ส่งสาร (sender)

ผู้ส่งสารในการขับเคลื่อนโครงการงานศพพดเหล่านี้ในระดับจังหวัดนั้น สามารถจำแนกได้ 2 ระดับ ได้แก่ 1) ผู้ส่งสารในระดับนโยบาย และ 2) ผู้ส่งสารในระดับปฏิบัติการ ผู้ส่งสารแต่ละระดับนี้มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 ผู้ส่งสารในระดับนโยบาย ในที่นี้ คือหน่วยราชการอันได้แก่ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีข้าราชการระดับสูงตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัดและรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลโครงการ ในขณะเดียวกัน สถาบันเสนาะพหุก็นับได้ว่าเป็นผู้ส่งสารในระดับนโยบายด้วย เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอและผลักดันโครงการงานศพพดเหล่านี้ให้ได้รับการพิจารณาจากจังหวัดจนกระทั่งกลายเป็นนโยบายของจังหวัดในที่สุด

1.2 ผู้ส่งสารในระดับปฏิบัติการ ในที่นี้ คือผู้ที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนนโยบายงานศพพดเหล่านี้ในภาคปฏิบัติ ซึ่งครอบคลุมคนหลายกลุ่ม นับตั้งแต่ข้าราชการฝ่ายปกครอง ซึ่งผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือนายอำเภอ และผู้นำระดับท้องถิ่น ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการด้านสาธารณสุข ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำอำเภอ ตำบล และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมไปถึงแกนนำโครงการงานศพพดเหล่านี้ที่เป็นชาวบ้านทั่วไปซึ่งมีจิตอาสาต้องการทำงานเพื่อชุมชนด้วย ในขณะเดียวกันสถาบันเสนาะพหุก็ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในระดับปฏิบัติการ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลข้างต้นว่าสถาบันเสนาะพหุทำหน้าที่ในการร่วมกับแกนนำในพื้นที่จัดเวทีสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ

ความเป็นมาของโครงการ รวมไปถึงการอุดหนุนด้านงบประมาณให้กับแกนนำในแต่ละพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนงานอีกด้วย

จากข้อมูลข้างต้น สถาบันแสนพระยาฉบับได้ว่าแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการไปในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลโครงการงานศพจดเหล่าของจังหวัดลำปาง การที่สถาบันแสนพระยาแสดงบทบาทการเป็นผู้ส่งสารในทั้งสองระดับส่งผลให้สารจากทั้งสองระดับมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะการสื่อสารเชิงนโยบายมาสู่การสื่อสารเพื่อภาคปฏิบัติการนั้น จำเป็นต้องมีโซ่ข้อกลางเพื่อเชื่อมร้อยประเด็นสำคัญมิให้ตกหล่นสูญหาย การสื่อสารโดยทั่วไปที่ประสบปัญหามักเกิดจากการขาดการเชื่อมต่อด้านข้อมูลข่าวสารที่สำคัญระหว่างภาคนโยบายกับภาคปฏิบัติการนั่นเอง

2. สาร (message)

สารที่นำเสนอในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล่าในระดับจังหวัดนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ สารที่นำเสนอโดยทีมงานสถาบันแสนพระยา สารที่เสนอโดยหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานปกครองของจังหวัด และสารที่ปรากฏในระดับชุมชน โดยวิเคราะห์เนื้อหาของสารใน 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติเชิงวัฒนธรรมความเชื่อ/หลักศาสนา 2) มิติแนวคิดทางสังคม/มาตรการทางสังคม 3) มิติเชิงเศรษฐกิจ และ 4) มิติเชิงสุขภาพ ทั้งนี้ ได้นำเสนอตัวอย่างสารในตารางที่ 9.1 ดังต่อไปนี้

มิติของเนื้อหาสารที่มาจากสาร	วัฒนธรรมความเชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
สถาบันแสนพระยา	-“ล้มหมู ล้มวัวในงานศพเป็นบาป คนตายอาจต้องไปชดใช้”	-“เป้งตีไว้หื้อลูกเป้งถูกไว้หื้อหลาน” (ทำความเข้าใจทำความเข้าใจเพื่อลูกหลาน)	-“จัดงานศพครั้งหนึ่ง เหมือนคนตายขายคนเป็น”	
หน่วยงานราชการ/หน่วยงานปกครอง	-“การดืมเหล้านั้นผิดหลักปฏิบัติทางศาสนาอยู่แล้ว” (นักวิชาการสำนักงานพระพุทธศาสนา)	-“ปัญหาของสังคมทั้งหลาย เมื่อสืบสาวย้อนหลังไปแล้วส่วนมากพบว่า มีปัญหาการดืมเหล้าเป็นพื้นฐาน” (นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ)	-“การลดค่าใช้จ่ายในงานศพที่ได้ผลก็คือการจดเหล่าในงานศพ” (นายอำเภอสบปราบ)	-“หากแก้ปัญหารื่องเหล้าได้ ก็สามารถป้องกันปัญหาสุขภาพด้านอื่นๆ ได้อีกมาก” (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อ.งาว)

มิติของเนื้อหาสาระ ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
<p>บ้านดง-สบบปราบ</p>	<p>-“ไปดืมเหล่าในงานศพ ก็เหมือนดืม น้ำตาของคนตาย” (แกนนำ)</p> <p>-“ตามหลักพุทธศาสนา การดืมเหล่าถือเป็นสิ่งที่ควรงดเว้น” (พระสงฆ์)</p> <p>-“งานศพคืองาน โสภะเศร้าสูญเสีย ไม่ควรดืมเหล่า” (แกนนำ)</p> <p>-“เป็นประเพณีของการต้อนรับขับสู้ที่เคยทำกันมา” (คนในชุมชน)</p>	<p>“หากไปงานบ้านอื่นเค้าเลี้ยง เมื่อมาถึงบ้านเราแล้วไม่เลี้ยง (เหล่า) เค้าจะว่าเอาได้” (คนในชุมชน)</p> <p>-งานศพที่มีเหล่า พระสงฆ์จะไม่รับนิมนต์” (พระสงฆ์)</p> <p>-“ไม่ควรเลี้ยงเหล่า เพราะชุมชนเรามีมติแบบนี้ คนทั้งตำบลมาตกลงร่วมกัน” (ผู้นำชุมชน)</p>	<p>“งานศพเป็นงานที่เจ้าภาพไม่ได้เตรียมตัว เหล่าสร้างภาระให้เจ้าภาพ” (แกนนำ)</p> <p>-“การงดเหล่าในงานศพ ทำให้เจ้าภาพมีเงินเหลือหรือไม่เป็นหนี้” (แกนนำ/คนในชุมชน)</p>	<p>“การดืมเหล่าก่อให้เกิดอุบัติเหตุ” (แกนนำ)</p>
<p>นิคมพัฒนา-เมือง</p>	<p>-“การเลี้ยงเหล่าเป็นประเพณีที่เลี้ยงกันมานาน” (คนในชุมชน)</p> <p>-“หากมีเหตุเลือดตกยางออกในงานศพ ถือเป็นสิ่งอัปมงคล เจ้าภาพต้องทำพิธีถอน” (แกนนำระดับอำเภอ)</p>	<p>-“การงดเหล่าในงานศพถือเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลเจ้าภาพ บางทีเราไม่มีเงินช่วย แต่ทำแบบนี้ก็ยังถือว่าช่วยเจ้าภาพได้ทางหนึ่ง” (แกนนำบ้านนิคม)</p> <p>-“การเลี้ยงเหล่าถือเป็นการขอบคุณ คนเชื่อว่าถ้าไม่มีเหล่า เดี่ยวไม่มีคนมาอยู่เป็นเพื่อนศพ” (คนในชุมชน)</p>	<p>-“การตายเป็นสิ่งที่ไม่ได้เตรียมพร้อม มีค่าใช้จ่ายหลายอย่าง ทั้งค่ารักษาพยาบาลและค่าอื่นๆ” (แกนนำบ้านนิคม)</p> <p>-“ถ้าเจ้าภาพเต็มใจเลี้ยงก็ไม่ต้องห้าม แสดงว่าเจ้าภาพมีฐานะที่เลี้ยงได้” (คนในชุมชน)</p> <p>-“พอไม่เลี้ยงเหล่า ก็ลดภาระของเจ้าภาพไปได้มาก” (คนในชุมชน)</p>	<p>-“การดืมเหล่าทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและอุบัติเหตุ บางครั้งถึงขั้นบาดเจ็บหรือเสียชีวิต” (แกนนำระดับอำเภอ)</p>

มิติของเนื้อหาสาระ ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
ร้องเคาะ-วังเหนือ	-“คัมหม์เกล้าในงานศพ เหมือนอกคัมหม์ค้อม พ่อแม่ผู้ล่วงลับ” (แกนนำระดับ อำเภอ)	-“ไม่มีเกล้า ก็ไม่มี การทะเลาะวิวาท” (คนในชุมชน) “การเลี้ยงเกล้าเป็น วิธีการขอบคุณผู้มา ร่วมงาน” (คนในชุมชน) -“หากมีการคัมหม์เกล้า ในงานศพ เจ้าภาพ อาจถูกปรับเงิน” (แกนนำบ้านผ่าซอ) -“หากงานศพปลอด เกล้า มีรางวัลให้ เจ้าภาพ” (แกนนำ บ้านแสนดอ)	-“งานศพเป็นงานที่ เจ้าภาพไม่ได้เตรียม ตัว” (แกนนำระดับ อำเภอ, แกนนำบ้าน ผ่าซอ) -“ถือเป็นเรื่อง ส่วนตัว หากเจ้าภาพ มีเงินเลี้ยง” (คนในชุมชน)	“การคัมหม์เกล้า ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ” (แกนนำระดับ อำเภอ)
หัวเมือง-เมืองปาน	“ประเพณีรุ่นปู่ย่าตา ยายในงานศพ ไม่มี การเลี้ยงเกล้า” (แกนนำระดับ อำเภอ)	“คนที่คัมหม์เกล้าใน งานศพมักไม่ ช่วยงานส่วนรวม” (คนในชุมชน) -“เมื่อก่อนเจ้าภาพ คนไหนไม่เลี้ยง เกล้า จะถูกนิททาว่า ขี้เหนียว” (คนในชุมชน) -“เจ้าภาพต้องเลี้ยง เกล้าเพราะเกรงใจ แขก” (คนในชุมชน)	“คนจนไม่ จำเป็นต้องซื้อหา ปราสาทราคาแพง” (แกนนำระดับ อำเภอ)	
แจ้ห่ม-แจ้ห่ม	-“การเลี้ยงเกล้าใน งานศพเป็นสิ่งที่ทำ มาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่น แม่” (คนในชุมชน)	-“ในงานศพเป็นงาน โศกเศร้า แต่มีคน เมาเหล่าโววาย มัน ไม่น่าดู สร้างความ เดือดร้อนให้คน อื่นๆ” (ผู้นำ)	-“งานศพเลี้ยงเกล้า ทำให้เจ้าภาพต้องกู้ หนี้ยืมสิน” (แกนนำ)	-“พอไม่เลี้ยงเกล้า แขกในงานศพ ลูกหลานวัยรุ่นก็ไม่ ขอคัมหม์เกล้า”

มิติของเนื้อหาสาระ ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
แจ้ห่ม-แจ้ห่ม (ต่อ)		-“ถึงไม่มีเหล้าแต่ งานก็ยังเหมือนเดิม คนยังช่วยกัน เหมือนเดิม” (คนในชุมชน)	-“เจ้าภาพบางคนก็ จน ตอนเจ็บป่วยก็ ไม่ได้ทำงาน ไม่ได้ หาเงิน จึงไม่ควรไป ขอเหล้าจาก เจ้าภาพ” (คนในชุมชน) -“แต่ก่อนเสียค่า เหล้าหลายพัน เดี๋ยวนี้เงินเหลือ เยอะ” (คนในชุมชน)	(เจ้าภาพงานศพ)
หลวงใต้-งาว	“การเลี้ยงเหล้าเป็น ประเพณีการ ขอบคุณผู้มา ร่วมงาน” (คนในชุมชน)	“การงดเหล้ายึด หลักความสมัครใจ แต่คนเราเมื่อเห็น คนหม่ำมากทำ ก็จะมี เริ่มคล้อยตามไป เอง” (แกนนำระดับ อำเภอ)	“งานศพเป็นงานที่ เจ้าภาพไม่ได้เตรียม ตัว ควรช่วยแบ่งเบา ภาระของเจ้าภาพให้ มากที่สุด” (แกนนำ ระดับอำเภอ) “โครงการนี้ดี ช่วย ลดค่าใช้จ่ายได้มาก ลดภาระของ เจ้าภาพ” (คนในชุมชน)	“การดื่มเหล้าทำให้ เสียสุขภาพและ เสี่ยงต่ออุบัติเหตุ” (แกนนำระดับ อำเภอ)
สบป่าด-แม่เมะ	-“การดื่มเหล้าเป็น การผิดศีล” (พระสงฆ์) -“ในศาสนาพิธีต้อง ไม่มีเหล้า” (พระสงฆ์)	-“เราเทศน์ถึงพิษภัย ของเหล้า เขามองว่า เป็นการไปด่าว่า เขา ก็เลยไม่นับนัต” (พระสงฆ์) -“เค้าเลิกเหล้าได้ เพราะพระ พระ สั่งสอนอบรม ให้ กำลังใจ ใหนั่ง สมาธิ” (คนใน ชุมชน)	-“ไปถามอีกที เค้า บอกว่าคินะ ไม่ต้อง เอาเงิน ๓๐๐. มาจ่าย ค่าเหล้า มีเงินเหลือ ให้ลูก” (คนในชุมชน)	-“เริ่มดื่มเหล้าตั้งแต่ อายุสิบเจ็ด ถ้า ไม่ได้กินมือสัน ตัว สัน ทำงานไม่ได้” (คนในชุมชน)

มิติของเนื้อหาสาร ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
สปปาด-แม่เมาะ (ต่อ)		-“งานศพที่ผ่านมา เจ้าภาพกลัวคนว่า เลียบอกว่าเอาป้าย มาติดแล้วไม่ต้อง กลัว” (แกนนำชุมชน)		
แม่สั้น-ห้างฉัตร	“ในอดีตมีเพียง สัปเหร่อที่ดื่มหเหล้า คนทั่วไปไม่กล้าดื่ม เพราะกลัวทำผิด จารีตประเพณี” (แกนนำระดับ อำเภอ)	-“การรดเหล้าใน งานศพเป็นมติดของ ชุมชน คนในชุมชน ต้องเคารพมติ” (ผู้นำชุมชนบ้าน โป่งขวาก) -“ในวันประชุม จะ ถามเลขว่าเป็นอะไร ทำไมไม่ฟังกัน” (ผู้นำชุมชนบ้าน โป่งขวาก) -“ช่วงแรกๆ เป็น การขอความร่วมมือ ช่วงหลังๆ ก็รับรู้กัน ไปโดยปริยาย” (คนในชุมชน) -“คนจะบอกว่าเรา ไปงานเค้าก็ยังมี แล้วมาตัดที่งานเรา มันน่าเกลียด” (คนในชุมชน) -“ตอนหลังเริ่มมี เสียงตอบรับว่าดี ไม่ มีการทะเลาะวิวาท กันในงานศพ” -“การรดเหล้าใน งานศพเป็นเรื่อง ความสมัครใจของ	-“ในการประชุม ต้องเอามาอธิบาย กันว่าเจ้าภาพเหลือ เงินเท่าไร ใช้จ่ายไป เท่าไร” (ผู้นำชุมชน บ้านโป่งขวาก)	

มิติของเนื้อหาสาระ ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
แม่สั้น-ห้างฉัตร (ต่อ)		ปัจเจก” (แกนนำ บ้านส้มป่อย)		
ใหม่พัฒนา-เกาะคา	<p>-“สมัยพ่อแม่ไม่เคย เลี้ยงเหล้าในงาน ศพ” (คนในชุมชน)</p> <p>-“งานศพบางงาน พระสงฆ์จะเข้าก็ ไม่ได้ คนเมาไป ขวางทาง บางคน เคยเป็นเพื่อนกับ พระ ก็ไปโอบหลัง โอบไหล่พระ” (แกนนำระดับ อำเภอ)</p> <p>-“งานศพไม่ควรกิน เหล้าคล้ายเป็นงาน ฉลอง เพราะมันเป็น งานโสกเศร้า” (คนในชุมชน)</p>	<p>-“การรดเหล้าใน งานศพเป็นนโยบาย ระดับจังหวัดที่ทุก คนควรให้ความ ร่วมมือ” (แกนนำ บ้านนาโป่งหาญ)</p> <p>-“คนเมาเหล้าชอบ รบกวนภายในงาน ทำให้งานไม่ เรียบร้อย” (คนในชุมชน)</p> <p>-“การเลี้ยงเหล้าเลี้ยง น้ำอ้อคลมเป็นเรื่อง เลียนแบบคนมีหน้า มีตา คนทุกซ์คนยาก ก็จำเป็นต้องทำให้ เหมือนเขา เพราะ งานอื่นๆ เขาก็ทำ” (คนในชุมชน)</p>	<p>-“ไปบ้านคุณผมได้ กินเหล้า มาบ้านผม คุณ ไม่ได้กินเหล้า ถ้าไม่อยาก เสียเปรียบก็ควรรด เหล้าในงานศพให้ เหมือนกันทั้งหมด” (แกนนำบ้านนาโป่ง หาญ)</p>	<p>-“แต่ก่อนผู้ชายบาง คนมาทำกับข้าว เมาเหล้าด้วย สูบ บุหรี่ด้วย ทำกับข้าว ไปด้วย มันก็ไม่ดี” (คนในชุมชน)</p> <p>-“เมื่อก่อนจับล้อ จับเกวียน เดี่ยวนี้ จับรถมา กินเหล้า แล้วก็เกิดอุบัติเหตุ” (ผู้นำชุมชน)</p>
หัวเสือ-แม่ทะ	<p>-“การดื่มเหล้าเป็น ประเพณีที่เคยทำกัน มา ไม่ควรยกเลิก” (คนในชุมชน)</p> <p>-“คนอยู่ร่วมกันใน ชุมชนควรเอื้ออาทร ช่วยเหลือคนสูญเสีย ไม่ใช่ไปซ้ำเติมเค้า” (แกนนำบ้านสาม ขา)</p>	<p>-“วันนี้เขาเป็น เจ้าภาพ วันหน้าก็จะ เป็นเราที่ต้องเป็น เจ้าภาพ” (แกนนำ ระดับอำเภอ)</p> <p>-“คนดื่มเหล้าเป็น คนชักลากศพไปป่า ช้า ไม่มีคนดื่มเหล้า ทำก็ไม่มีใครทำ” (คนในชุมชน)</p> <p>-“เราไปบ้านเค้าก็ ไปกินบ้านเค้า พอ เค้ามาบ้านเราเราไม่</p>	<p>-“งานศพเป็นงานที่ เจ้าภาพไม่ได้เตรียม ตัว” (แกนนำระดับ อำเภอ)</p> <p>-“เวลาจัดงานศพ คนที่เจ้าภาพ ต้องกั๊หนึ่มสินมา จัด ทำให้เดือดร้อน” (คนในชุมชน)</p> <p>-“การรดเหล้างาน</p>	

มิติของเนื้อหาสาระ ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
หัวเสือ-แม่ทะ (ต่อ)		เลี้ยง มันก็กระไร อยู่” (คนในชุมชน) -“ความรู้สึกใหม่ ๆ มันก็เหมือนถูก บังคับเหมือนกัน” (คนในชุมชน)	ศพทำให้คนจนมี เงินเหลือ”	
เสริมซ้าย-เสริมงาม	-“การเลี้ยงเหล้างาน ศพเป็นสิ่งที่มียา นาน แต่ก็ไม่ได้ทำ กันเอิกเกริก” (คนในชุมชน)	-“เราใช้ใบสมัคร ให้ เป็นไปตามความ สมัครใจ” (แกนนำชุมชน) -“ตัวผมก็สั่งเมียไว้ เลย ถ้าผมตายให้ ทำอาหารจานเดียว เลี้ยง” (ผู้นำชุมชน)	-“คนตายบางคน เป็นคนจน ก่อนตาย ก็ไม่ได้เตรียมเงิน ทองเอาไว้” (ผู้นำชุมชน) -“เรามาช่วยกัน แก้ไข ลดรายจ่าย ช่วยกันจดค่าใช้จ่าย รายจ่ายเท่าใด รายรับเท่าใด” (ผู้นำชุมชน) -“หลังจากจดเหล่านี้ ก็ ปรึกษากันว่า ทำอาหารจานเดียว ทำอย่างนี้เงินเหลือ อีก” (ผู้นำชุมชน) -“งานศพของพ่อ ตอนนั้นยังไม่งด เหล้า เสียค่าเหล้า หลายหมื่น” (คนในชุมชน)	
เดินบุรี-เดิน	-“การเลี้ยงเหล้าใน งานศพเป็นสิ่งที่ทำ มานาน งานใด เจ้าภาพมีหน้ามีตา ยังต้องเลี้ยงเหล้า มาก” (คนในชุมชน)	-“การรณรงค์เรื่องนี้ เพราะต้องการเห็น ชุมชนพึ่งกันได้” (ผู้นำชุมชน) -“การดื่มเหล้าใน งานศพทำให้เกิด การทะเลาะวิวาท”	-“เรารณรงค์เพื่อลด ค่าใช้จ่ายเจ้าภาพ เดี๋ยวนี้ประหยัดได้ มาก” (ผู้นำชุมชน / คนในชุมชน)	“การดื่มเหล้าทำให้ เสียสุขภาพ” (แกน นำที่เป็นเจ้าหน้าที่ สาธารณสุข / คน ในชุมชน)

มิติของเนื้อหาสาร ที่มาของสาร	วัฒนธรรมความ เชื่อ/หลักศาสนา	แนวคิดทางสังคม/ มาตรการทางสังคม	เศรษฐกิจ	สุขภาพ
เถินบุรี-เถิน (ต่อ)		(ผู้นำชุมชน) -“งานศพของตัวเองก็ ไม่เอาปราสาทศพ ซื้อดอกไม้แห้งมา จัด” (ผู้นำชุมชน) -“ก็ไม่ได้คิดอะไร เค้าให้งบเราทั้งค บ้านเราให้งบในงาน ศพ งานอื่นๆ ไม่ได้ ห้าม” (คนในชุมชน)		
แม่ปุ-แม่พริก	-“การดืมเหล้ามีมา นาน เพื่อขอบคุณผู้ ที่มาอยู่เป็นเพื่อน ศพ” (คนในชุมชน)	-“หมู่บ้านเราณรงค์ ต้องขอร้องแยกต่าง บ้าน แต่เราไม่เลี้ยง เหล้าในงานศพ” (ผู้นำชุมชน) -“เดี๋ยวนี้ ถ้าใคร เลี้ยงเหล้า เค้าจะจับ เลย ปรับเลย” (คนในชุมชน)	-“การดืมเหล้าทำให้ สิ้นเปลือง” (ผู้นำชุมชน) -“แต่ก่อนจัดงานศพ ต้องไปกู้ยืมเงินที่อื่น เดี๋ยวนี้เห็นแล้วว่าดี ขึ้น” (คนในชุมชน)	-“การดืมเหล้าทำ ให้เสียสุขภาพ” (แกนนำที่เป็น เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข) -“การดืมเหล้าทำ ให้เกิดอุบัติเหตุ” (ผู้นำชุมชน)

ตารางที่ 9.1: แสดงที่มาของสาร และประเภทของสารจำแนกตามมิติด้านต่างๆ

ข้อมูลจากตารางที่ 9.1 แสดงให้เห็นว่ามิติของเนื้อหาสารที่ได้รับการเน้นย้ำมากที่สุดจากผู้ส่งสารทุกฝ่ายก็คือมิติด้านเศรษฐกิจ แสดงว่าในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลโครงการงานศพงดเหล้า สารที่เน้นย้ำมิติด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญทั้งในแง่ปริมาณและผลกระทบ (impact) ต่อการรับรู้ของผู้รับสาร เพราะในปัจจุบัน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจหรือปัญหาปากท้องเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนในสังคม มิติเชิงเศรษฐกิจจึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักในการสื่อสาร ทั้งที่เป็นเหตุผลสำคัญของการโน้มน้าวและการยอมรับในตัวโครงการ

ในอีกด้านหนึ่ง มิติของสารด้านแนวคิดทางสังคม/มาตรการทางสังคม รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อ/หลักศาสนาก็ปรากฏให้เห็นในสารที่หลายฝ่ายนำเสนอ มิตินี้เป็นมิติที่สะท้อนภาพโครงสร้างสังคมและความเป็นชุมชนเครือญาติของหมู่บ้านล้านนาซึ่งมีประเพณีวัฒนธรรมที่ให้

ความสำคัญกับการต้อนรับแขกหรือ การรักษาหน้าตาของเจ้าบ้าน อีกทั้งความคิดเห็นของญาติมิตร ตลอดจนเพื่อนบ้าน และมาตรการทางสังคมของชุมชนยังคงมีอิทธิพลสูงต่อปัจเจก

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า มิติด้านวัฒนธรรมความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นได้รับความสนใจน้อยลง ผู้ส่งสารที่ยังคงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างข้อห้ามทางศาสนากับการดื่มเหล้าในงานศพโดยมากก็คือพระสงฆ์ ในขณะที่มรณาสไม่เห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าวมากเท่าที่ควร เช่นเดียวกันกับมิติด้านสุขภาพ ที่ไม่ได้รับการเน้นย้ำในสารว่าด้วยการงดเหล้าในงานศพมากนัก กรณีนี้ อาจเป็นเพราะในสังคมของพื้นที่วิจัย การดื่มเหล้าเป็นวิถีปกติในวาระโอกาสต่างๆ อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ผู้สื่อสารอาจมองว่าการยกประเด็นสุขภาพมาเป็นสาระสำคัญในสารก็ไม่น่าจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะถึงแม้ว่าจะไม่ดื่มเหล้าในพิธีกรรมงานศพ แต่ก็ยังคงมีการดื่มเหล้าในวาระโอกาสอื่นๆ อยู่ดี จึงไม่สามารถควบคุมปัจจัยด้านสุขภาพได้

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้สารที่เน้นมิติเชิงเศรษฐกิจจะมีผลกระทบมากต่อผู้รับสาร แต่อาจสร้างผลกระทบได้ในระยะสั้น (short-term impact) แต่ไม่ใช่ในระยะยาว ทั้งนี้ก็เนื่องจากหากเวลาใดที่สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนดีขึ้น ผู้คนก็อาจหวนกลับไปเลี้ยงเหล้าในงานศพได้ไม่ยาก เพราะฉะนั้นประเด็นที่ควรทำการศึกษาต่อในอนาคตก็คือ การหาแนวทางการเน้นย้ำสารที่ชูความสำคัญของมิติอื่นๆ ควบคู่กันไป เช่นมิติด้านสุขภาพและด้านวัฒนธรรมความเชื่อ เพราะมิติด้านสุขภาพและวัฒนธรรมความเชื่อนั้น แม้จะต้องใช้เวลาในการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม แต่หากทำได้สำเร็จจะสามารถสร้างผลกระทบได้ในระยะยาว (long-term impact) ให้กับกลุ่มผู้รับสารได้มากกว่า

ข้อสังเกตประการสุดท้ายเกี่ยวกับสารที่ปรากฏใน โครงการงานศพงดเหล้าจากภาคส่วนต่างๆ นั้น จะเห็นได้ว่าปรากฏทั้งประเด็นเชิงเหตุผล (เศรษฐกิจ สุขภาพ ความถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะและหลักศาสนา) และประเด็นเชิงอารมณ์ความรู้สึก (ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจ การรักษามิตรภาพ ความเป็นหมู่พวกเดียวกัน) ควบคู่กันไป ประเด็นนี้สะท้อนว่าในการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายของเหล้าในครั้งนี้ จำเป็นต้องใช้สารจากทั้งสองแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่จะรื้อถอนมายาคติของเหล้าในความรับรู้ของผู้คนนั้น สารที่มีประเด็นเชิงอารมณ์ความรู้สึกจะสามารถส่งผลกระทบไปถึงระดับอารมณ์และทัศนคติของผู้รับสารได้มาก

3. ช่องทางการสื่อสาร (channel) จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในกระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพงดเหล้านี้มีหลายช่องทาง จากการวิเคราะห์ ทำให้สามารถลำดับความสำคัญของช่องทางการสื่อสารเหล่านี้ได้ตามลำดับ ได้แก่ สื่อเวทีชุมชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรมพิเศษ และสื่อการแสดงผลงาน โดยมิตินำสำคัญของช่องทางการสื่อสารแต่ละประเภทดังนี้

3.1 สื่อเวทีชุมชน สื่อเวทีชุมชนเป็นช่องทางสื่อสารหลักที่สำคัญที่สุดของการขยายผลโครงการงานศพดเหล่า เพราะมีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งช่องทางกระจายและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของโครงการ รวมทั้งเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำข้อตกลงและหาแนวทางการผลักดันโครงการในพื้นที่ของตน มีทั้งสองระดับ ทั้งเวทีชุมชนระดับตำบลและเวทีชุมชนระดับหมู่บ้าน ทั้งนี้ เวทีชุมชนระดับตำบลจะมีขนาดใหญ่กว่าเพื่อรองรับตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ มีศักยภาพในการประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโครงการงานศพดเหล่าในวงกว้างในเบื้องต้น แต่การสร้างควมเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชนจนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันต้องใช้เวทีชุมชนระดับหมู่บ้านซึ่งมีขนาดเล็กกว่า เหมาะสำหรับการแลกเปลี่ยนถกเถียงเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในการดำเนินโครงการ เพราะฉะนั้นขนาด (size) ของเวทีชุมชนจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไป

3.2 สื่อบุคคล สื่อบุคคลมีบทบาทหน้าที่หลักในการกระตุ้นให้เกิดความสนใจในตัวโครงการ จุดประกายความคิด รวมไปถึงการสร้างควมเข้าใจร่วมกันถึงเหตุผลและความจำเป็นของการดเหล่าในงานศพ สื่อบุคคลที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อขยายผลประกอบด้วย

1) **นายชาญ อุทธิยะ** นายชาญมีบทบาทเป็นทั้งผู้ประสานงานสถาบันแสนพะญา ผู้ประสานหรือเชื่อมโยงระหว่างฝ่ายต่างๆ ในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าระดับจังหวัดในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่านายชาญยังมีฐานะเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญของการขยายผลโครงการงานศพดเหล่าด้วย

คุณสมบัติเฉพาะตัวที่โดดเด่นของนายชาญคือการพัฒนาตนเองจากการทำงานการเมืองท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน และการเป็นนักวิจัยชาวบ้านในการทำงานวิจัยของชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 ก่อนหน้าที่นายอื่นแก้วจะทำโครงการงานศพดเหล่าในชุมชนบ้านดงในปี พ.ศ.2545 มาสู่บทบาทของการเป็นผู้ประสานงานโครงการที่เคลื่อนไหวงานระดับจังหวัด ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะมีฐานข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นในระดับลึกในฐานะคนใน มีทุนวัฒนธรรมด้วยความเป็นคนลำปางแต่กำเนิด พูดภาษาถิ่นในชีวิตประจำวัน และในขณะเดียวกัน นายชาญก็มีทุนความรู้เรื่องการทำงานเชิงกระบวนการ แนวคิดการทำวิจัย และการติดตามงานอย่างเป็นระบบ จึงสามารถสื่อสารอย่างเข้าถึงได้กับบุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็ชาวบ้านทั่วไป เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ไปจนถึงเจ้าหน้าที่ของ สกว. หรือ สสส. ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนโครงการ

จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยในการศึกษาการประชุม การจัดเวทีชุมชนของสถาบันแสนพะญาในพื้นที่ต่างๆ ทั่วจังหวัดลำปาง ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคล นายชาญมีกลยุทธ์การสื่อสารที่น่าสนใจหลายประการ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม การอ่อนน้อมถ่อมตน การใช้คำคล้องจอง คำพังเพย สุภาษิตของท้องถิ่น และหลักศาสนา

ก. การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม เช่น
 “ต่อกรณีที่เรารู้สึกอยากมา ผมอยากจะเริ่มจากพี่ชายข้างๆ ผม พี่ชายยุทธ์ ช่วย
 เปิดประเด็นหน่อยนะครับว่า คิดอย่างไร เพราะผมไม่ใช่คนบ้านนี้ สถานการณ์จัดงานศพรุนแรง
 อย่างไร อดีตเป็นอย่างไร” (ชาญ อุทธิยะ, สันทนาการกลุ่ม เวทีชุมชน อ.เถิน, 2 เมษายน 2552)

“วันนี้สิ่งที่ผมอยากจะขอจากพี่น้อง ถ้าเห็นด้วยก็สนับสนุนที่ แต่ถ้าไม่เห็น
 ด้วยช่วยอธิบายเหตุผลหน่อยว่าเพราะอะไร” (ชาญ, สันทนาการกลุ่ม เวทีชุมชน อ.เถิน, 2 เมษายน 2552)

ข. การแสดงความอ่อนน้อมและแสดงตัวให้เห็นว่าเป็นผู้ไม่มีอำนาจ เช่น
 “คนตัวเล็กๆ อย่างผมไม่มีอำนาจ ไม่มีตำแหน่งอะไร ได้แต่เอาสิบนิ้วพนมเข้า
 ไปคุยกับพี่น้องชาวบ้านให้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงเพื่อสังคม แป้งดีไว้หื้อลูก แป้งถูกไว้หื้อหลาน”
 (ชาญ, สันทนาการกลุ่ม เวทีชุมชน อ.เถิน, 2 เมษายน 2552)

ค. การใช้คำคล้องจอง สำนวน คำพังเพย สุภาษิตของท้องถิ่นในการสื่อสาร
 เพื่อเข้าถึงจิตใจของผู้ฟังซึ่งเป็นคนท้องถิ่น เช่น

“แป้งดีไว้หื้อลูก แป้งถูกไว้หื้อหลาน” (มีความหมายว่าการวางรากฐานที่ดี
 ให้กับคนรุ่นหลังในอนาคต)

“ตักตักเป็นไค่หัว ตักตักตัวไค่ให้” (มีความหมายว่า เวลาได้ชื่นความทุกข์ความ
 ไม่สบายใจของผู้อื่น เราอาจรู้สึกขบขัน แต่พอถึงสถานการณ์ของตนเอง จึงจะรู้สึกถึงความทุกข์
 เหล่านั้นเป็นเช่นไร)

“อู้กันล่ง สังกันปอง” (มีความหมายว่าการเห็นดีเห็นงาม เห็นไปในทิศทาง
 เดียวกัน)

ง. การใช้แนวคิดทางพุทธศาสนามาโนมน้าวผู้ฟัง เช่น

“แต่ถ้าเอาความหมายงานศพมาตั้ง งานศพก็คือการอุทิศกุศลไปให้กับคนตาย
 แต่เวลามีคนตาย คำถามแรกคือเหล้าบ้านใครอร่อย คำถามที่สองคือหมูรุ้นบ้านใครมี งานศพนี้เป็น
 งานที่หมูที่วัวตายตาม ซึ่งถ้าว่าตามหลักพุทธศาสนาแท้ๆ แล้วพวกเราคงต้องไปชดใช้กันอีกเยอะ
 คนที่ตายต้องไปชดใช้ให้หมูให้ไก่ให้วัวอีก แล้วเจตนาที่ตั้งใจอุทิศให้คนตายนั้นมันได้บุญหรือบาป
 กันแน่” (ชาญ, สันทนาการกลุ่ม เวทีชุมชน อ.เถิน, 2 เมษายน 2552)

2) นายอินแก้ว เรือนปานันท์ นายอินแก้วมีบทบาทเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญอีกคน
 หนึ่งของโครงการงานศพงดเหล้า นอกจากนี้ยังเป็นเสมือน “สัญลักษณ์” ของความสำเร็จที่เกิดขึ้นที่

บ้านคงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีชีวิต สามารถสัมผัสได้ พุคคุยซักถามได้ แกนนำของชุมชนต่างๆ ที่ขับเคลื่อนโครงการงานศพดเคหล้าในจังหวัดลำปางโดยส่วนมากต่างรู้จักนายอินแก้วทั้งสิ้น เนื่องจากนายอินแก้วจะสละเวลาส่วนตัวออกเดินสายร่วมเวทีประชาคมในพื้นที่ต่างๆ มากเท่าที่ทำได้ ในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารและสื่อบุคคลที่สำคัญอีกคนหนึ่งของโครงการ

จากการที่ได้ติดตามและสังเกตการณ์ในเวทีต่างๆ ของโครงการงานศพดเคหล้า ผู้วิจัยพบว่าในหลายเวทีที่นายอินแก้วเป็นวิทยากรนั้น ผู้ฟังส่วนมากจะให้ความสนใจการนำเสนอของนายอินแก้ว เนื่องจากนายอินแก้วจะสื่อสารอย่างเป็นกันเอง ใช้ภาษาถิ่น บอกเล่าจากประสบการณ์ตรงพร้อมทั้งถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองลงไปด้วย นอกจากนี้ นายอินแก้วยังใช้เรื่องเล่าเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟัง ซึ่งเรื่องเล่าที่นายอินแก้วใช้ถ่ายทอดบ่อยครั้งก็คือเรื่องของสองสามีภรรยาในชุมชนบ้านคงที่ต้องอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อหาเงินไปชดใช้หนี้จากการจัดงานศพให้พ่อแม่ของสามีที่เสียชีวิตในเวลาไล่เลี่ยกัน จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่าทุกครั้งที่นายอินแก้วเล่าเรื่องนี้ให้ผู้เข้าร่วมเวทีในแต่ละพื้นที่ได้ฟัง ผู้ฟังส่วนใหญ่จะนั่งฟังด้วยความสนใจและสะเทือนใจ นอกจากนี้ ยังพบอีกว่าผู้ฟังบางคนยังมีการนำเรื่องเล่าดังกล่าวมาผลิตซ้ำอีกในภายหลัง โดยถ่ายทอดให้กับคนอื่นๆ ในชุมชนที่ไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมเวทีเดียวกับตนได้รับทราบ

นอกเหนือจากการนำเสนอโดยการถ่ายทอดประสบการณ์โดยใช้ภาษาที่เรียบง่ายแล้ว นายอินแก้วเองก็ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ผู้รับสารในการสื่อสารแต่ละครั้งด้วย ทั้งนี้ การวิเคราะห์ดังกล่าวเพื่อประเมินความสนใจของผู้ฟังและเป็นปัจจัยชี้แนะว่าการขับเคลื่อนโครงการควรสื่อสารไปยังบุคคลใด จึงมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จ

“ถ้าไปพูดที่ไหนแล้วคนเค้าสนใจอยากทำแท้ๆ เค้าจะซักเค้าจะถามลุงอยู่นั่นแล้ว ว่าทำยังไง ชั้นที่หนึ่งทำยังไง ชั้นที่สองทำยังไง ถ้าคนที่ฟังเฉยๆ ไม่สนใจว่าเริ่มทำยังไง จบลงเป็นยังไง อย่างนั้นไม่เอาจริงหรอก” (อินแก้ว เรือนปานันท์, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2552)

3.3 สื่อเฉพาะกิจ สื่อเฉพาะกิจทำบทบาทหน้าที่หลักเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ทั้งเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของโครงการ ดอกย้าสาธารณมติของชุมชน กระตุ้นเตือนให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และที่สำคัญเป็นสัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์กลุ่มในฐานะชุมชนปลอดเหล้าในงานศพของชุมชนต่างๆ สื่อเฉพาะกิจที่สร้างสรรค์ขึ้นในโครงการงานศพดเคหล้าในพื้นที่ต่างๆ มีหลายประเภท ได้แก่ ป้ายไหว้หน้าศพ สติกเกอร์ ป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ บอร์ดนิทรรศการ พวงหรีด เอกสารสิ่งพิมพ์ และแผ่นซีดีรอม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **ป้ายไหว้หน้าศพ** เป็นป้ายที่มีข้อความสำหรับไหว้ศพ แต่จะเพิ่มข้อความระบุว่าเจ้าภาพของงานศพดังกล่าวได้เข้าร่วมในโครงการงดเหล้าในงานศพ ดังภาพที่ 9.29 หน้า 486

ภาพที่ 9.29: ป้ายไหว้หน้าศพของ ต.หลวงใต้ อ.งาว

2) สติกเกอร์ เป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเฉพาะในบางพื้นที่ ได้แก่ อ.งาว เนื้อหาภายในสติกเกอร์ มีข้อความเชิญชวนให้ร่วมกันงดเหล้า คือ “ครอบครัวสดใส ร่วมใจงดเหล้า บ้านเราน่าอยู่” ซึ่งในกรณีของ อ.งาว นั้น ประโยชน์หลักของสติกเกอร์คือการเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้ทราบว่าครัวเรือนใดเข้าร่วม โครงการงานศพงดเหล้าบ้าง เนื่องจากใช้วิธีให้แต่ละครัวเรือนสมัครด้วยความสมัครใจ ประโยชน์รองลงมา ก็คือเป็นการเชิญชวนและคอยย้ำให้คนในชุมชนร่วมกันงดเหล้าในพิธีกรรมงานศพ ดังภาพที่ 9.30

ภาพที่ 9.30: สติกเกอร์ติดเสาบ้าน เป็นสัญลักษณ์แสดงการเข้าร่วมโครงการ

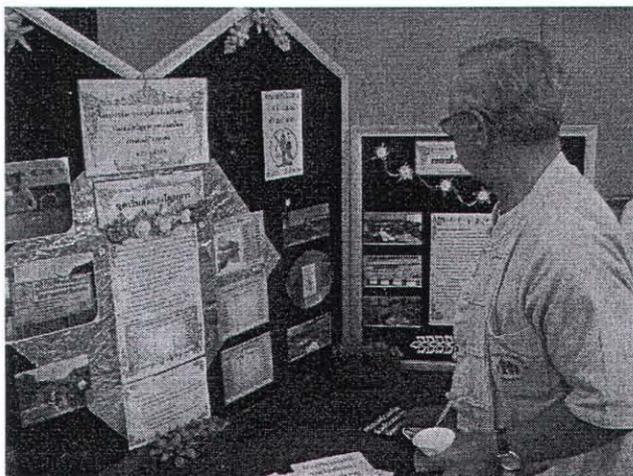
5) ป้ายประชาสัมพันธ์ เป็นป้ายเพื่อประกาศสถานภาพของพิธีกรรมงานศพ ว่าเป็น “งานศพปลอดเหล้า” หรือ ป้ายประชาสัมพันธ์อีกแบบหนึ่งคือป้ายประกาศสถานภาพของชุมชน ว่าเป็น “ชุมชนซึ่งงดเหล้าในพิธีกรรมงานศพ” ที่มาของป้ายประชาสัมพันธ์เหล่านี้ มีที่มาจากสองทาง ได้แก่ ป้ายประกาศสถานภาพของชุมชน จะเป็นป้ายที่ชุมชนได้รับจากหน่วยงานปกครองระดับจังหวัด ซึ่งมีข้อความว่า “จังหวัดลำปาง ขอประกาศว่า อำเภอ / ตำบล / หมู่บ้าน เป็นอำเภอ / ตำบล / หมู่บ้านปลอดเหล้าและการพนันในงานศพ ประจำปี...” สำหรับป้ายประกาศสถานภาพของ

พิธีกรรมงานศพนั้น เป็นป้ายที่ชุมชนจัดทำขึ้นเอง โดยส่วนใหญ่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน คือการขออภัยแก่ผู้ร่วมงาน และแจ้งให้ทราบว่าเจ้าภาพงานศพดังกล่าวเข้าร่วมโครงการงานศพงดเหล้า ดังภาพที่ 9.31

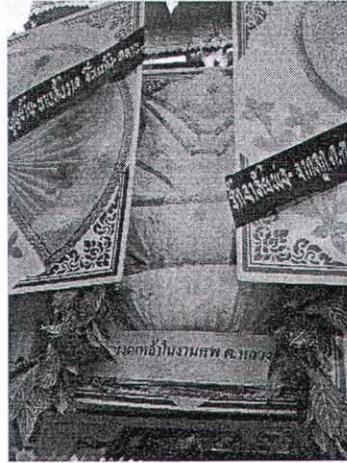
ภาพที่ 9.31: ป้ายประกาศอีกแบบหนึ่งของพิธีกรรมงานศพงดเหล้า

6) บอร์ดนิทรรศการ เป็นบอร์ดนิทรรศการที่จัดทำขึ้นในงานมหรรมงดเหล้าในงานศพ จังหวัดลำปาง โดยแต่ละชุมชนที่ตัวแทนของแต่ละอำเภอจัดขึ้น เพื่อนำเสนอข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับความเป็นมาของโครงการ วิธีการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยมีภาพการทำกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ประกอบในบอร์ดนิทรรศการ ดังตัวอย่างในภาพที่ 9.32

ภาพที่ 9.32: บอร์ดนิทรรศการของอำเภอที่นำมาจัดแสดงในงานมหรรมงดเหล้าในงานศพ

7) พวงหรีด เป็นสื่อเฉพาะกิจอีกชนิดหนึ่งในโครงการงานศพจดเกล้า ภาพรวมโดยทั่วไปไม่ได้แตกต่างจากพวงหรีดที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพโดยทั่วไปแต่อย่างใด เพียงแต่ข้อความที่ติดบนพวงหรีดจะระบุว่าเป็นพวงหรีดที่สนับสนุนโดยแกนนำผู้ขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าในแต่ละพื้นที่ ดังภาพที่ 9.33

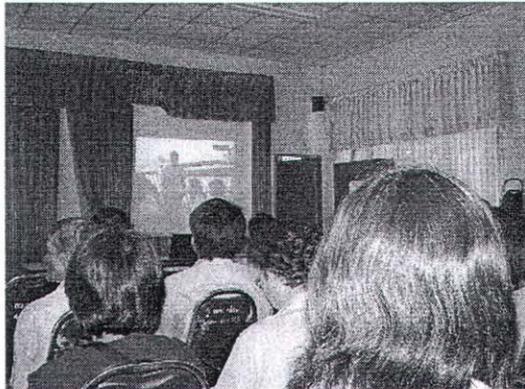
ภาพที่ 9.33: พวงหรีดของโครงการงานศพจดเกล้า

8) เอกสารสิ่งพิมพ์ เอกสารสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่แกนนำในบางพื้นที่จัดทำขึ้น จากการเก็บรวบรวมของผู้วิจัย พบว่าแกนนำ ต.หลวงใต้ อ.งาว ได้จัดทำหนังสือเล่มเล็ก “แนวทางการจัดงานศพ” ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ขนาด 4 X 5.5 นิ้ว จำนวน 14 หน้า และต่อมาได้มีการเผยแพร่ไปยังพื้นที่อื่นๆ จนเกิดการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในบางพื้นที่ เช่น อ.เสริมงาม เนื้อหาภายในประกอบด้วย ขั้นตอนการเตรียมงานศพที่สำคัญ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การสวดอภิธรรม การนำศพลงจากบ้าน ไปจนถึงการเผาศพ รวมถึงการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่สำคัญประกอบพิธี เช่น ขันขอมมาศ ขันหลวง ขันธรรม ขันสวด รวมไปถึงการนำเสนอรายการอาหารสำหรับเลี้ยงแขก ซึ่งมีทั้งหมด 6 สำหรับให้เลือกตามความเหมาะสมสำหรับเจ้าภาพ พร้อมประมาณการค่าใช้จ่ายที่ลดหลั่นกันมา ตั้งแต่สำหรับชุดแรก ซึ่งเป็นข้าว อาหาร 3 อย่าง และขนมหวาน ราคา 13,780 บาท จนถึงสำหรับชุดที่ 6 ซึ่งเป็นข้าวผัด ราคา 3,800 บาท ดังที่ผู้วิจัยได้นำมายกเป็นตัวอย่างประกอบด้านล่างนี้

สำหรับอาหารชุดที่ 6

ข้าวผัด	-ข้าว 50 กิโลกรัมๆ ละ 26 บาท	เป็นเงิน 1,300 บาท
	-หมู 20 กิโลกรัมๆ ละ 80 บาท	เป็นเงิน 1,600 บาท
	-ไข่ 200 ฟองๆ ละ 3 บาท	เป็นเงิน 600 บาท
	-เครื่องปรุง	เป็นเงิน 300 บาท
	รวมเป็นเงินทั้งสิ้น	3,800 บาท

9) **แผ่นซีดีรอม** แผ่นซีดีรอมเป็นสื่อสมัยใหม่ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่า ทั้งนี้ จากจุดเริ่มต้นของชุมชนบ้านดงซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการทำโครงการงานศพดเหล่า ต่อมา เมื่อโครงการประสบความสำเร็จ ทาง สกว. จึงได้จัดทำแผ่นซีดีรอมเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนบ้านดง ภายในมีเนื้อหาเกี่ยวกับที่มาและกิจกรรมของโครงการงานศพดเหล่าที่ชุมชนบ้านดงดำเนินการในระหว่าง พ.ศ. 2545-2546 ภาพบรรยากาศจำลองการประชุมภายในชุมชน ทักษะและความคิดเห็นของกลุ่มแกนนำ รวมถึงชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนเกี่ยวกับโครงการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (เนื้อหาภายในยังไม่ครอบคลุมถึงการทำโลงศพและปราสาทศพซึ่งเกิดขึ้นในภายหลัง) เมื่อสถาบันเสนาะพยายามขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าในพื้นที่ต่างๆ โดยเริ่มต้นจากการทำเวทีชี้แจงและความเข้าใจ ก็ได้อาศัยแผ่นซีดีรอมของชุมชนบ้านดงเป็นสื่อ ต่อมา เมื่อการขยายผลในพื้นที่อื่นๆ เริ่มบังเกิดผล สถาบันเสนาะก็ได้จัดทำซีดีรอมเพิ่มเติมเพื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ด้วย (เนื้อหาภายในใกล้เคียงกับซีดีรอมของชุมชนบ้านดง แต่เป็นพื้นที่นำร่องแห่งอื่น) จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่าการใช้วีซีดีนำเสนอ นั้น ทำให้ผู้เข้าร่วมในเวทีเกิดความสนใจ เพราะเป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง และผู้ชมสามารถรับรู้ถึงเรื่องราว เหตุการณ์ หรือบรรยากาศต่างๆ ที่ปรากฏในวีซีดีได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 9.34: บรรยากาศการทำเวทีชี้แจงโครงการงานศพดเหล่าที่ อ.เดิน โดยใช้สื่อวีซีดีประกอบ

3.4 สื่อกิจกรรมพิเศษ สื่อกิจกรรมพิเศษ (event) เป็นช่องทางสื่อสารขนาดใหญ่ที่สุดของโครงการงานศพดเหล่า มีลักษณะเด่นคือการเป็นพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ที่รองรับคนจำนวนมาก พร้อมทั้งนำเสนอกิจกรรมที่หลากหลายในคราวเดียวกัน แต่ก็มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถจัดได้บ่อยครั้งเพราะใช้งบประมาณสูง บทบาทที่เด่นชัดของสื่อกิจกรรมพิเศษคือการทำหน้าที่เป็นช่องทางในการสร้างภาคีเครือข่าย ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน และระหว่างชุมชนต่อชุมชน รวมทั้งเป็นช่องทางในการติดตามประเมินผลโครงการได้อีกด้วย

กิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นในระดับจังหวัดคืองานมหกรรมงดเหล้าในงานศพ จังหวัดลำปาง วันที่ 18-19 กันยายน พ.ศ.2552 ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์กิจกรรมดังกล่าวตลอดระยะเวลา 2 วัน โดยงานดังกล่าวเป็นงานใหญ่ มีผู้เข้าร่วมประมาณ 400 คน ส่วนใหญ่เป็นชาว จ.ลำปาง และบางส่วนเป็นภาคีที่ร่วมรณรงค์ลดการดื่มเหล้าจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ จ.น่าน จ.เชียงราย จ.เชียงใหม่ และ จ.แม่ฮ่องสอน สถานที่จัดงานคือโรงแรมลำปางเวียงทอง

กิจกรรมในวันแรกประกอบด้วยการนำเสนอผลการดำเนินงานของแต่ละอำเภอ โดยรูปแบบการนำเสนอประกอบด้วยการจัดบอร์ดนิทรรศการ การพูดคุย และการแสดงสื่อพื้นบ้าน (จ๊อยซอ) ซึ่งบรรยากาศภายในงานเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ไม่เคร่งเครียด ในช่วงบ่าย เป็นการแสดงดีกลองสะบัดไชยแห่ใบประกาศ (งดเหล้าในงานศพ) ซึ่งเป็นการแสดงของนักเรียนในท้องถิ่น หลังจากนั้นพัฒนากร อ.วังเหนือ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะทำงานระดับจังหวัดได้นำเสนอภาพรวมการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าของจังหวัด ในช่วงท้าย มีการมอบป้ายประกาศการเป็นพื้นที่ปลอดเหล้าและการพนันในงานศพ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล ไปจนถึงระดับอำเภอ ซึ่งในครั้งนี้ มีอำเภอที่สามารถประกาศได้ 1 อำเภอ คือ อ.งาว และการมอบเกียรติบัตรเชิดชูเกียรติให้กับผู้ที่มีส่วนผลักดันโครงการงานศพงดเหล้า

ภาพที่ 9.35: ผู้ขับเคลื่อนโครงการรับมอบป้ายประกาศ

กิจกรรมในวันที่สอง เป็นการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นระหว่างแกนนำ และภาคีเครือข่ายจากพื้นที่ต่างๆ ในภาคเหนือ ซึ่งในวันนี้จำนวนผู้เข้าร่วมลดลง เหลือประมาณ 80 คน แต่เป็นกลุ่มผู้นำในการขับเคลื่อนโครงการเป็นหลัก บรรยากาศของการพูดคุยเป็นกันเอง แต่เนื้อหาของ การพูดคุยมีความเข้มข้น ประเด็นที่แลกเปลี่ยนส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ ในการเคลื่อนงานของแต่ละพื้นที่ ปัญหาอุปสรรคที่พบเจอ รวมถึงแนวทางแก้ไขปัญหา และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้ดำเนินรายการได้ชักชวนให้แกนนำในพื้นที่ๆ ประสบความสำเร็จในการ

ดำเนินงานเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับแกนนำส่วนอื่นๆ นอกจากนี้ จะมีผู้รับทำหน้าที่เขียนแผนภาพความคิด (mind map) เพื่อสรุปภาพรวมของประเด็นที่ได้แลกเปลี่ยนกันไว้ด้วย

ภาพที่ 9.36: บรรยายทฤษฎีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในงานมหกรรมงดเหล้าในงานศพ

3.5 สื่อการแสดงพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านที่เข้ามามีบทบาทเสริมในการจัดกิจกรรมก็คือ สื่อคำขอและการแสดงดนตรีพื้นเมือง เป็นสื่อที่สามารถผลิตเนื้อหาที่สอดคล้องกับประเด็นได้โดยตรง เช่น ในงานมหกรรมงดเหล้าในงานศพ มีชาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ มาแสดงคำขอ โดยเนื้อหาระบุถึงความรู้สึกที่ได้ร่วมโครงการและการมีโอกาสดูแลแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมโครงการคนอื่นๆ อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ทั้งที่สื่อการแสดงพื้นบ้านนั้นนับเป็นสื่อที่มีศักยภาพในการกระตุ้นความสนใจนำไปสู่การรับรู้ที่สูง เนื่องจากการผสมผสานระหว่างสาระและบันเทิง และสามารถเชื่อมร้อยผู้คนทุกเพศทุกวัยให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายขึ้น แต่ก็พบสื่อการแสดงพื้นบ้านเฉพาะในบางชุมชนและในการจัดกิจกรรมพิเศษเท่านั้น จึงตั้งข้อสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากข้อจำกัดทั้งในแง่ของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่ลดน้อยลงทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

ภาพที่ 9.37: การแสดงจ้อยชอของผู้สูงอายุ

4. **ผู้รับสาร (receiver)** การวิเคราะห์ผู้รับสารของการสื่อสารเพื่อขยายผลโครงการงานศพจดเหล่าจำเป็นต้องวิเคราะห์ผู้รับสารตามรูปแบบของการสื่อสารที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ เนื่องจากในการขยายผลโครงการนั้นได้ใช้การสื่อสารหลายรูปแบบ ซึ่งมีผู้รับสารทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

4.1 **ผู้รับสารในการประชุมเชิงนโยบาย** การประชุมเชิงนโยบายเพื่อขยายผลโครงการงานศพจดเหล่าส่วนใหญ่เป็นการจัดขึ้นโดยจังหวัดร่วมกับสถาบันเสนาะพญา ด้วยเหตุนี้ ผู้รับสารในการประชุมเชิงนโยบายจึงเป็นหัวหน้าหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการงานศพจดเหล่า เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาสังคม เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานทางศาสนา และเจ้าหน้าที่ของสถาบันเสนาะพญา ในด้านของชุมชนนั้น ผู้รับสารที่จะได้เข้าร่วมการประชุมเชิงนโยบายก็คือผู้นำชุมชน ทั้งเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่คนทั่วไปในชุมชนจะไม่มีโอกาสเป็นผู้รับสารในการประชุมเชิงนโยบาย

4.2 **ผู้รับสารในการจัดเวทีชี้แจงโครงการ** การจัดเวทีชี้แจงโครงการงานศพจดเหล่า เป็นเวทีที่สถาบันเสนาะพญาจะร่วมกับแกนนำของแต่ละพื้นที่นำร่องจัดขึ้น (แกนนำในโครงการนี้ส่วนมากเป็นผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และพระสงฆ์) เป็นเวทีในระดับตำบลหรืออำเภอ ด้วยเหตุนี้ ผู้รับสารในการจัดเวทีชี้แจงโครงการจึงมีทั้งข้าราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนในระดับท้องถิ่น (ผู้นำตามธรรมชาติ / อสม. / ประธานกลุ่มแม่บ้าน / มัคคทายก) ตัวแทนชาวบ้านซึ่งได้รับการเชิญให้มาเข้าร่วม หรือชาวบ้านผู้ที่เกิดความสนใจมาเข้าร่วมด้วยตนเอง (แต่ลักษณะนี้มีจำนวนไม่มากนัก)

4.3 **ผู้รับสารในการจัดเวทีประชาคม** การจัดเวทีประชาคมมี 2 ระดับ ระดับแรกคือการจัดเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้าน และระดับที่สองคือการจัดเวทีประชาคมในระดับตำบล จากข้อมูลที่ศึกษา โดยส่วนมากจะเป็นการจัดเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านเป็นหลัก ซึ่งการจัดเวทีประชาคมนั้นเป็นบทบาทของแกนนำในแต่ละพื้นที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง เจ้าหน้าที่จากสถาบันเสนาะพญาจะไปเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์หรือที่ปรึกษา ผู้รับสารในการจัดเวทีประชาคมนี้คือคนภายในตำบลหรือหมู่บ้านนั้นๆ ระบบที่หมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้คือการให้แต่ละครัวเรือนส่งตัวแทนมาเข้าร่วมในเวทีประชาคม 1 คน เพื่อลงมติว่าจะจดเหล่าในงานศพหรือไม่

4.4 **ผู้รับสารในการจัดพิธีกรรมงานศพ** การจัดพิธีกรรมงานศพเป็นการสื่อสารที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล่า เพราะเป็นการสื่อสารเชิงกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนทั้งหมดได้มีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติกันอย่างแท้จริง ผู้รับสารในการจัดพิธีกรรมงานศพก็คือคนส่วนใหญ่ในชุมชน ซึ่งครอบคลุมผู้รับสารมากกว่าการจัดเวทีประชาคม เนื่องจากการจัดงาน

ศพในชุมชนชนบทนั้น ทั้งครอบครัวมักมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือเจ้าภาพมากกว่าจะส่งตัวแทนไปร่วมงาน เช่น ทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านต่างก็ไปเข้าร่วมงานศพ หรือปู่ย่าตายายไปช่วยงานศพก็มักจะนำลูกหลานไปด้วย ทำให้ผู้รับสารในการจัดพิธีกรรมงานศพมีความหลากหลาย ครอบคลุมคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน รวมทั้งญาติพี่น้องเพื่อนฝูงที่มาจากต่างชุมชนด้วย

4.5 ผู้รับสารในการจัดงานมหรรมงคเหล้าในงานศพ การจัดงานมหรรมงคเหล้าในงานศพเป็นการจัดงานใหญ่ระดับจังหวัด ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยๆ หลายอย่าง ทั้งการนำเสนอผลงาน การเสวนา การอภิปราย และการแสดง ผู้รับสารในงานมหรรมงคเหล้าในงานศพซึ่งมีจำนวนมาก (ประมาณ 400 คน) โดยส่วนมากเป็นตัวแทนจากชุมชนนำร่อง ข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ ของจังหวัด เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน พระสงฆ์ และผู้รับสารอีกส่วนหนึ่งคือคนภายนอกจากชุมชนอื่นๆ นอกจังหวัดลำปางที่มีความสนใจในตัวโครงการงานศพงคเหล้าหรือเป็นเครือข่ายของสถาบันเสนาหะพญาและกำลังดำเนินโครงการอยู่ในจังหวัดของตน

จากข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับสารในโครงการงานศพงคเหล้าข้างต้น ผู้วิจัยได้จัดทำตารางวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับสาร ดังแสดงในตารางที่ 9.2

ผู้รับสาร	การประชุมเชิงนโยบาย	เวทีชี้แจงโครงการ	เวทีประชาคม	พิธีกรรมงานศพ	งานมหรรม
คนในชุมชน	-	-	√	√	-
ผู้นำชุมชน	√	√	- (เป็นผู้ส่งสาร)	√	√
แกนนำระดับจังหวัด	√	- (เป็นผู้ส่งสาร)	- (เป็นผู้สังเกตการณ์)	-	√ (เป็นทั้งผู้ส่ง/รับสาร)
แกนนำระดับชุมชน	√	√	- (เป็นผู้ส่งสาร)	- (เป็นผู้ส่งสาร)	√ (เป็นทั้งผู้ส่ง/รับสาร)
ตัวแทนชุมชน	-	√	√	√	√
NGO อื่นๆ	-	-	-	-	√
ข้าราชการ	√	√	-	-	√
พระสงฆ์	√	√	-	- (เป็นผู้ส่งสาร)	√ (เป็นทั้งผู้ส่ง/รับสาร)
คนภายนอก (จากจังหวัดอื่น)	-	-	-	-	√

ตารางที่ 9.2: แสดงผู้รับสารจำแนกตามรูปแบบการสื่อสาร

จากตารางที่ 9.2 จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนซึ่งดำเนินโครงการงานศพดเหล้านั้นจะมีโอกาสเป็นผู้รับสารได้จากการทำเวทีประชาคมและจากการเข้าร่วมพิธีกรรมงานศพดเหล้าเป็นหลัก ในขณะที่ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนของชุมชนแต่ละแห่งจะมีโอกาสเป็นผู้รับสารจากรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายมากกว่า ดังนั้น ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำหน้าที่เป็นตัวกลาง (mediator) ในการประสาน ถ่ายทอด และเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารระหว่างจังหวัดและระดับชุมชนเข้าด้วยกัน แต่ปัญหาที่พบก็คือความไม่สมดุลของการไหลของข้อมูลข่าวสารที่ผ่านตัวกลาง ซึ่งพบว่าทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารในแนวตั้งจะเป็นการไหลจากบนลงล่าง (top-down) มากกว่าล่างขึ้นบน (bottom-up) กล่าวคือ โดยมากตัวกลางจะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากจังหวัดมาสู่ชุมชนเป็นหลัก (เช่น การถ่ายทอดข้อมูลเรื่องโครงการงานศพดเหล้าที่เป็นวาระของจังหวัด) แต่การป้อนข้อมูลระดับชุมชนกลับขึ้นไปสู่ระดับจังหวัดกลับกระทำได้อย่างยากกว่า เช่น การถ่ายทอดเรื่องราวผลการทำโครงการของแต่ละชุมชนจะทำในเวทีที่สถาบันแผนพะยอมเป็นผู้จัด ซึ่งในเวทีเหล่านั้นเจ้าหน้าที่ระดับสูงของจังหวัดจะเข้าร่วมเฉพาะเวทีขนาดใหญ่เท่านั้น ดังนั้น ปฏิกริยาสะท้อนกลับ (feedback) ของชุมชนโดยมากที่กลับไปสู่ระดับจังหวัดจึงต้องให้สถาบันแผนพะยอมเป็นตัวกลาง (mediator) ในการถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างชุมชนต้นแบบและชุมชนขยายผล และบทเรียนที่ได้รับจากการขยายผล

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้าของชุมชนต้นแบบ นั่นก็คือชุมชนบ้านดง กับชุมชนอื่นๆ ที่ได้นำแนวคิดการงดเหล้าในงานศพไปขยายผลในพื้นที่ของตน ทั้งนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อนงานของชุมชนต้นแบบมีคุณลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง และชุมชนที่นำไปขยายผลนั้นมีความเหมือนและความแตกต่างจากชุมชนต้นแบบอย่างไรบ้าง และได้นำคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบในการจัดทำโครงการไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนครบถ้วนหรือไม่ อย่างไร ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการในชุมชนที่นำโครงการงานศพดเหล้าไปขยายผลนั้นเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ หัวข้อย่อยที่จะนำเสนอจึงประกอบด้วย

- 1) คุณลักษณะสำคัญของการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล้าของชุมชนบ้านดง
- 2) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบชุมชนต้นแบบกับชุมชนขยายผล: ศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะสำคัญ
- 3) การจัดกลุ่มชุมชนขยายผลจากผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น และ
- 4) บทเรียนที่ได้รับจากการขยายผล ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะสำคัญของการขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าของชุมชนบ้านดง

การขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าของชุมชนบ้านดงนั้น มีคุณลักษณะหลายประการที่ผู้วิจัยได้ให้รายละเอียดไว้ในบทที่ 6 แล้ว อย่างไรก็ตาม ในบทที่ 9 นี้ ผู้วิจัยจะได้ดึงเอาคุณลักษณะสำคัญ (significant attributes) บางประการของชุมชนแห่งนี้ออกมา เพื่อนำมาใช้เป็นเกณฑ์เพื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ ที่ได้นำโครงการงานศพงคเหล่าไปขยายผลในพื้นที่ของตน คุณลักษณะสำคัญดังกล่าวมีทั้งสิ้น 13 ประการ ได้แก่ 1) ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน 2) ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาติ 3) ใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม 4) มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ 5) สื่อสารบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (ทำบัญชีค่าใช้จ่าย) 6) เน้นการสื่อสารกลุ่มเล็กและกลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ 7) ใช้ช่องทางทางการสื่อสารหลากหลาย 8) ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายได้เข้าร่วม 9) เปลี่ยนพื้นที่พิธีกรรมให้เป็นพื้นที่สาธารณะ 10) ใช้มาตรการเชิงสังคมภายในชุมชน 11) ใช้ต้นทุนภายในผสมผสานต้นทุนใหม่ภายนอก 12) บริบทชุมชนเป็นสังคมเครือญาติ/ไม่มีโรงเหล้าเสรีในชุมชน และ 13) มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่น (นอกเหนือจากการงคเหล่า) โดยมีสาระสำคัญในแต่ละประเด็นดังนี้

ประการแรก ความต้องการที่จะงคเหล่าในงานศพของชุมชนบ้านดงนั้นเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภายในชุมชนเอง โดยผู้นำสังเกตเห็นสภาพปัญหาแล้วทั้งชุมชนได้พูดคุยกันเพื่อหาแนวทางสร้างความเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากอำนาจภายนอกเข้าไปแทรกแซง

ประการที่สอง ผู้นำความเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านดงนั้นเป็นผู้นำตามธรรมชาติไม่ใช่ผู้นำในระบบ ซึ่งการที่ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาตินั้นก็มีทั้งข้อดีและข้อด้อย ข้อดีก็คือความสามารถในการเข้าถึงคนในชุมชน มีความคล่องตัวในการขับเคลื่อนสูง สามารถสร้างความยอมรับได้ง่าย ไม่มีแรงเสียดทานทางการเมือง มักไม่ถูกตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับผลประโยชน์ทับซ้อน แต่ข้อด้อยก็คือผู้นำตามธรรมชาตินั้นไม่มีอำนาจสั่งการในระบบ

ประการที่สาม การขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าของชุมชนบ้านดงใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างความเข้าใจร่วมกันจนนำไปสู่การกระทำ (action) เน้นกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีการสลับบทบาทกันเล่นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ประการที่สี่ เพื่อขับเคลื่อนโครงการ ได้มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้น ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ประกอบด้วยผู้นำในระบบ ผู้นำตามธรรมชาติและผู้มีจิตอาสา และผู้ประสานงานภายในชุมชน การตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจนี้มีคุณูปการสำคัญสองอย่าง ประเด็นแรก ในการขับเคลื่อนภารกิจที่เฉพาะเจาะจงและมีความยากอยู่ในตัวนั้น เฉพาะผู้ที่ทำงานอยู่แล้วตามระบบหรือการทำงานตามลำพัง อาจไม่มีศักยภาพหรือเวลาเพียงพอที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จึงจำเป็นต้องตั้งคณะทำงานขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง การตั้งคณะทำงานใหม่เป็นกลยุทธ์ในการเปลี่ยนผู้รับสารให้เข้ามาแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นการยกระดับการมีส่วนร่วมให้สูงยิ่งขึ้น

ประการที่ห้า ระหว่างการดำเนินโครงการ สิ่งในกลุ่มแกนนำของชุมชนบ้านดงให้ ความสำคัญก็คือการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มาสื่อสารกับคนในชุมชน ไม่ว่าจะป็นข้อมูลค่าใช้จ่ายใน งานศพ หรือข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน มาโต้แย้งกับความคิดเห็นหรือความเชื่อเพื่อให้เกิดการ ยอมรับอย่างแท้จริง

ประการที่หก ลักษณะเด่นในกระบวนการสื่อสารของชุมชนต้นแบบก็คือ ก่อนจะก้าวไปสู่ กระบวนการตัดสินใจร่วมกันด้วยการทำเวทีประชาคมนั้น กลุ่มแกนนำเน้นการสื่อสารกลุ่มเล็ก (การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ) และกลุ่มขนาดกลาง (การประชุมหมวดบ้าน) อย่างเข้มข้นเพื่อเป็น หลักประกันว่าคนทั้งหมดในชุมชนเกิดความเข้าใจในตัวโครงการมากพอสมควร แล้วจึงตัดสินใจ ทำเวทีประชาคม

ประการที่เจ็ด การขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล่าของชุมชนได้อาศัยช่องทาง การสื่อสารอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะพิจารณาจากมิติใดก็ตามที (ช่องทางสื่อสารแบบเก่า/แบบใหม่ ช่องทางการสื่อสารประจำ/เฉพาะกิจ) การมีช่องทางที่หลากหลายก็หมายถึงโอกาสที่มากขึ้นที่คู่ สื่อสารจะได้ปฏิสัมพันธ์กัน เนื้อหาสารหรือประเด็นก็มีโอกาสได้รับการผลิตซ้ำบ่อยครั้งยิ่งขึ้นด้วย

ประการที่แปด ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายในชุมชนได้เข้าร่วมตลอดกระบวนการ ไม่ว่าจะป็น การร่วมวางแผนขับเคลื่อนโครงการด้วยการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงาน การร่วมแสดง ความคิดเห็นต่อโครงการผ่านช่องทางต่างๆ การร่วมตัดสินใจในเวทีประชาคม การร่วมลงมือทดลอง งดเหล่าในงานศพ และการร่วมประเมินผลสิ่งที่กระทำ

ประการที่เก้า กลุ่มแกนนำใช้กลยุทธ์เปลี่ยนพื้นที่งานศพในการรับรู้ของผู้คนให้เป็นพื้นที่ สาธารณะมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยการให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในพิธีกรรม นับตั้งแต่การส่งเสริมเรื่อง การเข้าช่วยการจัดงานศพในด้านต่างๆ (ซึ่งมีมานานแล้ว แต่ภายหลังกิจกรรมบางอย่างหดหายไปก็ ต้อง รื้อฟื้นขึ้นใหม่) และการเข้าไปมีส่วนร่วมกับเจ้าภาพทำบุญชื้อค่าใช้จ่าย รวมถึงการเข้าตรวจตรา สอดส่องไม่ให้มีคนดืมเหล่าในพิธีกรรม (เพิ่งเกิดขึ้นจากการทำโครงการ)

ประการที่สิบ ชุมชนบ้านดงเน้นการใช้มาตรการทางสังคมหรือการออกกฎหมายมากดันผู้ ที่ฝ่าฝืนมติ ไม่ว่าจะป็นการไม่ร่วมกิจกรรมเชิงสังคม การตำหนิโดยผู้อาวุโส การต่อว่าหรือการ ชุบชิบนินทา การปรับสินไหมหรือการตัดสิทธิ์บางประการที่พึงมีพึงได้

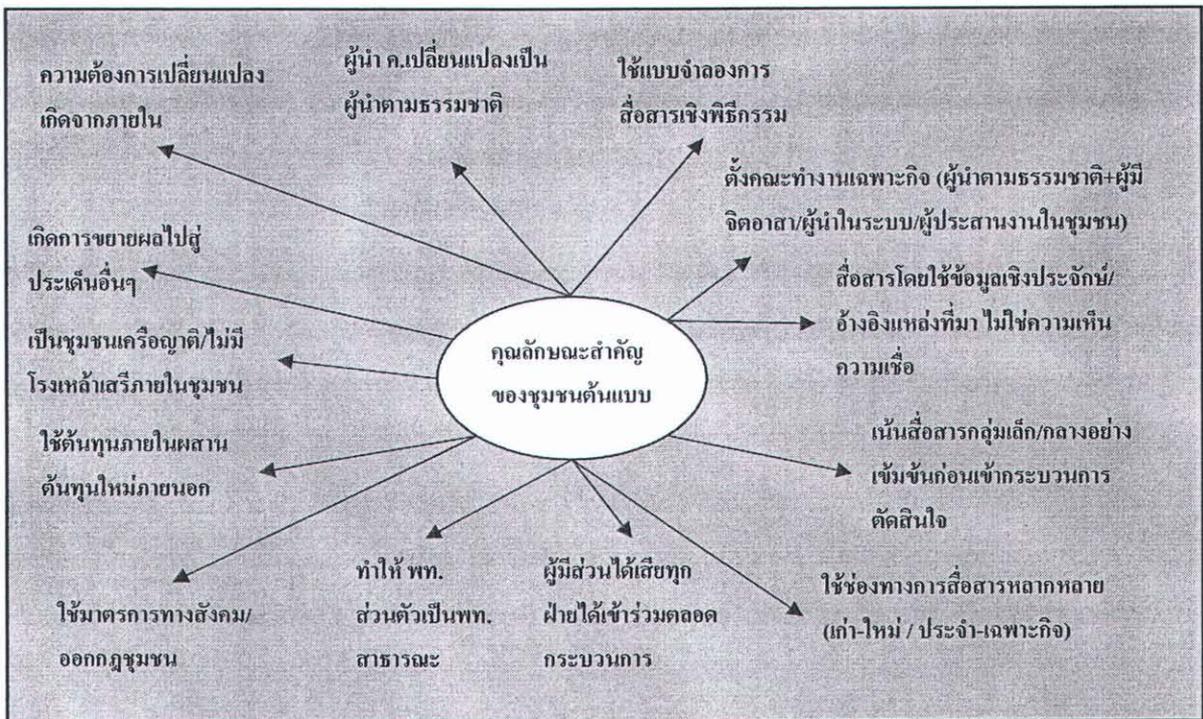
ประการที่สิบเอ็ด การขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล่าของบ้านดงมีการใช้ต้นทุนภายใน ที่ชุมชนมีอยู่ อันได้แก่ ต้นทุนทางวัฒนธรรมทั้งด้านองค์ความรู้ (การใช้มาตรการชุมชน การทำเวที ประชาคม การทำกลุ่มออมทรัพย์) และค่านิยมประเพณี (การเคารพผู้อาวุโส การเคารพมติชุมชน) มาผสานกับต้นทุนจากภายนอก (ความรู้ด้านการทำวิจัย การหนุนเสริมจากองค์กรภายนอก) แล้วใช้ ต้นทุนเหล่านี้เป็นฐานในการขับเคลื่อนโครงการ

ประการที่สิบสอง บริบทของชุมชนบ้านดงเป็นสังคมเครือญาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับการ ผูกพันทางสายเลือด การเคารพผู้อาวุโส และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน และที่สำคัญ

ภายในชุมชนบ้านดงนั้น ไม่มีโรงเหล้าเสรีภายในหมู่บ้าน เหล้านี้ล้วนเป็นคุณลักษณะเด่นที่ช่วยส่งเสริมให้การขับเคลื่อน โครงการ ได้รับความสำเร็จ

ประการสุดท้าย ชุมชนต้นแบบได้มีการขยายผลการงดเหล้าในงานศพไปสู่มิติอื่นๆ นอกเหนือจากการงดเหล้า นั่นก็คือการทำ โลงศพและปราสาทศพ รวมทั้งมีการยืดหยุ่นเรื่องอาหารที่ใช้เลี้ยงแขกภายในงาน เช่น บางงาน เจ้าภาพอาจจะเลือกเลี้ยงข้าวสวยเป็นอาหารจานเดียวแทนการเลี้ยงข้าวเหนียวซึ่งเลี้ยงเป็นสำหรับ

ผู้วิจัยได้สรุปคุณลักษณะสำคัญทั้ง 13 ประการออกมาเป็นแผนภาพ ดังแสดงในภาพที่ 9.38

ภาพที่ 9.38: คุณลักษณะสำคัญของชุมชนต้นแบบ

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบชุมชนต้นแบบกับชุมชนขยายผล: ศึกษาเปรียบเทียบ

คุณลักษณะสำคัญ

จากการสรุปคุณลักษณะสำคัญของชุมชนต้นแบบ 13 ประการข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้คุณลักษณะเหล่านี้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ชุมชนอื่นๆ ซึ่งนำแนวคิดงานศพงดเหล้าไปขยายผลในพื้นที่ของตน รายละเอียดของแต่ละชุมชนได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อกระบวนการขยายผลโครงการงานศพงดเหล้า: การเคลื่อนงานในตำบลนำร่องของแต่ละอำเภอ เพราะฉะนั้นในหัวข้อนี้จะหยิบยก

เฉพาะประเด็นสำคัญออกมาเปรียบเทียบเท่านั้น ทั้งนี้จะแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะโดยรวมของตำบลนาร่องและบางหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก ดังต่อไปนี้

2.1 ต.นายาง อ.สพปราช จากข้อมูลการเคลื่อนงานของ ต.นายาง ในภาพรวมพบว่าชุมชนทั้งหมดเป็นชุมชนเครือญาติ การขับเคลื่อนโครงการงานศพคงเหลือเกิดจากการที่ผู้นำในระบบ (กำนัน) ได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมงานศพที่ชุมชนต้นแบบจึงได้นำมาขยายผลที่หมู่บ้านของตน (บ้านนายาง) ต่อจากนั้นได้นำเสนอแนวคิดกับผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้าน คณะทำงานระดับตำบลมีองค์ประกอบหลักเป็นผู้นำชุมชน (แตกต่างจากคณะทำงานของชุมชนต้นแบบ) โดยมีองค์กรสงฆ์ให้การสนับสนุน ช่องทางการสื่อสารหลักของคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุมประจำเดือนของทางอำเภอ เมื่อผู้ใหญ่บ้านอื่นๆ นำไปขยายผลในหมู่บ้านของตน พบว่าไม่ได้นำคุณลักษณะเรื่องความเข้มข้นของการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางก่อนทำประชาคมของชุมชนต้นแบบไปปฏิบัติ แต่เข้าสู่กระบวนการลงประชามติเลย (ยกเว้นบ้านนายาง) คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน (ไม่ได้ร่วมวางแผน แต่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และประเมินผล) ไม่ได้เน้นการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะการทำบัญชีค่าใช้จ่าย ส่วนช่องทางการสื่อสารในแต่ละหมู่บ้านนั้นใช้ช่องทางหลักคือการประชุมประจำเดือน การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และการติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านนายาง คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ ได้แก่ 1. เป็นชุมชนเครือญาติ
2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงวัตรปฏิบัติเรื่องการเลี้ยงเหล้าในงานศพของบ้านนายางเป็นความต้องการที่มาจากภายในชุมชน
3. กระบวนการสื่อสารใช้แบบจำลองการสื่อสารแบบพิธีกรรม
4. มีกระบวนการสื่อสารกลุ่มเล็กเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างเข้มข้นก่อนจะนำไปสู่การประชาคมและออกแนวปฏิบัติระดับหมู่บ้าน
5. คนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทดลองกระทำ และประเมินผล แต่ไม่ได้ร่วมวางแผน และ
6. มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นในภายหลัง ได้แก่ มีการรณรงค์ให้ประหยัดสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพ

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ ได้แก่ 1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (กำนัน ต.นายาง) 2. ไม่ได้ตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจแต่ใช้คณะทำงานตามรูปแบบ (คณะกรรมการหมู่บ้าน) 3. ไม่มีความเข้มข้นเรื่องการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่าย) 4. ช่องทางการสื่อสารมีความหลากหลายน้อยกว่าชุมชนต้นแบบ โดยมากเป็นช่องทางประจำที่มีอยู่แล้ว แต่ไม่มีช่องทางเฉพาะกิจเหมือนชุมชนต้นแบบ (ช่องทางหลักคือสื่อบุคคล (กำนัน) พื้นที่การพูดคุยในชีวิตประจำวัน และการประชุมหมู่บ้าน) และ 5. มีโรงเหล้าเสรีตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน

2.2 ต.นิคมพัฒนา อ.เมือง จากข้อมูลการเคลื่อนงานของ ต.นิคมพัฒนา ในภาพรวม

พบว่า ชุมชนส่วนมากเป็นชุมชนแบบผสมผสานระหว่างกลุ่มเครือข่ายและกลุ่มผู้อพยพมาจากถิ่นอื่น การขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าเกิดจากแรงผลักดันจากภายนอก โดยการจัดเวทีประชาคมระดับอำเภอของสถาบันแสนพระยา (ถึงแม้ว่าผู้นำชุมชนเคยมีความพยายามที่จะผลักดันโครงการมาก่อนแล้ว แต่ยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมชัดเจน) ผู้นำในระบบ (กำนัน) เคลื่อนงานโดยการตั้งคณะกรรมการระดับตำบลที่ประกอบด้วย ผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน อบต. หัวหน้าหน่วยงานราชการ) และพระสงฆ์ มีการทำเวทีประชาคมระดับตำบล (ซึ่งผู้เข้าร่วมเป็นตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ) ก่อนทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน ตรงนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการสื่อสารของ ต.นิคมพัฒนา ใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model) ไม่ใช่แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมแบบชุมชนต้นแบบ โดยใช้แรงกดดันจากภายนอก (มติดระดับตำบล) เข้าไปกดดันหมู่บ้านให้ดำเนินการงดเหล้าในงานศพ ใช้การประชุมเป็นช่องทางการสื่อสารหลักระหว่างคณะกรรมการ คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน เมื่อผู้ใหญ่บ้านนำไปขยายผลในหมู่บ้านของตน โดยมากเข้าสู่กระบวนการทำประชาคมเลย โดยขาดการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อน ส่งผลให้คนในชุมชนยังมีส่วนร่วมไม่ครบทุกขั้นตอน ช่วงแรกมีความพยายามสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เรื่องการทำบุญชื้อ่าใช้จ่าย แต่กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลชุมชนยังขาดการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยมากยกให้เจ้าภาพดูแลแล้วสอบถามข้อมูลภายหลัง (สะท้อนว่ายังไม่ได้ทำพื้นที่พิธีกรรมให้เป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น) การประชาสัมพันธ์โครงการใช้เสียงตามสาย และติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ หลังดำเนินโครงการพบว่าการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ เช่น งดการว่าจ้างวงดนตรี การปรับเปลี่ยนรายการอาหาร เป็นต้น

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านนิคม คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1. พบว่าหลังดำเนิน

โครงการงานศพงดเหล้า ชุมชนเกิดการขยายผลไปสู่ประเด็นการลดเนื้อสัตว์ที่ใช้ประกอบอาหารในพิธีกรรมงานศพลง

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ ได้แก่ 1. ชุมชนเป็นชุมชนแบบ

ผสมผสาน 2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากแรงผลักดันจากภายนอกเป็นหลัก 3. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน) 4. ไม่ได้ตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจแต่ใช้คณะกรรมการตามรูปแบบ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน) 5. คนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผน 6. ไม่มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบุญชื้อ่าใช้จ่าย) 7. ช่องทางการสื่อสารมีความหลากหลายน้อยกว่าชุมชนต้นแบบ ช่องทางหลักคือตัวบุคคล (กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) พื้นที่การพูดคุยในชีวิตประจำวัน และการประชุมหมู่บ้าน และ 8. การแก้ปัญหาบางอย่างทำให้พื้นที่

พิธีกรรมกลายเป็นพื้นที่ของปัจเจกมากยิ่งขึ้น (แก้ปัญหาคนดื่มเหล้าตอนไปหาพินด้วยการเปลี่ยนเป็นระบบว่าจ้างแทน)

2.3 ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.ร่องเคาะ ในภาพรวมพบว่าชุมชนเป็นชุมชนแบบผสมผสาน ระหว่างชาวไทยพื้นราบ/ชาวไทยภูเขา คนดั้งเดิมในท้องถิ่น/คนอพยพโยกย้ายมาจากต่างถิ่น และมีโรงเหล้าเสรีในตำบลจำนวนมาก ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก (นโยบายจังหวัด โดยมีสถาบันเสนาหญาเป็นผู้ขับเคลื่อน) ผู้นำในระบบเป็นผู้เคลื่อนไหวงาน (กำนัน โดยมีสารวัตรกำนันเป็นผู้ประสานงานหลัก) ผู้นำชุมชนลงมตร่วมกันว่าจะขับเคลื่อนโครงการ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้ดำเนินการ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) แล้วเลือกหมู่บ้านนำร่องมาทดลองทำ (ประเด็นนี้แสดงว่ากระบวนการสื่อสารที่เชื่อมโยงจากระดับตำบลไปสู่ระดับหมู่บ้านยังเป็นแบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด เน้นใช้มิติระดับตำบลสร้างความกดดันให้คนในหมู่บ้านนำร่องต้องยอมรับ) การเคลื่อนไหวงานในหมู่บ้านนำร่องโดยมากเข้าสู่กระบวนการทำประชาคมเลย โดยขาดการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อน ส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมไม่ครบทุกชั้นตอน การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ยังไม่ต่อเนื่องและไม่เข้มข้น (แกนนำระดับตำบลมีการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายมาใช้เป็นตัวอย่างประกอบการสร้างความเข้าใจในระดับหมู่บ้าน แต่การเก็บข้อมูลในระดับหมู่บ้านยังไม่ชัดเจนและไม่ต่อเนื่อง) ช่องทางการสื่อสารหลักภายในหมู่บ้านคือการประชุมประจำเดือน การพูดคุยของพระสงฆ์ และการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย หลังดำเนินโครงการ พบว่ามีกรขยายแนวคิดเรื่องงดเหล้าไปสู่การทำพวงหรีด โดยประยุกต์ใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และเริ่มมีแนวคิดที่จะขยายพื้นที่งดเหล้าไปสู่พื้นที่การแข่งขันกีฬาในท้องถิ่น

สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านผ่าซอ คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1. เน้นการใช้มาตรการทางสังคมภายในชุมชน (ปรับเงินเจ้าภาพ) 2. ผลักดันให้พื้นที่พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น (ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมดูแลค่าใช้จ่ายในพิธีกรรม)

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. เป็นชุมชนแบบผสมผสาน 2. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ดำเนินการ 3. ไม่ได้ตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจแต่ใช้คณะกรรมการหมู่บ้าน 4. การเคลื่อนไหวงานในหมู่บ้านเข้าสู่กระบวนการทำประชาคมเลย โดยขาดการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อน 5. คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการลงมือกระทำและประเมินผล และ 6. มีการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์บ้างแต่ยังไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ

2.4 ต.หัวเมือง อ.เมืองปาน จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.หัวเมือง ในภาพรวมพบว่า ต.หัวเมืองเป็นชุมชนแบบผสมผสานระหว่างชาวไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขา แต่ยังคงความเป็นชุมชนเครือญาติ ในตำบลมีโรงเหล้าเสรี ความต้องการเปลี่ยนแปลงมาจากภายใน (มีการเริ่มดำเนินการมาก่อนหน้าวาระจังหวัด) ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นความร่วมมือระหว่างผู้นำตามธรรมชาติ (ครูอาวุโส) และผู้นำในระบบ (กำนัน) มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบใกล้เคียงกับชุมชนต้นแบบ (ผู้นำในระบบ/ผู้นำตามธรรมชาติ+ผู้มีจิตอาสา/คณะสงฆ์) ใช้เวทีเสวนา และการประชุมเป็นช่องทางการสื่อสารคณะทำงานระดับตำบล ส่วนในระดับหมู่บ้าน ใช้การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (เวทีเสวนา) เพื่อสร้างความเข้าใจก่อนนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจในเวทีประชาคม (แม้แตกต่างจากชุมชนต้นแบบซึ่งเน้นการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลาง แต่ก็เห็นได้ว่า ต.หัวเมือง ใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม เน้นสร้างความเข้าใจร่วมกัน) เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ใช้ทั้งต้นทุนภายใน (บุคลากร/องค์ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน) และต้นทุนใหม่จากภายนอก (การสนับสนุนจากสถาบันเสนาพะญา) มาพนี้กำลังกัน ช่องทางการสื่อสารภายในชุมชนค่อนข้างหลากหลาย โดยช่องทางการสื่อสารที่สำคัญคือสื่อบุคคล (กำนัน/ครูอาวุโส) การประชุมหมู่บ้าน เวทีเสวนา ป้ายประชาสัมพันธ์ และพื้นที่พิธีกรรม ภายหลังจากขับเคลื่อนโครงการ มีการขยายผลสู่ประเด็นอื่น ได้แก่การประหยัดค่าปราสาทศพ การเสนอแนวคิดลดของปัจจัยและเครื่องไทยทาน

สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านต้นจูน คุณลักษณะที่เหมือนชุมชนต้นแบบ 1. เป็นชุมชนเครือญาติ 2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงมาจากภายในชุมชน 3. กระบวนการสื่อสารใช้แบบจำลองการสื่อสารแบบพิธีกรรม 4. ใช้มาตรการทางสังคมภายในชุมชน 5. มีกระบวนการสอดส่องตรวจตราภายในพื้นที่พิธีกรรม และ 6. มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นในภายหลัง ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบปราสาทศพ

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ ได้แก่ 1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (กำนัน) ผนึกกำลังร่วมกับครูอาวุโส 2. ภายในหมู่บ้านไม่ได้ตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจแต่ใช้คณะทำงานตามรูปแบบ (คณะกรรมการหมู่บ้าน) 3. ยังไม่มีความเข้มข้นเรื่องการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่าย) 4. ช่องทางการสื่อสารมีความหลากหลายน้อยกว่าชุมชนต้นแบบ ช่องทางหลักคือสื่อบุคคล พื้นที่การพูดคุยในชีวิตประจำวัน การประชุมหมู่บ้าน และป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 5. คนในชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน

2.5 ต.หลวงใต้ อ.งาว จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.หลวงใต้ ในภาพรวมพบว่า ชุมชนโดยมากใน ต.หลวงใต้ ยังคงเป็นชุมชนเครือญาติ มีโรงเหล้าเสรีในตำบล ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก แต่ผู้นำความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการผสมผสานกับระหว่างผู้นำในระบบ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้นำตามธรรมชาติ มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้น โดยคณะทำงานมีองค์ประกอบที่น่าสนใจ ทั้งผู้นำในระบบ ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้มีจิตอาสา ผู้ประสานงานภายในชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย) ซึ่งองค์ประกอบของคณะทำงานมีความหลากหลายมากกว่าชุมชนต้นแบบ กระบวนการสื่อสารอยู่ภายใต้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม โดยหลักการขับเคลื่อนใช้หลักสมัครใจของผู้เข้าร่วมที่จะปฏิบัติตามระเบียบของตำบลที่กำหนดขึ้น มีการประสานระหว่างต้นตุนเก่าของชุมชน (ผู้อาวุโส/ประเพณีวัฒนธรรม) และต้นตุนใหม่จากภายนอก (รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก/องค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การจัดเก็บข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์) คณะทำงานระดับตำบลมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ช่องทางประจำคือการประชุมประจำเดือน และมีช่องทางการสื่อสารอื่นๆ คือการทำเวที ส่วนช่องทางการสื่อสารในระดับหมู่บ้านก็มีความหลากหลายเช่นกัน ได้แก่ การพูดคุยในชีวิตประจำวัน การประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย การทำเวทีเสวนา สื่อบุคคล (เจ้าหน้าที่ อสม.) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (วีซีดีบ้านดง) และสื่อเฉพาะกิจจำนวนมาก (ป้ายประชาสัมพันธ์ พวงหรีด สติกเกอร์ ป้ายตั้งหน้าโรงศพ ใบสมัครเป็นสมาชิกโครงการ) คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน (วางแผน แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และประเมินผล) ให้ความสำคัญกับการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างสม่ำเสมอ โดยมีเจ้าหน้าที่ อสม. เป็นกลไกสำคัญในการเก็บข้อมูลร่วมกับกลุ่มแม่บ้านและเจ้าภาพงานศพ หลังดำเนินโครงการมีการขยายผลที่สำคัญคือสามารถสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นให้รับโครงการเข้าผนวกเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของหน่วยงาน

สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านใหม่เจริญสุข คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1. เป็นชุมชนเครือญาติ 2. ใช้มาตรการทางสังคมภายในชุมชนเพื่อกดดันผู้ดื่มเหล้าในงานศพ (การชูปชิตนินทา การต่อว่า) 3. มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ สื่อบุคคล (อสม.) การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย การประชุมหมู่บ้าน การทำเวทีชุมชน และป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 4. คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน 5. มีการทำให้พื้นที่พิธีกรรมมีสภาพเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น 6. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (ค่าใช้จ่ายในงานศพ) 7. หลังทำโครงการมีการขยายผลโดยมีการปรับเปลี่ยนรายการอาหารเพื่อความประหยัด

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก 2. ไม่มีการตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้าน 3. ใช้หลักสมัครใจเข้าร่วมโดยมีเจ้าหน้าที่ อสม. เป็นผู้ประสานงานหลักภายในหมู่บ้าน

2.6 ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.แจ้ห่ม ในภาพรวมพบว่า ชุมชน โดยมากใน ต.แจ้ห่ม เป็นชุมชนเครือข่าย ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก (วาระจังหวัด) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (นายก อบต.) ซึ่งได้ผลักดันให้โครงการงานศพงดเหล้าเป็นวาระของ อบต. คณะทำงานมาจากการผสมผสานระหว่างกลุ่มผู้นำในระบบ (สมาชิก อบต./ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้มีจิตอาสา (ผู้สูงอายุ/กลุ่มแม่บ้าน) และพระสงฆ์ ส่งผลให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน การขับเคลื่อนยึดแนวทางสมัครใจของ อ.จาว เป็นต้นแบบ ใช้แบบจำลอง การสื่อสารเชิงพิธีกรรม ช่องทางการสื่อสารของคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุม ส่วน ช่องทางการสื่อสารหลักระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนในหมู่บ้านคือใช้เวทีเสวนา (การสื่อสารกลุ่มใหญ่) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันแล้วทำเวทีประชาคม นำไปสู่การลงมติว่าจะใช้หลักเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้มาตรการทางสังคม (พระสงฆ์ไม่รับนิมนต์หากพบว่ามี การดื่มเหล้าในบริเวณงาน) เข้มงวดทางอ้อม ใช้ป้ายประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน มีการสื่อสารด้วย ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยให้กลุ่มแม่บ้านร่วมกับ อสม. คูแล (ซึ่งก็ถือว่าเป็นการทำในพื้นที่พิธีกรรมมี สภาพเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกันกับชุมชนต้นแบบ) หลังการดำเนินโครงการ พบว่า มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่น ได้แก่ การลดชุดสังฆทาน ผ้าบังสุกุล การปรับรายการอาหารในวัน คา และมีแนวคิดขยายผลไปสู่พื้นที่อื่น เช่น งานประเพณีต่างๆ

สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านฮ่องถี่ คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1. เป็นชุมชนเครือข่าย
2. มีการใช้ต้นทุนภายในผสมกับต้นทุนใหม่ภายนอก (หน่วยงานภายนอกมาช่วยทำเวที) 3. มี ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย (การประชุมหมู่บ้าน การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย การติด ป้ายประชาสัมพันธ์ การทำเวที การพูดคุยในพิธีกรรมงานศพ)

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจาก ภายนอก 2. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ 3. ใช้การจัดเวทีและการประชุมหมู่บ้าน (การ สื่อสารกลุ่มใหญ่) เป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจภายในชุมชน 4. คนในชุมชนยังขาด การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผน 5. ในหมู่บ้านยังไม่มีสื่อสารโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ อย่างเป็นระบบ และ 6. ยังไม่มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่น

2.7 ต.สบป่าด อ.แม่เมาะ จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.สบป่าด ในภาพรวมพบว่า ต.สบป่าดเป็นชุมชนแบบผสมผสานระหว่างเครือข่ายและกลุ่มผู้อพยพมาจากต่างถิ่น มีโรงเหล้าเสรี ภายในชุมชน ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน (บางหมู่บ้านเริ่มดำเนินการมาก่อนหน้าที่ จะเกิดเป็นวาระจังหวัด แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร) ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตาม ธรรมชาติ (พระสงฆ์) มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกับชุมชนต้นแบบ

ประกอบด้วย พระสงฆ์ ฆราวาสผู้มีจิตอาสา เจ้าหน้าที่ภาครัฐ (เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย) ส่งผลให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน กระบวนการสื่อสาร*ใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม* (เสนอแนวคิดในเวทีระดับตำบล แล้วเปิดให้ระดับหมู่บ้านตัดสินใจ) จึงพบว่าแนวทางการขับเคลื่อนโครงการมีความหลากหลาย ทั้งที่ใช้หลักความสมัครใจและการใช้มาตรการทางสังคม กดดัน ช่องทางการสื่อสารของคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุม ส่วนช่องทางการสื่อสารจากคณะทำงานระดับตำบลไปสู่หมู่บ้านนั้นมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ประกอบด้วย การพูดคุยในชีวิตประจำวัน พิธีกรรมงานศพ การทำเวที การทำป้ายประชาสัมพันธ์ *หลังดำเนินโครงการมีการขยายผล* ไปสู่กิจกรรมบำบัดผู้ติดสุรา และโครงการงคเหล้าเข้าพรรษา

สำหรับการดำเนินงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านสบเตี๊ญ *คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ* 1. เป็นชุมชนเครือญาติ
2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน 3. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาติ (พระสงฆ์) 4. เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มเล็กอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน 5. มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งประกอบไปด้วยพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้มีจิตอาสาในชุมชน 6. คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน 7. ใช้ต้นทุนภายใน (ประเพณีวัฒนธรรม) ผสานกับต้นทุนใหม่ภายนอก (ความรู้เรื่องการทำกิจกรรม/การทำเวที/ข้อมูลด้านสุขภาพ) 8. ใช้มาตรการทางสังคมกดดันทางอ้อม (พระสงฆ์งดรับกนิมนต์ในพิธีกรรมที่เลี้ยงเหล้า)
9. มีช่องทางการสื่อสารภายในหมู่บ้านที่หลากหลาย ประกอบด้วย การพูดคุยในชีวิตประจำวัน งานประเพณีพิธีกรรม การเทศน์ธรรม การทำเวที กิจกรรมรณรงค์ และการใช้ป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 10. หลังดำเนินโครงการมีการขยายผลทั้งในด้านกิจกรรม (การบำบัดผู้ติดสุรา) วาระโอกาสและพื้นที่ (งคเหล้าเข้าพรรษา) และสื่อ (สร้างผู้ส่งสารหน้าใหม่โดยเน้นการทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน)

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ใช้กลไกทางศาสนาและการทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน

2.8 ต.แม่สั่น อ.ห้างฉัตร จากข้อมูลการดำเนินงานของ ต.แม่สั่น ในภาพรวมพบว่าชุมชนส่วนมากใน ต.แม่สั่น เป็นชุมชนแบบผสมผสานระหว่างกลุ่มเครือญาติกับผู้อพยพมาอยู่ใหม่ ในชุมชนมีโรงเหล้าเสรี *ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน* (มีความพยายามปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติเรื่องการเลี้ยงเหล้าในงานศพมาก่อนหน้าวาระจังหวัด) *ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาติ คณะทำงานระดับตำบลมีลักษณะผสมผสาน* ระหว่างผู้นำในระบบ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต.) ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้มีจิตอาสา แต่พบปัญหาขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันของคณะทำงานแต่ละภาคส่วน ช่องทางการสื่อสารของคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุม ส่วน

ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนในหมู่บ้านใช้การทำเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย และป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านโป่งขาก **คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ** 1. เป็นชุมชนเครือข่าย 2. ใช้การสื่อสารกลุ่มเล็ก (พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ) และการสื่อสารกลุ่มขนาดกลาง (พูดคุยในหมวดบ้าน) เพื่อสร้างความเข้าใจ ทดลองกระทำ แล้วเข้าสู่กระบวนการทำประชาคม 3. คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน 4. ใช้ต้นทุนภายใน (ประเพณีวัฒนธรรม) ผสานกับทุนใหม่จากภายนอก (การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการทำเวที/ให้ความรู้เรื่องโทษภัยของเหล้า) 5. เน้นใช้มาตรการทางสังคมกดดันผู้ฝ่าฝืน (การนิเทศคำว่า การว่ากล่าวตักเตือนในที่ประชุมหมู่บ้าน) 6. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบ (คณะกรรมการหมู่บ้านกับเจ้าภาพร่วมกันทำบัญชีค่าใช้จ่ายแล้วสื่อสารให้ชุมชนรับรู้ข้อมูล) ซึ่งก็เป็นการทำให้พื้นที่พิธีกรรมกลายเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนมากยิ่งขึ้น 7. ไม่ติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 8. หลังโครงการมีการขยายผลไปสู่การณรงค์ลดค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในงานศพ เช่น รณรงค์ไม่ซื้อปราสาทศพราคาแพง

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน) 2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงมาจากภายนอก และ 3. คณะทำงานมาจากกลุ่มผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน)

2) บ้านส้มป่อย **คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ** 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน 2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาติ 3. มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ประกอบด้วย การพูดคุยในชีวิตประจำวัน การทำเวที พิธีกรรมงานศพ การแสดงดนตรีพื้นบ้าน ป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 4. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยการทำบัญชีค่าใช้จ่าย (ทำให้พื้นที่พิธีกรรมกลายเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น) 5. หลังดำเนินโครงการมีการขยายผลไปสู่การประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องอาหารที่เลี้ยงในพิธีกรรม (เฉพาะกลุ่มที่สมัครใจเข้าร่วม)

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ชุมชนเป็นชุมชนแบบผสมผสาน ประกอบด้วยกลุ่มเครือข่ายและผู้อพยพมาจากภายนอก 2. ชีวหลักสมัครใจเข้าร่วม 3. ไม่มีการทำประชาคมภายในชุมชน 4. ไม่มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ 5. ใช้ป้ายประชาสัมพันธ์เป็นช่องทางการสื่อสาร

2.9 ต.ใหม่พัฒนา อ.เกาะคา จากข้อมูลการเคลื่อนไหวงานของ ต.ใหม่พัฒนา ในภาพรวมพบว่า ชุมชนส่วนมากใน ต.ใหม่พัฒนา เป็น**ชุมชนแบบผสมผสาน** ประกอบด้วยกลุ่มเครือข่ายและผู้อพยพมาจากพื้นที่อื่น ในชุมชนมีโรงเหล้าเสรี **ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก ผู้นำ**

ความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ก้านัน/ ส.อบต.) มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ ประกอบด้วย ผู้นำในระบบ (ก้านัน/ผู้ใหญ่บ้าน/นายก อบต./ส.อบต.) เจ้าหน้าที่ส่วนราชการ (ครู/เกษตรตำบล/พัฒนากร) และคณะสงฆ์ แบบจำลองการสื่อสารที่ใช้คือแบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model) ไม่มีการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจในเวทีประชาคม (ซึ่งส่งผลให้ในระยะแรกมีการต่อต้านโครงการ แต่ต่อมาการต่อต้านโดยเปิดเผยลดน้อยลงเพราะการเป็นวาระจังหวัด) คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน ยังไม่มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนในหมู่บ้านยังไม่หลากหลาย เท่าที่พบจากการศึกษาพบว่าช่องทางการสื่อสารที่ใช้คือการประชุม การทำเวที และป้ายประชาสัมพันธ์ในพิธีกรรมงานศพ หลังการดำเนินโครงการยังไม่พบที่มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่ชัดเจน

สำหรับการเคลื่อนไหวงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านทุ่งขามใต้ คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1.เป็นชุมชนเครือข่าย
2. ใช้การสื่อสารกลุ่มเล็กและกลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจในเวทีประชาคม
3. มีช่องทางการสื่อสารค่อนข้างหลากหลาย ได้แก่ การประชุมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มย่อย การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย การติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ
4. ใช้กฎระเบียบของชุมชน (ซุรรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านเดินสอดส่องตรวจตราในงานศพ) กัดดันผู้ฝ่าฝืนผิด

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก 2. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ 3. คณะทำงานเป็นคณะทำงานในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน) 4. คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน 5. ยังไม่มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ 6. หลังดำเนินโครงการยังไม่มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่น

2.10 ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จากการเคลื่อนไหวงานของ ต.หัวเสือ ในภาพรวมพบว่า ชุมชนโดยมากใน ต.หัวเสือ เป็นชุมชนเครือข่าย มีโรงเหล้าเสรีในชุมชน ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน โดยบางชุมชนเริ่มดำเนินการงดเหล้าในงานศพมาก่อนการเป็นวาระจังหวัดนานแล้ว ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบร่วมกับกลุ่มผู้มีจิตอาสา มีการตั้งคณะทำงานระดับตำบล ซึ่งโดยมากเป็นผู้นำในระบบและตัวแทนชุมชนในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน) และมีกลุ่มผู้มีจิตอาสาช่วยด้วยส่วนหนึ่ง ช่องทางการสื่อสารของคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุม การสื่อสารระดับตำบลใช้การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (การทำเวที) ก่อนนำไปสู่การทำมติร่วมของตำบล เรื่องพระสงฆ์ไม่รับนิมนต์ในงานศพที่เลี้ยงเหล้า (สร้างมาตรการทางสังคมเข้ากวดขันทางอ้อม) ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้แต่ละหมู่บ้านไปทำเวทีประชาคมในหมู่บ้านของตน ช่องทางการ

สื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับชาวบ้านในหมู่บ้านคือการทำเวทีประชาคม ซึ่งยังขาดการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ (ยกเว้นในหมู่บ้านที่มีการดำเนินการมาก่อนแล้ว การเริ่มกระบวนการภายในหมู่บ้านจะเน้นการสื่อสารกลุ่มเล็กอย่างเข้มข้นก่อนจะเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ)

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) บ้านสามขา **คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ** 1. เป็นชุมชนเครือข่าย
2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน 3. ใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม 4. คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน 5. มีการใช้มาตรการทางสังคมและการออกกฎชุมชนมากดันผู้ฝ่าฝืน
6. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ 7. มีช่องทางการสื่อสารในชุมชนที่หลากหลาย ได้แก่ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การประชุมหมู่บ้าน การทำเวที การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย แต่ไม่ติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ 8. หลังดำเนินโครงการพบที่มีการขยายผลไปสู่การประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ ในพิธีกรรมงานศพ

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน) 2. คณะทำงานมาจากกลุ่มผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) กับตัวแทนชุมชนในระบบ (คณะกรรมการหมู่บ้าน) 3. เน้นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (การทำเวที) เพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน

2.11 **ต.เสริมชัย อ.เสริมงาม** จากการเคลื่อนงานของ ต.เสริมชัย ในภาพรวมพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใน ต.เสริมชัย เป็นชุมชนเครือข่าย มีโรงเหล้าเสรีภายในชุมชน **ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีลักษณะผสมผสาน** ประกอบด้วย ผู้นำในระบบ คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรสงฆ์ กลุ่มแม่บ้าน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) การเคลื่อนงานอยู่ภายใต้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (สังเกตได้จากใช้วิธีทำเวทีประชาคมระดับหมู่บ้านก่อน แล้วทำเวทีระดับตำบลภายหลังเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล/ความเข้าใจ) **คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกขั้นตอน** ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนในหมู่บ้านใช้การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (การทำเวที) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ยึดหลักสมัครใจเข้าร่วมผสมผสานกับการกำหนดมาตรการชุมชน (ครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมต้องปฏิบัติตามมาตรการที่ออกโดยชุมชน) **มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์** หลังการดำเนินการพบที่มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ อย่างหลากหลาย คือ การเลี้ยงอาหารจานเดียวในงานศพ การทำพวงหรีดเพื่อการศึกษา การว่าจ้างขบวนแห่ดนตรีพื้นเมืองของนักเรียนแทนการว่าจ้างดนตรีพื้นเมืองมืออาชีพ

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านท่าโป่ง **คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1.** เป็นชุมชนเครือข่าย
2. มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจที่มีลักษณะผสมผสาน (ผู้นำในระบบ/ผู้นำตามธรรมชาติ+ผู้มีจิตอาสา/ผู้ประสานงานภายในชุมชน)
3. คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกชั้นตอน
4. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (เก็บข้อมูลงานศพเพื่อนำมาประกอบการเสนอความคิดต่อชุมชน/ทดลองเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพ)
5. ใช้มาตรการทางสังคมและกฎชุมชนเพื่อกดดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (ในช่วงหลัง เมื่อพบว่าทุกครัวเรือนในชุมชนต่างสมัครใจเข้าร่วมโครงการ ชุมชนมีการวางกฎเรื่องการปรับสินไหมในกรณีที่มีผู้ฝ่าฝืน)
6. มีช่องทางการสื่อสารภายในชุมชนที่หลากหลาย ได้แก่ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การประชุมหมู่บ้าน
7. หลังดำเนินโครงการมีการขยายผลไปสู่การปรับเปลี่ยนรายการอาหารในงานศพเป็นการเลี้ยงอาหารงานเดียว

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก ใช้หลักสมัครใจเข้าร่วมในระยะแรก

2.12 **ต.เถินบุรี อ.เถิน** จากการเคลื่อนงานของ ต.เถินบุรี ในภาพรวมพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่เป็น**ชุมชนแบบผสมผสาน** ประกอบด้วยกลุ่มเครือข่ายและผู้อพยพมาจากต่างถิ่น มีโรงเหล้าเสรีในชุมชน **ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก ผู้นำความเปลี่ยนแปลงคือผู้นำชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ** (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) มีการตั้งคณะทำงานระดับตำบลซึ่งโดยมากเป็นผู้นำในระบบ คณะสงฆ์ และกลุ่มแม่บ้าน ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลคือการประชุม ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนภายในหมู่บ้านคือการทำเวทีประชาคม ใช้**แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model)** คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกชั้นตอน มีความหลากหลายของช่องทางการสื่อสารน้อยกว่าชุมชนต้นแบบ หลังการดำเนินโครงการ**มีการขยายผลสู่การประหยัคดีด้านอื่น**ในงานศพ เช่น การเลี้ยงอาหารงานเดียว การจัดดอกไม้แห่งหน้าโลง เป็นต้น

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) บ้านวังหิน **คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1.** เป็นชุมชนเครือข่าย
2. มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ ประกอบด้วย ผู้นำในระบบ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีจิตอาสา
3. คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทุกชั้นตอน
4. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์
5. หลังดำเนินโครงการ**มีการขยายผลโดยส่งเสริมให้เลี้ยงอาหารงานเดียว**ในงานศพ งดใช้ปราสาทศพ (ผู้นำทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง)

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก 2. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน) 3. ใช้การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (การประชุมหมู่บ้าน) เพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน 4. ยึดหลักการสมัครใจ

เข้าร่วม 5. ช่องทางการสื่อสารไม่หลากหลายเหมือนชุมชนต้นแบบ ช่องทางการสื่อสารหลักคือ การประชุมหมู่บ้าน การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ พิธีกรรมงานศพ และการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ

2.13 **ต.แม่ปู้ อ.แม่พริก** จากการเคลื่อนงานของ ต.แม่ปู้ ในภาพรวมพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใน ต.แม่ปู้ เป็นชุมชนเครือญาติ ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีลักษณะผสมผสาน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คณะสงฆ์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ไม่เน้นการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน ช่องทางการสื่อสารระหว่างคณะทำงานระดับตำบลกับคนในหมู่บ้านคือการทำเวทีประชาคม การฉายวีซีดีชุมชนบ้านดง ส่วนช่องทางการสื่อสารในระดับหมู่บ้าน ถือว่ามีความหลากหลาย โดยมีการใช้สื่อบุคคล (เจ้าหน้าที่ อสม.) การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การประชุมหมู่บ้าน การทำเวที และการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย มีการใช้มาตรการทางสังคมหรือการออกกฎชุมชนเพื่อกดดันผู้ฝ่าฝืน ภายหลังการดำเนินโครงการพบว่ามีผลขยายผลไปสู่ประเด็นการประหยัดด้านอาหารในพิธีกรรมงานศพ

สำหรับการเคลื่อนงานในระดับหมู่บ้านที่มีข้อมูลเจาะลึก มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) **บ้านแม่ปู้ คุณลักษณะที่เหมือนกับชุมชนต้นแบบ 1.** เป็นชุมชนเครือญาติ
 2. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน (ก้านันได้ผลักดันประเด็นงานศพงดเหล้ามาก่อนหน้าการเป็นวาระจังหวัด) 3. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ 4. มีการใช้มาตรการทางสังคมและการออกกฎชุมชน 5. หลังดำเนินโครงการมีการขยายผลไปสู่การประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอาหารในงานศพ

คุณลักษณะที่แตกต่างจากชุมชนต้นแบบ 1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำในระบบ (ผู้ใหญ่บ้าน) 2. ใช้คณะทำงานเป็นกลุ่มผู้นำในระบบ 3. ไม่เน้นการสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกันในการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (เวทีประชาคม) 4. คนในชุมชนมีส่วนร่วมแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน

3. การจัดกลุ่มชุมชนขยายผลจากผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อได้วิเคราะห์คุณลักษณะต่างๆ ของชุมชนขยายผลแต่ละแห่ง โดยมีคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบเป็นเกณฑ์ ผู้วิจัยได้นำชุมชนขยายผลเหล่านี้มาจัดกลุ่มโดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยพบว่าสามารถจำแนกชุมชนขยายผลระดับหมู่บ้านและชุมชนขยายผลระดับตำบลออกเป็นกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดกลุ่มจะได้นำมาถอดบทเรียนเกี่ยวกับความสัมพันธ์

ระหว่างพื้นที่ขยายผลและคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้การขยายผลประสบความสำเร็จ

3.1 การจัดกลุ่มชุมชนขยายผลระดับหมู่บ้าน สามารถจัดกลุ่มชุมชนขยายผลระดับหมู่บ้านได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าชุมชนต้นแบบ 2) หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกับชุมชนต้นแบบ และ 3) หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์น้อยกว่าชุมชนต้นแบบ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) **หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าชุมชนต้นแบบ** ผลการศึกษาในครั้งนี้ไม่พบหมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าชุมชนต้นแบบ ข้อมูลนี้แสดงว่าการขับเคลื่อนโครงการงานศพดहे้าของชุมชนบ้านดงนั้นสามารถยึดถือเป็นแบบอย่าง (ideal type) สำหรับการขับเคลื่อนงานในพื้นที่อื่นๆ ได้

2) **หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกับชุมชนต้นแบบ** ในที่นี้ หมายความว่าแนวคิดเรื่องการงดเหล้าในงานศพได้รับการถ่ายทอดและนำไปปฏิบัติในหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านมาถึงปัจจุบัน รวมถึงยังมีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากการงดเหล้าในงานศพ ซึ่งจัดหมวดหมู่ได้ 3 ประเด็นหลัก ประกอบด้วย 1) การขยายผลด้านอาหาร 2) การขยายผลด้านสิ่งของเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม 3) การขยายผลด้านกิจกรรม จึงจำแนกหมู่บ้านขยายผลตามประเด็นดังต่อไปนี้

ก. หมู่บ้านที่มีการขยายผลด้านอาหาร ได้แก่ 1) บ้านนิคม ต.นิคมพัฒนา อ.เมือง (ลดปริมาณเนื้อสัตว์ที่ใช้ประกอบอาหาร) 2) บ้านใหม่เจริญสุข ต.หลวงใต้ อ.จาว (ปรับเปลี่ยนรายการอาหารเพื่อความประหยัด) 3) บ้านท่าโป่ง ต.เสริมชัย อ.เสริมงาม (ปรับเปลี่ยนเป็นอาหารจานเดียว) 4) บ้านวังหิน ต.เงินบุรี อ.เงิน (ปรับเปลี่ยนเป็นอาหารจานเดียว) 5) บ้านแม่ปูลู ต.แม่ปูลู อ.แม่พริก (ประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร)

ข. หมู่บ้านที่มีการขยายผลด้านสิ่งของเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ 1) บ้านนายาง ต.นายาง อ.สบปราบ (รณรงค์เรื่องการประหยัดสิ่งของประกอบพิธีกรรมงานศพ) 2) บ้านดงสูง ต.หัวเมือง อ.เมืองปาน (การปรับเปลี่ยนรูปแบบปราสาทศพ) 3) บ้านโป่งขวาก ต.แม่สัน อ.ห้างฉัตร (รณรงค์ไม่ซื้อปราสาทศพราคาแพง) 4) บ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ (รณรงค์ให้ประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ ในพิธีกรรม) 5) บ้านวังหิน ต.เงินบุรี อ.เงิน (งดใช้ปราสาทศพ)

ค. หมู่บ้านที่มีการขยายผลด้านกิจกรรม ได้แก่ 1) บ้านสบเต็น ต.สบป่าด อ.แม่เมาะ (กิจกรรมบำบัดผู้ติดสุรา กิจกรรมสร้างแกนนำเยาวชน กิจกรรมงดเหล้าเข้าพรรษา)

เมื่อนำคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบและหมู่บ้านขยายผลเหล่านี้มาประมวลร่วมกัน ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่าทั้งคุณลักษณะร่วมและคุณลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนบ้านดงกับหมู่บ้าน

ขยายผล จึงได้แสดงการเปรียบเทียบคุณลักษณะร่วมและคุณลักษณะที่แตกต่างในรูปแบบของตาราง เพื่อให้เกิดความชัดเจน ดังแสดงในตารางที่ 9.3 และตารางที่ 9.4 หน้า 512 ตามลำดับ

คุณลักษณะร่วมระหว่างชุมชนบ้านดงกับหมู่บ้านขยายผลอื่นๆ ที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกัน	
การสื่อสาร (communication)	
1.	มีกระบวนการสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อนนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจ
2.	คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ (ถึงแม้ว่าระดับในการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันออกไป)
3.	ภายในชุมชนใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) เป็นหลัก โดยมีเป้าหมายร่วมอยู่ที่การสร้าง ความเข้าใจร่วมกันและผลประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง
4.	ภายในชุมชนมีช่องทาง (channel) การสื่อสารที่ค่อนข้างหลากหลาย อย่างน้อยที่สุดจะต้องมี สื่อบุคคล / สื่อพิธีกรรม / สื่อเฉพาะกิจ (เสียงตามสาย / การประชุมหมู่บ้าน / ป้ายประชาสัมพันธ์ (อย่างใดอย่างหนึ่ง)) ภายในชุมชน
5.	ต้องมีการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง (มีทั้งการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ คือการพูดคุยปากต่อปาก และการสื่อสารแบบเป็นทางการคือการประกาศในที่ประชุมหมู่บ้าน)
คณะทำงาน (entity)	
1.	ต้องมีการตั้งคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนโครงการ (พบว่ามีทั้งคณะทำงานที่มาจากกลุ่มผู้นำในระบบและคณะทำงานที่มาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย)
2.	มีการกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการ รวมถึงมีกลไกในการตรวจตราสอดส่อง (ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่ยึดการกำหนดมาตรการชุมชนเพื่อควบคุมพฤติกรรมหรือชุมชนที่ยึดหลักสมัครใจ)
ต้นทุนของชุมชน (community capital)	
1.	มีการใช้ต้นทุนภายใน (บุคลากรภายในชุมชน องค์ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน/พิธีกรรม/ประเพณี วัฒนธรรม) มาผสมกับต้นทุนใหม่จากภายนอก (บุคลากรจากหน่วยงานภายนอกที่มาหนุนเสริม ความรู้ด้านการทำเวทีและความรู้เกี่ยวกับเห็ด (โทษภัย/ข้อกฎหมาย) และในกรณีของหมู่บ้านขยายผล ต้นทุนใหม่จากภายนอกคือความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบที่ได้นำไปถ่ายทอด)
การขยายผล (achievement extension)	
1.	มีการขยายผลต่อยอดจากแรงจูงใจในงานศพไปสู่ชีวิตอื่น ส่วนมากพบการประหยัค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆ ในพิธีกรรม ส่วนน้อยพบที่มีการรณรงค์เห็ดในวาระโอกาสอื่น หรือดำเนินโครงการบำบัดผู้ติดเห็ด

ตารางที่ 9.3: คุณลักษณะร่วมระหว่างชุมชนบ้านดงกับหมู่บ้านขยายผลอื่นๆ ที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกัน

คุณลักษณะที่แตกต่างระหว่างชุมชนบ้านดงกับหมู่บ้านขยายผลอื่นๆ ที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกัน	
ชุมชนบ้านดง	หมู่บ้านขยายผลอื่นๆ
1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำตามธรรมชาติ	1. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงมีทั้งผู้นำในระบบและ/หรือผู้นำตามธรรมชาติ
2. ลักษณะชุมชนเป็นชุมชนเครือข่าย	2. ส่วนมากเป็นชุมชนเครือข่าย แต่ก็มีส่วนน้อยที่เป็นชุมชนผสมผสาน (ระหว่างกลุ่มเครือข่ายและผู้อพยพมาใหม่)
3. ความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน	3. ความต้องการเปลี่ยนแปลงมีทั้งที่เกิดจากภายในและจากภายนอก
4. ใช้การสื่อสารกลุ่มเล็กและกลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน	4. มีทั้งชุมชนที่ใช้การสื่อสารกลุ่มเล็กควบคู่กับกลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้น และชุมชนที่ใช้การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (เวทีประชุม/เวทีเสวนา) อย่างเข้มข้น ก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน
5. ยึดมติชุมชนและการกำหนดมาตรการชุมชนเพื่อควบคุมพฤติกรรม	5. มีทั้งชุมชนที่ยึดมติชุมชนและการกำหนดมาตรการ และชุมชนที่ยึดหลักการสมัครใจเข้าร่วมโครงการ
6. ทำพื้นที่พิธีกรรมงานศพให้มีสภาพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนมากยิ่งขึ้น	6. ชุมชนขยายผลส่วนมากได้ทำให้พื้นที่งานศพกลายเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น แต่ก็มีชุมชนส่วนน้อยที่ไม่ได้ทำให้พื้นที่งานศพเป็นพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น (พบลักษณะดังกล่าวในชุมชนที่เป็นชุมชนผสมผสาน)
7. มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพอย่างเป็นระบบและประกาศให้ชุมชนรับทราบ) อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ	7. ชุมชนขยายผลส่วนมากยังไม่มีการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างต่อเนื่อง มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่อง
8. ไม่ติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ	8. หมู่บ้านขยายผลส่วนมากติดป้ายประชาสัมพันธ์ในงานศพ มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ติดป้ายประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 9.4: คุณลักษณะที่แตกต่างระหว่างชุมชนบ้านดงกับหมู่บ้านขยายผลอื่นๆ ที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกัน

3) หมู่บ้านขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์น้อยกว่าชุมชนต้นแบบ ในที่นี้ หมายความว่า แนวคิดเรื่องการงดเหล้าในงานศพได้รับการถ่ายทอดและนำไปปฏิบัติในหมู่บ้านดังกล่าวมาตั้งแต่ปัจจุบันแต่อาจยังไม่ทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน หรือภายในหมู่บ้านมีการงดเหล้าในงานศพอย่างทั่วถึงแล้ว แต่ยังไม่มีการขยายผลไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่ชัดเจน นอกเหนือจากการงดเหล้าในงานศพ หมู่บ้าน

เหล่านี้ประกอบด้วย 1) บ้านผ่าซอ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ (จดเกล้าในงานศพแต่การขยายผลยังไม่ชัดเจน) 2) บ้านฮ่องลี่ ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม (จดเกล้าในงานศพแต่การขยายผลยังไม่ชัดเจน) 3) บ้านส้มป่อย ต.แม่สัน อ.ห้างฉัตร (มีการขยายผลไปสู่ประเด็นการประหยัดอาหารแต่ยังไม่สามารถจดเกล้าในงานศพได้ทั้งหมด) 4) บ้านทุ่งขามใต้ ต.ใหม่พัฒนา อ.เกาะคา (จดเกล้าในงานศพแต่การขยายผลยังไม่ชัดเจน)

ข้อมูลจากตารางที่ 9.3 และ 9.4 นั้น สามารถนำมาสร้างข้อสรุปสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะของการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าในระดับหมู่บ้านได้ว่า ในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้า นั้น มีทั้งคุณลักษณะที่เป็นคุณลักษณะจำเป็น (necessary attribute) และคุณลักษณะที่พอเพียง (sufficient attribute) ซึ่งผู้ขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าในแต่ละชุมชนจะต้องนำมาวิเคราะห์ประกอบการดำเนินงานในพื้นที่ของตน

คุณลักษณะจำเป็น (necessary attribute) หมายถึงคุณลักษณะจำเป็นซึ่งชุมชนมีอยู่เป็นพื้นฐาน หรือหากยังไม่มีก็ต้องสร้างเงื่อนไขให้เกิดขึ้น ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (unchangeable) เพราะเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อการขับเคลื่อนงาน ประกอบไปด้วยคุณลักษณะ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การสื่อสาร (มีองค์ประกอบย่อย 5 องค์ประกอบ คือ การใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม การสื่อสารอย่างเข้มข้นก่อนเข้ากระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วม การสื่อสารผลลัพธ์ และการใช้ช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย) 2) คณะทำงาน (มีองค์ประกอบย่อย 2 องค์ประกอบ คือ การตั้งคณะทำงาน และการกำหนดแนวปฏิบัติ/กลไกตรวจสอบ) 3) ต้นทุนของชุมชน และ 4) การขยายผล ซึ่งในคุณลักษณะ 4 ด้านนี้ พบว่าคุณลักษณะด้านการสื่อสารเป็นคุณลักษณะจำเป็นที่มีบทบาทสูงที่สุด เนื่องจากมีองค์ประกอบย่อยถึง 5 ประการด้วยกัน

คุณลักษณะที่พอเพียง (sufficient attribute) หมายถึงคุณลักษณะที่หนุนเสริมคุณลักษณะจำเป็นเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะที่พอเพียงจะมีลักษณะอย่างหนึ่งคือสามารถเติมเต็ม (reparable) ได้ด้วยเงื่อนไขบางประการ หรือสามารถแทนที่ (replaceable) กันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ คุณลักษณะที่พอเพียงในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) คุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ (sufficient & reparable attributes)

ประกอบด้วย

ก. ผู้นำความเปลี่ยนแปลงจะเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำในระบบก็ได้ ถ้าเป็นผู้นำในระบบ จะต้องเติมเต็มด้วยเงื่อนไขการใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นแนวทางหลักในการสื่อสาร ถ้าเป็นผู้นำตามธรรมชาติ จะต้องเติมเต็มด้วยเงื่อนไขการประสานงานหรือสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับผู้นำในระบบ

ข. ชุมชนที่ขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าจะเป็นชุมชนเครือญาติหรือ

ชุมชนแบบผสมผสานก็ได้ ชุมชนเครือข่ายถือเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยเติมเต็มด้วยเงื่อนไข การส่งเสริมให้พื้นที่พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วยการทำกิจกรรม การผลิตร่วมกันของคนในชุมชน แต่หากเป็นชุมชนแบบผสมผสาน ควรเติมเต็ม โดยการกระตุ้น ด้วยการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (การประหยัดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน)

ค. ความต้องการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภายในเป็นความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ แต่ถ้าชุมชนไม่เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลงในตอนต้น จะต้องเติมเต็มด้วยเงื่อนไขการดำเนินกิจกรรม การสื่อสารจากองค์กรภายนอกเพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลง

2) คุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ (sufficient & replaceable attributes)

ประกอบด้วย

ก. การสื่อสารกลุ่มเล็กและกลุ่มขนาดกลางอย่างเข้มข้นก่อนเข้าสู่กระบวนการ ตัดสินใจสามารถแทนที่ได้ด้วยการสื่อสารกลุ่มใหญ่ที่มีประสิทธิภาพก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ จึงพบว่าในชุมชนที่มีกลไกการประชุมหมู่บ้านหรือการทำเวทีประชาคมที่มีประสิทธิภาพนั้น สามารถ ใช้กลไกจากรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมาทดแทนการสื่อสารกลุ่มเล็กหรือกลุ่มขนาดกลางได้

ข. กลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยหลักการกำหนดมาตรการชุมชน/มติชุมชน กับ หลักการสมัครใจเข้าร่วมสามารถแทนที่กันได้ ทั้งนี้ต้องพิจารณาจากบริบทของชุมชนเป็นหลัก

ค. การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่าย) สามารถแทนที่ ได้ด้วยการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ (ป้ายแสดงสถานภาพโครงการ) (ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าชุมชนนั้น จะต้องมีการดำเนินการจดเหล่านี้ในงานศพอย่างจริงจัง)

3.2 การจัดกลุ่มชุมชนขยายผลระดับตำบล สามารถจัดกลุ่มชุมชนขยายผลได้ทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตำบลขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าตำบลของชุมชนต้นแบบ 2) ตำบลขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกับตำบลของชุมชนต้นแบบ และ 3) ตำบลขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์น้อยกว่า ตำบลของชุมชนต้นแบบ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) ตำบลขยายผลที่เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่าตำบลของชุมชนต้นแบบ ได้แก่

ต.หลวงใต้ อ.งาว เหตุที่ผู้วิจัยประเมินว่ากระบวนการขยายผลโครงการงานศพดहे้าของ ต.หลวงใต้ เกิดผลสัมฤทธิ์มากกว่า ต.นาบาง ของชุมชนต้นแบบนั้น เนื่องจากผลที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อน โครงการงานศพดहे้าใน ต.หลวงใต้ ส่งผลให้เกิดการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในพื้นที่ให้เข้ามารับลูกเป็นหน่วยงานหลักสานต่อโครงการงานศพดहे้าได้สำเร็จ จนทำ ให้เกิดเป็นเครือข่ายโครงการงานศพดहे้าทั่วทั้งอำเภอได้ในที่สุด

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นที่ อ.งาว กับ อ.สบปราบ ข้างต้น จะเห็น ได้ว่าแนวโน้มความยั่งยืนในระยะยาวของโครงการงานศพดहे้าในพื้นที่ อ.งาว จะมีสูงกว่า

เพราะได้ขยายกลไกคณะทำงานออกไปสู่องค์กรท้องถิ่นซึ่งมีงบประมาณในการบริหารจัดการเป็นของตนเอง มีบทบาทหน้าที่ในท้องถิ่นที่ชัดเจน จึงง่ายต่อการสืบทอดโครงการในระยะยาว

เพื่อถอดบทเรียนจากกรณีที่เกิดขึ้นในทั้งสองพื้นที่ ผู้วิจัยจึงได้เปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ที่ปรากฏในกระบวนการขยายผลระหว่างทั้งสองพื้นที่ ดังต่อไปนี้

เครือข่ายของ อ.งาว เกิดจากการมารวมตัวกันของบุคลากรทุกภาคส่วน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ (นายอำเภอ/เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) ผู้นำชุมชน (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นายก อบต./ส.อบต.) ผู้นำตามธรรมชาติ+ผู้มีจิตอาสา ซึ่งการรวมตัวลักษณะนี้คือการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในตัวโครงการ มีการจัดเวทีเพื่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจร่วมกันภายในเครือข่ายอยู่เป็นระยะ โดยอยู่ภายใต้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) และมีกระบวนการติดตามประเมินผลความสำเร็จ โครงการอย่างเป็นระบบ

ในขณะที่การขยายผลจากชุมชนต้นแบบคือชุมชนบ้านดงไปยังพื้นที่อื่นๆ ใน อ.สบปราบนั้น ยังไม่เกิดภาพการเป็นเครือข่ายที่ทุกฝ่ายมาบูรณาการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน การขยายผลยังเป็นการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (นายอำเภอ) กับผู้นำชุมชน (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นหลัก โดยลักษณะการสื่อสารยังอยู่ภายใต้แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model) ทั้งนี้การขยายผลในพื้นที่ระดับตำบลของชุมชนต้นแบบ ถึงแม้จะมีกระบวนการติดตามประเมินผลความสำเร็จของโครงการอย่างเข้มข้น แต่ก็ยังขาดการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบคุณลักษณะต่างๆ ที่เป็นความเหมือนและความแตกต่างของการขยายผลในสองตำบล โดยใช้แนวคิดเรื่องคุณลักษณะจำเป็นและคุณลักษณะที่พอเพียงมาประกอบเป็นแนวทาง การวิเคราะห์และจำแนกคุณลักษณะต่างๆ และนำเสนอในรูปแบบตารางเพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบ ดังแสดงในตารางที่ 9.5 หน้า 516

กระบวนการขยายผลโครงการงานศพดहे้าจากชุมชนต้นแบบ (บ้านดง) ไปสู่ระดับตำบล		
คุณลักษณะที่เหมือนกันของสองตำบล	คุณลักษณะที่แตกต่างกันของสองตำบล	
	ต.นายาง อ.สพปราบ	ต.หลวงใต้ อ.งาว
คุณลักษณะจำเป็น (necessary attributes)		
การสื่อสาร (communication)		
1.คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ	คนในชุมชนมีส่วนร่วม 4 ระดับ (แสดงความคิดเห็น/ตัดสินใจ/ลงมือทำ/ประเมินผล)	คนในชุมชนมีส่วนร่วม 5 ระดับ (วางแผน/แสดงความคิดเห็น/ตัดสินใจ/ลงมือทำ/ประเมินผล)
2.มีกระบวนการสื่อสารระหว่างคณะทำงานเฉพาะกิจที่สม่ำเสมอ	การสื่อสารเรื่องงานศพดहे้าของคณะทำงานกระทำการประชุมประจำเดือนของอำเภอ (เป็นวาระหนึ่งในหลายวาระ)	การสื่อสารเรื่องงานศพดहे้าของคณะทำงานกระทำการประชุมประจำเดือนว่าด้วยงานศพดहे้าเป็นการเฉพาะ
3.มีการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์เพื่อหนุนเสริมความยั่งยืนของโครงการ	-ได้รับการประกาศให้เป็นอำเภอต้นแบบปลอดहे้าในงานศพ -มอบป้ายประกาศ “หมู่บ้านดहे้าในงานศพ” ให้แต่ละหมู่บ้าน	-ได้รับการประกาศให้เป็นอำเภอปลอดहे้าในงานศพ -มอบป้ายประกาศ “หมู่บ้านดहे้าในงานศพ” ให้แต่ละหมู่บ้าน -แกนนำวางพวงหรีด “โครงการงานศพดहे้า” ในงานศพ -ป้ายไหว้ศพ -สตีกเกอร์ “โครงการงานศพดहे้า
คณะทำงาน (entity)		
1.มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ	องค์ประกอบของคณะทำงานเฉพาะกิจเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (นายอำเภอ+กำนันผู้ใหญ่บ้าน) และพระสงฆ์ให้การสนับสนุน	องค์ประกอบหลักของคณะทำงานเฉพาะกิจมีความหลากหลาย (เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง+ผู้มีจิตอาสา+เจ้าหน้าที่สาธารณสุข+องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)
2.คณะทำงานมีกระบวนการติดตามประเมินผลความสำเร็จของโครงการอย่างเข้มข้น	-ใช้ระบบตรวจสอบแบบไขว้กันระหว่างหมู่บ้าน -ยังขาดระบบจัดเก็บข้อมูลเพื่อการประเมินผลในระยะยาว	-ใช้ระบบรายงานความก้าวหน้า -ใช้ระบบคอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการประเมินผลในระยะยาว
การขยายผล (achievement extension)		
1. มีการขยายผล ไปสู่ประเด็นอื่นนอกเหนือจากการดहे้า	-รณรงค์ให้ประหยัดสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรม	-รณรงค์ให้ประหยัดด้านอาหาร

	คุณลักษณะที่ต่างกันของสองตำบล	
	ต.นายาง อ.สบปราบ	ต.นายาง อ.สบปราบ
คุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ (sufficient & reparable attributes)		
1. แบบจำลองการสื่อสาร	กระบวนการสื่อสารระหว่าง คณะทำงานกับคนในชุมชนใช้ แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด เป็นหลัก	กระบวนการสื่อสารระหว่าง คณะทำงานกับคนในชุมชนใช้ แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม เป็นหลัก
คุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ (sufficient & replaceable attributes)		
1. กลยุทธ์การขับเคลื่อน โครงการ	ยึดประชาคมติของชุมชนและ กำหนดมาตรการทางสังคมให้ถือ ปฏิบัติ	ยึดหลักสมัครใจเข้าร่วม
2. การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิง ประจักษ์	การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่ายในงานศพ) ไม่เข้มข้น	เน้นการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิง ประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่ายใน งานศพ) โดยอาศัยกลไกการทำงาน ร่วมกันระหว่าง อสม./กลุ่มแม่บ้าน/ เจ้าภาพงานศพ

ตารางที่ 9.5: เปรียบเทียบกระบวนการขยายผลของ ต.นายาง และ ต.หลวงใต้

จากข้อมูลในตารางที่ 9.5 สามารถสรุปได้ว่า การขับเคลื่อนโครงการงานศพดแล้า
ในระดับตำบลนั้นมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะจำเป็น (necessary attributes) และคุณลักษณะที่
พอเพียง (sufficient attribute) ดังนี้

ก. **คุณลักษณะจำเป็น (necessary attributes)** ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3
ด้าน ได้แก่ 1) การสื่อสาร (มีองค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
การสื่อสารของคณะทำงาน และการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์) 2) คณะทำงาน (มีองค์ประกอบย่อย 2
องค์ประกอบ คือ การตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ และการติดตามประเมินผลโครงการ) และ 3) การ
ขยายผล ในบรรดาคุณลักษณะทั้ง 3 ด้านนี้ พบว่าคุณลักษณะด้านการสื่อสารเป็นคุณลักษณะจำเป็น
ที่มีบทบาทสูงที่สุด เนื่องจากมีองค์ประกอบย่อยถึง 3 ประการด้วยกัน

ข. **คุณลักษณะที่พอเพียง (sufficient attributes)** แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่
คุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ และคุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ ดังนี้

- **คุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ (sufficient & reparable attributes)**
คือแบบจำลองการสื่อสาร แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) ถือเป็น
แบบจำลองการสื่อสารหลักที่พึงประสงค์ในการขับเคลื่อนโครงการระดับตำบล แต่ถ้าหากตำบลใดใช้

แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model) เป็นหลักในการขับเคลื่อน จะต้องเติมเต็ม โดยสร้างสมดุลด้วยการเพิ่มกิจกรรมการสื่อสารภายใต้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมหรือเพิ่ม กิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น

- **คุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ (sufficient & replaceable attributes)**

ประกอบไปด้วยกลยุทธ์การขับเคลื่อนและรูปแบบการสื่อสาร ดังนี้

กลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการโดยยึดประชาคติและใช้มาตรการทางสังคม สามารถแทนที่ได้ด้วยกลยุทธ์การใช้หลักความสมัครใจเข้าร่วม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละตำบลเป็น สำคัญ

การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (การทำบัญชีค่าใช้จ่าย) สามารถแทนที่ได้ด้วยการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ (ป้ายแสดงสถานภาพโครงการทั้งในระดับตำบลและระดับชุมชน) (ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าตำบลนั้นจะต้องมีนโยบายและการดำเนินการงคเหล่าในงานศพอย่างจริงจัง)

2) ชุมชนขยายผลระดับตำบลที่เกิดผลสัมฤทธิ์ใกล้เคียงกับตำบลของชุมชน

ต้นแบบ ในที่นี้หมายความว่า ในพื้นที่เหล่านี้ แนวคิดเรื่องการงดเหล้าในงานศพได้รับการถ่ายทอด และนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางทุกหมู่บ้านทั่วทั้งตำบล รวมถึงเกิดการขยายผลจากประเด็น เรื่องการงดเหล้าไปสู่การประหยัดค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมงานศพด้านอื่นๆ ด้วย ตำบลเหล่านี้ได้แก่ 1) ต.หัวเมือง อ.เมืองปาน 2) ต.เสริมซ้าย อ.เสริมงาม 3) ต.แม่ปู อ.แม่พริก

3) ชุมชนขยายผลระดับตำบลที่เกิดผลสัมฤทธิ์น้อยกว่าตำบลของชุมชน

ต้นแบบ ในที่นี้หมายความว่าแนวคิดเรื่องการงดเหล้าในงานศพได้รับการถ่ายทอดและนำไปปฏิบัติ ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลดังกล่าวแล้ว แต่ยังไม่ได้ผลครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบลขยายผล ได้แก่ 1) ต.นิคมพัฒนา อ.เมือง 2) ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ 3) ต.แจ้ห่ม อ.แจ้ห่ม 4) ต.สบป่าด อ.แม่เมาะ 5) ต.แม่สัน อ.ห้างฉัตร 6) ต.ใหม่พัฒนา อ.เกาะคา 7) ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ และ 8) ต.เถินบุรี อ.เถิน

4. บทเรียนที่ได้รับจากการขยายผล

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ทำให้สามารถสรุปบทเรียนสำคัญจากการขยายผล โครงการงานศพงดเหล้าจากชุมชนบ้านดงไปสู่พื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดลำปางได้หลายประการ ทั้งนี้ การขยายผลทั้งที่เกิดขึ้นในระยะแรกที่ ต.นายาง หรือการขยายผลที่เกิดขึ้นในระยะหลังในพื้นที่อื่นๆ โดยภาพรวมนั้นล้วนเป็นการขยายผลที่เกิดขึ้นโดยการวางแผน (by plan) เป็นหลัก ในที่นี้ หมายความว่ามีการนำความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนต้นแบบไปถ่ายทอดโดยมีตัวกลาง (mediator) และมีผู้ประสานงาน (coordinator) วางแผนในการถ่ายทอด ไม่ใช่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น จากการแลกเปลี่ยนโดยตรงระหว่างชุมชนต้นแบบกับชุมชนขยายผลในลักษณะของ “การไปเห็น ด้วยตาตนเอง” หรือ “การจับเข่าเล่าให้ฟัง” ซึ่งในกรณีของ ต.นายาง ผู้ทำหน้าที่ประสานงานคือ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ส่วนกรณีการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ นั้น ถือได้ว่าสถาบันแผนพะหยงทำ

หน้าที่ในการเป็นตัวกลางและผู้ประสานงานหลักในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากชุมชน
ต้นแบบ การขยายผลโดยการวางแผนมีข้อดีคือทำให้เกิดการขยายผลที่รวดเร็ว ครอบคลุมพื้นที่
ขนาดใหญ่ ในระยะเวลาอันสั้น (เช่นเดียวกันกับการขยายผลโครงการงานศพดเหล่าของจังหวัด
ลำปางที่ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 ปี ทำให้โครงการงานศพดเหล่ากลายเป็นวาระของจังหวัด ขยาย
ผลครอบคลุมพื้นที่ 13 อำเภอ) การวางแผนทำให้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และทิศทางในการทำงาน
ที่ชัดเจน มีการกำหนดหน่วยงานหรือองค์กรขึ้นแสดงบทบาทเพื่อรองรับการขยายผล

แต่การขยายผลในลักษณะนี้ก็ยังมีเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะต้องระดมและใช้ทรัพยากรด้านต่างๆ
จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ความสามารถในการบริหารจัดการ เวลา และทักษะของ
บุคลากรที่เกี่ยวข้อง และการขยายผลผ่านตัวกลาง (mediator) อาจมีเงื่อนไขด้านความสามารถใน
การสื่อสารเนื้อหาสาร (message communication) หากตัวกลางไม่ใช่ผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงก็
จะไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาสารได้ครบถ้วนทุกขั้นตอนรายละเอียด ในกรณีการขยายผลโดย
สถาบันแสนพระยานั้น สถาบันเองก็คำนึงถึงเงื่อนไขดังกล่าวด้วยเช่นกัน จึงได้พยายามเชิญแกนนำ
ชุมชนบ้านดงเข้าร่วมเป็นวิทยากรในเวทีขยายผล แต่ในความเป็นจริงแกนนำชุมชนต้นแบบก็ไม่
สามารถเข้าร่วมได้ทุกเวที และยังมีข้อจำกัดด้านเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบด้วย
เนื่องจากการจัดเวทีในแต่ละครั้งมีประเด็นที่ต้องสื่อสารมากมาย อาทิ การสื่อสารเกี่ยวกับสถานการณ์
และบริบทของชุมชนขยายผล วัตถุประสงค์และผลดีของการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่า
ดังนั้นการขยายผลจากชุมชนต้นแบบให้เกิดความสำเร็จในพื้นที่อื่นๆ ได้นั้น ตัวกลางในการขยาย
ผลจำเป็นต้องถอดบทเรียนของชุมชนต้นแบบและสื่อสารถ่ายทอดให้ครอบคลุมประเด็นที่เป็นแก่น
ทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการ รวมถึงบริบทของชุมชนต้นแบบที่เป็นปัจจัยเอื้อให้ประสบความสำเร็จ

ในบางพื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านดงอาจมีบ้างที่ได้เข้าไปพบเห็นพิธีกรรมงานศพ
ของชุมชนแล้วนำไปบอกเล่าต่อๆ ออกไป ซึ่งถือว่าการขยายผลตามธรรมชาติ (by nature) แต่ก็มี
มีจำนวนน้อย ข้อดีของการขยายผลตามธรรมชาติก็คือเมื่อขยายผลได้แล้วก็มีความยั่งยืนสูง เนื่องจาก
จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะ “คนใน” เห็นความสำคัญหรือข้อดีของโครงการจึงต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลง
ด้วยตนเอง เพราะความต้องการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ตรง (direct experience)
เกิดการเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ตรงและมีองค์ความรู้ที่ฝังตัวอยู่ใน (tacit knowledge) แต่
ข้อจำกัดก็คือเกิดขึ้นได้ช้า และกระจายตัวในพื้นที่แคบๆ (จากชุมชนต้นแบบไปยังชุมชนใกล้เคียง)
โอกาสที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์ครอบคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่ (ทั้งจังหวัด) นั้นเป็นไปได้ยาก หากไม่มีการ
ขยายผลโดยการวางแผนมากำกับอีกชั้นหนึ่ง

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มข้อมูลออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ 1) บทเรียน
ที่ได้รับจากการขยายผลระดับหมู่บ้าน และ 2) บทเรียนที่ได้รับจากการขยายผลระดับตำบล โดยมี
สาระสำคัญดังต่อไปนี้

4.1 บทเรียนที่ได้รับจากการขยายผลระดับหมู่บ้าน การขยายผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นในชุมชนต้นแบบไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ นั้นมีบทเรียนที่น่าสนใจ 11 ประการ ได้แก่

1) การถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบนั้น จะต้องถอดออกมาและถ่ายทอดให้ครบถ้วนทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการ และบริบทของชุมชนต้นแบบ กรณีการขยายผลที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ขยายผลมีความรู้ด้านเนื้อหาจากชุมชนต้นแบบ (การจดเกล้าในงานศพ การทำบัญชีค่าใช้จ่ายในงานศพ) แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจด้านกระบวนการที่นำไปสู่ผลลัพธ์ดังกล่าว (ขั้นตอนของกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในชุมชนอย่างเข้มข้นก่อนนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน) ทำให้หลายชุมชนลัดขั้นตอนไปสู่การลงประชามติของชุมชน (ทั้งๆ ที่ยังไม่เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้หรือการยอมรับ) ซึ่งผลที่ตามมาคือการฝ่าฝืนประชามติที่ตั้งไว้ในกลุ่มคนบางกลุ่มโดยการลักลอบดัดเกล้าในพิธีกรรมงานศพ

และในขณะเดียวกันก็จะต้องวิเคราะห์บริบทด้านต่างๆ ของชุมชนขยายผลว่ามีความเหมือนและความแตกต่างจากชุมชนต้นแบบในแง่ภูมิไต่บ้าง กระบวนการหรือขั้นตอนบางอย่างที่กระทำในชุมชนต้นแบบอาจไม่สามารถทำได้ในชุมชนขยายผล แต่ละชุมชนก็จะต้องค้นหาวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ตนเอง รวมถึงการวิเคราะห์ว่าชุมชนมีคุณลักษณะจำเป็นและคุณลักษณะที่พอเพียงข้อใดบ้าง ต้องสร้างหรือเพิ่มเติมในประเด็นใด

2) ผู้นำในการดำเนิน โครงการจะเป็นผู้นำในระบบหรือผู้นำตามธรรมชาติก็ได้ แต่ตัวแปรที่สำคัญก็คือในชุมชนจะต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) เป็นหลักในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกันภายในชุมชน นั่นคือเน้นการสลับบทบาทระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดกระบวนการสื่อสาร เน้นการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างคู่สื่อสาร ลักษณะการสื่อสารเป็น “การปรึกษาหารือเพื่อวางแนวทางการทำงานร่วมกัน” ไม่ใช่ “การสั่งการ”

3) ถึงแม้ในชุมชนจะมีคณะทำงานตามรูปแบบอยู่แล้ว เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่การขับเคลื่อน โครงการงานศพจดเกล้าจำเป็นต้องมีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้นมาเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจมีสัดส่วนประกอบด้วย คณะทำงานตามรูปแบบ/ผู้นำตามธรรมชาติ/ผู้มีจิตอาสา/ผู้ทำหน้าที่ประสานงานภายในชุมชน/ตัวแทนของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ยิ่งมีความหลากหลายของผู้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานมากเท่าใด ก็เป็นตัวชี้วัดว่าระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการวางแผนงานจะมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น โดยระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็จะเป็นตัวชี้วัดความยอมรับที่จะมีต่อโครงการได้อีกโสดหนึ่ง กลุ่มคนในชุมชนที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเกล้าที่สำคัญได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงอายุ (มีเวลาว่าง และผู้สูงอายุส่วนมากมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับโครงการงานศพจดเกล้า เช่น การ ลด ละ เลิกอบายมุข เพื่อส่งเสริมความดีในช่วงบั้นปลายชีวิต การสร้างสังคมที่ดีสำหรับลูกหลานของตน) และ 2) กลุ่ม

แม่บ้าน (มีบทบาทสูงในพิธีกรรมงานศพ นับตั้งแต่การจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ การดูแลเรื่องอาหาร และกลุ่มแม่บ้านส่วนมากมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับโครงการงานศพดเหล่า เช่น อุดมการณ์เรื่องการประหยัดค่าใช้จ่าย (เพื่อความกินดีอยู่ดีของครัวเรือน) มีความต้องการไม่ให้สามีหรือบุตรหลานข้องเกี่ยวกับอบายมุข เป็นต้น)

4) การสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันภายในชุมชนก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจเป็นความจำเป็นสูงสุด ทั้งนี้ ชุมชนควรใช้รูปแบบและช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วภายในชุมชน (เช่น การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การประชุมหมวดบ้าน) ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีช่องทางการสื่อสารขนาดใหญ่อย่างการประชุมหมู่บ้านขึ้นพื้น เพื่อเป็นหลักประกันว่าชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นร่วมกันอย่างกว้างขวาง

5) เพื่อขับเคลื่อนโครงการให้เกิดความสำเร็จโดยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ละชุมชนจำเป็นจะต้องพัฒนาและใช้ประโยชน์จากช่องทางการสื่อสาร (channel) ที่มีอยู่ให้ได้มากที่สุด ซึ่งเป็นภารกิจที่คณะทำงานต้องสำรวจในเบื้องต้น งานวิจัยพบว่าช่องทางการสื่อสารที่สำคัญมีตั้งแต่สื่อบุคคล (ในชุมชน/นอกชุมชน) สื่อพิธีกรรม (พิธีกรรมงานศพ) สื่อการประชุม (หมู่บ้าน/หมวดบ้าน) รวมถึงหอกระจายข่าว (ในกรณีที่ชุมชนมีหอกระจายข่าว) ควบคู่ไปกับการพัฒนาช่องทางการสื่อสารเฉพาะกิจขึ้นมาเป็นการเฉพาะก็เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารทั้งกับคนในชุมชนเอง รวมถึงคนจากภายนอกชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งพบว่าช่องทางการสื่อสารเฉพาะกิจที่มีคุณภาพสูงในการศึกษาครั้งนี้มีตั้งแต่สื่อการจัดเวทีเสวนา เวทีประชาคม สื่อป้ายประชาสัมพันธ์ ไปจนถึงป้ายไฉ่วหน้าศพ หรือสติ๊กเกอร์

6) การขับเคลื่อนโครงการจะยึดหลักความสมัครใจหรือใช้การทำประชามติแล้วนำมาตรการชุมชนเข้าบังคับนั้น ต้องพิจารณาจากบริบทของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ หากชุมชนมีต้นทุนเรื่องการใช้มาตรการชุมชนที่เข้มแข็งมาอย่างต่อเนื่อง การใช้มาตรการชุมชนก็อาจเป็นตัวเลือกที่ดีในการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่า (ทั้งนี้ ต้องไม่ลืมที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อนนำไปสู่การใช้มาตรการชุมชนด้วย) และผู้วิจัยพบว่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการใช้มาตรการชุมชนนั้นมีบริบทชุมชนร่วมกันประการหนึ่ง คือการเป็นชุมชนเครือญาติ ในขณะที่เดียวกัน หลักความสมัครใจก็เป็นตัวเลือกที่น่าสนใจสำหรับชุมชนที่ 1) มีความหลากหลายของกลุ่มคนผู้อยู่อาศัยสูง หรือ 2) บริบทเดิมของชุมชนมีความขัดแย้งในชุมชนค่อนข้างสูง หรือ 3) เฉพาะกรณีการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่า พบว่ามีความแตกต่างด้านความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อการดำเนินโครงการสูงจนเสี่ยงต่อการนำไปสู่ความขัดแย้ง

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเลือกหลักสมัครใจหรือใช้มาตรการชุมชน สิ่งที่ผู้ขับเคลื่อนโครงการต้องคำนึงถึงก็คือการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการและการสอดคล้องตรวจตราให้การจัดพิธีกรรมเป็นไปตามแนวทางที่กำหนด

7) **การใช้ต้นทุนภายใน** (บุคลากรและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม/ต้นทุนวัฒนธรรมและองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน) **มาผสานกับต้นทุนใหม่ภายนอก** (บุคลากรจากภายนอก/องค์ความรู้จากภายนอก/ความรู้เรื่องการบริหารจัดการแบบสมัยใหม่) เป็นกลยุทธ์สำคัญในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่า การผสมผสานระหว่างต้นทุนเดิมที่มีอยู่และต้นทุนใหม่ที่เลือกสรรแล้วจะส่งผลให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ประสพระหว่างการดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกับองค์กรภายนอก กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะส่งผลให้ชุมชนเองได้พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการภายในชุมชนอีกด้วย

8) **การทำให้พื้นที่พิธีกรรมงานศพกลายเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนมากยิ่งขึ้น** เป็นกลยุทธ์สำคัญต่อการสร้างความมีส่วนร่วม (ซึ่งหมายรวมถึงทั้งความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและภาระหน้าที่ๆ พึงกระทำ) วิธีการสำคัญก็คือการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เพื่อนบ้านสามารถมีส่วนร่วมเป็นผู้ผลิต (producer) ในพิธีกรรมได้มากขึ้น ในงานวิจัยพบตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่สาธารณะแบบดั้งเดิม (การจัดสถานที่ การประกอบอาหาร การจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ การเก็บกวาดสถานที่หลังพิธีกรรมเสร็จสิ้น) และการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ (การร่วมเก็บข้อมูลค่าใช้จ่าย การตรวจตราสอดส่องผู้ดื่มเหล้า)

9) **กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการมีความสำคัญต่อการยอมรับในตัวโครงการ** ทุกครั้งที่การจัดพิธีกรรมงานศพเสร็จสิ้นลงจะต้องถ่ายทอดข้อมูลผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นให้ทั่วถึงทั้งชุมชน หากยังไม่สามารถเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างเป็นระบบ (ตัวเลขรายรับรายจ่ายที่ชัดเจน) ได้ แต่อย่างน้อยก็ควรมีข้อมูลสำคัญอย่างอื่นถ่ายทอด (เช่น หลังการจัดงานศพ เจ้าภาพต้องเป็นหนี้หรือมีเงินเหลือจากการจัดงาน ภายในงานศพเรียบร้อยดีหรือไม่ มีผู้ฝ่าฝืนดื่มเหล้าในงานศพหรือไม่ เป็นต้น) เพราะการสื่อสารดังกล่าวเป็นการประเมินในผลเบื้องต้นของงานศพแต่ละงานซึ่งเป็นหน่วยย่อยของภาพรวมการจัดงานศพทั้งหมดในพื้นที่นั้นๆ การประเมินผลหน่วยย่อยสามารถกระทำได้ทันที สามารถใช้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาอ้างอิงในฐานะผลลัพธ์ได้ชัดเจน หากผลลัพธ์เป็นไปในทางที่ดี เช่น หลังจัดงานศพเจ้าภาพไม่มีหนี้สินจากการจัดงานหรือมีเงินเหลือไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งภายในงานเพราะคนเมาเหล้า ข้อเท็จจริงดังกล่าวจะทำให้คนยอมรับโครงการได้โดยง่าย หรือหากมีผลลัพธ์ในทางลบ เช่น พบว่ายังมีการฝ่าฝืนลักลอบเลี้ยงเหล้าหรือดื่มเหล้า การนำข้อมูลดังกล่าวมานำเสนอในแต่ละครั้งจะส่งผลให้เกิดกระบวนการพูดคุยเพื่อค้นหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ต่อเนื่อง

10) การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ (การยกย่องว่าเป็นชุมชนปลอดเหล้าในงานศพ/ป้ายประชาสัมพันธ์/ป้ายไหว้หน้าศพ/พวงหรีด/สตีกเกอร์) จะมีบทบาทสำคัญใน 2 กรณี ได้แก่ 1) ระหว่างการดำเนินโครงการ เพราะการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ช่วยรวบรัดและรวบยอด (shortcut) ความเข้าใจและตอกย้ำ (stress) การดำเนินโครงการต่อผู้คนที่ภายในและภายนอกชุมชน 2) ภายหลัง

ดำเนินโครงการไปแล้ว ในกรณีของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ชุมชนสามารถใช้การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์มาทดแทนการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ (กรณีชุมชนบ้านดง หลังจากโครงการยุติไม่พบว่ามีกรเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพอย่างเคร่งครัดอีกต่อไป แต่การที่มีอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะ “ชุมชนปลอดเหล้าในงานศพ” ก็ส่งผลให้การงดเหล้าในงานศพยังดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน)

แต่การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์จะไม่มีพลัง ในกรณีที่ชุมชนนั้นๆ ไม่ได้ดำเนินการงดเหล้าในงานศพอย่างเคร่งครัด เนื่องจากในกรณีนี้ การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนมากกว่าการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ (การพบเห็นว่ายังคงมีการเลี้ยงเหล้าในงานศพต่างๆ ที่มีการติดป้ายประชาสัมพันธ์ไว้หน้างาน จะส่งผลให้คนในชุมชนไม่เชื่อถือและไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ได้ตกลงร่วมกัน)

11) การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำบัญชีค่าใช้จ่ายในพิธีกรรม แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ถ้าหากชุมชนใดสามารถทำได้ก็จะมีผลดีเป็นอย่างมาก เนื่องจากบทเรียนจากชุมชนต้นแบบได้พิสูจน์แล้วว่า **การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถสร้างการยอมรับในตัวโครงการได้โดยปราศจากข้อกังขา** ดังนั้น ในขั้นตอนของการขยายผล จึงควรมีการถ่ายทอดกระบวนการและวิธีการในการทำข้อมูลค่าใช้จ่ายในงานศพของชุมชนต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้และนำไปปรับประยุกต์ได้ตามความเหมาะสม

4.2 บทเรียนที่ได้รับจากการขยายผลระดับตำบล การขยายผลความสำเร็จจากหมู่บ้านหนึ่งหมู่บ้านไปสู่ระดับตำบลที่ครอบคลุมหมู่บ้านหลายหมู่บ้านนั้น เป็นภารกิจ (task) ที่ยากลำบากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะหน่วย (unit) ในการทำงานมีขนาดใหญ่ขึ้น ทั้งในแง่ของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร จากการเปรียบเทียบคุณลักษณะต่างๆ ของการขยายผลระดับตำบลในชุมชนต้นแบบและพื้นที่ขยายผลอีกแห่งหนึ่งซึ่งประสบความสำเร็จมาก คือ ต.หลวงใต้ อ.งาว ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียนออกมาได้ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1) **การขยายผลในระดับตำบลจะต้องมีการจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้นมาเป็นการเฉพาะ** ความหลากหลายของคณะทำงานถือเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งต่อความสำเร็จ เพราะความหลากหลายของผู้เข้าร่วมเป็นตัวชี้วัดประการหนึ่งถึงระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในตัวโครงการ โดยกลุ่มต่างๆ ที่มาเข้าร่วมเป็นคณะทำงานควรประกอบไปด้วยตัวแทนจากกลุ่มคน 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้มีอำนาจหน้าที่ในระบบ (ผู้นำในระบบ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง/เจ้าหน้าที่ภาครัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และ 2) กลุ่มผู้มีจิตอาสา (ผู้นำตามธรรมชาติ/ตัวแทนคนในชุมชน/พระสงฆ์/กลุ่มผู้สูงอายุ/กลุ่มแม่บ้าน) ในกรณีของผู้สูงอายุและกลุ่มแม่บ้านนั้น ข้อมูลในหลายพื้นที่ชี้ว่า ทั้งสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการผลักดันโครงการงานศพงดเหล้าในพื้นที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี

2) คณะทำงานเฉพาะกิจระดับตำบลจะต้องมีการสื่อสารระหว่างกันภายในคณะทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเป็นไปอย่างทั่วถึงและเกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันของคณะทำงานทั้งหมดตลอดระยะเวลาที่ดำเนิน โครงการ

3) การขยายผลในระดับตำบลโดยภาพรวมยังคงต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (ritualistic model) เป็นหลัก เพื่อเน้นการสร้างความสำเร็จร่วมกัน แต่ในบางสถานการณ์ของการสื่อสารก็จำเป็นต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (transmission model) ร่วมด้วย เช่น การมอบหมายภารกิจให้เจ้าหน้าที่ อสม. ในพื้นที่ไปดำเนินการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน/ประชาสัมพันธ์โครงการในเบื้องต้นให้คนในชุมชนได้รับรู้ การชี้แจงนโยบายของจังหวัดที่ต้องการให้การงดเหล้าในงานศพเป็นภารกิจที่กระทำต่อเนื่อง เป็นต้น

4) ในการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าระดับตำบล คณะทำงานจะต้องสนับสนุนให้คนในชุมชนแต่ละชุมชนได้มีส่วนร่วมในตัวโครงการให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นับตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน (โดยการเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนแต่ละแห่งได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานระดับตำบลด้วย) การกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการในแต่ละชุมชนอย่างกว้างขวาง การเคารพสิทธิของชุมชนแต่ละแห่งในการตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ รวมไปถึงการให้อิสระกับแต่ละชุมชนในการเลือกหลักการดำเนินงานที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตนเอง และการสนับสนุนให้คนในชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการลงมือทดลองงดเหล้าในพิธีกรรมงานศพภายในชุมชน โดยมีคณะทำงานระดับตำบลเป็นที่เลี้ยงให้การสนับสนุนและการช่วยเหลือที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรมที่กาญจนา แก้วเทพ (2552: 92) ได้เสนอไว้ กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนไม่ว่าจะเป็นการเลือกสรร ปรับประยุกต์ หรือผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกันของเจ้าของวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

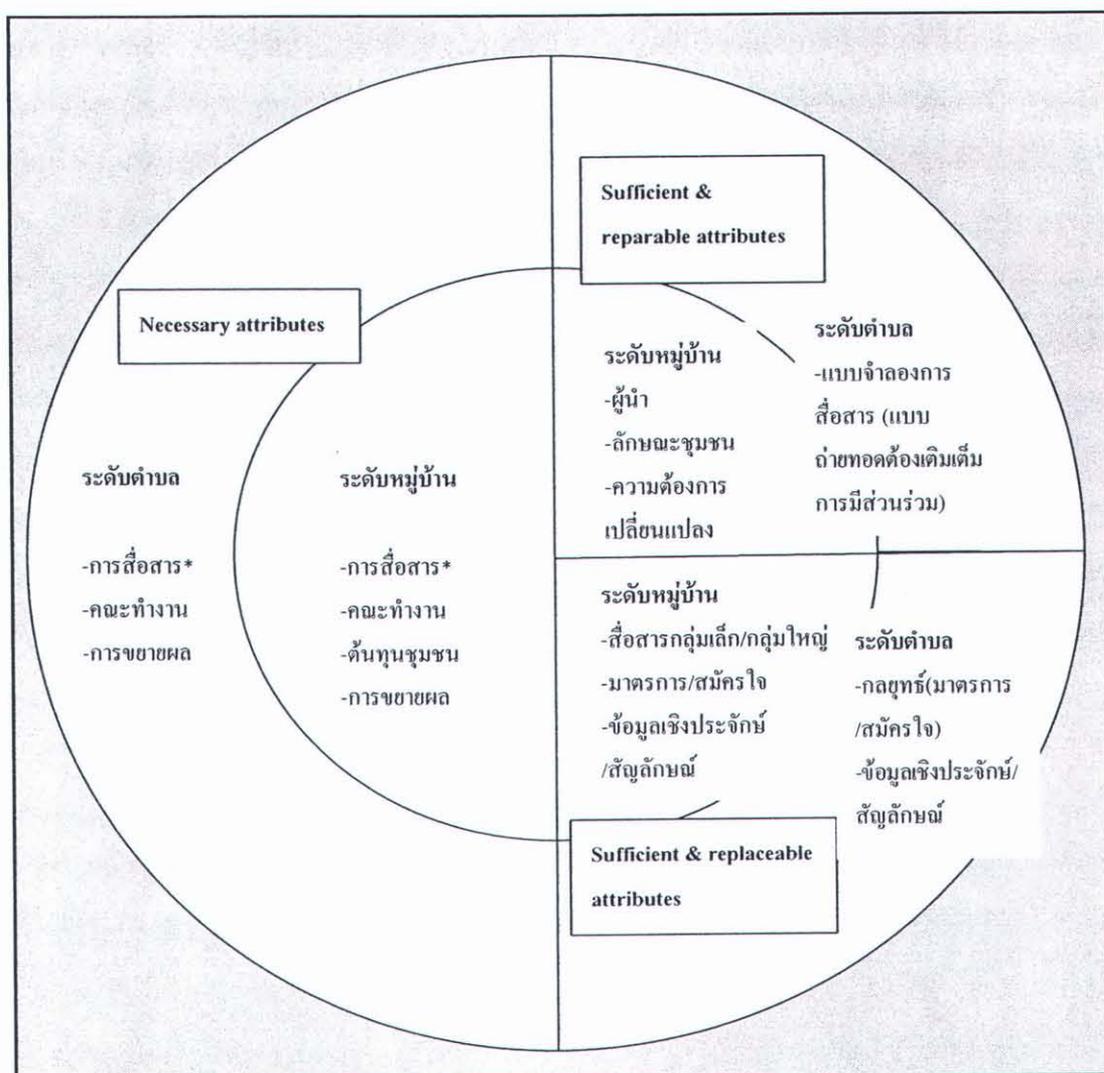
5) ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้การขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าระดับตำบลประสบความสำเร็จคือการมีกระบวนการติดตามประเมินผลความสำเร็จของแต่ละชุมชนอย่างเข้มข้น ชัดเจน และเป็นระบบ ทั้งนี้จำเป็นต้องมีระบบการจัดเก็บข้อมูลของแต่ละชุมชนอย่างเป็นระบบ แล้วนำมาประมวลผลเพื่อให้เห็นภาพกว้างของพัฒนาการทั้งตำบล ซึ่งการบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าว จำเป็นต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรภาครัฐ เช่น หน่วยงานสาธารณสุขชุมชน ซึ่งมีทั้งเครือข่ายของบุคลากรซึ่งมีทักษะ และทรัพยากรขององค์กร (อุปกรณ์สำนักงาน/เครื่องคอมพิวเตอร์) ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

6) การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนโครงการงานศพงดเหล้าในระดับตำบล เนื่องจากการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์มีคุณูปการที่สำคัญหลายข้อ ได้แก่ 1) ช่วยรวบรัดและรวบยอดความเข้าใจของผู้คนที่มิต่อโครงการโดยเจ้าภาพไม่จำเป็นต้องเอ่ยปากด้วยตนเองให้เกิด

ความลำบากใจ 2) สัญญาที่สร้างขึ้นทำให้ปัจเจกเกิดความภูมิใจ (เจ้าภาพงานศพ) และความเกรงใจ (แขกผู้มาร่วมงาน) ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจต่อสถานภาพใหม่ที่ได้รับ ทำให้เกิดความมุ่งมั่นสามัคคีที่จะจดเหล้าในงานศพให้เป็นผลสำเร็จ

6) บทเรียนจากการวิเคราะห์การขับเคลื่อนโครงการในชุมชนต้นแบบทำให้ทราบว่า การสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์โดยการทำบัญชีค่าใช้จ่ายในงานศพมีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ แต่ก็เป็นที่ชุมชนโดยมากระบุว่าทำได้ยากเนื่องจากขาดทักษะ ด้วยเหตุนี้ คณะทำงานระดับตำบลจึงมีบทบาทสำคัญในการอุดหนุนให้ชุมชนสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ในหลายลักษณะ เช่น ถ่ายทอดวิธีการทำบัญชีค่าใช้จ่ายที่ไม่ยุ่งยากให้กับชุมชนเพื่อการประยุกต์ใช้ หรือการอบรมทักษะให้กับบุคลากรที่มีคุณสมบัติเป็นผู้ประสานงานระหว่างคณะทำงานระดับตำบลและอาศัยอยู่ในชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่ อสม. เพื่อให้บุคลากรดังกล่าวเข้าร่วมกับเจ้าภาพงานศพในการทำบัญชีค่าใช้จ่าย ซึ่งจะง่ายต่อการตรวจสอบข้อมูลในภายหลัง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบชุมชนต้นแบบและชุมชนขยายผล รวมถึงบทเรียนที่ได้รับจากการขยายผลทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล สามารถนำมาสรุปเป็นแผนภาพแสดงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ประกอบด้วยคุณลักษณะจำเป็นและคุณลักษณะที่พอเพียง) ของการขับเคลื่อนโครงการงานศพจดเหล้าในภาพรวม ดังแสดงในภาพที่ 9.39 หน้า 526

ภาพที่ 9.39: คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการขับเคลื่อน โครงการงานศพดเหล่าในภาพรวม

ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ข้างต้น คือข้อค้นพบสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนโครงการงานศพดเหล่าให้ประสบความสำเร็จในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะจำเป็น (necessary attributes) และคุณลักษณะที่พอเพียง (sufficient attributes) คุณลักษณะจำเป็นนั้นเป็นปัจจัยจำเป็นที่ทำให้โครงการเดินหน้าได้ ส่วนคุณลักษณะที่พอเพียงเป็นสิ่งที่มาหนุนเสริมคุณลักษณะจำเป็นเพื่อเป็นเครื่องการันตีความสำเร็จ ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะที่พอเพียงยังจำแนกย่อยได้เป็น 2 กลุ่ม คือคุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ (sufficient & repairable attributes) และคุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ (sufficient & replaceable attributes)

คุณลักษณะจำเป็นระดับหมู่บ้านมี 4 ประการ ได้แก่ คุณลักษณะด้านการสื่อสาร คณะทำงาน ดันทุนชุมชน และการขยายผล ส่วนคุณลักษณะจำเป็นระดับตำบลมี 3 ประการ ได้แก่ คุณลักษณะด้านการสื่อสาร คณะทำงาน และการขยายผล

ข้อค้นพบดังกล่าวบ่งชี้ว่า การตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบลเพื่อขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่ต้องทำ หลังจากนั้น คณะทำงานต้องวิเคราะห์บริบทชุมชนเพื่อศึกษาบริบทพื้นฐานด้านการสื่อสารและดันทุนของชุมชน สิ่งใดที่มีอยู่แล้ว และสิ่งใดที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้น รวมทั้งเมื่อดำเนินโครงการแล้วจะต้องหาแนวทางการขยายผลไปสู่ประเด็นที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพราะปัจจัยเหล่านี้เป็นคุณลักษณะจำเป็นของการดำเนินโครงการ

ข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พอเพียงนั้น ทำให้ทราบว่าในกรณีที่ชุมชนมีคุณลักษณะที่พอเพียงและเติมเต็มได้ (ระดับหมู่บ้านมี 3 ประการคือ ผู้นำ ลักษณะชุมชน และความต้องการเปลี่ยนแปลง ระดับตำบลมี 1 ประการ คือ แบบจำลองการสื่อสารหลักที่ใช้) การเติมเต็มจะต้องเติมเต็มด้วยเงื่อนไขปัจจัยใด เช่น หากชุมชนยังไม่เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลง จะต้องเติมเต็มด้วยกิจกรรมการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

ส่วนในกรณีของคุณลักษณะที่พอเพียงและแทนที่ได้ (ระดับหมู่บ้านมี 3 ประการ คือ การสื่อสารกลุ่มเล็ก/กลางหรือกลุ่มใหญ่ก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ กลยุทธ์ใช้มาตรการหรือความสมัครใจในการขับเคลื่อน และการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์หรือการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ และระดับตำบลมี 2 ประการ คือ กลยุทธ์ใช้มาตรการหรือความสมัครใจ และการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์หรือการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์) คณะทำงานเฉพาะกิจต้องพิจารณาบริบท ศักยภาพ และสถานการณ์ของชุมชนประกอบ ก่อนตัดสินใจว่าควรใช้แนวทางใดในการขับเคลื่อน

ท้ายที่สุด ข้อค้นพบที่กล่าวมายังคงตอกย้ำสมมุติฐานข้างต้นของการศึกษาในประเด็นที่ว่า ด้วยบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนาท้องถิ่น การวิเคราะห์สังเคราะห์การขับเคลื่อนโครงการงานศพงคเหล่าในแต่ละพื้นที่ยืนยันว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายผลความสำเร็จของโครงการงานศพงคเหล่า เพราะการสื่อสารได้เป็นทั้งคุณลักษณะจำเป็นและคุณลักษณะที่พอเพียงในการดำเนินโครงการ การงคเหล่าในงานศพจะไม่สามารถกระทำได้อย่างจริงจังและต่อเนื่องหากขาดปัจจัยด้านการสื่อสาร ด้วยเหตุนี้ ข้อค้นพบจากการศึกษาจึงเป็นสิ่งยืนยันให้เห็นว่าการสื่อสารนั้นมีได้เป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน แต่เป็นทั้งหัวใจหลักของการสร้างความเข้าใจเพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาร่วมกัน เป็นกลไกประสานความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การลงมือกระทำให้เกิดผล และท้ายที่สุดยังเป็นหนทางของการรักษาความสำเร็จและเสริมสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาวอีกด้วย